

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204476

UNIVERSAL
LIBRARY

OUP—786—13-6-75—10,000

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No

Accession No

Author

Title

This book should be returned on or before the date last marked below

	117		
--	-----	--	--

Andhra University Series: No. 43

ద్విపద భారతము

సంపుటము ౪

(శాంతి, ఆనుశాననిక, అశ్వమేధ, ఆశ్రమవాస, మాసల, మహావ్రహ్మణ,
స్వర్గారోహణ పర్వములు)

గ్రంథకర్త :

సోమన

విద్యాన్.

గంటి బోగి సోమయాజి. ఎం. ఎ., ఎల్. టి.,
ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్ క్రమరణ శాఖాధ్యక్షులు :

ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తుచే బ్రచురితము

రాజమహేంద్రవరము : సరస్వతి పబ్లికేషన్ సంఘం

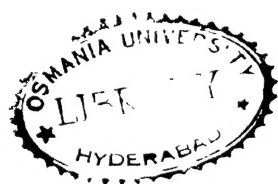
శ్రీ ఆద్యపత్ని నాగేశ్వరరావు గారిచే ముద్రితము.

1950

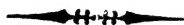
Price Rs. 12/-]

[వెల రూ. 12/-

నాలుగు సంపుటముల సెట్టు - వెల రూ. 40/-

ఈ పోద్ధాతము

శాంత్యాది స్వగౌరవహీన పర్యంతము గల గ్రంథము ఈ సంపుటమున నున్నది. ఇదియే తురీయ సంపుటము.

మహాభారత వృత్తాంతమును ద్విపద రూపమునఁ దెనుఁగున వెలయించిన యామువ్వరి కవుల సమష్టి పరిశ్రమము ఆంధ్ర విశ్వకలా పరిషత్తువారి యాదరమున ముద్రితమై లోకమున వెలయఁ గలదు.

కవులు—కాలము, రచనా విశేషములు, పరివర్తన విధానము, ప్రయోగ విశేషములు మొదలగు విషయములు ప్రథమ సంపుటము నుపోద్ఘాతములోఁ జూపఁబడినవి. ఇతర విశేషించి వ్రాయఁదగిన పీఠిక లేదని రెండవ సంపుటములోఁ దెలుపఁ బడినది. మూడవ సంపుటము నందలి యుపోద్ఘాతమున, మరల క్రొత్తగా సంపాదించఁ బడిన ప్రతులును, వానివలని ప్రయోజనమును విశదీకరింపఁబడినవి.

గ్రంథముద్రణములోఁ గొన్ని తప్పులు పడుట నివారంపరానిది. పూర్వుల నెంత శ్రమించి చూచినను అవి కనుమొఱగి పోవును. విజ్ఞులగు పాఠక లు వానిని నులభముగా గుర్తింపఁగలరని నమ్ముచున్నాను.

ఆంధ్ర విశ్వకలా పరిషత్తు }
వా రై రు }
18 - 10 - 50

వి ద్వాన్ సో మ యా జి
ప్రచురణశాఖాధ్యక్షుఁడు

విషయసూచిక

శాంతిపర్వము - ప్రథమాశ్వాసము

విషయము

పుటసంఖ్య

మహర్షులు పాండవులఁ జూడవచ్చుట	...	3
కర్ణుని పుట్టుపూర్వోత్తరములు నారదుఁడు ధర్మజున లెఱిగించుట	...	౫
స్త్రీలకు రహస్యరక్షణము లేకుండునట్లు ధర్మజుఁడు శపించుట	...	౧౦
అర్జునుఁ డుచితవచనముల ధర్మజు మనస్తాపోపశమనము నేయుట	...	౧౧
నకులుఁడు ధర్మజునకు మనస్తాపోపశమనంబు నేయుట	...	౧౩
భీముఁడు ధర్మజునకు హితమువదేశించుట	...	౧౫
సుద్యుమ్ను చక్రత్రము పారాశర్యుఁడు ధర్మజున లెఱిగించుట	...	౧౬
వ్యాసుఁడు ధర్మజునకు నేనజిత్తువాక్యము లెఱిగించుట	...	౧౮
కృష్ణుఁడు ధర్మజునకు షోడశ మహారాజుల చరితములఁ బెప్పట	...	౧౯
శ్రీకృష్ణుఁడు ధర్మజునకుఁ బర్యంత నారదుల వృత్తాంత మెఱిగించుట	...	౨౨
వ్యాసుఁడు ధర్మజునకు ధర్మాధర్మము లెఱిగించుట	...	౨౬
వేదవ్యాస మహర్షి ధర్మజునకుఁ బ్రాయశ్చిత్త విశేషము లెఱిగించుట	...	౨౭
కృష్ణుఁడై పాయసుఁడు ధర్మజునకు నపాత్రపురుషుల లెఱిగించుట	...	౨౯

విషయము

పుటసంఖ్య

ధర్మజుఁడు సపరివారముగాఁ గరినగరంబు ప్రవేశించుట ...	౨౯
ధర్మరాజు షట్కాళిమేక మహోత్సవము ...	౩౧

శాంతిపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము

ధర్మరాజు ధ్యాననిమగ్నుడగు కృష్ణుని సందర్శించి సంభావించుట ...	౩౪
భీష్ముఁడు శ్రీకృష్ణుని స్తుతింపుట ...	౩౬
శ్రీకృష్ణుఁడు ధర్మజునకుఁ బరశురామ చరిత్రము చెప్పుట ...	౩౯
పరశురాముఁడు కార్తవీర్యార్జునుఁ జంపుట ...	౪౦
పరశురామునిచేఁ జావని రాజుల భూదేవి కళ్యపున కెఱిగించుట ...	౪౨
ధర్మజునకు ధర్మము లుపదేశింపఁ గృష్ణుఁడు భీష్మునిఁ గోరుట ...	౪౩
భీష్ముఁడు ధర్మజునకు రాజధర్మము లుపదేశించుట ...	౪౬
భీష్ముఁడు ధర్మజునకు దండనీతి జన్మప్రకార మెఱిగించుట ...	౪౮
వైన్యుడను రాజు చరిత్రము ...	౫౦
రాష్ట్రజనుల కర్వధర్మములు భీష్ముఁడు ధర్మజున కెఱిగించుట ...	౫౧
శక్రాంబరీష సంవాదము ...	౫౨

శాంతిపర్వము - తృతీయాశ్వాసము

రణోపాయ ప్రకారము ...	౫౫
బాల్మీకిు గోమాయ సంవాదము ...	౫౬

విషయము

పుటసంఖ్య

నదీ జలధి సంవాదము	...	౫౯
కుర్కురోపాఖ్యానము	...	౬౦
సుమిత్రోపాఖ్యానము	...	౬౧
కాపవ్యోపాఖ్యానము	...	౬౨
పలితరోమశుల సంవాద ప్రకారము	...	౬౪
పూజనీ బ్రహ్మదత్త సంవాదము	...	౬౬
విశ్వామిత్ర చండాలు సంవాదము	...	౬౮

శాంతిపర్వము - చతుర్థాశ్వాసము

కపోతోపాఖ్యానము	...	౭౧
గృధ్రజంబుకోపాఖ్యానము	...	౭౪
వవన శాల్మలీ తరు సంవాదము	...	౭౬
నాడిజుఁగోపాఖ్యానము	...	౭౭
భీష్ముఁడు ధర్మజునకు నర్పిత్తమంబగు ధర్మంబు సెప్పట...		౮౧
మఱియను బ్రాహ్మణుని చరిత్రము	...	౮౨
శ్రీ శక్ర సంవాద ప్రకారము	...	౮౩
ఇంద్రవృతాసురుల యుద్ధప్రకారము	...	౮౪
శివజ్వరోద్భవ ప్రకారము	...	౮౫
భార్గవునకు శుక్రనామంబు గలిగిన విధము	...	౮౬

ఆనుశాననికపర్వము - ప్రథమాశ్వాసము

గౌతమీ లుబ్ధక నర్పమృత్యు కాలసంవాదము	...	౩
అగ్ని సుదర్శన యను కన్యను బరిణయమాడుట	...	౫
సుదర్శన నింటికి ధర్మదేవత యతిథియై వచ్చుట	...	౬
ఇంద్ర మతంగ సంవాదము	...	౭

విషయము

పుటసంఖ్య

విశ్వామిత్రునకు బ్రాహ్మణ్యంబు గలిగిన తెఱఁగు	...	౯
వీతహవ్యుడు వివ్రత్వముఁ బడసిన ప్రకారము	...	౧౧
దైవ పౌరుషముల తెఱఁగు	...	౧౨
అశ్రయ మపరిత్యాజ్యమని భీష్ముడు ధర్మజునకు బోధించుట	...	౧౩
విభులకుఁ బాటింప వలయునారిని భీష్ముడు ధర్మజునకుఁ జెప్పట	...	౧౪
గరుత్మాంతుని చరిత్ర	...	౧౫
లక్ష్మీ నివాసస్థానములు	...	౧౬
భంగాస్వసు చరిత్రము	...	౧౮

అనుశాసనికపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము

అష్టావక్రుని చరిత్రము	...	౨౧
భీష్ముడు ధర్మజునకు దానపాత్ర భూతుల తెఱఁ గెఱిగించుట	...	౨౪
భీష్ముడు ధర్మజునకుఁ బుణ్యతీర్థ విశేషము లెఱిగించుట	...	౨౬
నారద పంచచూడా సంవాదము	...	౨౭
దేవశర్మ యను మునిభార్య రుచి యనుదాని చరిత్రము	...	౨౮
భీష్ముడు ధర్మజునకు గాంధర్వాది వివాహంబుల తెఱఁ గెఱిగించుట	...	౩౧
భీష్ముడు ధర్మజున కౌరసాది పుత్రభేదము తెఱఁ గెఱిగించుట	...	౩౩
చ్యవన సహుషసంవాదము	...	౩౪
చ్యవన కుశిక సంవాదము	...	౩౬
చ్యవనుడు తన యోగబలంబునఁ గుశికునకు నాకలోకంబు చూపుట	...	౩౭

విషయము

పుటసంఖ్య

భీష్ముండు ధర్మరాజునకు దానవిశేషముల తెలిం

మెరిగించుట

...

3౯

స్వగచరిత్రము

...

౪౨

గ్రోవభావము

...

౪౩

ఆనుశాసనికపర్వము - తృతీయాశ్వాసము

భీష్ముండు ధర్మరాజునకు శ్రీకృష్ణుని చిత్ర చరిత్రంబు

చెప్పుట

...

౪౬

ఉమామహేశ్వర సంవాదము

...

౪౭

ధర్మరహస్యములు

...

౪౯

కర్మపరిపాకము

...

౫౦

భీష్ముండు ధర్మరాజునకుఁ బరచాప్తికల్లు విధాన

మెరిగించుట

...

౫౨

పవన కార్తవీర్యార్జును సంవాదము

...

౫౩

కృష్ణుండు ధర్మరాజునకు విప్రప్రభావ మెరిగించుట

...

౫౬

కృష్ణుండు ధర్మరాజునకు శివునిమహిమ చెప్పుట

...

౫౭

ధర్మరాజుండు కగిపురంబున కరుగుట

...

౫౮

భీష్మ నిర్యాణము

...

౫౯

అశ్వమేధపర్వము - ప్రథమాశ్వాసము

భీష్ముని మృతికి వగచు ధర్మరాజుని గృహాదులు

ప్రబోధించుట

...

౩

మరుత్తుని చరిత్రము

...

౪

నంపర్తుండు మరుత్తుని యజ్ఞమునకువద్రప్వ యగుట

...

౯

అగ్ని దేవుఁ డింద్రసందేశము మరుత్తున కెరిగించుట

...

౧౦

విషయము

పుటసంఖ్య

కృష్ణుడు ధర్మజ్ఞునకు మనస్తాపోప శమనంబు

నేయుట

...

౧౪

శ్రీకృష్ణుఁ డర్జునునకుఁ దత్త్వజ్ఞాన ఫిరీ కరణంబు

నేయుట

...

౧౭

కృష్ణార్జును లింద్రప్రస్థమునుండి హస్తీ పురంబునకు

వచ్చుట

...

౧౮

శ్రీకృష్ణుఁడుదంకాశ్రమమునకుఁ బోవుట

...

౧౯

శ్రీకృష్ణుఁడుదంకునకుఁ దన విశ్వరూపంబు చూపుట

...

౨౦

అశ్వమేధపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము

ఉదంకుని చరిత్రము

...

౨౩

ఉదంకుఁడు మదయంతివలనఁ గుండలములఁ బడయుట

...

౨౪

శ్రీకృష్ణుఁ డుదంకునకు భారతయుద్ధము తెఱఁ

గఱిఁగించుట

...

౨౮

వ్యాసుఁడు హిమవత్పర్వతముననున్న పాండవుల

కడకు వచ్చుట

...

౩౦

కృష్ణుఁడు బాంధవయుతముగాఁ గరిపురికి వచ్చుట

...

౩౧

కృష్ణుఁడు మృతజాతుఁడైన పరీక్షితు బ్రదికించుట

...

౩౩

యజ్ఞాశ్వరక్షణంబునకు ధర్మజ్ఞుఁ డర్జును నియోగించుట

...

౩౪

త్రిగర్త దేశాధిపతు లర్జునుఁ దలవడుట

...

౩౬

అర్జునుఁడు సింధుదేశాధీశుల నోడించి యజ్ఞాశ్వమును

మరల్చుట

...

౩౯

అశ్వమేధపర్వము - తృతీయాశ్వాసము

బభ్రువాహనుఁ డర్జునుఁ దాఁకి మూర్ఛితుఁ జేయుట

...

౪౩

ఉలూచి సంజీవని మణిచే నర్జును బ్రదికించుట

...

౪౪

ఉలూచి యర్జునునితో వసువుల కోవ ప్రసాదముల

నెఱిగించుట

...

౪౬

మేఘసంధిని జయించి యర్జునుడు యజ్ఞాశ్వమును

ముందుకు నడపించుట

...

౪౮

శకునితనయుఁ డర్జును నెదిరించి యోటువడుట

...

౪౯

కృష్ణుఁడు ధర్మజునితో నర్జును నందేశము చెప్పుట

...

౫౦

అర్జునుడు యజ్ఞాశ్వంబుతో హస్తీ పురంబునకు వచ్చుట...

...

౫౧

ధర్మజుఁ డశ్వమేధ యాగము నేయుట

...

౫౩

నక్తు ప్రసవరిత్రము

...

౫౫

యముఁడు సక్తుప్రస్థుని బ్రహ్మలోకమునకుఁ

బో నియోగించుట

...

౫౭

అగస్త్యమహాముని ద్వాదశ వర్షనత్ర యాగ

ప్రభావము

...

౫౮

జమదగ్ని పితరుల శాపంబున ముంగియై వుట్టుట

...

౫౯

ఆశ్రమవాసపర్వము - ప్రథమాశ్వాసము

పాండవులును గాంధారి ధృతరాష్ట్రులు నొండొరులయెడ

నడచికొనిన ప్రవర్తనము

...

౩

ధృతరాష్ట్రుఁ డాశ్రమవాసమునకు ధర్మజు ననుమతి

గోరుట

...

౪

వ్యాసుఁడు ధృతరాష్ట్రు వసవాసమున కనుజ్ఞ

యిచ్చుట

...

౭

ధృతరాష్ట్రుఁడు ధర్మరాజునకు రాజసీతి విశేషంబులఁ

దెలుపుట

...

౮

విషయము

పుటసంఖ్య

ధృతరాష్ట్రుడు వనవాసమునకుఁ బురజనుల యనుజ్ఞ వడయుట	...	౯
శాకల్యుడు ధృతరాష్ట్రునితోఁ జొరజన నమ్మతి నెఱిగించుట	...	౧౦
ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారి సహితుడై వనమునకుఁ బోవుట	...	౧౨
ధర్మజుడు కుంతిని వనమునకుఁ బోవలదని ప్రార్థించుట	...	౧౩
ధృతరాష్ట్రుడు శతయూవు నాశ్రమంబున వసించుట	...	౧౬
నారదాది మహర్షులు ధృతరాష్ట్రుఁ జూడ వచ్చుట	...	”

ఆశ్రమవాసవర్షము - ద్వితీయాశ్వాసము

పాండవులు బంధుసహితముగా ధృతరాష్ట్రునిఁ జూడఁ బోవుట	...	౧౮
నంజయుడు పాండవులను ముచులకుఁ బేర్చేరఁ జూపి డెప్పుట	...	౧౯
విదురుడు యోగమార్గంబున ధర్మజునందుఁ గలియుట	...	౨౦
వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్రాదులకు భారతరణ మృతులను రావించి చూపుట	...	౨౧
ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మజునకు ధర్మములు బోధించి కరిపురి కంపుట	...	౨౮
నారదుడు పాండవులకు ధృతరాష్ట్రాదుల నిర్యాణ మెఱిగించుట	...	౨౯

మాసలవర్ణము

ధర్మజు రాజ్యంబున నుత్పాతంబులు దోచుట	...	3
ద్వారకాపురంబున నుత్పాతంబు లుప్పటిల్లుట	...	౫
యాదవులు కృష్ణనహితులై నముద్ర		
తీరమునకుఁ బోవుట	...	౭
సాత్యకి కృతవర్మల వాక్కులహము	...	౮
మద్యపాన మత్తుడైన సాత్యకి కృతవర్మ		
తల నలుకుట	...	౯
అర్జునుఁ దోడ్చేరఁ గృష్ణుఁడు దారకుఁ నంపుట	...	౧౦
బలరాముఁడు శరీరము విడిచి యనంతుని		
యందుఁ గలియుట	...	౧౧
శ్రీకృష్ణుఁడు పరమపదము చేరుట	...	”
అర్జునుఁడు స్వజనక్షయ దుఃఖితుఁడగు వనుదేవునిఁ		
గాంచుట	...	౧౫
వనుదేవుఁడు పరమగతికిఁబోవుట	...	౧౭
అర్జునుఁడు రామకృష్ణుల కశేబరములఁ జూచి		
విలపించుట	...	౧౮
బోయ లర్జును నోర్చి యాదవాంగనల సొమ్ము		
లపహరించుట	...	౧౯
అర్జునుఁడు వ్యాసునితో యాదవక్షయము చెప్పుట	...	౨౧

మహాద్రస్థాన పర్వము

పాండవులు మహాద్రస్థాన మొనర్చుట	...	3
అగ్ని దేవుఁ డర్జునుచేరి గాండివము సముద్రమున		
వై పించుట	...	౫

విషయము

పుటసంఖ్య

ద్రాపది మొదలగువారు గతప్రాణులై పడుట	...	౬
ఇంద్రుడు రథంబుఁ గొని ధర్మజానెదుర్కొనుట	...	౭
ధర్మజుడు శునకరూపంబు వీడి ధర్మజానకుఁ బ్రత్యక్షమగుట	...	౮

స్వర్గారోహణ పర్వము

ధర్మజుడు దుర్యోధనునిఁ జూచి యనూయ వడుచుండ నారదుఁ డాతనిఁ దేర్చుట	...	౩
ధర్మజుడు స్వజనులఁ జూచుట	...	౪
తనవారు సరకమున నుండుట యెఱిగి ధర్మజుడు చింతించుట	...	౫
ఇంద్రుడు సరకముకడనున్న ధర్మజు నొద్దకు వచ్చి యతనిని సంభావించుట	...	౬
యముడు ధర్మజు నుచితవచనముల గారవించుట	...	౭

శాంతి పర్వము

(సోమన)

ప్రథమా శ్వాసము

¹ శ్రీ వేంకటాధీశ, సృష్టివ్రతాశ, భావనాతీత, సాభాగ్యప్రదాశ,
కమలామనోహర, గజరాజవరద, రమణ మంథాద్రిధరా! చిత్తగింపు.
జనమేజయమునకు నైశంపాయనండు | మనతతో భారతకథ చెప్పవొడగె :
ఆరీతి బుధుమిత్రాదుల కెల్ల | నాయాధి నుదకకృత్యము లాచరించి
వరంగ దుఃఖంబునఁ బొందునందనులు | తిరముగా భాగీరథీర భూమి
న య్యశుచిత్వంబు నవలంబించుటకుఁ | జయ్యన నొక సమన్థలమున నంత
సలలిత పటకుటీ సంవిధానంబు | నలనడఁ జేయించి యాఘృతరాష్ట్ర
² విదురులు సర్వభూవిభుల భార్యలును | మనవతియును దాము మాసమాత్రంబు

మహర్షులు పాండవులఁ జూడవచ్చుట

నిలిచి; రయ్యెడ ³ మేఘనీలవర్ణండు | కలితాత్మక డాచూయకర్త పుణ్యండు
వ్యాసమహామuni వామాదేవుండు | వాసిష్ఠ దుర్వాస వాలఖిల్వలును
ననకసనందన నరసింజగర్భ | తనయ కౌండిన్య మతంగ గాగ్నేయ
శౌనకాదులు శిష్యసహితంబుగాఁగ | జానాప్య నంత నజాతశాత్రువునిఁ
గనుఁద్రొను వేడుకఁగడఁగి యేతేరే | నెనయుంగ వారికినెదురేగి భక్తి
నరసి తత్కాలించి తార్చనంబులును | వారియును దానును నమ్మహాత్ములను
బ్రీతులఁ గావించి పెంపు దీపించి | యాతటి నుండంగ, నాధర్మరాజుఁ
గను గొని యంత సక్కుమలసంభవుని | తనయుఁ డిట్లనియె : “నోధణీతతేత,
నలకొని కృష్ణుండు నీకశోభనము | గోఁదిగా కెంత యుఁ గోరుచునుండ
నారయఁ గ్రీడి దర్పావేశబాహు | సారవిస్ఫూర్తి నిస్తరగాండివమున
సమరపాండిత్య విజయము ⁴వాటింఁగ | గొమనొప్ప రాజ్యంబు గొంటి రాజేంద్ర !

ఇందలి పాఠాంతరములు మద్రాసు గవర్నమెంటు ఓరియంటల్ ప్రెస్‌లోని 12245 ప్రతినుండి
గ్రహించినవి.

(1) శ్రీకామీనకు, సృష్టిసంరక్ష! | నాకేశవంద్య! పినాకిసంస్తుత్య! (ఓ) 2. పారభూవిభువులు
3. కంఠనిగమారతేది, (త) 4. గావించు.

అయాధి భవన భయంకరమైన | పోరున నీవు తమ్ములనోడఁ గూడి
 చలమును నలవును సాహసత్వమును | వెలయించుచోట భావించి యొక్కంత
 దొఱఁగొని ధర్మువు దొలఁగంగ వ్రొక్క | వరసిమాదినఁ బ్రియమయ్యెనుమాకు.”
 అనవిని జనవిభండతని కిట్లనియె : | “వనజదళాక్షుండు వరుసమామీద
 దయ నూపుటను, భూత భాతిదేవతల | జయక గానుగ్రహ సత్యవిస్ఫూర్తి
 ననిలనందన విజయాంచిత బాహు | ఘన బలంబునను నీక్షాతలంబబ్బె.
 ఐనను బంధువధార్థంబు కతన, | మానుగా నభిమన్యు మఱియుఁ బాంచాలి
 తనయుల నేవురఁ దగఁ గోలుపోయి | యనయంబు విడి గెలువనడు నాబుద్ధి ;
 అదియునుగాక చయ్యన విన్న విఠు | విదిత భుజాల విక్రమోన్నతుడు
 కురురాజునకుఁ బట్టుఁగొమ్ము మమ్మాజి | దఱిమి చంపియట్టి దానవినోది
 తరణిసూనుడు, కుంతి తనయుడటంచు | ధరణిలో నుగకప్రదానకాలమున
 నాకెఱింగించె; నా నలినబాంధవుని | బ్రాకటంబుగఁ దాను బ్రార్థించుటయును
 ఆతఁడు వరమిచ్చినట్టి విధంబు | ఖ్యాతిగాఁ గన్లుని గన్నట్టి తెఱఁగు,
 పాఱవైచుటయు, సపార వైచిత్రి | నో రాజరాజుని దొరయయి యుండ
 సరవి వాఁకి మాకు జగడ మయ్యెనను | అరయంగ మాయుటకై ఘత్తుకడకుఁ
 జనుటయు, దానన్న సకల వార్తలును | బొనరంగ ననుదినంబున జెప్పుచుండు.
 ఆయను తనపుత్త్రిఁడగు తెఱిగించి | ‘పాయక తమ్ముల పాలిక రమ్ము’
 నావుడు నాతండు : “నాకు దోషంబు | భావించి యా కుగుపతిని దొఱంగి
 వచ్చిన, నదిగాక వాసవిలేడ | పొచ్చెంబుగా యుద్ధమున కీతఁ డోడ
 నని పల్కరే! జను; లై నను నీకుఁ | దనయు లార్వరు లేగు ధర నొక్కఁడణఁగు
 ననయంబు నేనొండె సద్ధమండొండె” | ననిన మా కల్లియు “నట్టైన వారి
 కభయ మి” మృని పల్కఁ గంగీకరించి | శుభనుతి మమ్ము నచ్చో యుద్ధభూమి
 లోలత మింది నల్గురఁ బట్టెఁ గాని | పాలించి తెగఁ డాయెఁ బ్రాణంబులకును.
 తొల్లి తా దాఁచెను; దుదని మా తల్లి | బల్లిదుఁ డతఁడు చెప్పంగ వలదనఁగ
 నీరీతి దాఁచె; మే మేవుర మెఱుంగ | మూరయ; దుర్యోధనా వనీశునకు
 సాలవక వ్రీతిగా జూదంబురాడు | తలకొని పెక్కాడె ధర్మేతరముల.
 నయమూర దానికి నా హృదయంబు | భయదమయ్యును గోపభర మొందకుండు.
 కారవు లొనరించు కష్టనమతియె | కారణంబుగ నాకుఁ గడుఁ గోపమెత్తు;

కర్ణుని వదనపంకజము గన్గొనిన | నిర్ణయించుగ శాంతి నెఱి నావహిల్లు.
అనురేంద్రునూను నయ్యడ నొన్నబలికి(?) | ప్రమదంబుతోడ నా భానునందనుని
గొనకొని యిలమీఁదఁ గూర్చుక వచ్చి | నను తమ్ముడవుగావు నాకు నీ వంటి ;
కర మొప్పు సోదర ఘాతీ నే నైతి ; | ... ..
జగతి శోకంబెల్లు సహియింప వచ్చు ! | అగణిత లీలఁ గార్యము తప్పె ; సతఁడు
నేమును గూడిన నిర్జరులైన | నేమాఱు సడ్డమే ! వినుము మునీంద్ర !
తరణిసందనుని రథంబు చక్రంబు | ధరణిఁ గ్రుంగుటకు నెంతయుఁ గారణంబు
ఎద్ది ? యవ్వీరున కిట భృగుగాముఁ | డుద్గీర్ణుడై యెట్లు లానఁగె శావంబు ?
నలి మీఱఁగా భవనంబుల యందుఁ | గలనర్తనములు నిక్కంబుగా నీకుఁ
దెలియని యవి లేవు తేటఁడంగఁ | దెలుపవే !” యనిన సద్గీరాత్ముఁ డనియె :

కర్ణుని పుట్టు పూర్వోత్తరములు నారదుఁడు ధర్మజున కెఱిఁగించుట

ముని దత్తముగు మంత్రమునఁ గుంతి తొల్లి | ఘనతర విస్ఫూర్తి గన్నియనాడు
అరవిందమిత్రు బ్రశ్నశ్రుంబు చేసి | కర మొప్పు నందనుఁ గాంచి సిగ్గునను
విన్యాసమునఁ బుత్రు ¹ వెలయింపదయ్యె ; | కన్యాత్వ వికలంబు గాకుండ నూర్వ
సరము గల్గుటఁ జేసి ఎంతై నర్య | ² నిరుపమ లావణ్య ³ నిశిత ప్రభావ
యై మించె ⁴ దేవరహస్య మీ తెఱఁగు. | భామిని సూరీతఁ బాఱివై చుటయు
నూతుఁ డెత్తుక పోయె ; సూరిజుఁ డనఁగ | నాతఁడఁ బెరిగి చయ్యన భానుజుండు
వరచుతి నీ నేర్పు నాయుజులావు | సగుని ⁵ విల్బలిమియు నలిసనాభుండు
చెలిమి నేయుటయును జేసూఁగె గవల | కలిశ ⁶ వీరత్వంబు గని యంత జనులు
అనురాగచిత్తులై యందంద మిమ్ము | గొనియాడుటకు నాత్మిఁ గుంచుచుచును.
లేవమీఱంగ నట్టిద దైవఘటన ; | భావింపఁగా నెన్నిభంగులనైన
నట్టి మాత్సర్యంబు నంగి కర్ణుండు | నెట్లున ⁸ మీయెడ నెఱి కోపమెనఁగ
నా సుయోధనుఁ గూడి యమరేంద్రసుతుని | చేనూటి విద్య ⁹ ఏక్షించి కుంభజుని
పాలికిఁ జని “నాకు బ్రహ్మపుత్ర ¹⁰ మిచ్చి | పాలింపు ; మాజిగో బౌద్ధ సమాన

1. కలయించి యపుడు. 2. ఉరుత. 3. ఉచిత. 4. పరమ. 5. మహాబలిమియు. (ఓ) 6. వేద
త్వంబు. (త) 7. దేవ మారఁగనట్టి దైవ పంఘటన. (ఓ) 8. యందు. 9. లక్షించి. 10. మిత్రుడు
మిమ్ము. (త)

శౌర్యుండ నయ్యెడ; నర్వశిష్యులును । ధైర్యాధ్య, సమముగాదా! మీకు” ననినఁ
గలకేసంభవుఁ డంతఁ గర్జునిఁ జూచి । ¹ తెలిపి దీపింపంగ ధీరుడై పలికె:

“ నగడంగ వ్రత ² సమన్విత విప్రుడొండె । దగఁ దపః పుణ్య భూ³ధవ వరుడొండె
గాని యన్యుడుగాఁడు కడగి బ్రహ్మాస్త్ర । దానంబునకును బాత్రంబు కానీన ।”

అనుటయు నట్ల కాశని మందిరమున । కనయంబు నట పోయి యారాత్రి గడపి
మఱునాడు గదలి సమ్మద పృత్తిలోడఁ । దిలక యమ్మహేంద్రక్షాధరంబు
కరిగి బ్రాహ్మణవేష ⁴ మలరంగఁ దాల్చి । పరశురామునిఁ గాంచి వ్రణమిల్లి పలికె:

“ వర్ణిలోన్నత భృగువంశ జాతుండఁ । దూర్జవై ఖరితోడఁ దొడరి యే నిన్ను
సేవింప వచ్చితిఁ జేకొమ్ము దయను, । భావనాతీత ప్రభావ విజ్ఞాత !

అలవడ నస్త్ర విద్యాపేక్ష నాకుఁ । గలిగి వచ్చితి.” నన్నఁ గడు ⁵ సంతసిల్లి
యతనికి నస్త్ర విద్యాభ్యాస మెలమిఁ । బ్రతిదివసంబుఁ దప్పక చెప్పుచుండ,

నొకనాడు భానుజుఁ డొక్కచో నొంటి । ప్రకటించి లాఘవా భ్యాసంబు సేయ
ధృతి నొక్కముని హోమధేను వత్సంబు । అతని కడ్డము వచ్చి యా బాణవీరతి

కాడిన మృతిఁబొందఁగా ⁶ నాతఁడలిగి । పోడిగా నీ తేరు భువి గ్రుంగుఁ గాత
మని శపియించిన నాశాపమునను । వనజాప్తసుతు తేరు వసుధపై గ్రుంగె.

భృగు⁷రాముఁడలిగి శపించిన తెఱఁగు । తగ నీకఁజెప్పెద ధరణీశ, వినుము.

ఆరీతి నవ్వీరుఁ ⁸డతనికి భక్తుఁ । డై రమ్యవృత్తి నిత్యము సేవసేయఁ

బరిోషచిత్తుడై భార్గవరాముఁ । డరయ నాతనికి బ్రహ్మాస్త్రంబు లోను

గా దివ్యబాణముల్ గడఁగి యిచ్చుటయు, । నాదట దివ్య శస్త్రావళిచేత

జేదీవ్యమానుడై తేజంబు మీఱ, । మోదించి రాముఁడిమ్ముల నొక్కనాడు

తరణింపందను నూరుశతముపై శిరము । చిరతర ¹⁰లీలను జేర్చి నిద్రింప,

వెనుకొని యంతలో వికృతా ¹¹తి ఘోర । ఘనరూప మశకాఖ్యగలుగు కీటకము

సాలవక దినకరసుతు తొడక్రిందఁ । దొలిచె సత్త్వరముగాఁ; దొలువంగ నతఁడు

తనగురునకును నిద్రాధంగులగుట । తనమది నోర్యక ధైర్యంబుగలిగి

కీటకృత్యమునకుఁ గృతమతి నోర్పు । ¹²పాటించియచలుడై పదరక ¹³యుండె.

1. తెలియంగ నతనితో. 2. సమన్విత. 3. ధరవర్య. 4. మమరంగ. 5. శేషుఁడొంది. (ఓ)
6. మని యలిగి. 7. రాఘవుడు. 8. డాతని. (త) 9. తట (ఓ). 10. లీలఁజేర్చిన నిద్రాపెంపు.
11. కా. 12. పాటిగా. 13. యుండి (త)

అత్తతీ నాకీట మాతాడ దోలున | నెత్తురు ¹కాల్పలైసిండి యారాము
 దేహంబు సోడిన, భృతిమేలుకాంచి | యాహరివిక్రము నవ్వుడుగాంచి
 నెత్తురెక్కడిదన్న, నిజయూరువంత (?) | నెత్తియూకీటంబు నేపులో²జూపి,
 “యిది దోలుచుచునుండ సింక మీనిదుర | పదపడి చెడునని భావించియేను
 గదలక యుండితిగ గరుణాసముద్ర! | విదితప్రతాప, దోర్నిజశక్తివ!”
 అని విన్నవించిన నాభార్గవుడు | గనుగొనుచుండ నాఘనకీటకంబు
 మృతినొంది దైత్యుడై చున్నకయంత | ఖశలంబునంగుంకి “గాంభీర్యధుర్య!
 నీకతంబున శాప నిర్ముక్తికై³టి; | బ్రాకిట విమ్మార్చి భవము లడంగె;
 పేర్చి గ్రస్తుండను పేరి రాక్షసుడ; | ధర్మస్వయా, యెంతయు నొక్కనాడు
 భృగుని నిజాంగనఁ బ్రేమ హరించి | యివడి శిశీటమై తతనిశాపమున,
 మీదివ్యలోకనామృత⁴నేచనమున | నాదట సుఖనైశి.” నని భక్తిమొక్కి-
 చనియె; రాసుండు నజ్జలజనాభివుని | తనయుని ధైర్యంబు తనమనంబువను
 దలపోసి తలపోసి తరణిజకనియె : | “వలదు నీకముచెప్పు వసుధాభివునికి
 సీతాల్లిలేను నీవెవ్వడ?” వని | భీతిల్లి “యేను నీవృథవిలోపలను
 సూతపుత్రుడ⁵” నని సాలవక చెప్పి, | నాశతీ భృగురాముడతనిగోపించి
 “యక్కటా! విప్రుండనని కపటమునఁ | దక్కక దివ్యాస్త్రుతతి వడసితివి.
 పాపాత్మ్య, నీకిట్టి బాణజాలములు | ఏపార నిఫలంబు లిదెయవుగాక.”
 యని శపియించిన, సంతఁ గర్ణుండు | తనలోన వగచుచు దైవమాయనుడు
 వచ్చి దుగ్యోధను వలనొప్పగాంచి | చెచ్చెర “నో కురుక్షితిరాజవంద్ర!
 మునుమిడి పరశురాముని నాశ్రయించి | ఘనతర దివ్యాస్త్రాలితుండనైతి;
 మగఁటిమితో నన్ను మార్కొనలేరు | జగతిలో నెవ్వరు సంశయపడకు.”
 మని విన్నవించిన నాకురుగాజు | ననయంబు తనలోన⁶ హర్షింపుచుండె.
 ఎనఁగ మీయన్న పోయినపోకలిట్లు | ననుమతీరామక, వలనొప్పనిము.
 అటఁ గలింగాధీశుఁ డతులప్రతాపి | పటుతరకీర్తిసంహిన్నుండునై న
 చిత్రాంగదుండు వైచిత్రదీపింపఁ | బుత్రికామణికి సంపులు దభుశీత్ర
 వసుధలోపల వ్యయంపిమని చాట, | శిశుపాలుఁడును రుక్మిణిచేరి గాంధార

1 కాల్ప. (ఓ) 2 వరించి. 3. తిరిగినితిని. (ఓ) 4. నేవమున. (ఓ) 5. హరుపింపుచుండె. (ఓ)
 6. న్నాభుడైన. (ఓ)

వతి జరాసంధుండు బాహ్లికముఖ్యు | వితతి నానామహీవిభులును బోవ,
 దుర్యోధనుండును దోహలంబెసఁగ | శౌర్య ప్రతాపుడై చతురంగబలము
 తనవెంట రాఁగ రథంబెక్కి కదలి | ననజాప్తతనయుండు వరుస నేనింప
 నరిగినఁ, గానింగుండఁత భూతుల | నరవిరోధిగఁ దగిలెట్టి శివద్విధానముల
 మన్నించి పూజించి మంచెలమీఁదఁ | బన్నుగాఁగూర్చుండఁ బనిని యామీఁదఁ
 గానింగుండఁ తీర్చియకన్యక వరుని | మేళవింపఁగ నతిమృదు వాక్యనరణి
 నాదరించుచు “నీన్వయంవరమందు | దామలు పేర్చేర్ల ధరణిలల్లభులఁ
 జూపించెప్పదను; నీచూపుకేరాజు | ప్రాపుగాఁగనుపట్టె బావ, వరింపు.”
 మని బుద్ధి చెప్పఁగా ... .. | ... .. నానుయోధనుని
 గడచి పోయినజూచి కారవరాజు | తడయక దాని రథంబుపై బెట్టఁ
 బనిచె; పేర్వడిన భూపాలలోకములు | ఘనభీషణాకృతిగా వచ్చి తాకి
 వివిధభంగుల బాణవృష్టి ముంచుటయు | రవిశిరసాధవుండు విక్రమధుగంధరుండు
 భల్లమూర్త కరగించి బాణజాలముల | నెల్లను ఖండించి యేపుదీపించి
 రథముల విఱిచి సారథులఁజెండాడి | రథికుల విదరించి రాజశేఖరుల
 శిరములు తెగనేసి చిత్రంబులైన | శరముల నరుల జర్ఘ్నిరితంబునీయఁ,
 జావక మిగిలింశత్రు సైన్యములు | కావరంబున నిల్లు గడఁగితి మనుచుఁ
 దలలు వీడఁగఁ బాఱఁ, నగనుయోధనుడు | వలనొప్పు బ్రీతుడై వారఁపురికి
 నరుడెంచె గౌరవు లభిమతిసేయ. | పరువడి నటంబువడి యొక్కనాడు
 పొనఁగ గిరిజపుర మేలునట్టి | రసికోత్తముండు జరాసంధుఁ డెలమి
 మహిమీఁద నావగ మంనునఁ బెట్టి | యహిమాంశునందను సంచితస్ఫూర్తిఁ
 బాలుపొంద 7 నెక్కిటి పోరుకు బిలువఁ, జమున నా జరాసంధునిఁ దాకి
 వివిధ దివ్యాస్త్ర ప్రవీణత 8 నెఱపు | రవిపుత్రుమీఁద విక్రమలీల నతఁడు
 ఘనబాణతతు లేయఁగా, నిరువురును | విమరింప నమముగా వీడు 9 జోడాడి
 రథములు డిగ్గి యుర్వర గ్రక్కఱింకఁగఁ | బ్రథిత వైఖరి బాహుబల సంగరంబు
 నేయుచుఁ బెనఁగ, నొచ్చిన జరాసంధు | నాయతముష్టిచే నతఁడు నొప్పించె.
 అంతట బోవక యలపు దీపించి | దంతావళంబులుదట్టి బోరునెల్లు

1. ప్రభావుడై. (ఓ) 2. నంది. 3. బాధితశ్యరుండు. 4. మిగుల. (త) 5. నిష్ఠానలవడముండు.
 6. తెగఁగించి 7. నొక్కఁడు. (ఓ) 8. నెఱప. 9. జోడాడ. (త).

¹ ధరణీధరము నొందు ధరణీధరంబు । సరుదుగాఁ బెనఁగినయట్టి చందమునఁ,
 గంతారవముల దిగ్గజములు చెదరఁ । గంతీరవము హరి కడఁగినరీతిఁ
 బెనఁగుచో శౌర్య గాంభీర్యము ల్ ² మెఱసి । వనజా ప్రసూనుండు పడి జరాసూను
 నంగ సంధి వికల మప్పుడు చేయ, । నంగతిగాఁ బోరు చాలించి యతఁడు
 మఱి చెల్లినేయుచు చూలినీనగర । మఱియుఁజీనీయంగ నధిక జేజుమున
 నిధిపురీకే తెంచె ; నీరెండునిధము । లభినవోత్సాహుండవై మెఱుంగుదువు.
 శ్రీమించి యిటు ప్రసిద్ధ శౌర్యమున । నీమహి నెగడిన యినతనూభవుని
 బ్రవిమలోద్గర్జిత భంజించు కొఱకుఁ । గవచకుండలము లాఖండఁగఁ దడిగి
 సలలిత నిన్నూర్తి జనులు నతింప । నెలమిలోఁ గొని మీఱు హితమాచరించె.
 క్షితిలోప ను దానఁజేసి యర్జునుఁడు । సతనిఁజంపఁగఁ జాలె.” నని చెప్పి మఱియు :
 “ప్రాధ్వోత్తను, విను బ్రాహ్మణుడలిగె; । అర్థించి వంచించె నమర వల్లభుఁడు ;
 జమదగ్ని సూనండు శపియించె; గుంతి । కొమరొప్ప నాతని కోపంబు మాన్పె ;
 రమణ భీష్ముం డధరభుఁడ జేసి యణఁచె; । అనుతవైఖరి శల్యుఁడనుచిత్రమాడి
 కలఁచె; గృష్ణుండు తక్కఁక విధియయ్యె; । పలు సంపదల నిట్లు పార్థుండు గూల్చె.
 అదియు ను గాక దివ్యాస్త్రు సంతతులు । మదనారియును నగ్ని మఱియు నింద్రుండు
 యముఁడును వరుణుండు నాదిగానొసఁగి ; । రమితవైఖరి ద్రోణుఁ డట కృపచేసె;
 అటుగాన కర్ణుని నాహవాభూమిఁ । ఓటుతిరలీల సప్సార్థుండు చంచె.”
 అనెవిని దుఖతుండై ధర్మరాజు । గొనకొని పలపించి కుంభిని వ్రాలె.
 మెఱసి యాలోఁ దత్సమీపంబునందుఁ । దఱలకయున్నట్టి తరలాక్షి కుంతి
 యనుతనూజాతుని యడలుమాన్పుటకుఁ । గొమరొప్పనిట్లను : “గుణధుర్య, వినుము
 జననిము దెలిపి యే సరవితోఁ బిలువ । వనజాక్షుఁడును ‘సత్సవాక్యంబు రమ్మ’
 అనిపలు తెఱఁగుల నట బుద్ధిచెప్ప । వినఁడయ్యెగ రర్జుండు; వీనికి వగఁ
 బనిలేదు నీకు నేపట్టునఁ బుత్ర!” । యనుటయు నామాటలాడరింపకయుఁ,
 జలులవిన్నూర్తి ససహ్సంబు లై నఁ । గట కట పడి కుంతిఁ గనఁగొనియనియె :

1. ధరణీధరము మహీధరము నొందొండ. 2. మెఱయ (క్రి). 3. నుతుని (తం). 4. జన
 మఱియు. 5. మాగ (తం).

శ్రీలకు రహస్యరక్షణము లేకుండునట్లు భగ్గజుడు శపించుట

“భరత సంశయమునకు భవదీయమంత్ర | కరణశోపనమునఁ గాదె యంతయును
బుట్టె; నింతటినుండి భూమిలోపలను | నెట్టన మానినీ నివహంబునకును
గరిమ రహస్యరక్షణమంగు శక్తి | యరయ లేకుండెను” మనిశపించి,
తనకతంబునను మృతముఁ బొందినట్టి | ఘురుల నా యుభయపక్షంబు రాజులను
దలచియు విలపించి శిరశిఘ్రమునకు | నలనడ వగచుదు, నర్జునుఁ జూచి:
“మన కేటిరాజ్యంబు ! మహి ¹లోన నొందు | జనపదంబున భైక్షచర్య జీవనము
నడపుచునుండ మున్నతవృత్తి గాఁగ; | ² ఎడప నీదుఃఖంబు నిట మానదింక.
జ్ఞాతుల నందఱఁ జంపితి మినియె | జాతిగాఁ దముదామె చంపుటగాదె !
కులమురక్షణ రాజకుల లక్షణంబు ; | కులభక్షణము చేసి క్రూరుండ నైతి !
క్షత్రవర్తన మది కాల్పనె యింక ! | నేత్రోత్సవంబుగానెగడు నహింస
వరుసఁ దాలిమి శోపవర్జన కలిత | కరణంబు లెల్ల నాగమవిహితములు.
అనుభదంబైన రాజ్యామివంబునకుఁ | బస చెడి కుక్కల భంగి నెంతయును
దమలోనఁ దమలోనఁ ³ నామెకాట్లాడి | క్రమమునఁ బాలిసిఁగతి వచ్చె; రాజ్య
మేనొల్ల నేలంగ; నిదె మీగు నేగ | మానుగాఁ నైకొని మన్నింపుఁ డిపుడు.
ఒకరంగ నాంబికేయుడు పుత్రు ⁴ కీడు | మనిశితమగు ⁵ మతిఁ జూడ కన్నీచుఁ
డేగతిఁ బోయె నింపెనగఁ శోసించె; | బాగుగా మగిడింపఁ బొల్పడఁడయ్యె;
ఆతఁడు కులమెల్ల మారియింపఁ జేసె; | నాశనిఁ జంపగ నటఁ గోపమాత్రె;
నరయ దుఃఖాక్రాంత ⁶ మయ్యె నామదియు. | కురురాజు మిక్కిలి క్రూరుడై యుండి
రమణతోఁ గర్ణమెటుంగక యున్నఁ (?) | బ్రహ్మదంబు శోడ నేఁ బాటించి యొర్చి
తొలఁగంగ లేనె తి; దుర్దాంతరాజ్య | కలనా పోగ్రాహకత్వంబు మదిని
గలుగుటఁజేసి యాకల్మషం బిట్టు | లెలమిశోడత నాచరింపంగవలసె.
తొడరి పరిగ్రహదోషంబు మిగుల | నడరు పోగ్రహత్యాగంబు వలనఁ
గాని పోవదు; పరిగ్రహవర్జితండు | మానుగా నట జన్మమరణదూఃఖములఁ
భారయఁడు; భరవేదములును జెప్పెడిని. | నరన విస్ఫూర్తిని నకలభర్మములు
చేయంగ శక్యమే చెచ్చెరనొకని! | కామెద నపరిగ్రహమున శుద్ధుడను;

1. మేలుకొంది. 2. ఎడపని. 3. నామకాట్లాడి. 4. కపుడు. 5. బుద్ధి (ఓ) 6. మయ్యెను కుడిని. (త)

మీరు రాజ్యంజేలి మెఱయుడు ధాత్రి ; | నారణ్యముల కిప్పుడగి తపంబు
నేయుచు నుఖిలఁ జెందెడ” ననినఁ | బాయక యప్పుడప్పార్థుఁ డిట్లనియె :

అర్జునుఁ డుచితవచనముల ధర్మజునస్తాపోవశమనము సేయుట

“వలవదోహో యిట్టి వాక్యముల్ గలవె ! | నలి భూజాదర్పంబునను శత్రుజనులఁ
బరిమార్చి కడపలఁ బారువంచెడలి | వరుస భిక్షావృత్తి వర్తింపఁదగునె !
ధర్మమార్గంబున ధరణి చేకూరిన | నర్మిలి విడుచుట యది యోగ్యమగునె !
అటులైన మున్నేల యవనిపాలకులఁ | దటుకునఁ జంపితి ధరణీతలేంద్ర !
అడరి రాజ్యముఁదక్కి యడవికిఁజనిన | బెడిదంబుగా జనుల్ బేలండ్రు నిన్ను.
సరవిమై దృష్కృతశంక గల్గినను | అరయంగ సశ్వమేధాది కర్మములఁ
బోవదే ! యెంతయు భూపాలవర్య ! | వేవిధంబులఁ జెప్ప వినమె సంపదలు
పుడమిలోపల లేని పురుషచర్యుండు | నడవీనుఁగనుచు నెన్నఁగ సహజోక్తి.
కరమొప్ప ధర్మార్థకామమోక్షములు | గరిమతో నర్థంబు గలవాని కమరు.
కలిమియె చుట్టాలు గలుగంగఁజేయు ; | కలిమియె మిత్రులఁ గలుగంగఁజేయు ;
కలిమియె శౌర్యంబు గలుగంగఁజేయు ; | కలిమియె నద్భుద్ధి గలుగంగఁజేయు ;
కలిమియె ధర్మంబు గలుగంగఁజేయు ; | కలిమియె సత్కీర్తి గలుగంగఁజేయు.
జ్ఞాతి నాశనమునఁ గాదె దేవతలు | శ్వాతిగా వర్ధిల్లి రఖిలదిక్కులను ;
వేదార్థములు నిట్ల వివరించిచూడ | మోదంబుతోడుత భూపాలవరులు
శత్రునర్వంసహాస్థలి శౌర్యమహిమ | పాత్రంబుగాఁగొని, పాలించి, ధనము
లార్జించి, యాగంబులలవడఁ జేసి, | పరస్పరముఖ్య దిక్పాలులఁ బ్రీతి
యుతులుఁగాఁజేసి, యాయుత్తనులోక | మతులితంబుగఁ గాంతు ; రట్టిమార్గమున
సహుపాంబోజులు నలభగీరథులు | విహితోక్తి నృగుఁడుచు వెన హైహయండుఁ
దగ హరిశ్చంద్ర మాంధాతృభూవిభులు, | ముగి దిలీపుండును మొదలైనవారు
నడచుట వినమె ! యెన్నఁగనిట్టిపదవి | వడసితి ; యాగ ముద్భటవృత్తిఁజేయు.”
మనిన యవ్వలుకుల కటఁ గొంతనేపు | తనలోనఁ జెందించి ధర్మజుఁడనియె :

“¹క్షీతిలోననొక్కటి నేమంపుచెగురు | రతిమీఱఁ గలదు సుత్రామణి, వినుము.
సారహీనంబైన సంసారసుఖము | వారకవిడిచి యా వనమునకేగి,
తాపనవాక్యామృతంబులు ²చెవులఁ | బ్రాపించి కోలి, నిర్మల చిత్తవృత్తి
³పరవి నిందాస్తుతుల్ సరియుఁగాఁగొనుచు, | నురవడితోఁ గత్తివొక్కఁడు వ్రేయ
మఱియు వేటొక్కఁడు మమతఁజండనము | తటలక యలఁచినఁ దగనమత్స్వమున
జగతిలోపల మూఁగ జడుడనమెలగి | పగలేక తగువేళఁ బర్రళాలలకు
సరిగి భిక్షంబెత్తి యది భుజియించి | హరుసించి తృప్తండ నై యుంటమేలు.”
అనిన వాయుకుమారుఁ డాయమనూతిఁ | గనుఁగొని పలికె నుత్కంఠ దీపింపః
“వేదవిహితకర్మ విమలయోగ్యుండ | వై దయాపరుడవై యడలంగెడగునె ?
రాజధర్మములందు రమణ జన్మించె | నోజితోడ ననూయ యుర్వీతలేక !
వాఁడిమి నలుకతో వైరివర్గములఁ | బోఁడిమి చెడఁజంపి భవి భైక్షవృత్తి
నడవికిఁ బోయెదననుచుఁ బల్కినను, | బుడమివారలు నిన్ను బొరిఁబొరి నగరె !
గొలఁదిగా కెంతయుఁ గూపంబుద్రవ్వి | జలము త్రావనియట్టి జడునికై వడిని,
యున్న తత్తువెక్కి యొగి జున్ను దిగిచి | వన్నెగాఁ దేనె త్రావని వానిభంగి,
నచ్చియాఁగొన్న నన్నము కంచమానకు | ⁴ వచ్చినఁ గుడువనివానిచందమునఁ
దలకొని తమకించి⁵ తనవశనజేసి | యలవడ సతిఁ గవియనివానిరీతి
గాదె శత్రులనెల్ల ఖండించివైచి | మేదినిరాజ్యంబు మెలపక యడవి
కరిగెద ననుటెల్ల ! నదినీవె యెఱుంగు | దరయంగ మమ్మునీయవనిలో జనులు
నిందింతు రతనిమానిసింపక తాము | పొందుగా ⁷వెట్టులై పోయిరటంచు,
ఘనమైన రాజ్యభోగంబులఁ ⁸బాపి, | పనివడి నిందలఁ బాల్పడఁ జేసి,
యడవికిఁ బోయిన నయ్యెడిదేమి ? | ⁹తడయక మదిలోనఁ దలపోయవయ్యు !”
అనిన ధర్మజుఁజూచి యమ రేంద్రసుతుఁడు : | “అనఘాత్మయొకయితిహాసంబు వినుము ;
కొందఱు బ్రాహ్మణుల్ ¹⁰గూడి యుద్వృత్తి | యొందంగ నాత్మకలహాచితాచార
ములు మాని యడవికి మొగిఁ జనినంత | బలభేది కృపతోడఁ బక్షిరూపమున

1. బంధుజాలంబులఁ బ్రబలాగ్రహమున - సంభుండవై చంపి యారడిపడితి - సారహీనంబైన (ఓ)
2. మదిని (ఠ) 3. తరలకపూయంగఁ దగనమత్స్వమున - మఱియును దావేతె మాడ్కిని మిగుల -
జగతిలోపల (త) 4. నచ్చికుడునకయున్న వానివిధమున ; 5. తమ పంపునీసి (త) 6. మెదపక (త)
7. తెలసియు (ఓ) 8. మాని. 9. పుడమిఁక, మాకుఁజెప్పము తెలియంగ. 10. గోరి (త)

సరవితోడుత వానినన్నిధి కరిగి । ‘తిరముగా మీరున్న తెఱఁగొప్ప’ దనిన
విని వా‘రఖలమార్గవేది యీపక్షి’ । యని దానికభిముఖులై ‘సత్త్వసంబు
వినిపింపు మెద్ది భావించి యాలోస.’ । ననిన నాపక్షి బ్రాహ్మణుల కిట్లనియెః
“వరమతి నలుగాలివానిలో గోవు, । ధరణి నశేషశబ్దముల మంత్రమును,
సరవితోడుత లోహజాతిఁ గాంచనము, । నరులలో విప్రుఁ డున్నతి సధిగత్వ
భాజనంబులు మఱి బ్రాహ్మణులార ! । ఓజతో నిప్పు డిట్లు త్రముఁడైన
యుర్వీసురుండు మంత్రోపాశ్రితములఁ । బర్హిస కర్మముల్ పరువడి నడపి
ఘన రత్న కనక సాంగత్యంబు వోలె । గొనియాడఁ బడు మఱి కుంభినిలోన.
మునుమిడి యాలస్యమునఁ గోపమునను । జను శోకమున ననుష్ఠానంబు విడువఁ
బావ ; ¹ మజ్జానులు పరమార్థహీను । లాపజ్ఞ నెంతయు నవివేకులగుచుఁ
గరిచెడి సన్న్యాసకాల వివేక । మెఱుంగక పడరుచు నివాపరోన్నతులు
తమకు లేకునికీ బదభ్రష్టులగుచు ; । రమిత గృహస్థ ధర్మాదుల నడచి
ధరణిలో నతిధిసంతర్పణ చేసి, । సరవి శిష్టాన్న భోజనపరులగుచుఁ
బాలువుగా వర్తించు వుణ్యవంతులకుఁ । జెలఁగి వుణ్యములరచేతివిగావె !”
అనిచెప్ప విని వారలరిగి గృహస్థ । ఘనతర ధర్మముల్ గని ; రదిగానఁ
బుడమిపాలింపు మిప్పుడు యాగవిధులు । నడుపుము సీ” వన్న నకులుఁడిట్లనియెః

నకులుఁడు ధర్మజునకు మనస్తాపోపశమనంబునేయుట

“దేవతల్ వేదవిధి ప్రవర్తకలు ; । భావింప నట్టిరు బ్రాహ్మణోత్తములు ;
వెలయంగ వారిసేవించి యజ్ఞాదు । లలవడఁ జేయుచు సర్వమార్గించి
భూదేవతా దేవపూజగా నిడుచు । నాదటఁ దత్ఫలంబందుట గాక
శోక మోహాదు లచ్చుగ మాని యడవి । చేకొన్న నందులఁ జేరెడిదేమి !
మునుకొని తక్కినమూఁడాశ్రమములు । తన నొక్కడ గపాస్థాశ్రమ మొకట
సరవితో నిడి తూఁచ సమముగాఁదూఁగె. । పరువడి నది మేలు పార్థివోత్తంస !
మొదల హింసను దోషములు పొందున నడి । పదపడి శంకకుఁ బనిలేదు వినుము.
వలనొప్ప విమతుల పధియింపకెవ్వఁ । డిలయేలెఁ దొంటి భూమిశులలోన ?
ఇరవేది మఱియు వారెల్లపాపములఁ । బొరసి రే ! నుగతికీ బోవుటలేదే !

గోవుల గజముల ఘోటకంబులను । వావిరి దానుల వరరత్నములను
 గ్రామంబులను మందిరముల నిష్కముల । నీమహి సత్సాత్ర మెఱిగియిప్పింపు. ”
 అనవుడు సహదేవుడంత నిట్లనియె : । “మచక్షేత్ర, విను పెక్కుచూటలేటికిని ?
 వెలివెలి వస్తువులే విడిచెబోనరుడు । కలిత కర్మవృత్త గాదె శరీర
 యాత్రయునడపుట యదియెమోక్షణము । ధాత్రీశ, గాదు. ఎంతయు వనంబునకు
 నరిగి నీ వలయు వదార్థంబులందు । జిరలీగె బ్రేమంబు సేయంగ వలదె !
 జగతిలో నిదియ సంసార చక్రంబు ; । ముగిడింపు మనచు వేమటు చెప్పనేల !
 నీవె తల్లియుఁ దండ్రి నీవె చుట్టంబు । నీవె సద్గురుఁడవు నీవె దైవమవు.
 తథ్యంబులైన సతత్యంబులైనఁ । బథ్యముల్లాఁ గొను వలుకులు ప్రీతి. ”
 నని యిట్లు తనతమ్ములందఱుఁ దెలుప । విని యారకుండిన, వెలది పాంచాలి
 యమనూతి కిట్లన : “ననుజులఁదేర్చు ; । నమయకాలముచన్నఁ జని సుయోధనునిఁ
 జంపి భోగంబుల సద్విహారములఁ । బెంపారుసుఖములఁ బ్రీతిఁ జేయుదము.
 అని యారడింపవే ! యరులమర్దించి । చెనసి భూస్థలమెల్లఁ జేసొని మఱియుఁ
 బుడమిశ, యడవికిఁ బోయెద ననుచు । నుడికింప నీకును నుచితంబె ! నిన్నుఁ
 గడవనఱింగడి ఘనులెందుఁ గలరు ? । మడవక విను పేదమనసు నీమనసు.
 నృపునందు ¹ విధి దండనీతి గల్పించె ; । నపుడుగావున ధరసపరాధమెఱిగి
 దండించినట్టి భూ ²ధవవర్చనకును । రెండులోకంబులుఁ బ్రేమఁ జేకూరు.
 నభిశేకవస్త్ర రజస్వల యనక । యభినవోత్సాహుడైయట నీడుతప్ప,
 తొడలుచూపినతప్పు, దుష్టవర్తనల । నడచినతప్పు, నానలినాస్తనూను
 నందు దుర్బోధనసంఘను గాంచి । యందంద దండించి తది కల్మషంబె !
 కొండిని గృహదాహకుని బంధుఘాతిఁ । జండాలు నఖిలదూషకు సర్థహరణ
 పరు మద్యపాయినిఁ బరసతిఁగోరు । దురితాత్ముఁ జంప బంధురపుణ్యుడగును.
 ధారుణీవిభేద డట్టి దండార్థులైన । వారిఁ జంపకయున్న వచ్చుఁ బాపములు.
 ఉచితదండనవృత్తి నుర్విరక్షణము । ప్రచురత రాజధర్మముగాక, భూమి
 దేవార్హమైనట్టి ధృతి శమదమము । భావింపఁ బాడియేపార్థివులకును !
 తన దురితంబున ధార్తరాష్ట్రుండు । గొనకొని చెదె బంధుకోటులతోడ.
 దానఁ బాపములేదు ధర్మంబు గలుగు ; । మానుగా నెంతయు మఖమొనరింపు.

ధరణి బృహస్పతి దైత్యగురుండు | గరిమతో బరిపాటిగా దండనీతి
పలికిరి దానిని బరువడి నడపు. ” | .....
అనిన నూరకయున్న నమరేంద్రనుతుడు | తననేర్పు విలసిల్లి ధరణీశుకనియె :
“ దక్షుడై భూపతి ¹ తగ దండనీతి | పీక్షింపకున్న నీ విశ్వంబులోన
దరమిడి ² యన్యోన్యధనధాన్య దార | హరణంబు జనులెల్ల నాచరింపుదురు ;
ఆచాపజాలంబులనిశంబు నొందు | భూపాలు ; దండమెప్పుడు హింస యనగ
వలదు; దుర్వృత్తుల వధియించు రుద్రు | జలజాక్షు వానవు ³ శర్వజఁ జూడు.
బండ్రింక వారలు నున్మార్గ చరుల | దండిన ⁴ వినమె ! యధర్మంబులణగు
⁵ ధర్మముల్ వధిల్లు దండంబునందు ; ధర్మంబువలననే ధరణి వర్ధిలును ;
ఎట్టివారికినైన హింసకుఁ దొలగ | నెట్టన వశమానె ! నిజబుద్ధి జూడు.
కాయలఁ బుష్కల గమలంబులందు | మాయఁగా లేవె నూత్నంఁగు జంతువులు !
మునుకొని యటఁ గండమూలాలకును | మునులు సేయరె హింస పుడమిలోవలను !
ప్రాణిఁగఁ బ్రాణియే ⁶ భక్ష్యంబుగాఁగ | నేణాంక కుల, విధియింపడే బ్రహ్మ.
చలరేగి పరహింస చేసి యాగములు | బలువిడి నొనరింపఁ బాపంబు లగునె !
అరి వీరులను ఘోరమగు యుద్ధమునను | దొరకొని పధియింప దోష మే లగును !”
అని యర్జునుడు వల్కు నమ్మాటలెల్ల | విని పలుకకయున్న విభుడైన చూచి

భీముడు ధర్మజనకు హితముపదేశించుట

తరమిడి వాయునందనుడు కోపించి | “ నరవి సాధించిన సామ్రాజ్య ⁷ లక్ష్మీ
యడలునఁ దిగఁ ద్రోచి యడవికిఁ జరిన | మడవక విను పేదమనసువాఁ డనుచుఁ
జెడనాడుచుందురు క్షీతిలోన జనులు | ఎడపని కడఁకతో ; నిదియును గాక
యాసభలో బడినట్టి బన్నముల | వేసరి, యడవిలో విహరించినపుడు
సరవి దైత్యులచేత సైంధవు చేతఁ | గర ముప్ప బడిన దుఃఖములకు నోర్చి
గొనకొని విరుటుని గొలిచి యావెనుక | నని సేయులే ధర్మమగుటయుఁ దెలిసి,
రణములోవల ధార్తరాష్ట్రుల జంప | గణుతించి నప్పడె గనవె ధర్మములు !

1. తన. 2. ధన ధాన్యదారాసమృద్ధి. (ఓ.) 3. శక్రజా; శమనజా. 4. మేలు అధర్మంబులణగు (త)
5. అర్మిలిఁ బృథివీశు కననల వినుము - ధర్మంబు వలననే. (ఓ.) 6. భక్షణంబుగను. 7. వంశ. విధింపఁ
జే. (త) 8. పదవి - యడరున. (ఓ.)

వనివడి యేము నీ పంపు నేయంగఁ | జెనసి దుర్జనులను జెనసి సాధులను
మనుచుచు హయమేదమఖ మొనరింపు.” | మనవిని ధర్మజుఁ డతనిక్రిల్లనియె :
“మదమును రాగమున్ మాత్సర్యవృత్తి | మొదలగు పాపముల్ పొందు భూపతికి
గరిమతోఁ గామభోగంబులు విడిచి | గుఱుతుగాఁ గాయలాకులు నీర్లు గాలి
యనుభవించిన మునులట వెట్టివారె! | ... ..
మెలఁగు దుర్బుద్ధు లామిషగతమైన | బలు కర్మములు చేసి బంధాదులందుఁ
దగులుదు; రటుగాఁ దత్త్వవిచార, | సుగుణులు గాంతు రెచ్చోనైన ముక్తి
యలవడ.” నని పల్కి యవుడూరకున్నఁ | దేలివితో సాత్వవత్తేయుఁ డిట్లనియె:

1... ..

పరికింప ననుజుల పలుకు సత్యంబు; | అరయంగ వినుము గృహస్థ ధర్మంబు
చెలిమి సుత్రమ మని చెప్పంగఁ బడును; | పలు తెఱంగులఁ బశుపక్షులాదిగను
జీవుల కాశ్రయస్థితియు; రాజులకు | భావింప నదితక్క బ్రహ్మచర్యమును
దవమును దమమును ధర్మముల్ గావు. | నృపవర, వినుదండనీతి యుత్రమము.
ఉర్విలోఁ దొల్లి సుద్యుమ్న భూవిభుడు | సర్వ సర్వంసహాచక్ర మేలుచును
నెగడిన యా దండనీతీచేఁ గాదె | తగ నవవర్గ మా ధన్యుండు గాంచె.”
అనవుడు ధర్మజుఁ డత్రైలంగెల్ల | వినిపింపవే! | యన వెఁడియు ననియె:

సుద్యుమ్ను చరిత్రము పారాశర్యుండు ధర్మజున కెఱిగించుట

లీలతో శంఖుండు లిఖితుండు ననఁగఁ | బోలంగ నన్న దమ్ములు విప్రవరులు
గల రుత్త మోత్తముల్ గారుణ్య¹ నిధులు, | తెలియంగ బాహుదాతీరంబునందు
నారూఢ వుష్ణ ఫలాభివృద్ధులను | ఆరయ నొప్పగు నాశ్రమంబులను
దవమునేయుదు; రొక్కతఱి లిఖితుండు | విపరీతగతి నన్న వీక్షింపవలసి
యన్నయింటికిఁ బోయి యతఁడు లేకున్నఁ, | బన్నుగా నారంగఁ బండిన ప.డు
గని శిశోసి తినఁగఁ, జక్కఁగ నన్న వచ్చి | ‘యనఘ, యెక్కడి పండు?’ లని యడుగుటయు,
బ్రణతుండై ‘యిచ్చోటిపండ్లివి’ యనిన | ‘గుణాదిధి, యడుగక గోయంగఁ దగునె!
ముచ్చిలియేగాదె మునుమిడి పాప | మచ్చుగా నంపెద నవనీశుచేత

1. జనకసతి సంవాదము, దేవసానునిహితోపదేశము, అదిగాఁగల చాల విషయమిటలప్రముచూ.
తెక్కనాం. ప. 1 - 130 - 155. 2. ధనులు. 3. కొనితినఁగ నాయన్నయు వచ్చి. (త)

కండితుండవు గమ్ము తప్పక పొమ్ము । మెండుగా.” ననిన నమ్మెయి నాతడరిగి
 పోల నుద్యముని బాడగన్న, నతడు । నాలోన నెదురేగి యర్హ్య పాద్యాదు
 బారూఢి నిచ్చి, యో యసఘాత్క, మీరు । వారక యిచటికి వచ్చిన కార్య
 మలవడఁ జేసెద నావతి” డనినఁ । బలికె నుద్యముతో బ్రాహ్మణోత్తముడు:
 “ చెప్పిన యల్లెల్లఁ జేసెద నంటి; । తప్పకు మీ మాట ధరణీతలేశ ।”

అనివల్కి పతితోడఁ: “ సనఘ, మాయన్న । యనుమతిలేక ఫలాదులు గోసి
 తింటి; మ్రుచ్చిమిగాడె! దినకర తేజ, । దంటవై మ్రుచ్చుల దండించు గతిని
 గడఁగి దండించి యకల్మషుఁజేయు. । తడయకెంతయు రాజదండితునకును
 యమదండనంబు లేదని పెద్దలెల్లఁ । బ్రమదంబుతోడుతఁ బలికిరి తెలియ.
 వరదండభారణ వైకల్ప దుఃఖ । మరయంగ నిను బారయకయుండవలయు.”

నని తేటపడనాడ సనశ్శరుండు । ఘన విహదంబునఁ గన్నీరునించి
 “పనివడి నన్ను నీవనిక నంపకుము । మునినాథ,” యని పాదములకుఁమ్రొక్కినను,
 వినకున్నజూచి భూవిభుడు బ్రాహ్మణుని । ఘనహస్త యుగళంబు ఖండించుటయును,
 జని శంఖుఁగాంచి హస్తములు చూపుటయు, । మనమున నలరి యహ్మ్యానిశేఖరుండు
 లలి ¹ధర్మమార్గ ముల్లంఘింపఁ ²దగదు, । వలసె నిష్కృతియు నీవలనఁ గులమ్ము
 పెనపొందె; సురముని పితృతర్పణములు । పనివడి నేయుము బాహుదలోన.

బలసి మద్యమ్ము ద్రావుట, గురువత్నిఁ । గలియుట, బ్రాహ్మణు ఖండించుటయును
 గ్రమ్మిన ఘనపాతకములనబడును. । ³ఇమ్మహాపాపంబు లేనింటిలోన
 నిహమున నే మొనరించిన వినుము । సహజంబుగా నెట్టిజాతివాడైన
 దండనీయుండు ; నెంతయుఁదస్కరుండు । దండిగా శారీర దండయోగ్యుండు.
 ధరణీబోవల రాజదండితుల్ సుకృత । పరులకై వడి నాకప్తా లగుదురు.
 అమ్మహారాజుచే ససఘాత్క, నీవు । నెమ్మి దండితుండవై నిఖలపుణ్యములు
 గంటివి పొమ్మన్నఁగని లిఖతుండు । నంటున బాహుదానది దీర్ఘచూడఁ
 బ్రభవించె నతని కరమ్ములవ్వేళ. । అభినవోత్సాహుండై యన్న పాలికిని
 మగిడి యేలెంచి సమ్మతి లిఖతుండు । తగకరంబులు చూపఁ, దమ్మునకనియె :

1. దీర్ఘ (!) 2. దగదు-అలవడవటుగాదె యట నీకతమున. 3. ఇమ్మహాపాతకం బెప్పుడులేని-గృహ
 మన శేమొనరించిన వినుము. (త).

“అచ్చెరువడనేల ! యదియన్నదీను । సచ్చరిత్రత నువ్వె ! సర్వేశుకెక్కె-
 పొనగ నుమ్మగ్గుండు పుణ్యక్షైమించె, । ననదృశవిస్ఫూర్తి.” ననిచెప్పి మఱియు
 వ్యానుడిట్లని పల్కె :- “సనఘాత్మ, నీవు । భూనతీ యుతముగా బొందు సౌఖ్యములు.
 తగ మహామహిమ నీతమ్మునిమాట । లగణిత వేదార్థమని విచారింపు.
 అడవుల మీరున్నయవును సోదరులు । అడలుచు నుచునోరథావేశ కలిత
 హృదయులై యుండుదు రుద్యోతలేశ ! (1) । అదియుపేక్షింపక యవనివాలింపు.
 పాలుపొంద దుఃఖమ్ము పొమ్మని త్రోవ । నలవడనుఖము రమ్మని తెచ్చుకొనగ
 నిలలోనజూడంగ నెన్నరి వశము ! । శొలుబామునందలి దుష్కృతసుకృత
 ములు ²హేతువులుగ నిమ్ములవానిజేయు । వలనొప్పగా నెంతవారలకెన.
 మఱియును జననము మరణము వృద్ధి । వఱలుహానియుఁగాలవశత ³పిచ్చునవి;

వ్యానుడు ధర్మజునకు సేనజిత్తు వాక్యము లెఱిగించుట

కావున నీకు శోకము పనిలేదు. । ఆ విధి సేనజిత్తు మహివిభుడు
 తలగి శోకార్తుడై తనలోనదానె । తెలిసి సజ్జనసన్నిధి నువనృసింది
 సట్టివాక్యంబు లీ వాదరంబునను । నెట్టన విచుము మన్నించిమోదమున.
 తారు కొండఱకు బాధకులయి నడచి । తారును బరులచేతను బాధబొంది
 యవి కాల భావ్యంబులని మెలంగుచును । భవిలోన సుఖశోకములబొందవలదు.
 అర్థ దారాబంధు హానికి నాత్మ । సర్థి దుఃఖంపంగ నటబనిలేదు.
 అని ⁴చెప్పు సేనజిత్తు ⁵సృపతివలె । సనఘాత్మ, శుదివి గ”మ్మనిన నిట్లనియె :
 “మఱవవచ్చునె ! యభిమన్యునిగడ్లు । నఱిముఱి దృపదుని నాపకాతనయు
 బ్రావదేయల ; మహిధవుల నందఱను । బాపాత్మురీఁజి జంపంగఁబూనితిని !
 గురుఁడు తనూజనిగూర్చి శోకించి । నరసుతంబుగ నన్ను నమ్మియర్థింపఁ
 జావనివానిని జచ్చినాడనుచు । భావించి మఱియు నిభమునెవంబునను
 బొంకితి ; నిటువంటి పుణ్యహీనునకు । నింక ⁶నెక్కడిరాజ్య ! ⁷మెక్కడిబ్రదుకు ?

1. “ఇది మఱియతపోవిధవంబున దైవకృతంలైన విశేషంబు; నీవుశుచివగుట దైవంబునకెక్కె.” అని.
 2. హి, చూ. కాం. 1-171. 3. హితవులుగ...బొందజేయు. 4. జర్మింప. (మా). 5. చెప్పి.
 6. నృపాలుండు. 7. నేమిటి. 8. మేమిటి. (ఓ)

వెనుకొని ప్రాయోపవేశన వృత్తి | వినుతింపఁ బ్రాణమున్ విడిచెద. ” ననిన
మురహరుఁ డనియె : “ నోపురుషవరేణ్య, | గుఱుతుగా నీమది గుండంగఁడగునె!
జగతిలోఁదొల్లి నృంజయుఁడను రాజు | అగణిత పుత్రశోశాతురత్వమును
బొందిన నుపశమంబుగఁ దొంటిన్పులఁ | బొందుగాఁజెప్పి యిమ్ముల శాంతిచేసె
నీనారదుం ” డని యెఱుఁగితో జూపి | మానుగా నిట్లనె మధుసూదనుండు :

కృష్ణుండు ధర్మజనకు యోడకరాజుల చరితములఁ జెప్పట

“అవనిలో నంపర్తుఁడను మహామాని | తవిలి యెంతయు దేవతాగురులొడి
తగునైరమున మపదప్రయోనడవ, | నగణితస్ఫూర్తి హిమాచలపాద
మున సురేంద్రుడు లిమ్ములసహాయముగఁ, | గనకమయంబుగాఁ గ్రతుసాధనములఁ
గావించి యాగ మకల్మషవృత్తి | వేదిధంబుల విప్రవితతికిఁ జాల
దక్షిణలిచ్చె నెంతయు మరుత్తుండు | ఈక్షోణి నిత్యమై యెనఁగెనే యకట !
సన్మార్గమున ¹ రాజ్యసంపదనొంది | సమ్మతి నేఁ లేట శక్రుండు తనకుఁ
గనకమయములైన కర్కట మీన | ఘనకూర్మనక్రముల్ గల వాన గురియ,
న య్యర్థమెల్లఁ ² దా సర్థులకిచ్చి | చయ్యన బ్రాహ్మణసమితిఁ బోషించి
మేదిని ఘోటక మేధాదులైన | వేదోక్తమఖములు వేడ్కతోఁజేసి
యగణిత విఖ్యాతి నఖలంబుఁ బొగడ | నెగడు సుహాత్రుండు నేడున్న వాడె !
పాలుపొంద మదగజంబులు పెక్కువేలు, | కలిత సర్వాంగలక్షణములు గలుగు
హయము లనేకముల్, హటకమయము | ³ లయిన కొమ్ములు గలయట్టి ధేనువులు,
ధనశతకోటులు, దర్శకశరము | లననొప్పు కన్యక లర్బుదసంఖ్య
భూసురావలి కిచ్చి పొగడ యజ్ఞములు | చేసె నాయంగుఁ డీక్షితి నున్న వాడె !
ఏమదిపులయంద నేపులొ రథము | క్రిడింప విధవమూర్జించి శాత్రువులఁ
గనివిని యెఱుంగక ఘనముగాఁ బ్రజలఁ | బనివడి మన్నించి పాలనచేసి
యక్షయధనము ఫాలాక్షుండు దనకు | రక్షింపఁగా, సద్వరంబులు పెక్కు
భాగీరథీర వర్యుంథభూమి | నాగమవిధిజేసె నఖలంబుఁ బొగడ.
తారకంబుల వృష్టిధారలనైన | వారక లెక్కింప వచ్చును గాని
యతఁ డిచ్చుకోవుల నట నెన్నవశమె ! | ప్రతిప నాశిబి ధాత్రిపై నున్న వాడె !

1. రాజ్యసౌఖ్యంబు నొంది. 2. ధనా. 3. లగుకొమ్ములును గల్గునట్టి.

ధరణిలో నెంతయుఁ దాటకఁ జంపి | యరయవిశ్వామిత్రయాగంబు గాచి
 సీతామహాదేవిఁ జేరిని యడవి | కాతతఁగి నేగి యంబుధి గట్టి
 దశకంఠుఁ జంపి దుర్దశలు వారించె | దశరథరాముఁ డెంతయు నున్నవాడె!
 పూర్వవంశ్యులఁ గావఁబూని యా గంగ | సర్వసర్వసహస్థలికిని దెచ్చి
 యప్రతిహతముగా నశ్వమేధములు | నువ్రసన్నతఁ జేసి శోభనలీల
 సరయంగ ¹ నొకలక్ష యరదంబులందు | గరిమతోడుతఁ గన్యకలను భూషించి,
 రథముల నుంచి యారథరథంబునకుఁ | బ్రథితమైనట్టి యిభముల నూజేర్చి,
 యేనుఁగేనుఁగునకు నిలఁఘేటకములు | మానుగా వేయేసి మట్టుగాఁ జేసి
 హయ హయంబునకును నట్లు గోచయము | ప్రియముతోడుతఁ గూర్చి పేర్చి విప్రులకు
 దక్షిణయుతముగాఁ దగ నిచ్చినట్టి | రక్షకుం డాధగీరథుఁ డున్నవాడె!
 అరయ విశ్వావసుండాదిగా దేవ | వరులు గంధర్వులు వాదన మెలవి
 నొనరింప, రంభాది యువతీ జనములు | పనివడి యాటలు పాటలు నెఱవ,
 దివ్యమృసింద్రు లెంతే వినుతింప | భవ్యులై నిఖల భూపాలురుఁ గొలువ,
 ధరణి దేవతలను దానంబునందుఁ | దిరముగా నెంతయుఁ దృప్తులఁ జేసి,
 హయమేధ యాగంబులట పెక్కుచేసి, | దయతోడ శతతమాధ్వరమున హయము
 నాశింప ² నింద్రున కర్థితో నిచ్చె | రాశి దిలీప భూరమణుఁ డున్నాడె!
 జననమాదిగఁ బాకశాసనుచేత | జనియించు నెయిపాలు ³ సరవితోఁ ద్రావి,
 ద్వాదశదినము లాతఁడు గారవింప | నాదట వర్ధిల్లి, యవనిఁ ⁴ బండ్లెండు
 హయనంబుల ప్రాయమై రాజ్యపదవి | పాయక చేరిని భానుదీప్తి
⁵యంతటఁ గన్పించు నాభూతధాత్రి | యంతయు ⁶నొక్కడే యనుభవింపుచును,
 రాజసూయ మహాధ్వరము లశ్వమేధ | వాజపేయాదు లర్యర మెచ్చఁ జేసి
 ప్రతినశో రావణు భంజించి మించె | క్షితిని మాంధాత నిల్పె నె మహీపాల!
 ఉర్వి దేవాసుర యుద్ధంబునందు | సర్వరాక్షసులను నమయించి మించి
 మహిమగా వర్ణాశ్రమముల నేర్పఱచి | బహుతర హయమేధ పొండరీకాది
 యాగంబులొనరించి యఖిలదేవతల | బాగొప్ప రక్షించి భార్గవు కూతు
 వరియించి కీర్తుల వన్నెకునెక్కి | ధరణి యయాతి భూధవుఁడున్నవాడె!

భూమిలోఁ గలిగిన భూమిశుల్లెల్ల । వేములు నొక్కటై వెన నెత్తి వచ్చి
కదనంబు చేసి విక్రమము న నలసి । చెదరక శరణుచొచ్చినవారిఁ గాచి
ప్రేమతో మఖములు పెక్కినరించె । నామహిపతి ¹యేడి యంబరీషుండు !
లక్ష భార్యల నునలాలనచేసి । వీక్షింప నొక్కొక్క వెలదికి వేపు
రాత్మజులను గాంచి హయమేధచయము । లాత్యయముగఁ జేసి యవనిలో మించె
నా శశిబిందుని యంతటివాఁడు । నాశంబు నొందఁజే సరనాథచంద్ర !
అధిక తపంబున ననలు మెప్పించి । యధికుడై బ్రహ్మచర్య ప్రవర్తనల
దమ మహింసయుఁ బాత్రదానంబు మఱియు । శమమును వరముగాఁ జయ్యనఁగోరి,
వేదికాస్థలి మణివితతులచేత । నాదట ముప్పదియాలు యోజనము
లైనదైర్ఘ్యంబును సంతియవిరివి । గా నొనరించి మఖంబాప్పుఁ జేసి
కరమొప్పఁ దనపేర గయ నుతికెక్కఁ । బరఁగిన గయుఁడు నిప్పాటనున్నాఁడె !
అవని నిర్వది వేపు రభ్యాగతులకు । వివిధాన్నతతులు భావించి పెట్టించి
సత్రయాగము చేసి సకలపుణ్యములుఁ । బాత్రతఁ జేఱిని భాగ్యవిస్ఫూర్తి
రమణుడైనట్టి యా రంతిదేవుండు । ప్రమదంబుతో భూమిపై నున్నవాఁడె !
శరభ సింహాత్మగ్ర సర్వశోటులను । గరిడికిఁ దెప్పించి ²కట్టు విచ్చుచును
దమియింపఁగా ³సర్వదమనరామముఁ । విమలుడై పెంపొంది విజయ ⁴శౌర్యమున
భాగీరథీతీర భాగంబునందు, । రాగిల్లు వేడ్క సరస్వతీ తీర
మున వివిధాధ్వరంబులు పెక్కుచేసి । కనక నిర్మిత హయ కరి రథంబులను
ధరణిదేవతల కెంతయు ధక్తినిచ్చె । భరతుఁడున్నాఁడె భూపాలాగ్రగణ్య !
వరువడి మిఱ్ఱును బల్లంబు నగుట । సరదముల్ దోలంగ ననువుగాకున్న
జగతీతలంబెల్ల సమముచేయించి । బెగడికఁ దనపేరఁ బృథివినాఁ బరఁగు
గోరూపమైన యక్కుంభినిఁ జూచి । వారక నిఖిలదేవతలను బనిచి
మొగినోషధుల రత్నములఁ బిదికించె । దగఁ బృథుఁడను రాజు ధాత్రినున్నాఁడె !
ఇరువదియొక్కమాత్రేచి రాజులను । బరశువుచేఁ గొట్టి పారంగ వైచి
కశ్యప బ్రహ్మకీ క్షౌతలం బిచ్చి । కాశ్యపి యనుపేరు గలుగంగఁజేసి
తేజంబు చానంబు ధృతియును గలుగు । నా జామదగ్నుల్యండు సవని నున్నాఁడె !”
అనుచుఁ జెప్పినవిని యబ్జలోచనునిఁ । గనుఁగొని పాండవాగ్రజుఁ డొప్పు బలికె :

“సారిదిమై సృంజయసుతుడైన యట్టి | వరలబ్ధ ఘనుడు సువర్ణ నిష్ఠివి
హతుడైన వార్త పాయక నేనువంటి | వ్రతమతి; నైన సువ్యక్తంబుగాఁగ
విన వేడ్క యయ్యెడు వినిపింపు” మనిన | వనజాత్ముడిట్లును: ¹ “వడినాడు నీకు
వ్యాసమహాముని వలనుమీఱంగ | ధీశక్తి నారదాధీనంబు నగుటఁ
జేసి తద్విధమెల్లఁ జెప్పె; బర్వతుని | వాసిగాఁ జెప్పెడు; వరమతి వినుము.

శ్రీకృష్ణుడు ధర్మజనకుఁ బర్వత నారదుల వృత్తాంత మెఱిగించుట

చెలిమితో నారదు చెలియలికొడుకు | నల పర్వతుండుఁ బాయక యిద్ద తెలిమి
“వెనుకొని నిజ చిత్తవృత్తు లొండొరుల | కును దాఁపకెంతయుఁ గుంభినిలోనఁ
జరియించువారము; సరి నటుగాఁగి | యరవొందఁగటించి యెవ్వడు దాఁచె
వాని శాపార్హత వాటిల్లఁ గలది, | పూనికయిది.” యని పారిసొక్కనాడు
సృంజయుఁ గాంచి యంచితభక్తి నతఁడు | రంజిల్లఁ బూజింప రమణఁ గైకొనుచు
“నీయింటఁ గొన్నాళ్ళు నిలిచి యుండెదము | పాయక యిప్పు డేభంగులనైన.”
అనినఁ బ్రియంబంది యా సృంజయుండు | తనయను సుకుమారి దప్పక చూచి
“యిక్కన్య మీకు విహితఁగిచర్య | మక్కువఁజేసెడు మహితాత్ములార!”
యనిన నొడంబడి యక్కన్య తమకు | దినమును శుశ్రూష తేకువఁ జేసి
వలయు పదార్థముల్ వడి సమకట్టి | యెలిమితోఁ బెట్టంగ, నిట నొక్కనాడు
నారదుఁ డాయితీ నయనముల్ గురులు | నీరజనదనంబు నిటల స్థలంబు
కరయుగమూలముల్ కంబుకంతంబు | గుఱుతుగా బిగిగల గుబ్బపాలిండ్లు
నడుమును నాభి యున్నత జఘనంబు | నడుగులుఁ గనుఁగొని యంగజబాణ
దభితుడై యెంతయు ధైర్యంబు వదలి | తులకించు వెన్నెలతో మేలనూడు
మీనాక్షి నగవును మృదుభాషణములు | మానుగాఁ దలపోయ, మామను జూచి
‘యిటులేల వలవంత యాతనిఁ జెందె | దటుకున!’ నని మఠిఁ దప్పక చూచి
పరికించి కాంచి యెప్పటి నమయంబు | కరమర్థిఁ గడచినఁ గని ² యిట్లులనియె:
“రాచకూతురి మీఁద రాగంబువుట్టి | యీచాయ చెప్పక యెట్లుదాచిదివి!

1. “నీకు నాడు కృష్ణద్రోహాయనం డక్కుమారువృత్తాంతంబు నారదునధీనం బగుటఁజేసి
తద్వ్యాపారంబు చెప్పె బర్వతుని జెప్పెడుగాని పర్వతుండును సహకారి యత్రైఱం గాకర్ణింపు”
మనోరథుని. కాం. 1. 245. 2. పర్వతుడు - కర్త ఆధ్యాపర్యము.

నాతిపాణిగ్రహణానంతరమునఁ | గోతిమొగంబు నీకును నవ్రుగాక. ”
 యవపుడు పర్వతు నానారదుండు | “ అనిమిషలోకంబు కరుగుట మాను. ”
 మనిప్రతిశాపంబు నతని కిచ్చుటయు | జనులు పూజింప భూస్థలి నుండె నతఁడు.
 అంత నారదముని యమ్మహారాజు | నెంతయుఁ గనుఁగొని యిట్లని పలికెః
 “ వెన్నెల తేటయో! విరహుల దీ మొ | కన్నె జాజుల బంతో! కాలుమెఱుంగో!
 నీకుమారితె నిమ్ము నెమ్మిగా ” కనిన | భూకాంతుఁ డప్పుడా పూఁబోడి నొసఁగె.
 శుభ దివసంబున శుభముహూర్తమున | సభినవంబుగఁ బెండ్లియాడిన సంత
 వాసరముఖమైన, వనితాలలము | యానారదునిఁ జూచి యంతరంగమున
 రోయక మిగులను చూపాధ్యుడనుచుఁ | బాయక మిక్కిలి పతిభక్తితోడ
 నతనిఁ బ్రీతునిఁ జేయ, నతఁ డొక్కనాడు | ప్రతిలేక యడవికిఁ బనిగల్గి పోయి
 పర్వతుఁ గాంచినఁ, బర్వతుడవుడు | పర్విన వేడ్కతోఁ బటతెంచి మొక్కి
 ‘ మామ, నాశాపంబు మరలింపు! ’ మనిన | వేమఱు నీవుగావే మున్ను నన్ను
 శపియించినాడవు! సరవి మరల్పు | మిపు’ డన్న నొడఁబడి యిరువురునపుడు
 మరలిచి శాపముల్ మక్కువతోడ | సరుడెంచి నిజమందిరాంగణభూమి
 దరిసించి సంత, నాతన్ని యెంతయును | బరపురుషుని గాఁగ భావించి చూచి
 మాఱు మొగంబిడి మరలిపోవుటయు | నారక సవ్వ పర్వతుఁ డిట్లులనియెః
 ‘ నాతి, నీ పురుషుండు సమ్మనీ ’ ననుచు | నాతత శాపవృత్తాంతంబు చెప్ప
 ముదమందె నప్పు డా ముదికి; యీధంగిఁ | బదపడి వినుము భూపాలావంతన!
 నీ పడిగిన స్వర్గ నిష్ఠీవి చరిత | దేవమునీంద్రుండు తేటగాఁ జెప్ప. ”
 ననుచు నారదుఁ డా నానాదుండు | “ మరుజేశ, యిప్పుడు మధుసూదనుండు
 చెప్పినతెఱఁగెల్లఁ జెలఁగి నిక్కువము | చెప్పినఁ గనకనిష్ఠీవి విధంబు.
 ఆవిధంబున నేను నల్లుండుఁ బ్రీతి | వావిరి నచ్చోట వసియింపఁ గొన్ని
 సమయముల్ చనిన, నిశ్చలవృత్తి మాకు | గమనేచ్ఛ పుట్టి భూకాంతునిఁ జేరి
 ‘ మామ, కోరు వరంబు మఱి నీకు నిత్తుఁ | బ్రేమతో ’ ననిన నాస్థంజయుఁ డనియెః
 “ అరయ మీరలు ప్రీతులై సంతకంబు | వరములు గలవె! యేవంకలనైన. ”
 నని గారవించిన “ ననిమిషవరులఁ | దనరంగ మించిన తనయునిఁ గనఁగఁ
 గలఁతువు నీవట్టి తనయునిఁ గనుము | అలవడఁగా. ” నన్న నాపర్వతుండు
 అనిమిషేశ్వర రక్షణాయ త్ర చిత్త | మున మహిమతోడ మునుమిడి పలికెః

‘అవనీశ, సుతుడు దీర్ఘాయువు గాడు । వివిధ భంగుల’ నని వినిపింప నతడు
మిక్కిలి ప్రార్థించి “మీయనుగ్రహము । తక్కువ గాకుండఁ దగఁ జేయుఁ” డనిన,
నమ్మని మఱుమాట లాడకయున్న । నెమ్మిగా నృపుఁ జూచి నేనప్పడంటి :
“వలదు శంకింప భూవర, యింద్రువలనఁ । గలుగు భయంబు చక్కఁగ నేన మాన్తు.
అక్కుమారుడు సువర్ణాదులఁ గురియుఁ । జక్కగా నదిగాన స్వర్ణ నిష్ఠీవి
యనఁ బ్రసిద్ధికి నెక్కు” నని యూహించి । యెనయంగ నేము యథేచ్ఛమై నరుగ
¹సృంజయఁ డంతఁ బుత్రునిఁగాంచుటయును(?) । రంజల్ల వాడు మూత్రమున లాలాశ్రు
మలము లష్టాపద మయములై తోరుఁగ । నెలమితోఁ జెరుగంగ, నిట నొక్కనాడు
ముచ్చుల బృలుని ² మెదలంగ నీక (?) । యచ్చుగాఁ గొనిపోయి యడవిలోవలను
ఒనర బాలునిఁ గట్టి యొడలు శోధించి । కనకంబు గానక కడిమిమైఁ జంపి
పోయి, సృంజయ భూపతి కొడుకు । ³ నాయెడఁ గానక యాత్మలో వగచి
‘యీకుమారోత్తంసు నింద్రుడే చుపెఁ । గా’ కని పలవించి కడు నార్తుడగుచు
నన్ను దలంచిన, సరపతి కడకుఁ । ⁴ బన్నుగాఁ బోయి యావద్దలోచనుడు
నీకుఁజెప్పిన యాదిస్థవ చరిత్రములు । తూకొని యేజెప్పి నుఖంబు దీర్చి
యడవిలో నవిచారులైన తస్కురులు । కొడుకుఁ జంపుట చెప్పి, గొనకొని సరక
వాసంబునందున్న స్వర్ణ నిష్ఠీవి । భాసిల్లఁ దెచ్చి భూపాలునకిచ్చి
“ఇంద్రుని చేతగాదిది; ⁵ యిక్కుమారు । సాంధ్రత నింద్రుండు చంపంగ ⁶ వేచు;
వెఱవొప్ప నెంతయు వీని రక్షణము । మఱవకు ” మనిచెప్పి మఱియు నిజేచ్ఛ
సరిగిన, నొక్కనాఁ డాఖండలుండు । ‘వరఁగ నీ శిశువు తప్పక నన్ను మీఱు’
ననుచు శంకించి పాయకనన్నుఁ దలచి । ముచుకొని యేకాంతమున బృహన్పతికి
నత్తైఱఁ గఱిగించి యతని సమ్మతిని । దత్తరపాలుతోఁ దనశతకోటిఁ
గనుగొని వ్యాఘ్రంబుగతి రూపుదాల్చి । చని స్వర్ణ నిష్ఠీవిఁ జంపి రమ్మనుచు
ననిపిన, నెంతయు నది వచ్చువేళ । ననఘుండు సృంజయుఁ డాండునుఁ దాను
బుత్రయుక్తముగ నిమ్ముల గంగకరిగి । నేత్రోత్సవంబుగా నెగడు తత్తీర
వనభూములందుఁ బావన చిత్తవృత్తిఁ । దనరిన సతులతోఁ దగ విహరింప,

1. రేఫ పట్రుడుల ప్రయోగమున నితడు పలుమాఱు పొఱపడినాడు. 2. మెదలంగ.
3. గానక యాత్మలోఁ గడువగచినగది. 4. నెన్నఁగాఁ బోయిననిట విలోచనుడు. 5. యొక్క.
6. దలచు; జెఱచు.

శార్దూల మేతెంచి చయ్యన నుతుని । నిర్దయత్వంబున నెఱిఁ జంపివై చి
యంతర్హితంబైన యంతలో, దాది । సంతాపమున నేడ్వ, జనపతి వచ్చి
బాలుని గనుగొని బహుళ శోకమున । లోలాక్షులును దాను లోలతనము
దలఁచిన వచ్చి యా తనయుని ప్రాణ । కలితునిఁ జేసిన గనకనిష్ఠీవి
జనకుండు మిగుల హర్షంబునఁ బొందె । అనఘాత్మ, యారీతి నానృంజయుండు
సంతోషచిత్తుడై సరవి గునూరుఁ । ౨౦ తంబుతోడుతఁ బట్టంబు గట్ట
శత సహస్రాధిక సంవత్సరంబు । లతఁడు రాజ్యము చేసె.” ననిచెప్పి మఱియు
హరియు వ్యాసుండును నాదరంబునను । బరువడిఁ జెప్పిన పద్ధతి నీవు
ధరణి పాలింపుము ధర్మమార్గమున । నరనాథ! ” యనిన నెంతయు నూఱుకున్న
సతని నుద్దేశించి యా వ్యాసమాని । యతులిత స్ఫూర్తి నిట్లనిచెప్పఁదొడఁగె :
“క్షత్రియులకుఁ బ్రజాసంరక్ష గడచి । ధాత్రిలోపల నొండు ధర్మంబు లేదు ;
గావునఁ బ్రజలను గడఁగి పాలింపు, । పావనచరిత, శోభన మావహిల్ల.”
నావుడు నమ్మహీనాథుఁ డిట్లనియె : । “భావింప నోమునిప్రవర, యేఁజేసి
సట్టి పాపంబు లేమని చెప్పవచ్చు ! । గట్టిగాఁ జంపంగఁ గానట్టివారిఁ
బలువురఁ జంపితి బంధువర్గములఁ । గలనిలో ; నిది యాత్మఁ గనలుచునుండు.”
అనవిని మునిచంద్రుఁ డర్థి నిట్లనియె : । “మనుజు లెవ్వరునేయ ? మహినీశ్వరాజ్ఞ ;
వరశురాముండు బాహుబలమున నృపులఁ । బరశువుచేత నేర్పడఁ జంపివై చి
పాపంబు పొందెనే పలుకులింకేల ? । యేఁట్టునను గర్త యెద్దానికైన
ననయంబు నీశ్వరుండను నిశ్చయంబు । మనమున నిజమైన మఱికాలు నధిప !
ఒనరంగ నాత్మకులోక్త కర్మంబు । ఘనముగా నూర్ధ్వలోకమునకుఁ జేర్చు ;
వరకర్మ మొనరింపఁ బాపంబు వచ్చు । ధరణిలో ననుచుఁ బెద్దలుజెప్పుచుండ్రు.
కావున నిజవంశ కర్మంబునడవు । భూవర ” యనవు డమ్ముని కిట్టులనియె :
“పుత్రులు నన్నలుఁ బొనఁగఁ దమ్ములును । జాత్రులు మామలు బంధువర్గములు
జనకులు బావలు సరవిఁ దాతలును । మనమార గురువులు మఱియులు హితులు
నాచేత మడిసిరి ; నలి వారిసతులు । చూచి శోకించుచు సొరిదిఁ బ్రాణములు
విడుతురు ; దానిని వెన విచారింపఁ । గడగి స్త్రీవధపాతకమును బాటిల్లు.
ఏరీతి భూచక్ర మేలంగ వచ్చు ? । వారక ” యనిన భూవరున కిట్లనియె :
“విడుపు ముమ్ములికంబు వినుముచెప్పెదను । దడయక నీకుఁ బాతక మేమిలేదు ;

కృపతోడ శ్రీయును గీర్తియుఁ గలుగు ; | చపలత దురములోఁ జచ్చినయట్టి
జనవతు లేలకు జనపదంబులను | దనరంగ నట వారితనయులకిమ్ము ;
కొడుకులు లేనిచోఁ గూతులనిలుపు ; | తడయక పుణ్యముల్ తగ నీకంగలుగు.
అనుమానవడకు దేవాదీశ్వరుండు | తునుచూడె దైత్యుల దోడఁబుట్టువుల.
ఆతనిఁ గొల్వో యఖిలసంయములు ! | ఖాళితో నూర్ధ్వ లోకం బదిగాదె !
ఏలడే నాకంబు ! నీవును నట్ల | పాలింపు ; ధరఁ గ్రతుపరుడవుగమ్ము.
అనయంబుఁ దొలితొలి యశ్వమేధంబు | నొసరింపు సందేహ ముప్పుగా విడువు.”
మనిన సంకిలిదేజి యాధర్మరాజు | మునినాథునకుఁ గేలుమొగిచి యిట్లనియె :
“ఎట్టిపాపంబున కెట్లు లీధాత్రి | గట్టి ప్రాయశ్చిత్తగతి యెఱిగింపు ?”
అనుటయు మునినాథుఁ డట్ల కాకనుచు | జననాథుతోడ నిశ్చలవృత్తి ననియె :

వ్యాసుఁడు ధర్మజునకు ధర్మాధర్మము లెఱిగించుట

“వేదోక్త కర్మంబు వెనఁజేయకుంట, | ఆదట నింద్యమైనది నేయుటయును,
మఱి రవియుదయాస్తమయకాలములను | నెఱిమీఱ నంతయు నిద్రించుటయును,
ధరఁ బాత్రభూతుండు దనగృహంబునకు | నరుగుదెంచిన బూజయాచరింపమియు,
బరదార గమనంబు, ప్రజ్ఞదీపించి | గురువున కెదురు గ్రక్కునఁ బలుకుటయును,
గ్రామంబు చెఱుచుట, రసవిక్రయంబు, | వేమఱు నంతయు వేద విక్రయము,
రూఢిగాఁ దల్లితండులఁ బ్రోవమియును, | ¹ ఓడక మఱి యనత్యోపచారంబు,
గహన²దాపాము, నన్యకర్మకృతీయును, | మహిలోనఁ దనదు కర్మము విడుచుటయు,
బరంగ వృథా పశుప్రవారణంబులును, | ధరణిదేవతల విత్తము హరించుటయు,
దొరకొని శరణాగతులఁ బ్రోవమియును | రంగఁ బాపములండు ; పాపముల్ వోలె
మానుగా నుండియు మహిని దూష్యములు | గానివి చెప్పెదఁ గడఁగలో వినుము ;
గుఱిమీఱఁ గైదువగొని తన్నుబోర | నఱిముఱిఁ జంపంగ నరుదెంచునట్టి
వేదాంత రాధాంతవేదినినైన | మోదంబుతోడఁ జంపుట పుణ్యమధిప !
తనరంగ విప్రవిత్తము హరింపంగఁ | గని చంపినను బాపకలితుండు గాఁడు.
సరవితో జీవిత సంకయవేళ | సరనాథ, యన్నపానములు లేమియును

1. ప్రాధయా తనసతిఁ బొందకుండుటయు. 2. దాహకమన్య.

వెరవుతోఁ గల్లుద్రావినను, గల్లగుట । యెఱుంగక త్రావిన, నిట్టిపాపములు
 నరయంగ నధికపుణ్యంబునఁ జెడును. । సరసత గురువుల సంరక్షణకును
 వరుసతో నావదవచ్చిన యెడను । ధరణి భూదేవవత్సంబు దక్కంగ
 నితరధనంబుల నేవుతోడుతను । బ్రతిమీట హరియింపఁ బాపంబులేరు.
 పరిణయవేళలఁ బ్రాణహానులను । గరిమతో గురువుల కార్యార్థమునను
 బడఁతులతోడి సంభాషణవేళఁ । బుడమిసర్వస్వంబు బోయెడువేళ
 బాంకినఁ బాపంబు పొరయదు నిజము. । అంకిలిఁ గలల వీర్మస్థులంబు
 పరికింపఁ గలిగిన, బ్రహ్మచర్యంబు । వగుసతోఁ జెడదు ; పాపక ముఖంబునను
 ఆహుతుఁడై వేల్చిన నాకిల్బిషంబు । ఊహింపఁ జెడును బుణ్యోజ్జ్వలమూర్తి !
 ఇలనన్న పతితుండయిన, నటుగాక । యలవడ సన్నాసియయినను, నతని
 తమ్ముఁడాశండుండ దారసంగ్రహము । క్రమ్మఱఁ జేసినఁ గలుపంబులేదు,
 అరయంగ గోవులకై కాననంబు । దరికొల్పుటయును సద్వర్తమునఁ బశువుఁ
 జంపుట, దానంబు సరి నపాత్రునకు । సొంపుతో నెఱుంగకొచ్చుట, తగనట్టి
 సేవకు విడుచుట క్షితిలోనఁ గీర్లు । గావు ; ప్రాయశ్చిత్తగతి నెఱింగింతు

వేదవ్యాసమహర్షి ధర్మజునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తవిశేషము లెఱిగించుట

కర్మంబు డెలుపుచు ఘనకపాలమున । నర్కలి భైక్షువుటన్నంబు నేక
 కాలంబు గుడుచుచు ఖట్వాంగచిహ్న । మాలోనఁ గైకొని యట బ్రహ్మచర్య
 మును సధశ్శయనంబు మునుకొని పూని । పనివడి ద్వాదశాబ్దంబు లీరితిఁ
 జరియింప వినము నిశ్చల బ్రహ్మహత్య । దురిత మెంతేనియుఁ దొల గు నిక్కువము.
 సరనాథ, కృచ్ఛ్రముల్ నడపిన నాఱు । వరుసంబులను డెగు ; వదలక మూడు
 వరుసముల్ మిగులఁ బావన వృత్తితోడ । సరవిఁ జాంద్రాయణచర్య చేసినను
 బోవును ; మఱి మాసభోజియ్యినను । భూవర, యొక యబ్దమునఁ బాయు ; నట్లు
 కాక ఘోటకమేధ కలితుఁ డయ్యినను । బ్రాకటంబుగ నెట్టిపాపముల్ చెడును.
 వెనుకొని కల్లుద్రావిన పాతకంబు । ననల వర్ణంబుగా నది గాచిత్రాప,
 నటుగాక సాదవేర్చి యగ్నిలో నుఱుక, । నట మహాప్రస్థాన మాచరింపంగ,

సరవి బృహస్పతి నవమను మఖము | ధరణిఁ జేసిన, భూమిదాన మిచ్చినను
బాలుపార నెంతయుఁ బోవు నా కీడు ; | కొలఁదిగా గురుత్వగుం డనల ప్ర
తప్తయా నాయన తరుణి దేవాంబు | దీప్తవైఖరితోడ ధృతిఁ గాఁగిలింప,
నది గాక కొసి మేహనము హస్తమున | వదలక ధరియించి వరుస సంబరము
చూచుచుఁ బోయిన సారిది నాపాప | మాచాయఁ దొలఁగు; పాయక నువర్ణంబు
హరియించినాతఁడు నట్టిహేమంబు | ధరిణిదేవుల కియ్యఁ దలఁగు దోషంబు.
అననితోవలఁ గల్గలాడిన పాప | మవిరళంబుగఁ బోవు నాతనిభక్తిఁ
బ్రీతునిఁ జేసినఁ; బేర్చితో గురున | కాతటి నెమరాడినట్టి పాతకము
ఎలమితో నుపహరమిచ్చి యాతనికి | వెలయంగ మ్రొక్కిన వేడలు నిక్కువము.
గరిమతోఁ బరదారగమన దోషంబు | (నురువడి ధరణిలో నొకపత్సరింబు)
పరమ ప్రతుండునై పరగి కృచ్ఛములఁ | జరియింప మానును జగతీతలేశ !
మునుకొని వినుము యిమ్ముల వాచిగాని | వనితఁ బొందినయట్టివాని పాపంబు
ఆట మానంబులు నార్ద్ర వస్త్రంబు | నారూఢి ధరియించి యట భస్మశయన
పరత వాటించినఁ బాయు నిక్కువము. | సారిదిమైఁ బరపురుషుని సంగమునునఁ
1 బరిహృతమైనట్టి భామాలాలామ | యగయ రజస్వలయై శుద్ధిఁ బొందు
ఘనముగా నెంతయుఁ గంచు భన్దమున | ననయంబు శుద్ధమైనట్టి విధమున,
తలలక నొకంగఁ దగని వృక్షంబు | నటికినఁ బక్షుల నలి పధించినను
మునుకొని తనచేత మూన్నాళ్లునుఁకు | చనిల భక్షకుడైన నఘములఁ బాయు.
మహిలోనఁ బుణ్యకర్మములు నేయుచును | బహుతర ధనములు బ్రాహ్మణికిచ్చి
చెలగినఁ, బూర్వోపదితములైనట్టి | కలుషముల్ వాయును గౌరవనాథ ! ”
అనుడు “నభోజ్యంబు లటు నపాత్రులను | గననపేయంబుల గణుతింపు” మనిన
నర్మిలి దీపింప నాతనిఁ జూచి | ధర్మాత్ముడైన వేదవ్యాసుఁ డనియె :
“ ఉరువడి తురగియు నుష్ణియు ఖరియుఁ | గురిసిన దుగ్ధముల్ త్రోసి నింద్యములు.
మానుషీ క్షీరముల్ మఱియు ధేనువులు | ఈనిన పదిన్నాళ్ల నెఁగు దుగ్ధములు
నేతెఱంగున నైన నిది యపేయములు ; | నూతకాన్నంబును జూదరన్నంబు
తలవరియన్నంబు ధరణిలోఁ బ్రేత | కలి తాన్నమును వంది ఘనతరాన్నంబు

భామోపజీవనపరుని యన్నమును । భూమి యగ్రజనకు మున్నుగాఁ బెండ్లి
యాడిన వానింటి యన్నంబు నాడి । పాడెను వానింటి బహువిధాన్నంబు
మానంగ వలయును మరుజనకృతకు, । భూనాథ, వినును యెప్పుడు సభోజ్యములు ;
ధృతి సురతోఁ గూడఁ దెచ్చినయట్టి । వితత పదార్థముల్ వెనసభోజ్యములు.
పులగము పాయనంబును ¹ నట్లు మఱియుఁ । బలల మర్చకుఁ గాక పక్ష్యంబులై నఁ
గలుగుసభోజ్యత ఘనతర లీల ; । వెలయుంగ విచ్చలవిడి వంటకంబు
చేసి వేడుకకు భుజింపంగఁ జనదు. । వాసిగా నతిథి దేవవిశ్వపూజలను
గెరలి చేసినఁ గాని శృహమేధులకును । ఇరవొప్ప భోజ్యమయ్యినఁ దినరాదు.
నరవి నపాత్ర నిశ్చయ మింక విషము । తిరముగాఁ జెప్పెదఁ దెలివిడి గాఁగ :

కృష్ణదైవపాయనుఁడు ధర్మజనకు సపాత్ర పురుషుల నెఱిగించుట

“పాడియు నాడియు బ్రదుకువారలును । గూడంగఁబరిహాసకుండు దుర్జనుఁడు
సంగహీనుఁడు మత్తుండటు చోరకుండు । వెంగలి దుర్వృత్తి వేదబాహ్యుండు
వెస సపుంసకుఁడును వీ రాదిగాఁగ । నసన్మతదానంబు కర్హులు గారు.
² పారి గుక్కతిత్తిను ³ బాసఁగంగఁ బాలు । కర మొప్పుఁ బోసినగతి సపాత్రునకు
నిచ్చినదానంబు లిల వృథవోవు ; । ఇచ్చుచోఁ బాత్రతి నెఱుంగంగవలయు.”
అని చెప్ప మునిఁగని యాధర్మరాజు : । “అనఘాత్మ, ధర్మంబు లానతివయ్య
ధరణి వర్ణాశ్రమ ధర్మంబులాది । పరగిని ధర్మముల్ పాటించి.” యనిన,
“శాంతనవుఁడు నీకు సకలధర్మములు । నెంతయుఁ జెప్పు నివేగుమచ్చటికి ”
పనిన ధర్మతనూజుఁడతని కిట్లనియె : । “మునినాథ, ⁴ కృత్రిమంబున భీష్ముఁగూల్చి
క్రమ్మఱ నాతనికడకు నేఁబోయి । నెమ్మిమొగముఁజూచి నిఖిలధర్మములు
నొప్పుగా నుపదేశ మొనరింపు మనుమఁ । దప్పక యేరితిఁ దగ నడుగుదును ? ”
అనుడు జనార్దనుఁ డారాజుఁజూచి : । “మనుజేశ, మునిశిఖాయుణి వాక్యసరణి
నేయుదుగాక వేంచేయుముపురికి । బయకయీవేళపద ” మన్న నతఁడు

ధర్మజుఁడు సపరివారంబుగాఁ గరినగరంబు వ్రజేశించుట

కరమొప్ప మదిలోని కలఁక వోవిడిచి । ధరణి యేలఁగఁబూని తపసులననిపి
మఱునాఁడు సంధ్యాది మహితకృత్యములు । తెఱఁగొప్ప నేవేగఁ దీర్చి ధర్మజుఁడు

1. మొదలైన - ఫలము లన్నినకుఁగా. 2. ఒరి. 3. ఉమకసు. 4. భీష్ముని ముదమన. (మా)

దివ్య గంధంబులు¹ దివ్యమాల్యములు । దివ్యభూషణములు దివ్యాంబరములుఁ
గైకొని రథమెక్కు గ్రక్కనంత । నాకడ సారథియయ్యె భీముడు ;

సాధుండు శ్వేతాశ్వత్రంబు వత్తె ; । అర్థింగవలు వట్టి రాతవత్రములు.

ఆరీతి ధర్మజు డా యాంచికేయు । నాతనిదేవిని నందలంబులను

ఎక్కించి, కంతిని నిలు దనవతిని । మక్కువ గురురాజు మానినీమణుల

దగనందలముల సంతట నెక్క బనిచి । నగధర సాత్యకుల్ నలి యుయుత్సండు

విదురుండు దోడరా వేగంబై కదలి । కదలికా స్తంభమూల్ ఘనపతాకములు

పొలుపొందు తోరణంబులు మేలుకట్లు । గలిగి యెప్పిదమైన గజపురి జొచ్చి

రాజమార్గంబున రమణతో బోయి । రాజిల్లు వేడుక రాజిల్లుచొచ్చి,

తగ నందు గృహదేవతల బూజచేసి । మగిడి యంగణభూమి మణిపచ్చి నిలిచి,

ఘనముగా పిప్రలు గనిపించుకొనుచు । గనకంబు గోవుల గరుల సశ్వముల

దానంబులిచ్చె ; సంకట ధర్మసుతుని । యాననం బందలు నటు చూచుచుండ

సరిగఁ ద్రిదండివేషము ధరించి । నరవి దుర్యోధను సఖుండు చార్వాకుఁ

డనువాడు భూదేవతాళిలోజొచ్చి । గొనకొని నిలిచి యాక్షోణీశు కనియె :

“వినుము సరేంద్ర, యివాత్స్వంబులోన । ఘనులు విప్రులుగూడి కడకతోడుతను

నన్ను బంపిరి విను సలినారివంత ! । అన్నల గురువుల సఖల బాంధవుల

దాతల సోదరతతులఁ జుజితివి ; । నీతియే రాజ్యంబు నీకు నేలంగ !

1 ననుమని ఎల్కిరి ట్లక్కటా ! బంధు । జనలనుజంపి నిచ్చలు భోగములకుఁ

బసిపూనితివి నీకు 2 బాపమేదక్క. ” । ననవుడు దలవించి యాధర్మరాజు :

“మొక్కి వేడెద మిమ్ము మునివరులార ! । ధిక్కరింపకుండు ; సుధీజనవరుల

యనుమతితో గూడ నట వచ్చినాడ. ” । ననెన భూసురవర్యు : “లవనీతలేత !

లలి నిట్టి వాక్యజాలములు మూలోన । నెలమి బుట్టినవిగా వేమికో గాని.

జగతిలో సుత్రముత్త త్రోగగ్రమున । దగఁ గొన్న భూమి యెంతయునేలు.” మనుచు

సమ్మాయగల భిక్షు నటఁజూచిచూచి । నెమ్మి బోధంబున సీచుఁగా నెఱిగి

ధర్మజతోడ సంతయు పుష్పదిరి : । “దుర్మదాంధుండు వీడు దుర్యోధనునకు

మిత్రుండు దైత్యుండు మేదిసీనాథ ! । పాత్రుడై నన్యాసిభావంబు దాల్చి

యెఱుకచాలనిమాట లితడఁడె ; గుక్క । మొఱిగిన నేమి ? తమ్ములు పనుల్ నేయఁ

బూజ్యంబుగాఁగ సర్వోపభాగ్యముల । రాజ్యమేలుము ధర్మరాజు, సర్వజ్ఞ !”
అని యాదరించి యాయవని దేవతలు । దనుజుని గనుఁగొని తగురోషవృత్తి
హంకార మొనరింప నొగి వాఁడుగూలె; । నంకించి పొగడిరి యనురులు దివిని.
అంత ధర్మజుడు విప్రవభిక్షల్ల । నెంతయు సర్పసలిచ్చి నీడ్కొలువ,
బ్రాహ్మణస్తుతి చేసి ప్రార్థింపుఁజూచి । జిహ్వాగపతిశాయి చెలఁగి యిట్లనియె :
“క్షీతినాథ, విను వీడుకృతయుగంబునను । జతురాననుని గూర్చి సరవిఁ దపంబు
సాయెడఁ జేయఁ బ్రత్యక్షమై బ్రహ్మ । ‘పాయక వరమిత్తుఁ బ్రజ్ఞతో నడుగు’
మనినఁ జార్యాకుండు నాబ్రహ్మఁజూచి । ‘యనఘాత్స, నాకును నఖిలభూతముల
వలనను నభయంబు వరముగా నీవె! । కలితాత్మ’ యనిన నక్కములగర్భుండు
తగఁ బల్కె “భూదేవతలకు ననిష్ట । నుగు పని సేయకు; మటు నేసిలేని
యదియ 1 నీకును దుది” యని వరమొనఁగె; । పడవగి వీఁడును బాధించెనొరుల.
బాధింపవారలు పద్మజుఁ గాంచి । సాధింపరాని రాక్షసబాధచెప్ప
విని బ్రహ్మ మున్ను 2 నే వివరించినాఁడ, । ననయంబు కురురాజుకట మిత్రుండగుచు
నవసీనురుల మనోవృద్ధకరంబుగను । దివిరి పల్కి సనాఁడ తీటువాఁ డనుచు
ననురుల మన్నించె; నట్టులె వీడు । ప్రయదంబుతోడుశఁ డియె నిచ్చోట
విను” మని పీనుఁగు వెడలవై పించి । ‘ఘనముగా రాజ్యంబు గైకొను నీవు’

ధర్మరాజు పట్టాభిషేక మహోత్సవము

అనిపల్కి శ్రీకృష్ణుఁ డాకృపాచార్యు । ననయంబు గాన్పింప సర్వవీరమునఁ
గూర్చుండ నియమించి, కురుడుఁడౌముగ్ధుఁడు । 3 గూర్చునా పెద్దలఁ గూర్చుండఁబనిచి
నలిమిఱు సింహాసనమున ధర్మజుని । నిలిపి వేమకతోడ నీువర్ణుండు
తగు మంగళద్రవ్యతతులు తెప్పించి । మొగి నంత శుభవాద్యములు మ్రోయుచుండఁ
బొంచాలిఁ దద్వాసు పార్శ్వంబునందు । నుంచి హోమంబుల నొనఁగూర్చిచేసి
గంగాది తీర్థముల్ కడఁగఁ దెప్పించి । యంగనాయుతు నృపు సభిషిక్తుఁ జేసె.
అప్పుడు వ్రీతితో నాంచికేయుండు । తప్పక కలశంబు ధౌమ్యుఁ డీయంగ
నభిషేక మొనరించె నునుతనూధపుని । శుభలీల దేవతాత్మతులు చెలంగ

అంత భూప్రజల మహాదరంబునను । ఎంతయుఁ గనుఁగొని యిట్లునున్నవతి :
 “గురువును దైవంబుఁ గుంభినిలోన । నరయంగ మూకు నీయాంబికేయుండు ;
 కాపున మీఁగెల్ల ఘనతరలీల । భావించి యాతని పంపునేయుండు.
 తాలిమి జ్ఞాతి వధంబు నేసియును । లోఁత నితనిఁగొల్పుటకుఁగా నిపుడు
 మహితగృహస్థ ధర్మమును గైకొంటి । బహునిధంబుల.” ననిపల్కి యాయంధ
 భూవిభు గాంధారిఁ బోవంగఁ బఁచి, । యావేళ నాశ్రపాచార్యునిఁ బనిచి,
 యువరాజు వదలి వాయుజునకు నొసఁగి, । నవడిఁ గర్తవ్యవిచారంబునకును
 విదురు నియోగించి, వెనుక మందరయుఁ । జను రొప్ప నెఱుంగంగ సంజయుఁ జొనిపి,
 ధరణి భృత్యులకు జీతంబు సిద్ధుటకుఁ । గర మొప్ప నకులునిఁ గట్టడ చేసి,
 ప్రేమ దర్పితుల నుద్దీప నెంతయును । ఆ మహేంద్రతనూజు నర్థి నేమింది,
 గరిమతో బ్రాహ్మణ కర్మంబులకును । సరవిమై ధౌమ్యునిఁ జాలించి, యంత
 నమాదేవుఁ గనుఁగొని సర్వకార్యముల । బహులీల మత్సమీవాంబున నిలుపు
 మనుచుఁ గట్టడ చేసి, యమతనూభవుడు । ఘనముగాఁ గదన రంగంబునఁ దెగిన
 వారికిఁ గర్ణాది వసుధేశులకును । చారాజునకును విక్రమపర్యులకును
 శ్రాద్ధకర్మంబులు సలుపుచు ధర్మ । సిద్ధాంతవేదియై శ్రీకృష్ణుఁజూచి :
 “గోవింద, మాధవ, గోపికారమణ, । ఆవేదములు నిన్ను నభినుతినేయ
 నోవపు నేమెంత యురగేంద్రశయన ! । మాపాలి వేల్పువై మమ్ముఁబ్రోచితివి ;
 నీ వాదిమూర్తివి నిఖిలలోకేశ ! । భావనాతీత, దిక్పాలక వండ్య, ”
 యనియని కొనియాడి యందఱుఁజూచి । చనవొప్ప నిజనివాసములకు ననిచి
 వరమతి నాభీము వానవిగవలఁ । బరికించి, “నాకుఁగా భవ్యాత్మలార !
 కడుఁ బ్రయానంబునఁ గానలఁ దిరిగి । బడలితి ; రింక వైభవములఁబొందుఁ.”
 డని యాంబికేయునియనుమతి వడసి । యెసయ దుర్యోధనునిల్లు భీమునకు
 ధృతి దున్నసేనుమందిరము పార్థునకు । నతని తమ్మునియిండులాశ్వినేయులకు
 నిచ్చి, ధౌమ్యాదుల నిండ్లకుననిచి । చెచ్చెఱ నా కురుక్షేత్రపతి నందుఁ
 దొల్లింటి చోట బంధురలీల నిలిపి, । యెల్లగా ముగ్ధుఁడని ముంపునీపించి,
 కృష్ణపాత్యకుల నాక్రీడి మంటికిని । దృష్ట్యో ననిసి, మస్థిగుఁడు ధర్మజుఁడు

బహుతరవైభవ ప్రాభవ కలిగి | విహిత సౌఖ్యములు వెలయుచునుండె.
 అని యిట్లు జనమేజయ క్షితిపతికి | మునిచెప్పెనని చెప్ప మోదించి ఋషులు
 అనఘాత్మ, తరువాతనై నవృత్తాంత | మనువాప్తు జెప్పవే యనియడుగుటయు
 వైకుంఠనాథ, శ్రీచర, నానుదేవ, | కాకోదరాధీశ ఘనభోగశయన,
 నిఖిలాండనాయక, నిత్యకల్యాణ, | అఖిల తత్త్వాతీత, యాద్యంతరహిత,
 ఘనమాసి హృద్గేహకలితసంబోహ | వినుతప్రకాశ, శ్రీవేంకటాధీశ,
 భక్తవత్సల, జగత్పాపన, భుక్తి | సుక్తి ప్రదాయక, మొక్కెద నీక.
 ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య | పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
 మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యకనూజ | సుగుణాధ్య సోమన సుఃపీండవర్మ
 రచితమై శాంతివర్షమున నాశ్వాస | ముచితార్థ యుతమ గా నొక్కటియయ్యె.

ద్వి తీ యా శ్వా స ము

శ్రీ కామినీ వక్ష, నృప్తినరక్ష, | నాకేశవంద్య, పినాకి సంస్తుత్య,
 బ్రహ్మాండనాయక, వద్మాకళత్ర, | జిహ్వాగాచలవాస, శ్రీవేంకటేశ,
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు | ఘనతపో భారతకథ చెప్పవొడగె :
 ధర్మనందనుఁ డిట్లు ధర్మణీతలంబు | కూర్మిశోకైకొని గురువుల హితుల
 దొరల నమాత్యుల దుర్గాధిపతుల | సరసుల నాశ్రితజనముల భటులఁ
 గరమొప్ప వండుచూగఁగల నర్థులను | గరిమఁ గృతార్థులఁ గావించి మించి
 తగ ధృతగాష్ఠి) గాంధారి విదురుల | కగవడ రాజ్యమయ్యెడ నమ్మించి
 'వెలయ నూరింతకు విభులు మీవంపు | నలవడఁ బూని సేయంగలవాఁడ'
 నని భక్తిఁ బలికి నిత్యంబును వారి | యనుమతి గొని వేడ్క నవని యేలుచును
 రమణఁ బూర్వప్రకారంబునకంటఁ | బ్రముదితంబై యుండఁ బాలనచేసి
 విపతులై మిగుల నిర్విణ్ణులై యున్న | చపలలోచనల నిచ్చలు నరయుచును,
 సరవి యుయుత్సు సంజయులకు మిగుల | సరసుత న్ముర్తి మన్ననలు నల్పుచును,
 సారిదిఁ గుంతికిని శుశ్రూష సేయుచును | సరసఁ బాంచాలికి సౌమనన్యంబు
 గావింపుచును, ధౌమ్య గారవన్ముర్తి | గా వివిధార్థ సంగలితుఁ జేయుచును,
 పితృపూజనంబులు వ్రీతితోడుతను | నతిధి తర్పణములు నమరపూజలును,
 విప్రార్చనంబులు వెస నడపుచును, | నుప్రసన్నతతోడ సొంపుదీపించె.

ధర్మరాజు ధ్యాన నిమగ్నుడగు కృష్ణుని సందర్శించి సంభావించుట

ఒకనాఁడు ధర్మజుఁ డుత్సాహమునను | సకలేశుఁడున్నట్టి నవనంబు చేరి
 మణిహేనువర్యంక మహితోపవేశు | మణివక్షు మణిహేమమాలికాభరణు
 మేరుతటిల్ల తామేఘసంకాశు | వారిజాలాక్షు భూవరుఁ గాంచియనియె :
 “కలిత సౌఖ్యంబుగా గడపితే రాత్రి? | నెలకొన్న నీబుద్ధి ¹ నిర్మలంబగునె ?”

1. మలోకడఁగనిచ్చుచును. 2. నిఖిలంబుగంటి. (చూ)

యనుచుఁ గృతాంజలియై చేరఁబోయి | తనమాటలకును మాధవుఁడూరకుండి
 పరమ దివ్యజ్ఞాన పరిణతి నున్నఁ | దిరమొప్ప నతని నుద్దేశించి యనియె :
 “పంచాశ్రమకంఠైన పవనంబు మిగుల | సంచిత నిగృహీతమైచరి ; మనము
 బుద్ధిలో నొనఁగూర్చి పాలుపునీపించి | శుద్ధతరజ్ఞాన శోధన లీల
 నుండఁ గారణమేమి ? యొగినెఱింగింపు. | పుండరీకాక్ష, సంపూర్ణ ప్రభావ,
 క్షరము నక్షరమును జగతియు నీవ ; | గరిమయు నాద్యంత గతులును నీవ ;
 ఓక్కండై వెలిగెడి మోగియు నీవ ; | తక్కక నిఖలభూతములు నీవ ;
 అజర, ప్రసన్నుండవగును నామదిని | నిజముగా నున్న సునియమెల్ల మాన్పు.”
 మని విన్నవించిన సంబుజోదగుడు | పొసరఁగా నింద్రియములను గోచరిత
 ములనుగావించి నెమ్మోగున నగవు | మొలవంగ నప్పు డప్పుడమీశు కనియె :
 “గంగ యెవ్వనిఁ దన గర్భంబునందు | సంగతిగాఁ బాల్చి జగతిపైఁ గనియె ;
 పరమశిష్యుఁడుగాఁగ భార్గవుఁ డెవని | కరయంగ నిఖల విద్యలు కృపచేసె ;
 తెలియ నిరగదిమూఁడు దినములు పోరి | యిలలోన నారాముఁ డెవ్వనికోడె ;
 కాశీశు కన్యల కారణంబుగను | వాసిగా నృపతు తెవ్వని కోడి రనిసి ;
 వేదంబులును ధనుర్వేద మస్త్రములు | నాదట నెవ్వనియంగు నొప్పెడిని ;
 అట్టి దేవప్రతుం డాత్మలో నన్ను | గట్టిగాఁ దలఁప నీకరణి నుండితిని.
 మునుమడి యమ్మహాత్ముండు వశిష్ఠ | ముని శిష్యుఁ డత్యంత పుణ్యశీలుండు
 సలలిత భూత భావ్యద్వర్తమాన (?) | కలితుండు ధన్యుండు కారుణ్యమూర్తి.
 లీల నీవతనిపాలికఁ బోయి 1 ధర్మ | జాలముల్ దెలిసి నిశ్చలుఁడవుగమ్ము.”
 అని యానతిచ్చిన యమతనూభవుఁడు | ఘనతర గర్గదకంఠుండై పలికె :
 “శంతనూనుని నర్మ గౌరవము | చిఱిచి విప్రలు చెప్పంగ వింటి.
 నెలకొని యాతని నీవు మున్నగును | జెలఁగి వేడుకల దర్శింపఁ గోరెదను.”
 అనవుడు శ్రీకృష్ణుఁ డంగీకరించి | తనతమ్ముడైన సాత్యకిమోముచూచి,
 “తేరాయితము చేసి తెమ్మని వేగ | దారకు కెఱింగింపు ; తగ భీమసేను
 నవ్యసాది నకుల నహదేవ కృపుల | భవ్య యుయుత్సునిఁ బరఁగ రావింపు.”
 మనిన నట్టుల చేసె ; సంత దారకుఁడు | తనరఁగాఁ దేరాయితముచేసి తెచ్చె.

ఒగి రత్న కాంతుల నుదయాహ్లాదబోలి | జగతిపై నెంతయు ¹సైన్యాది రథ్య
శోభితమై యొప్పె సుగుచిరలీల | నాభంగిఁ గార్తస్యరాది చందమున.
ఆననుశుంబున నక్కడి మునులు | వ్యాస విశ్వామిత్ర వాత్సర్య మతంగ
కాండిన్య దేవల కాశ్యప కణ్వ కాండిల్య నారన శౌనకప్రభృతి
పరివేషణంబుగా భాగీరథేయుఁ | దురుశర తల్పుడై యుండి శ్రీకృష్ణుఁ
బరమాత్ము నవ్యయు భక్తనరత్నుఁ | దరయిడి మదిలోనఁ దలఁచి నులింపె :

భీముడు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుట

“శుచియును హంసుండు శుద్ధవిజ్ఞాన | శుచిషత్తుఁ బరమేశు సొంపుగాఁ గొలుతు.
అఖల దేవతలును నఖల నయములు | నఖల బోధజ్ఞులు నతులితస్ఫూర్తి
నెలమి నెవ్వనిరూప మెఱుంగంగలేగు | పొలుపొంద నట్టివత్పురుషు నేఁ గొలుతు.
జగతిలో వేదముల్ చాటిచెప్పంగఁ | ²దగ మహామతులు దున్తరదుఃఖములకు
నాపథం ³బనుచుఁ బాయక ⁴మెంచునట్టి | శేషశాయిని విష్ణుఁ జేకొని కొలుతు.
జగములు పుట్టింప సరిర రక్షింపఁ | దగ నణంపంగల దైవంబుఁ గొలుతు.
⁵విహగ రత్నములకు వెనఁ బుష్పములకు | మహి బంజరము త్రాడు మఱినారయనఁగ(?)
నుండు చందంబున నుర్వీతలంబు | నుండుట కిరవగు సగ్రాక్షుఁ గొలుతు
సులభ సహస్రశీర్షునిఁ బరమాత్ము | నలఁతులయ్యినవారి కలఁతి, దయాధుఁ
బరము సహస్రాక్షు భావనాతీతు | గుగులఘుక్రమరూపుఁ గోరి యేఁ గొలుతు.
అవ్యయుఁ బద్మవత్రాక్షు ననఁతు | భవ్యుని మదిలోనఁ బ్రార్థించి కొలుతు
అరణి ధనంజయుఁ దవతారమందు | కరణి దేవకియందు ఘనతరలీల
జనియించి నిఖలరాక్షసుల వధించు | నసఘాత్ము శ్రీ చక్రహస్తునిఁ గొలుతు.
అవని ద్వాదశ మూర్తులై యుండునట్టి | ప్రవిమల కనక వర్ణంపు గర్భమున
ధరియించి యదితి యేధన్యునిఁ గాంచె | విరివిగా నయాడివిష్ణువుఁ గొలుతు.
పరఁగఁ బూర్వాపర పక్షదినముల | సుర పితృ కొలుల సొంపుతో నమృత
పాన సంతృప్తులఁ బరఁగంగఁ జేయు | శ్రీనాథు సోమాత్ముఁ జింపించి కొలుతు.

1. శైబ్య మని కొన్నిటఁ గలదు. 2. తగు మహామహులు. 3. బగుచు. 4. మించినట్టి. 5. “పక్షి
రత్నచయంబు పుష్పవ్రజంబుఁ-బంజరము త్రాడు నాశ యుపాశ్రయముగ-నుండుచోప్పున విశ్వంబు
నుండుటకు సు-ఖాస్పదంబగు పుండరీకాక్షుఁ గొలుతు.” అని, తిక్కన.

తనర సహస్రవత్సర మహాయాగ | మునఁ గశ్యపబ్రహ్మ మోహనలీలఁ
బొగడొంది ధర నెట్టి పుణ్యునిఁ గాంచె | సగణి తామరసేవ్రస నతని నేఁ గొలుతు.
భూతజాలంబెల్లఁ బొరి ద్రుంగి భూమి | భ్యాతిగా సంబరాక్రాంతంబు చేసి
బాలుడై యా పటపత్రంబునందుఁ | డేలాడువాని సుస్థిబుద్ధిఁ గొలుతు.
కెరలి తోయదములు కేశంబులందుఁ, | దరమిడి నదులును దనునంధులందు,
జలధులు నుదరదేశముల నున్నట్టి | జలజలోచను హరి శార్ది నేఁ గొలుతు.
వదనంబులను వివ్రవరుల, బాహువులఁ | బదపడి నిఖిలభూపాల వర్షులను,
ఊరువులందు వైశ్యులఁ, బాదములను | వారక శూద్రుల నగునఁ బుట్టింది
ముదముతో వెలుగు నమ్మూర్తి నర్చేళుఁ | బదిలంబుగా మ్రొక్కి భక్తితోఁ గొలుతు.
ప్రతిదినమును వారపక్షమాసములు | ఋతువులు వర్షముల్ సృష్టికాలములు
మనువులు రుద్రులు మారుతంబులును | ముచులును బ్రహ్మలు భువనాంతరములు
ద్వాదశాక్షతులు వామదేవులును | ఆదట నెవ్వని యవయవరూప
కలితులై యుందు రక్కమలాక్షు విష్ణు | జలజవాభునిఁ గొల్తు నర్వకాలమును.
లోకంబులందెల్ల లోనియి యట్టి | లోకముల్ తానయై లోలశ్యమునను
దాసానుదానుల ధరణి రక్షించు | నానుదర్శన హస్త నదైవ్వుతుఁ గొలుతు.
ముదముతో వేదముల్ ప్రుచ్చిలిపోయి | యదనుగా డాగినయట్టి అక్కనుని
మీనాపతారమై మెదిచి వేదముల | నా నలినజ కిచ్చినాకినిఁ గొలుతు.
కూర్మమై మందర కుంభరంబు మోచి | య్మిలి పై వాఱ సమరులఁ బ్రోచి
యమృతమిచ్చియట్టి యాదిమమూర్తిఁ | బ్రమదంబు దీపింప భక్తితోఁ గొలుతు.
భూదార రూపంబు పొగడంగఁ దాల్చి | యాదట నాహిరణ్యక్షు మర్దించి
క్షితి యెల్ల నుద్ధరించిన వేదమయుని | బ్రతి దివసంబును బ్రార్థించి గొలుతు.
నరసింహరూప మున్నతవృత్తిఁ దాల్చి | గరిమతో నా హేమకళిపునిఁ జంపి
ప్రహ్లాదుఁ గాచి వై భవలీలందు | నాహ్లాదుడైన శ్రీహరిని నేఁ గొలుతు.
వామనుడై పోయి పసుధ మూడడుగు | లామెయ నడిగి పాయక యీ బట్టి
కట్టి లోకములెల్లఁ గై గొని మించి | నట్టి సర్వాత్మ శ్రీహరి నేను గొలుతు.
పరశువుచేత భూపాలవర్ణములఁ | బరిహార్చి పరిహార్చి ప్రాభవలీల
జగతీతలంబు కశ్యపునకు నిచ్చి | నెగడిన పరమేశు నెమ్మఁ గొలుతు.
దశరథరాముడై తిగ జనియించి | దశకంఠుఁ జంపి దుర్గశలెల్ల మాన్చి

వరగ భూసురపుత్రి బ్రదికించి కీర్తిఁ | బరగిన శ్రీరామభద్రునిఁ గొలుతు.
 హలధరుడై కలంబాసురుఁ జంపి | వెలసిన శ్రీ మహావిష్ణువుఁ గొలుతు.
 యదువంశమందుఁ గ్రీధార్థమై ధాత్రి | నుడయించి దైత్యుల నుక్కణగింది
 రమణఁ బాథునకు సారథ్యులు చేసి | క్రమమున భూమిభారంబెల్ల మాన్చి
 యలవడ బుద్ధ కల్క్యవతారములను | వెలయంగఁ గలయట్టి విశ్వేశుఁ గొలుతు.
 పరమేశ, పుణ్య, సుబ్రహ్మణ్య, దేవ, | వరద, కేశవ, భక్తవత్సల, శార్ఙ్గ,
 నారాయ, గాచ్యుత, నగధర, కృష్ణ, | వారిజనాథ, శ్రీవత్సాంగ, యమృత,
 గోవింద, చిద్రూప, గోపాలబాల, | భావనాతీత, సాభాగ్యసంజాత,
 శరణాగతుండ వాత్సల్యంబుతోడఁ | బరమ పరఁబీరుఁ బాడి మీకిప్పుడు.”
 అని యిన్విధంబున హరిని హృత్కముల | వినివేశుఁగాఁ జేసి వేక్కతో మ్రొక్కె.
 స్తవరాజమిది ముని స్తవసి గు మగుచుఁ | దవిలి యొత్తయును సగ్గతినిచ్చు వినము.
 జనమేజయు క్షీతీశ్వర, యీస్తవంబు | వినినఁ బఠించిన వేడ్క వ్రాసినను
 ఆయు రారోగ్యంబు లఖిల సంపదలుఁ | బాఱుక కలుగును భయము లడంగు.”
 నని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె : “నారీతి | వనజాక్షుఁ డలఁచి దేవవ్రతుం డూర
 కున్న సచ్చటి మును లుత్సాహమొడవ | సన్నుతించిరి విష్ణు సర్వేశుఁ డనుచు.
 అంత నిక్కడఁ గృష్ణు డాయమనూతి | నెంతయుఁ గనుఁగొని యిట్లని పలికె :
 “లీల గాంగేయపాలికిఁ బోవలయు | నాలస్యమేల యాయరదంబు లెక్కుఁ
 డని వారుఁ డానును నరకంబు లెక్కి | యొనరంగఁ గృపసంజయులు యుయత్సండుఁ
 గవలును దోడురాఁ గదలి యట్లరిగి | ప్రవిమలగతి భూతపలలి గర్జితము,
 లీలఁ గపాల పాలీ నిబిడత్వ | మాలోల కంక గృధ్రావలి రవముఁ
 గల కురుక్షేత్రంబు గనుఁగొని యుపుడు ! జలజదళాక్షుఁ డా జనపతి కనియె :
 “దూరంబునం దవె తోఁచు చున్నవియు | వారయ మడుగు లయ్యెడును జూడు.
 పరశురాముఁడు బాహుబలము పెంపునను | బరశువుచేత భూపాలురఁ జంపి
 రక్తంబునను సమరక్తిఁ దీపివ | భక్తితోఁ బితృతర్పణములు చేసె.”
 అనిన సద్భుతమంది యమలీనూధవుడు : | “వనజాక్ష, యెట్లు భూపరులను జంపె ?
 నేరీతిఁ జరియించె ? నేమీమి చేసె ? | నానూఢి నెఱిగింపు.” మనిన నిట్లనియె :

శ్రీకృష్ణుడు ధర్మజనకుఁ బరశురామ చరిత్రము చెప్పట

“కలఁడు జహ్నుండనఁగాఁ దొల్లి యొక్కఁ | యిలపతి; యాతని కెలమిఁ ౧ ల్లవుఁడు
జనియించె; 1 నాతని తనయుఁడు కుశికుఁ | డనువాఁడు తపమున నమరఁల్లభుని
మెచ్చించి జగముల మేటినాఁ బరఁగు | 2 సచ్చరిత్రుని బుత్రు నరవి వేడినను
దాన నవ్విభున కుద్భవమయ్యె నంత | మానుగా గాధిరామమునఁ గౌశికుఁడు.
ఆతఁడు తనకన్య నా నత్యవతిని | ఆతతగతి నిచ్చె నా ఋచీకునకు.
ఇచ్చిన ఋచికుండు నెలమి దీపించి | యచ్చుగా సత్కర్మ మాచరింపుచును
సంతాన వాఁఁడమై జరుయుగళంబు | మంతనంబున వండి చామకుఁ దనకు
శోభనలీల మెచ్చులుగఁ గల్పించి | యా భృగు నందనుఁ డచ్చురు యుగము
తనభార్య ముందటఁ దప్పక పెట్టి | “వనిత, యీభాగముల 4 ఎలనొప్పఁ గొనుము;
క్షత్రియాజేయుండు క్షత్రియోత్తముఁడు | ధాత్రిపైఁ బుట్టు నోతన్వి, యిందునను.
ఇదియె మీతల్లికి నిమ్ము; రెండవది | చెదరక భూసురశ్రేష్ఠుండు పుట్టు
నీ పువయోగింపు నెమ్మతో.” ననుచుఁ | దా విభజించి ‘మీ తల్లియుఁ దండ్రి
యిప్పుడు వచ్చెద’ రని యెలమి భార్గవుఁడు | చవలాక్షి కెఱిగించి స్నానార్థ మరిగె.
అంతటఁ దీర్థయాత్రాపరుఁడగుచు | సంతోషచిత్తుడై నరవి నాగాధి
తగ గృహిణి నమీతంబుగా నచటి | కిగణితస్ఫూర్తిచే నరుగుదెంచినను,
సత్యవతిదేవి చరుయుగళంబు | సత్యంబుగాఁ దన జననీకఁ జూపి
యందుఁ బ్రభావంబులట నెఱిగింప | నందంద కడుఁ బ్రీతయగుచు నద్దేవి
స్నానంబు చేసి యా చరుయుగం బపును | భూనాథ, యజ్ఞానమునఁ దనచరువు
కూఁతున కిచ్చి యా కూతురి చరువు | బ్రీతిమై గుడిచి సంభృతలీల నుండె.
అత్రతీ భార్గవుఁ డరుదెంచి పత్నిఁ | జిత్తంబునందు సీక్కించి యెఱిగి
గొనఁకొని నీకును గ్రూరకర్ముండు | ఘన భుజాబలుఁడునై గలుగుఁ బుత్రుండు.
వరగ మాయత్తకు బ్రహ్మభూతుండు | నరయఁ దపోధనుండగువాఁడు గలుగు.”
అనిన నా ముగ్ధ యిట్లనియె భర్తకును: | “మునినాథ, యీజగంబులు మూఁడు మీర
లితరంబు గావించు; రీక్రూరుడైన | సుతునిఁ గాంచుట శోర్య సుగుచిరలీల.”
ననుటయు దయతోడ నమ్మహామహాని | చనవొప్ప “నవ్వి శ్రేయగు పుత్రునకు

లేకుండు; మఱియు నా లీలఁ బొత్తునకుఁ | శేకూరు. " ననుచును జెప్పిన, నదియు
దాతుండు ఘృతపోధనుఁడు సత్యంత | శాఁతుండు నై నట్టి జమదగ్నిఁ గనియె.
వనజగర్భునివంటివానిఁ గౌశికునిఁ | బనివడి యా గాధిభామిని గాంచె.
అంత నా జమదగ్ని యఖిలజ్ఞ ఘృతుని | సంతత క్రోధవిస్తారుని రాముఁ
గనియె నెంతయును; నాకాలంబునందు | వినుతిగా దుర్జయ విక్ర మోన్నతుఁడు
వలనొప్ప మైహాయ వంశవర్మండు | కలిత తేజోనిధి కార్తవీర్యండు
ఇల నేడు దీపుల్ నేలుచునుండ, | వెలయుంగ నొకనాఁడు వీతిహోత్రుండు
అరుదెంచి తనకును నాహారమడుగ | నరుదంది గిరినగరారణ్యతతులు
నిచ్చిన, వహ్నియు నెలమి నాహార | మచ్చుగాఁ గొనుచును నా తరువాత
తరమిడి వరుణనందను నాశ్రమంబు | విరివి నాతఁడు లేనివేళ భక్షింప,
నెఱిగి యాతఁడు వచ్చి యెలలు వహ్నికిని | అఱియుఁజి రక్షణం బాచరింపుచును
వర్తింపుచున్నట్టి వరశౌర్యధుర్యుఁ | గార్తవీర్యునిఁ జూచి కనలి యిట్లనియె :
“ పానగ మదీయ తపోవనం భర్తి | బసఁచెడి కాల్పంగఁ బరిహరింపకయు
జాలిలేక యరణ్య సామాన్యబుద్ధిఁ | గాలిచితివి భుజాగర్వంబువేర్చి.
ఓరోరి, నీదు బాహువులు రాముండు | వారక నఱికిను వసుధ నిక్కువము.”

వరశురాముండు కార్తవీర్యార్జునుఁ జంపుట

అనుచు శపించిన నా మైహాయుండు | తనలో విచారించి ధర్మకార్యములు
నడపుచు నుండునంతట, నొక్కనాఁడు | తడయక యాతని శిష్యులు కడఁగి
జమదగ్ని ¹హాని యాశ్రమమున కరిగి, | యమరంగ ²నాతఁడు వంశులేకున్నఁ
దగ హోమధేనువు దాని వత్సమును | నోగి దెచ్చి రది మైహాయుం డెఱుంగండు.
అట రాముఁ డెఱిగి బాహుతోపవృత్తిఁ | దటుకుఁ బరశువు ధరియించి వచ్చి
యలవడఁ గార్తవీర్యార్జునుతోడఁ | గలహించి చేతులు ఖండించివైచి
పోయిన మైహాయ పుత్రు ³లెఱింగి | సాయకాననములు శరములుఁ బూని
చని యొంటి ⁴మైనున్న జమదగ్నిఁ గాంచి | తనరంగఁ గినిసి యాతని త్రొక్కుదుంచి
యరిగి; రంతటిలో నా రాముఁ డట్టి | చరితమంతయుఁ దమ జనని చెప్పంగ

విని కోపమెసఁగ న వ్యిపులసాహసుఁడు | తన కుతారమున నందఱఁ దునుమాడె.

పదపడి యంతలో బహువత్సరములు | ఎదలక చనిన విశ్వామిత్ర పౌత్రుఁ

డైన సరావశుఁ డనురాజు కనులు | గానక రామునిఁ గనుగొని పలికె:

“వసుధలోపల రాజవరులకు వెఱచి | పసఁచెడి ¹దాఁగంగఁ బాడియే నీకు!”

నని పల్కి బాలవృద్ధాది భూపతులఁ | బనివడి గర్భరూపంబుల, మఱియుఁ

దప్పిపోయినవారి దాఁగినవారిఁ | దప్పక వెదకి ²యుద్ధమున పధించి,

యారీతి నెంతయు నిరువదియొక్క | మాటు క్షుత్రియుల నేనుటక ఖండించి

హయమేధ మొనరించి యవనీతలంబు | రయమునఁ గశ్యపబ్రహ్మకు నిచ్చె.

ఇచ్చినఁ గైకొని యెలమిఁ గశ్యపుఁడు | చెచ్చెర ఛాత్రి శేషించిన రాజు

నగులను రక్షింపవలెనని తలఁచి | రశురాముని జూచి భక్తి నిట్లనియె:

“దక్షిణాఁగ నీఛాత్రి యిచ్చితివి; | ఈక్షోణి నుండక యిట నీవు పొమ్ము.”

అనిన నట్టిద కాకయని భార్గవుండు | పనివడి వాఁధిఁ బ్రార్థించుటయును,

బనిగొని వార్ధి శూర్పాకారదేశ | మును గూడఁగాఁ గొంత భూతలంబిచ్చె.

అటఁ గశ్యపుండు న య్యవనీతలంబు | పటుగతి భూమక ప్రకరంబులకును

భోగింప నిచ్చి తపోవనంబునకు | వేగంబె యరిగిన, వెలయ నా భూమి

కాశ్యపి యనుపేరఁ గడఁగె; నామెనుక | వైశ్యశూద్రాదు లుర్వరఁ గ్రొవ్వి యంతఁ

దలకొని భూదేవ దార ధనాదు | లలవడ హరియించి; రట విప్రులెల్ల

సలిమిఱి నుద్యపాసంబు నేయుచును, | బలిమిని సాధుల బాధించి, మఖము

లనయంబు నెవరు చేయక చెలరేగి, | గొనకొని ధర్మంబు గోలుపోఁ జేసి,

దురిత బాహుశ్యంబు దొడివొడి మీఱ, | ధర యతలంబు కెంతయుఁ బోవ నెఱిగి

యొసరఁ గశ్యపుఁడు నిజోరువు గ్రుచ్చి | యెనయంగ దాపుగా నిచ్చి యెత్తినను,

అది కారణంబుగా నవనీతలంబు | అదను మీఱఁగ నుర్వి యనుపేరఁ బఱఁగె.

అపుడు సర్వసహ యతనిని వేడి | నృపుల మానిత దండనీతి ప్రయోగ

ములఁ జేసి ధర్మంబు పాపఁగ రక్షించి | చెలరేగి తను నురక్షితము నేయుటకు

నలవడు వారుగా నపుడు పరంబు | తలకొని యేలంగఁ దలఁచి యిట్లనియె:

1. దాఁగంగ. 2. యెంతయు పధించి. 3. శూర్పాకార ప్రదేశంబు బెరయఁ గొంతదేశం బతనికి విహారస్థానము గావించె. అని, తిక్కన.

పరశురామునిచే జావని రాజుల భూదేవి కళ్యపున కెఱిగించుట

“అరయంగ నాయందు నచ్చటచ్చటను | బరశురామున కగపడని భూవిభులు
నున్నారు వినుము పుణ్యోజ్జ్వలమూర్తి! | నన్ను రక్షింప నున్నతవృత్తి బనువు.”
మని పల్కి యుద్దేవి “మైహయుల్ గొండ | తెనయ దప్పిరి వారినిట నేర్పఱింతు.
భరత వంశాంభోధి పరిపూర్ణ విధుడు, | సారిది విదూరధనుతుడు శూరుడు
తమిళోడ ఋక్షునశ్చర్యతంబందు | రమణఋక్షములచే రక్షితుండయ్యె.
వలసొప్ప సానాన చంక సంశనితుఁ | డల పరాశరముని యధ్వరికాల
మునఁ జేరి శన్ను నిమ్మిలు శూద్రుండచుచు | మనమార సర్వకర్మములు నేయించి
కొని మాని రక్షింప గురుశరలీల | మొనసిన సర్వకర్మండనఁ బఱిగె.
అనఘుడు గోపతి యచనాడు శిబికి | మరుచుడు వనములో మఱి గోవులెల్ల
రక్షింప నాతము బ్రదికియున్నాడు. | దక్షత వత్సాభిధానుఁ డుత్తముడు
జగతిఁ బ్రతర్గవ జనపతి సుతుఁడు | మొగి వత్సముల గోష్ఠమున సంచరించె.
పాలుపొంద దివిరథ పుత్రుండైనట్టి | యల దధివాహను నాశ్మసంభవుడు
అంగుఁడు నాతముఁ డల రక్షునేయఁ | బొంగి గంగాతీరమున నున్నవాడు.
కోరి బృహద్రథకుల జాతుండైన | వారీస్థరుని భారి నామధేయుని
గొనకొని యాగృధకూట శైలమన | కిమునువు గోలాంగూలములు బ్రదికించె.
ధరణి మరుత్త సంతాన సంభవులు | శరనిధి రక్షింప సరి నున్నవారు.
ఘనులు నా రుత్తమక్షత్రియుల్ ; వారిఁ | బనువు రాజులజేసి భక్తితోడుతను.”
అని ధాత్రి చెప్పిన నంగీకరించి | మునిపతి వా నిమ్మలను రావించి
తగినట్లు వారికి ధర విభజించి | యగణిత విస్ఫూర్తి సభిషేకవిధులు
క్రమమునఁ గావించెఁ గళ్యవహాని. | విమలత నా మహీవిభుల పంశముల
సరవతుల్ పుట్టి సంతానాభివృద్ధి | ధరయెల్లఁ బాలించి ధన్యకీర్తులను
బాడలి భాగ్య ముద్ధమున హతులైరి | యవనుగా.” ననిచెప్పి ‘యరిగి యాలోనఁ
దిరముగా భాగీరథీ తీరమునను | శరతల్ప గతుండైన జాహ్నువీ సుతున
కనతిదూరంబున సరదంబు డిగి | పెనుపొంద వ్యాన వ్రభృతి మునీంద్రులకుఁ

1. జేసియున్న. 2. సురక్షింప. 3. మునుమితి లాంగూలములు. (మా) 4. ‘వారిలోగూడి’ యనుట యధ్యాహర్యము.

[బణమిల్లి భీష్మునిఁ బరికించి కాంచి । గణుతింప నుచిత ప్రకారంబులందుఁ
గని పరివేష్టించి కలితాననముల । ఘనముగాఁ గూర్చుండి గాంగేయుతోడ
జలజనాభుం డను : “ సవడిమై నీకుఁ । బొలుపొందఁగా ముచుపోతఁ జిత్తంబు
అరయ నవ్యాకులమై యున్నయదియె ? । తిరముగా నెంతయు దేహంబు వీడ
ఘనము మనఃవీడకంటె దేహముగఁ । ¹ఘనబహు సాయక కలికమైనట్టి
యనువమాంగంబు నొవ్వదుగంగ నేల ? । యెనయంగ నిట్లుండి యించుకేనియును
సాలయపు పితృవర స్ఫూర్తిని గాదె ! । వలనొప్పు దేవతావకులగు నైనఁ
దెలుపుదు నిన్నను దేర్పంగ వశమె ! । తలకొని దమము సత్యంబును దపము
దానముఁ జాపనేదమునను గలుగు । నా నైపుణియు వైరి హరణ శక్తియును
నీకును బోలె నే నృపులకుఁ గలదు ! । ప్రాకట నిఖిలధర్మ స్వరూపుడవు.
శరత్కల్పమున నుండి చావంగ నొల్ల । చరమతి నాయుచ్చ వచ్చు నందాఁక
నని ధీరచిత్తుడై యట నున్నవాడు । ఒకరంగఁ గలఁడె యే యుగమున నైన !

ధర్మజునకు ధర్మము లుపదేశింపఁ గృష్ణుడు భీష్మునిఁ గోరుట

అనఘాత్మ, వసువులయందును జెదగ . వసువమ తేజోమహత్త రాధ్యుడవు.
యమనూతి గురుసుహృదాపుల మృతికి । ²మిత బాహుశ్య దైన్యమున నున్నాడు.
సకలజ్ఞుడవు ధర్మశాస్త్ర మార్గయుత ; సకలంక మతి సంశయంబెల్ల ³మాన్యు.”
మనిన గాంగేయుఁ డయ్యబ్రాహ్మణ జూచి, “ ఘనుడవు భర్తవు కర్తవు నీవ.
ఇలలోన నాకు మేలెయ్యది దానిఁ । దెలిసి యెంతయును మీదివ్య చిత్తమునఁ
దలఁపుము దేవ, మాధవ ! ” యన్నఁ బలికె : ... ..
“ అచల సదృశి నిత్యంబు నాయందు । సుచరిత్ర, ⁴నీకు నచ్చుగఁ గల్గఁజేసి
యనిశంబు నుండు నీ యంతరంగమున. । పనివడి యింక నేఁబనియాటు దివన
ములకు సూర్యుడు మహామోహనస్ఫూర్తి । నలవదు సుత్ర రామణమున ; నవును
తెలియంగ నీవును దేహంబు విడిచి । వెలయంగ నవునరావృత్తి నేగెదవు.
అంతరిక్షంబున నదె విమానముల । నెంతయు వసువులు నెలమి నున్నారు.
అదియటులుండె ; నీ యమతనూభవుని । బదిలంబుగాఁ ⁵దేర్చు ప్రతిభావణముల.”

1. కినియపు సాయక శీతమైన. 2. బాపు. 3. నీమనస్సున. 4. ‘గల్గుటఁజేసి’ యనుట; 5. చెల్పుపరి.(మా)

అనిన శాంతనవుఁ డయ్యుఖలేశు కనియె: | “వనజాక్ష, యోధక్తవత్సల, వినుము
 సరవి ¹విహానల సదృశంబులైన | శరవేదనల నవశములయి యున్న
 యవి శివంగకను; లెట్టులాభాషణములఁ | గవగూడు?” ననినఁ బంకజ నాభుఁడనియె:
 “నీ విసయమునకు నీ జ్ఞానమునకు | నీ వాక్యసరణి నెఱచు మెచ్చితిని.
 శరములవలన మూర్ఛయును దాహఁబుఁ | బారయకయుండ నింపొందియుండంగ
 వరమిచ్చితిని నీకు వసుధాతలేత | | పరగుము దివ్యహాపంబున.” ననిన
 మునులు కీర్తించిరి; మొగిఁ బుష్పస్థి | యనిమిషులే గురియించి; రప్పరోగణము
 స్తోత్రవాద్యంబులు నిండె; నిలఁబటయు | నత్తటి పంకేరుహస్తంబు గుంకె.
 హరియును భీష్ముని యనుచుతి వడిసి | యరదంబుపై నక్కి యమనూతి కనియె:
 “నీవు నీతమ్ములు నిఖలసేనలును | ఈవేళ కిరిపురి కేఁగంగవలయు.
 ఏనుఁ వచ్చెద నేతెయ్య; శేపు | ఈ నెలవునకును నేతెంత.” మనుచు
 వారిఁ దోగొనిపోయె వారణాపురికి. | ఆరాత్రి వేగంగ సర్థజులైన
 పలువురు మంగళపాఠకులే వచ్చి: | “జలజదళాక్ష, సంస్తవనియచరిత,
 పూతనా సంహార, భువనైకవీర, | పాతకదూర, గోపాల, మేల్కనుము.
 శకట దైత్యధ్వంస, సర్వప్రళంస, | యకలంక, యన్యక్త, యజర, మేల్కనుము.
 నవ్యగణోదార, నవనీతచోర, | భవ్యాత్మ, దానవభంగ, మేల్కనుము.
 కంఠభంజన, దేవ, కరుణాకటాక్ష, | సాహరవిరహిత, శౌరి, మేల్కనుము.
 నరకాసురాంతక, నగధర, కృష్ణ, | పరమపావన, దివ్యభావ, మేల్కనుము.
 పరమాత్మ, పరమేశ, ధక్తమంకర, | గురులఘుస్థితరూపగుణిత, మేల్కనుము.
 దుష్ట నిగ్రహము సంతృప్తిగాఁ జేసి | శిష్టరక్షణమునఁ జెలగి యెంతయును
 మునిజనలే గొనియాడ మూఁడులోకముల | వినుతికి నెక్కినవిభవ, మేల్కనుము.
 ప్రళయాంశ్యమున మహాబ్రహ్మాండమెల్ల | నొకొని కుక్షిలో నిలిపి వేడుకకు
 బాలుఁడనై వలఁ ప్తంబునందుఁ | దేలాడుచుండెడి దేవ, మేల్కనుము.
 కరుణతోడుత నాభికమలంబునందు | సరసిజ గర్భుని సరపిఁ బుట్టించి
 నిరుపమంబుగ స్థితి నిర్మాణగతులు | గరిమఁ జెప్పిన లోకకర్త, మేల్కనుము.
 బాణభంజన, పంచబాణారి వినుత, | వేణునాద వినోద, వేగ మేల్కనుము,
 నీలమేఘశ్యామ, నిత్యాభిరామ, | పాలితామరబృంద భరిత, మేల్కనుము.

శుద్ధబుద్ధజ్ఞాన, సుగుణప్రసిద్ధ । సిద్ధాంత, యద్వైతశ్రీశ, మేల్మనుము.”
 అని యిత్రైలుంగున కభినుతి నేయ । వనజనాభుడు లేచి వైభవం బెనఁగ
 విరివిగా సంధ్యాది విహితకృత్యములు । ధరణిఁ బొందవులును దానును జేసి
 యరదంబులెక్కి తూర్వంబులు మ్రోయుఁ । గరమొప్పు శరత్కల్పగతుఁ డున్నయెడకు
 వచ్చి వందన వచో వ్యాపార లీల । అచ్చుగాఁ బెంపొంద నందఱుఁ గూడి
 తగిన తావుల మహతోద్ధతి పెంపుమీఱు । నొగిం బరివేష్టించి యున్న యాలోనఁ
 బొండవగ్రజుడు వైభవభోగ యుతుఁడు । పుండరీకాక్షుతోఁ బొనఁగ నిట్లనియె :
 “నీవు దక్కంగ నో నీరజనాథ, భావించి భీష్ముతోఁ బలుకలే రొరులు.
 ధరలోన గురువపు ధర్మవేదులకుఁ । బరఁగ సంభాషణ పరుడవు గమ్ము.”
 అనవుడు శ్రీకృష్ణుఁ డయ్యానగే యుఁ । గనుఁగొని పలికె యద్భుత వాక్యములః
 “అమ్మల గాయమ్ము లతుల ప్రభావ, । నెమ్మి నొప్పుగదా! నేడు మాతోడఁ
 బలుకంగఁ గలుగుదే ప్రతిభాపణులు! । సలలిత భూతభాష్యద్వర్తమాన (?)
 కలితాత్మ!” అనవుడు గాంగేయుఁ డవుడు । జలజ గళాక్షుతో సమ్మతిఁ బలికెః
 “వారిజనాథ, భవత్ప్రసాదమునఁ । దేరె నెంతేయు దేహంబు నొప్పి.
 దేవగ, నేడు మీ దివ్య చిత్తమున । భానింపఁ గొంచుక ప్రాయంబు వాడు
 వోలె నైతిని నాదిపురుష, శ్రీనాథ, । ఈ లోన నెంతయు నెఱిగింతు వినుడు :
 ఎవ్వఁడు పుట్టిన నెల్లదేవతలు । నివృత్తిల్లిన వేడ్క నెగడిరి భాత్రి;
 పరమ ధార్మికులైన భరతుఁడయను । వరముతి నెవ్వరెవ్వని సరిరారు;
 సత్యంబు శౌచంబు శాంతియు దాంతి । నిత్యమై యెవనికి నెగడు లోకముల;
 బంధుపోషణములుఁ బాత్రవాసములు । సంధించి యెవనికి నృప్రీతి నేయు;
 నట్టి ధర్మాత్మజుఁ డతికృపామూర్తి । నెట్టిన నడిగిన నే నెఱిగింతు.”
 అనుటయు భీష్ముతో నచ్యుతుఁ డనియెః । “అనఘాత్మ, గురువుల వాత్సల సఖుఁ
 గ్రూర శరంబునఁ గూల్చినయట్టి । కారణంబున మిమ్ముఁ గదియంగ నోడి
 యున్నాఁడు దయలేని యుగ్రుండు నీడు । వన్నుగా ను నీవు పలుకుదో యగుచు.”
 అనవుడు గాంగేయుఁ డతని కిట్లనియెః । అనయంబు ద్విజుల కధ్యయ న్నినులట్లు
 రాజపర్యులకు సంరంభంబుతోడ । నాజిలో బుత్ర మిత్రాదుల నైనఁ
 గలుపవర్తనలైన ఖండింప నలయు; । పలుకు లేటికి నిది పరమధర్మంబు.

సమయంబు విడిచి నిచ్చుటను లోభమున | సమితవైఖరుల సన్న్యాస మార్గమున
వర్తించువారి నెవ్వరినైన జంపి | మూర్తిభావించి సత్పుణ్యుడౌ నతఁడు.
అదియును గాక రక్తాంబు పూరంబు | వదలక కేశశైవలమును గాఁగ
యుద్ధభూమిని నది యొనరించినట్టి | యద్భాత్రి పతి ధర్మి యనఁదగుఁ గృష్ణ!”
యనినఁ గృతాంజలియై చేరఁ బోయి | యనయంబు గరముల నతని పాదములు
ధరియించి మ్రొక్క, నాతని గారవించి | గుఱుతుగా నెంతయుఁ గూర్చుండఁ బనిచి
“నరనాథ, వెఱువక నన్నీమియైన | వరుసతో నడుగు పావనలీల.” ననిన
మనుజుపరోక్షుండు మాధవునకును | మును పరాశర్యాది (!) మునులకు నెఱిగి
యనయంబు గాంగేయు కిళిసుఖుఁ డగుచు “ననఘ, సమాశ్రయమైన త్రివర్గ
మును గురుతరమైన మోక్షంబునకును | బనివడి దాపును బ్రాపును నగుచుఁ
బాలుపొందు నాహయంబునకు వాగెయును | గొలఁది యేనుఁగుకు నంకుశమునుబోలె,
కమలాశ్రు డెపుడు చీకటిగమిఁబోలె | గ్రమమున ధరలోని కల్పవంశెల్ల
నవనివల్లభుడు ధర్మాత్మక మైన | ప్రవిమల మతిచేత భంజించు; నట్టి
రాజధర్మంబులు క్రమమునఁజెప్పు | మోక్షతో.” ననిన నాయుర్వీశుఁ డనియె:

భీష్ముండు ధర్మజునకు రాజధర్మము లుపదేశించుట

“మేలు గోరెడునట్టి మేదినిశ్వరుండు | పోలింప నురలకు భూసుగులకును
అనిశంబుఁ బూజనీయఁగవలె; మఱియు | వినుము శాంతియు దాంతి విమలమాశీల
మును సత్యమును ధర్మమును గల్గురాజు | ఘనకీర్తి యుక్తుడై కడఁగి భూస్థలిని
ఎలమితోఁ బ్రకృతుల నేడిటి నడఁచ | వలయు, దానికిని దావలము సత్యంబు.
తగ దండనీతి యంతటికిని రక్ష. | మొగి బుద్ధిమంతులు ముదముతో దాని
సెనయంగ బ్రాహ్మణులెడఁ బ్రయోగింప | రసఘ, యయ్యర్థంబునందె యొప్పైన
మను వాక్యములు గల్గు మహిమదా వినుము. | “ఇనుముతాతను నీట నేవుతో నగ్ని
వనుమతీదేవుల వలన రాజులును | వెనఁ బుట్టి రదిగాన వీనఁ జేటొందు.
పాలుపొంద శిలఁద్రెంచఁ బోయినయనుమా, | జలములఁ గాల్పంగఁ జనిన యగ్నియును,
బుడమిలో నాశంబు పొందిన రీతి | జెను రాజు విప్రులఁ జెఱువఁ జూచినను.
తలఁపంగ విప్రుల దండించు నెడలు | గలవు శుక్రఁడుచెప్పె గడఁకతో వినుము.

1కర మొప్పు శాంతుండు గాక యాయుధము । ధరియించి యెదిరిన ధరణీసుపర్వు
 వేదాంతినైన భూవిభుడు చంపినను । అదట ధర్మబు యనియె వేదములు.
 గుఱుతుగా గురుత్వగుని, భూణాహనుని, । సర ౧ థ విద్వేషి, నెల బ్రాహ్మణఘ్నుఁ
 బెలుచన తనభూమి బ్రతులంగనీక । తొలగించవలె దానెదురి నేమిగాదు.
 నయమార వర్ణముల్ నాల్గింటి మీఁద । దయ గలుగఁగ వలె ధరణీసులకును.
 పనఁ గేవలక్షమాపరుఁ డగుటకును । వెన సాదుటేమిగను విధమయి యుండు.
 అలర నిందులకు బృహస్పతి వచన । మూలఁ గల్గుఁ జెప్పెన ముదముతో వినుము.
 మేదిసీనాథుండు మెత్తన యైన । నాదట మావంతుఁ డాయేన్లు నట్లు
 లెక్కఁజూచునో యట్లు లిలఁబ్రజ తన్ను । దక్కికచూచు; నెంతయుఁ గూరుడైన
 బెగడొందుఁ; గావునఁ బృథివీశ్వరుండు । జగతి వసంతింబు సవితృవి రీతిఁ
 దగియెడు పాటితో ధరణీలోఁ బ్రజల । విగత కల్మషవృత్తి వెలయువ నలయు.
 మునుకొని పరిహాసములఁదేలి భృత్య । జనములయెడ మహాసంతోష మెసఁగఁ
 బరఁగిన యట్టి భూపాలుని యాజ్ఞ । పరువడిఁ జేయరు; బాగొప్ప నీఁగి
 మెచ్చరు; కొతుక వృదుల వాక్యములఁ । జొచ్చి నమంబుగాఁ జూతురు; గాన
 నిగవొప్ప భృత్యుల యెడల సత్కృత । హరుసంబులను దేలియాడంగ వలదు.
 మునుకొని సప్తాంగముల విరోధంబు । వెనుకొన్న వారిని విడువంగ నలయు.
 వలనొప్పుఁ దనకీడు-వైదికివర్త । నలను నణంప నెంతయు వలెఁ బతికి.
 ధర్మవర్తనులను దాక్షిణ్య కీర్తి । నిర్మాణులను నీతి నిపుణుల తొల్య
 విరహితులను నాజ్ఞ వెనదాఁట నట్టి । పరిజనఁ బులఁ బెంపఁ బతికి హితంబు.
 ధరణీలో ధనమును దారాదికముల । వరుస రక్షింప నెవ్వరిక్కిన వశమె
 యలరి రక్షాఘనుండైనట్టి రాజు । గలిగినగాక యో శారుణ్యమూర్తి !
 మరలక రాజ్యర్థ ప్రకారంబు । పరఁగ నంక్షేపహాపంబున నీకుఁ
 జెలిమిలో నేర్పితిందిదిని; సందేహ । మలవడఁగల్గిన నడుగు చెప్పెదను. ”
 అనుడు ధర్మజుఁ డమృహాత్మున కనియె: । “ ఇనుఁ డస్తగిరిఁజేరె; నల్లిరేపాడి
 యడిగెద ” ననుచు నయ్యడ మ్రొక్కి కదలి । కడువేడక మునులఁ దక్కటివారి ననిపి,
 తనరంగఁ దాఁద్రుపద్వతి యను నదిసి । వెనుకొని సంధ్యాది విధానాల్లఁ దీర్చి

1. శరము శాచము శరాసన ముఖ్యతలు.   2. దగిలెడు వానితో.   3. హరుపంబు.
 4. అందు. (చూ)

కరిపురంబున కేగి కడగి చూరాత్రి । హరియును దాను నెయ్యంబునఁ 1గడపి
మఱునాఁడు 2సంధ్యాది సహిత కృత్యములు । తెఱఁగొప్ప వేవేగఁ దీర్చి ధర్మజుఁడు
వంతంబుతో భీష్ముపాలికిఁ బోయె । నంతకుమున్నె సంయమివరులెల్ల
వచ్చినఁ గనుఁగొని వారివారికిని । అచ్చుగా ధర్మజుఁ డంజలిచేసి
బలసి కూర్చుండి యా భాగీరథేయుఁ । బలిక నద్భక్తితోఁ బ్రాంజలి చేసి :
“రాజనామమ నకు 3భాజనంబగుచు । రాజిల్లుపురుషుఁ డుర్వరలోన నొకఁడు
కలిమికి మూలంబు ఘనవిశేషంబు । గలుగఁగ నోపు నో కారవ 4ముఖ్య !
పాలుపొంద నెయవంబులుఁ బ్రాణదిత్త । మలు జన్మ మరణముల మొగిమీఱ దేహ
యాత్రలు నెట్టుల యట్టుల గాని । ధాత్రి నెవ్వరికి భేదంబులు లేవు.
రాజొక్కరుండు శౌర్యవ్రథాబుద్ధి । నోజ మ్రొక్కఁడు గొన నొగిఁ జంప మనవఁ
గర్త యెల్లయ్యెఁ దక్కుకచెప్పు.” మనినఁ । మూర్తితో నా రాజముఖ్యున కనియె:

భీష్ముఁడు ధర్మజునకు దండనీతి జన్మవ్రకార మెఱిగించుట

ధృతమతి విను తొల్లి కృతయుగంబునను । హితవృత్తి మనుజులయెడ దండనీతి
మంత్రుడై 5రాజనా మహిలేడు నిజము; । అంతట రక్షకులై యొండొరులకు
5నుండుదు; రారీతి నుండ దైన్యంబు । లొండొండ మించి యత్యుగ్రంబు గాఁగ
గరిమతో లోభ మగ్గులముగా నంతఁ । బెరుగ ధర్మముచెడి పేర్కి గానుంబు
రాగంబు బొంది విధ్రుమొంది ప్రజలు । నాగమధ్వంసకులై ; రధర్మంబు
నడచిన, నింద్రాది నాయకుల్ పోయి । కడుశీఘ్రవృత్తి న క్కంజజుఁ గాంచి
“ భారతీనాయక, పాపనంహర, । నీరజానన, దేవ, నిగమాంతవేద్య,
మనుజులోకమున ధర్మములు వేదములుఁ । బాసర యాగంబులుఁ బొడవడంగినను
బనచెడి మేము దుర్బలులమై యిటకు । ననమున వచ్చితి మభవ, రక్షింపు.”
మని విన్నవించిన నాదితేయులను । బనివడి మన్నించి పద్మ సంభవుఁడు
‘బలువిడి దానికిఁ బ్రతివిధానంబు । వెలయు జేసిన మీరు వెజవంగ వలకు.’
అని పల్కి స్వామ్యమాత్యాది దుర్గుణులు, । గినిమక యాస్త్విక్షకియుఁడ్ర యానార్త,
దండనీతియు, మతివ్యాదశ రాజ । మండలంబులను, సమాశ్రయాదులును,

1. గడలి. 2. కేపాడి. 3. ప్రాభవంబగుచు. 4. పర్య. 5. రాజన; రాజ ఇమ్మహి. (మా).
6. ప్రజలు కర్త అధ్యాపకార్యము.

మొదలుగా ధర్మార్థ ముఖ వర్గము నకు । నదనున సాధకంబై యుండునట్లు
అధికత నూఱువే లధ్యాయములను । బుధలోక హితముగాఁ బాలుపొందుచుండ
నిరుపమ స్ఫూర్తుల నీతిశాస్త్రులు । విరచించె సంతయు విశ్వహితముగ.
తగనంత లోక పితామహు నొనట । నిగమోన్నతుఁ డనాది నిధనుండు కర్త
యొనర విరూపాక్షుఁ డొగి విశాలాక్షుఁ । డను నామము నెబ్బటి యాగ్రంథమర్థి
సధిగమించెను; దాని సధిగమించుటకు । బుధనుత, మనుజుల బుద్ధులు చాల
వని యది దశ సహస్రాధ్యాయములను । ననఘ, వై శాలాక్షుచనఁగ నిర్మించె.
హరునిచేత నెఱింగి యాశాస్త్ర మింద్రుఁ । డరయంగ నొనరించె నైదువేలుగను;
అది బృహస్పతి సేసె నట మూఁడువేలు; । అది శుక్రఁడొనరించె నట సహస్రముగ.
మఱియును మునులెల్ల మనుజులశక్తి । యెఱిగి నంక్షేపింది; రిది నీతి శాస్త్ర
సరణి; యిత్రైఱిగున సకలదేవతలుఁ । బరువడి నామేలు వడసి లోకేశుఁ
డగు విష్ణుపాలికి నరిగి కార్శ్యంబు । తగ విన్నవించి యంతట నీతిశాస్త్ర
జనన మెఱింగింది 'సరివి నిండులకు । ఘనశక్తుఁ డగువానిఁ గల్గింపు దేవ'
యనిన సప్రీష్టుండు నట్లకా కరుచుఁ । బొనరంగ మానవపుత్రు సర్పించి
యవనిలోని విరజఁ డను పేరుపెట్టి । సవినయంబుగ నంప, జగతికి నతఁడు
గరిమతోడుత రాజు కానొల్లఁడయ్యె । అరయంగఁ దత్పుత్రుఁడగు కర్ణముండు
నృపుండు కానొల్లక నెఱి నంతలోనఁ । దపమున కరిగెను; దత్పుత్రుఁడైన
యంగుండు సృవతియై యట దండనీతి । సంగతిగాఁ గొని జనులఁ బాలించె.
అతని పుత్రుండు నీతి యనువాడు ధరకుఁ । బతియయి యింద్రియ పరవశుఁ డగుచు
నునిండ యను భామ శుభమృత్యుపుత్రి । ఘనముగాఁ బెండ్లియై కాయజుకేరి
సనయంబు నుండె; నయ్యాసక్తిఁజేసి । మొనసి రాగ ద్వేషములఁ బ్రజుకును
మొగి విరుద్ధుండైన, మునులెల్లఁగూడి । పొగఁడొందఁగా మంత్రపూతంబులై న
కుశసంచయంబుల గొనఁబొసి యతనిఁ । బ్రశమితుఁ జేసి తప్పక దక్షిణోరు
తలము మధించునంతట, నల్ల నైన । కలిత దేహంబును గన్నుల యెఱుపు
రూఢిమై సశుచియాచూపంబుతోడ । నోడకొక్కఁడు పుట్టె; నొగి నానివలన
వెన నిషాదులు పుట్టి వింధ్యాద్రిచెంత । ననదృశంబుగ నుండి; రంత నారాజు

1. 'గునీధ' యని కవిర్రయ భారతము. 2. సనయంగసక్తుఁ డయ్యిన సక్తిఁ జేసి. (మా)

వైస్యః దను రాజు చరిత్రము

దక్షిణ బాహు పుద్గతి ¹మధించినను । అక్షిణ కవచ శరాసన బాణ
కలితుఁ డుద్భవమందఁగా, దండనీతి । పాలుపు మీఱంగ నప్పరుషునిఁజేరె.
చేర నా ²వైస్యఁడు చేతులు మొగించి । యారూఢి నిఖిల దేవావలి కనియెః
“ఎయ్యది గావలె ? నేమి నేయుదును ? । ఇయ్యెడ నది నాకు నెఱిఁగింపుఁ” డనుడు
వైస్యః దప్పక చూచి వరుస దీపించి । “మాన్యఁడవై నీవు మామాటఁ జేసి
మానలోభములఁ గామ శ్రోధములను । మానగాఁ బాసి యిమ్మహి సర్వజంత
పులకు సమాండ్లవై యొనరు ధర్మంబు । వలనొప్ప నడపుము ³వసుధ లోపలను.”
అనిన సవైస్యఁడుః “ నట్ల చేసెదను । అనిమిషులార, నా కవని దేవతలు
ననిశంబు సాహాయ్య చూచుచుండును । ఎవయంగ నాపని యే జేతు.” ననిన,
నమ్మత పడి ⁴ సురర సామాన్యమునకు । నమ్మితో సభిషిక్తు నెఱయంగఁజేసి
యెలమి శుక్రుని బురోహితుని గావింప । వెలయంగ నిండుడు విభవంబు, మఱియు
సురగిరి కనకంబు సొంపుతో నొసఁగె । గరి తురగాదులుఁ గలిగెను సంత.
ఈరీతి రాజులు యెలమి శాస్త్రోక్త । చారుమార్గమున నిచ్చలు దండనీతి
పరిపాలనంబు తప్పక చేయుచుండె । వరుసతో నాతని వంశజులెల్ల
ధరణిపాలించిరి దండనీతులను ; ధరణి వల్లభు లిట్లు దైవత సములు.
అలవడ నాల్గు వస్త్రాశ్రమ ధర్మ । ములు నొగిఁ జెప్పెద ముదము దీపింప.
తనర బ్రాహ్మణునకుఁ దపము ధర్మంబు । ననిశంబు యజ్ఞనాదు లతనికి వలయు.
సరనాథులకు వేడ్క సరులఁ బ్రోచుటయు, । దురమున వెన్నెక దొడరుట ; విప్ర
వరులఁ బోషించుట ; వైశ్యుల కెలమి । సరయ యజ్ఞాధ్యయనాది కర్మములు
ధరణిలోపల విహితములు ; శూద్రులకు । వరుసతో నీమూఁడు వర్ణంబులకును
బనులు నేయుట చేసె బద్ధసంభవుడు. 1. మునుమిడి యల్ల వర్ణములు నాశ్రమములు
సరపతి తగురీతి నడపుటఁ జేసి । సరవి నిండుడు వాని సరిగాఁడు వినుము.
ఏనుఁగు హజ్జలో నెల్లమృగముల । యానిన హజ్జలు నడఁగిన యట్లు
మునుకొని నృపధర్మమునకు లోనగుచు । మనమార సర్వ ధర్మంబులుఁ బరఁగు
రీతిగా వేదాదివృత్తముల దండ । నీతి మానినఁ జెడు నిక్క మంతయును.

1. దహించినను, 2. వైస్యఁడు 3. వరుసతోడుతను. 4. వైస్య. (మా)

ధరణిలోఁ దొల్లి మాంధాత యనంగఁ | బరఁగినయట్టి భూపాలవర్మండు
 నరవిలో శ్రీహరి నందర్శనంబు | గుఱుతుగా వలెనని కోరి యాగంబు
 నేయంగ, నంతలో జిష్టుండు తనకు | నాయెడఁ బ్రత్యక్షమై యిట్టులనియె :
 “సాలయక విష్ణునిఁ జూడంగ నీవు | వెలయంగ నెంతయు వేషక పడితి.
 పరఁగంగ నాకై నఁ బద్మజుకై న | సరిది శ్రీహరిఁ జూడ నవనీశ తిలక !”
 అనవుడు మాంధాత యమర వల్లభునిఁ | గనుఁగొని యిట్లనెఁ : “గరుణాధ్య, వినుము
 వరుస సాంసారిక వర్తన ముడిపి | సరస మహా భైక్షచరణ తత్పరత
 పానరంగ నామనంబున దృఢంబుగను | నొనరించి నన్ను ధన్యుని జేయు.” మనిన
 నగుచు దేవేంద్రుఁడా సరనాఘకనియె : | ¹ “నెఁడంగ నెంతయు నృపధర్మ పదము
 దండత్వ ; మదిగాన ధరణీశు గతికి | ఖండించి పోవ శక్యంబై యెవ్వరికి ?
 అవనిలో లోకపాలాత్మకుల్ మీరు ; | ప్రవీనుల నృపనీతి పాలించి సమర
 మున ముక్తదేహులై పొందుఁడు సుఖము. ” | అనిచెప్పి దివమున కరిగె నిగ్రుండు.
 అదియేల, వేదములందు శాస్త్రముల | విదితమియర్థంబు విధువంశ తిలక !”
 అనిన ధర్మజుఁ డప్పు డనియె భీష్మునకుఁ : | “ననఘాత్మ, రాష్ట్రజనావధి యెద్ది
 యొనరించి సుఖులౌదు రొగిఁ జెప్ప.” మనిన | ఘనుఁడు శాంతనవుఁ డాత్మైవతీకనియె :

రాష్ట్రజనుల కర్వధర్మములు భీష్ముండు ధర్మజున కెఱిగించుట

అవనీశు సుత్రము నభిషిక్తుఁ జేసి | భువి నెల్లపనులుఁ దన్ముఖమునఁ జెల్లి
 నతి సౌఖ్యమున నుండు ; రదిలేకయున్న | నతులిత దుష్కృద్ధులై మహీజనులు
²దపియించి యన్యోన్యదారధనాను | లపహరింతురు ; మీరు యిట్లులపోతె
 బలవంతులై దుర్బలుల నాహర | ములు గాఁగఁ గొందు రిమ్ముల ; నదిగాన
 ... .. | ... ..
 జనులెల్లఁ దొల్లి కంజజుఁ గానఁ బోయి | “మనుజేశు నొక్కని చూకు రక్షకునిఁ

1. ధరణీశా నృపధర్మ ముత్రమము సద్ధర్మంబులం చెల్ల నే
 తెరువున్ రాజరయంగఁ గాచె తగ నీడింబొందుఁ గామంబుఁ గ్రో
 ధ రయంబున్ మగిడించి దండము సమత్వవ్యాప్తిఁ జెల్లించుచున్
 ధరఁ బాలించినరాజు వొందుగతి పొందక శక్యమే యేరికిన్. అని తిక్కన, కాం: 2-247.

2. ‘దర్పించి’ అని వ్రాసినేము !

గా నిరూపింపు పంకజగర్భ!" యనిన | జానొప్పు గరుణ నా సరసిజాననుడు
మనువు నిరూపింప, మనువు 'నేనొల్ల' | ననిన, భూవ్రజలెల్ల నతని కిట్లనిరి :
"నీకేల శంకింప నింతటి పనికి ? | ప్రాకట విస్ఫూర్తి బతువులయందుఁ
బసిడి నేబదియగు భాగంబు, మఱియు | దశమ భాగంబును ధాన్యంబులందుఁ,
బరగంగ నీకును భండారముగను | గురుతరగతిఁ బుచ్చుకొని మహామహిమఁ
జెలరేగి, శస్త్రావజీవుల నెల్ల | నెలకొన్న వేడ్కతో నీవారిఁ జేసి
కొని దుష్టశిక్షణ గొనకొని శిష్ట | జన్మరక్షణంబుగాఁ జరియింపు నీవు.
తడయ కధర్మవర్తనులు నీచేతఁ | జెడుచారు ; ధర్మంబు చేసినయట్టి
వారి ధర్మంబున వచ్చును నీకు | నారూఢితోడ వృష్టాంశ." మిట్లనుచుఁ
జెప్పిన నొడఁబడి క్షితియెల్ల నేల | నప్పుడు సుఖమంది రఖిల భూవ్రజలు."
అనిచెప్పి మఱియు నిట్లనియె భీష్ముండు : | "అనఘాత్మ, వనుమనస్సను భూవిభుండు
పాలుపొందఁగా నీవపోలె దర్శించి | యలవడ సురగురు నడిగిన, నతఁడు
నతనికిఁ జెప్పిన యాభంగి వినుము. | అతులిత స్ఫూర్తి శక్తాంకుండు రవియుఁ
గానపింపక యున్నగతి మహిజనము | భూనాయకుండు లేక పొందుధ్వాంతంబు.
తన ధన మిదియని తగమహాత్మనము | లును యాగ భోగంబులును ద్యాగములును
గొనియాడ వచ్చునే కోరి నిర్భయత | జనపతి లేకున్న జగతీతలేక !
అని బృహస్పతి చెప్పె." నని చెప్పుటయును | వివి ధర్మనుతుండు భావించి యిట్లనియె:
"అనిలోన ననివర్తులై శౌర్యమహిమఁ | దనువు దొఱంగిన ధన్య లేలోక
మున వసింపుడు ?" రన్నఁ బుడమిశు కనియె : | ... ..

శక్రాంబరీష సంవాదము

"స్వపవర, శక్రాంబరీష సంవాద | మిపుడు చెప్పెద వినుమెంతయుఁ బ్రీతి.
అంబరీషుండు ధాత్రి సంత నానాధ్వ | రంబులు చేసి సుత్రాముని కడకుఁ
గడచనిపోయి యక్కడ విమానమునఁ | దడయక విహరించు తనభటుఁడైన
యా సుదేవునిఁ గాంచి యంతటిలోన | వానవు కనియె: "దేవా, పీఠ నాడు

1. నీకలెపోలి తర్కించి. 2. తిక్కన కాంధిపర్వములోని 266 వ పద్యము మొదలు 427 వ పద్యము
వరకుఁ గల విషయము లుత్తర, వ్రాయక విడిచెనో తెలియదు.

1 భృత్యుండు క్రతుముఖ్య విహితకర్మములు । నిత్యము చేయఁడు; నెఱి నెవ్విధమున నాకంటె నెక్కువై నవ్య విన్నూర్తి । నాకియై యిప్పుడున్నాఁ? డిట్టి తెఱఁగు విన వేడ్క యయ్యెడు వినిపింపు.” మనిన । ననిమిషేత్యరుడనె నంబరీషునకు :

“అనఘాత్మ, శతశృంగుడను రాక్షసేంద్రు । తనయులు సదసు విదమ దములనఁగ మువ్వురు రక్కసుల్ భుజబల ప్రౌఢి । నివృట్టిల్లఁగ సంత నిన్ను మార్కొనఁగ దలచి నీపురికిని దాడి వెట్టినను । దలఁకి సుదేవుతోఁ దప్పక నీవు.

పలికితి ‘దైత్యులఁ బరిమార్చి కాని । పలనొప్ప నిచటికి వచ్చుట గాదు.’

అని యంప నితఁడును నెల్లకాకనుచుఁ । బనిపూని చతురంగబలముతో నెడలి

దనుజుల శౌర్యంబు దప్పక చూచి । పనినడి సేనఁ జంపఁగ నేల యనుచు

మరలంగ నంపి క్రమ్యుణ్ణి రుద్రభూమి । కరిగి చిత్తంబున సభవు భూతేశు

నిలిపి నాలును మెడ నిలిపిన, శివుఁడు । తలకొన్న ప్రేమఁ బ్రత్యక్షమై యవుడు

గళముపై నున్న ఖడ్గమును శీఘ్రమునఁ । దొలఁగించి, నీకోర్కి తుదినిత్తు ననినఁ,

జక్క ఖాగిలి మ్రొక్కి “శాంభవీరమణ, । దిక్కరిదంత వార్ధిశయనశయన

హార నీహార తారాద్రి మందార । శారద నీరద శారదా హీర

నిర్మల విగ్రహ, నీకృపవేర్చి । నర్మలి దైత్యుల నణఁపఁగనీవె !”

యని విన్నవించిన నంగీకరించి । ఘన దివ్యరథమును గలితాస్త్రములును

దయచేసి చనిన, నంతట సుదేవుండు । జయలీల రథమెక్కి సవడిమైఁబోయి

దనుజులఁ జెండాడి ధూణిలోఁ బ్రజల । గొనకొన్న వేడ్కలు కొనసాగఁ జేసి

యింతటి పెదమున కితిఁ డర్పిండుయ్యె. । సంతతాధ్వరములు సంగ్రామనదృశ

ములు గావు వినుము సృపు, మస్త రాశి । యలవడ వేదిగా, నాయుధ ముఖ్య

ములు సుక్కువములుగా, మొగి శోణితములు । కలితాజ్యమున, మాంసఖండంబులర్చి

2 ప్రోడాశనంబుగాఁ (1) బొలుపు దీపించి । వేడుకతోడుత వీరవ్రతమున

నరవి దీక్షితుఁడునై సంగరాధ్వరము । కర మొప్పఁజేసి రక్తజలపూరమును

దీక్ష క్రితోడ మస్తిష్క కర్మములు । గేశలై వాఁ యుఁ గృతకాంత్రణేన

1. భృత్యుఁడు దుగ్రహుగాఁగ ముఖ్య (మా). 2. ‘పురోడాశ’ మనకుఁ గల్గిన మాటుపాటు.

యును హేతి మీనయు నొగిమత్తనాగ । తనుసైకతయు నయి తగు పుణ్యనదిని
 సరవితో సవబృధన్నానంబు చేసి । యిరవొప్పఁ బ్రాపించె నిట్టి సత్పదము
 పరువడి యేనును బ్రబలదై తేయ । వరులఁ జంపినయట్టి పరసుకృతమునఁ
 గాదె యింద్రత్వంబు గాంచితి ననిన । నాదట మోదించె నంబరీషుండు”
 అనుచు దేవవ్రతుఁ డాధర్మజునకుఁ । జెనుపొంద నెఱిగించెఁ బ్రీతితో ననుచు
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । వినిపించె నని చెప్ప వెండియుమునులు
 అనఘాత్మ, తరువాత నైన వృత్తాంత । మనువొప్పఁ జెప్పవే యని యడుగుటయు
 ఆదినారాయణ, యాద్యంతరహిత, । వేద గోచర, దేవ, విశ్వసంరక్ష,
 యక్షర, యవ్యక్త, యథవ, శ్రీకృష్ణ, । వక్షివాహన, శార్ఙ్గి, పాపసంహార,
 అంజనాచలవాస, హరనుత చరిత, । ఆంజనేయప్రియ, యచ్యుత, యజర,
 ఘన మాని హృద్దేహకలిత సందోహ । విమత ప్రకాశ, శ్రీవేంకటాధీశ,
 భక్త వత్సల, జగత్సావన మూర్తి, । ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెద నీకు.
 ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పద పద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
 మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । సుగుణాఢ్య సోమన సుకపింద్రవర్య
 రచితమై శాంతి పర్వమున నాశ్వాస । ముచితార్థ యుతముగా నొప్పె రెండవది.

తృ తీ యా శ్వా స ము

శ్రీ భోగిశయన, సుస్థిర, దివ్యమూర్తి, | వైభవనిలయ, శ్రీవర, వానుదేవ,
బాణాసురాంతక, పర్యత నిలయ, | వేణువాద వినోద, వేంకటనాథ,
జనమేజయునకు వైశంపాయచండు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పి దొడగె :
ఆరీతి “శూరు లత్యంతపుణ్యాత్ము | లాహుధి” నన విని యమతనూధపుండు

రణోపాయ ప్రకారము

“కాల నిరూపణ క్రమ రణోపాయ | జాల మెరింగింపు సరవితో నాకు.”
నవపుడు గాంగేయుఁ డట్లకాకనుచు | “వినుము ధర్మాత్మజ, విశ్వంబులోన
వానయు సీతును నర్జించి మఱియు | జానొప్ప మండువేసవి గాకమునుపె
యదను మీఱంగ నన్యంబుల పంట | లొడవెడుశక్తి, ¹నీళ్లు నొగి గట్టియలును
గనవును గల త్రోవగాఁ జూచి ² నడచి | యసదృశ విస్ఫూర్తి నఖిలాయుధములు
హయములు గజములు న్యందనంబులును | రయము మీఱగ నవరణలు పూర్వంపుఁ
గలిమిచే శత్రుభీకరములై యుండ | వలయు; నిస్సాధాది వాద్యముల్ వలయు;
వఱులుచు వేగులవారిచే నరుల | తెఱంగెఱుఁగుచువచ్చి తెరువున, డప్పి
పొందినచోటఁ జొప్పగ వేలములను | బొందుగా విడియంగఁ బోయెడువేళఁ,
బాలుపు మీఱగ నిడపోయెడువేళఁ, | దలకొని యశనంబు తడసినవేళ,
నలసిన వేళ పాయక విచారించి | చలమున శత్రులఁ జంపగ వలయు.
చెట్టును తాళ్లును జెలగి వల్లంబు | మిట్టయు నీళ్లును మెదలని రొంపి
యును లేక ³ సమమునై యున్నట్టి చోటు, | అనయంబు హయములు సరదముల్ చనగ
ననువైనవూర్ధంబు, సరసి వేవోయి | ఘనముగాఁ ⁴ బోరినఁ గలుగు జయంబు.
ఎలమితోడుత నుత్తహించి శాత్రువులు | పాలు పొంగఁ ‘బోయిరి పోయి’ గటంచు
నార్పులు బొట్టలు నార్భటఁబులును | దర్పిత సింహనాదములును జేసి

1. ‘శత్రువై నెత్తునది’ యనుట యధ్యాహార్యము. 2. ‘నడచుటకర్త’ మనుట యధ్యాహార్యము.

3. సమమయై. 4. బొడిచిన.

యతిరయంబున బోరునట్లుగా రాజు | తతభంగితో సముద్ధతి చూపవలయు.
 నూల్కాని యేనుఁ గేనుఁగు బేర్చినట్లు | గాల్కొల్లి పులికిని గంతిరవంబు
 నకుఁ బుట్టినట్టి యున్నతియును గలుగు | ప్రకట యోధులు వలె బవరంబునకును
 పొనఁగ దేశవిశేషములు విను మనఘ! | కసటున సౌమిర గాంధార సింధు
 దేశయోధులు మహాతీవ్ర శౌర్యమున | లాసి కఠాంబులను సబళములఁ
 గసిమసంగినరీతిఁ గదనరంగమున | వసుధ శత్రులఁ బొడువంగఁ జాలుదురు.
 ఎలయ నాశీనరు లెల్లకై చువుల | కును నేర్చి సత్వంబు గుఱులెఱుంగుదురు.
 నెఱయంగఁ బ్రాచ్యు లేరికకయ్యములను | నెఱిగి దంభంబుల నేపు మీఱుదురు.
 పోట్లమై యవన కాంభోజులు మధుర | చుట్ల నుండెనువారు శూరత్వమెసఁగ
 బలిమిమై గుఱువు బవరంబునకును | అలవడి యుండుదు రందంగ వొగడ.
 రూపింపఁగా ఘూర్జరులు బ్రద్దవరుల | నాపజ్జ బరిణతులై యుండురెవుడు.
 కడఁగి మాళవులు పెక్కుండువచ్చినను | బడలక చతురంగబల సంగరములఁ
 జతురులై ఘనయుద్ధ సన్నద్ధ మహిమ | ధృతిగల్గి గెల్వంగఁ దివిరి యుండుదురు.
 నరవితో నకల దేశంబులవారు | గరిమయు శౌర్యంబుఁ గలిగియుండుదురు.”
 అనుచుఁ జెప్పిన విని యతుతనూధవుఁడు | పనినడి గాంగేయుఁ బలికె నొత్తయును:
 “సరవితో సౌముగ్ధ లసౌముగ్ధ భంగి | సరస నసౌముగ్ధులు సౌముగ్ధుల గతిని
 జరియింతు వారల చందంబు చెప్పును | కరుణతో” సవిన సగ్గాంగేయుఁ డనియె :

వ్యాఘ్రు గోమాయు సంవాదము

“మనుజేశ, వ్యాఘ్రు గోమాయు సంవాద | మను నితిహాసంబు నట నెఱింగింతు.
 పురిక యనంగ నొప్పులు గలయట్టి | పురిఁ బొరికుండను భూపతి క్రూర
 కర్కశుడై మఱి కాలగతిఁ జొచ్చి, యంత | నర్థిలి గోమాయువై ధాత్రిఁ బుట్టి
 తనపుట్టు వెఱిగియుఁ దాత్పర్యవృత్తి | చెనసి రూఢనత శీలత్వమునను
 మాంసంబు ముట్టక మహిత సద్వృత్తి | హింస నేయక కడు నేపుతోడుతను
 ఫలములు మూలముల్ పత్రసంచయము | జలములు నాహార సరణిగాఁ జేసి
 వర్తింపఁదొడఁగిన, వలనేది యపుడు | మార్పునై తోడి గోమాయువులెల్ల
 “నక్కడి నతమిది? యెలమితో వినుము | మక్కువతోడుత మన హితయందు
 లేనిది తగునె! మేలిమి మాంసమిపుడు | ధీమత, నేమిడె తెచ్చి యిచ్చెదము.

సాలవక భక్షించి నుఖవి గ” మృదుచు । నలవడఁ బ్రార్థించ నందుకుఁ జొరక
 నక్కడ దృఢ నిశ్చయంబుతో నుండె । ఒక్కనాఁ డావార్త యొప్పుగా నెఱిగి
 భూనుత, వన మృగంబులకెల్ల మఖ్య । మైన శార్దూల మయ్యడ కేఁగుదెంచి (?)
 సారిది గోమాయువుఁ జూచి యిట్లనియె : । “వరను పుణ్యాత్మక, భావంబులోన
 నరయంగ సౌమ్యుడనని యెఱిగితిని । పురుషవరేణ్య, యిప్పుడు నన్ను జెంది
 యతులిత సౌఖ్యంబులందిన మేలు । కుతలంబునందు నుగ్రుండనుమాట
 చిరభక్తి నుచుగంగఁ జేసి శిక్షింపు. । వరుసతో, నా బాంధవంబు నేయుచును
 మెలఁగంగ వలయు నివ్వెయి.” నన్న నపుడు । పాలుపొంద శార్దూలమ ఖ్యునకనియె :
 “అనయ మాశ్రయణీయుడవుగావె నీవు ; ఘనుడ, భోగంబులు గాని న్న నేమి ?
 పరఁగ భోగంబులపై నాకు వాంఛ । యరసిన లేదు ; కార్యాకార్యవితతి
 నాయెఱింగినరీగీ నయబుద్ధిఁతోడఁ । బాయక చెప్పిన, భవదీయ భృత్య
 వరులు కోపముచేసి వడిని భేదింతు ; దురపడి దానిచే నొప్పుమి పుట్టు.
 కలయంగ వారలు గలఁచిన నీవు । కలఁగకుండుటకును గరిమ నాబుద్ధి
 పాటించుటకును దప్పక నమయంబు । నీటుతోఁ జేసి మన్నింపు ; మట్టైన
 నీకడ వర్తింతు నెమ్మితో ననినఁ । జేకొని నమయంబు చేసిన, నక్క
 పాలుపొంద నంఘ్రీతిపొంది పెంపొంది । పులికి దినంబును బుద్ధులు చెప్పి
 కొనుచు వర్తింపంగఁ, గొండొకకాలు । మునకుఁ జూపొప కప్పలి మూలబలము
 తిరముగా నప్పులి దినెడు మాంసంబు । నరయంగ హరియించి యా నక్కయింటఁ
 గర మొప్పు గొందిలోఁ గానరాకుండ । నెరవుగాఁ బెట్టిన, నింతటిలోన
 రీతిఁ బదార్థ పరీ రక్షణమును । జాతిగాఁ దానె నిచ్చులుఁ జేయుఁగానఁ
 బరఁగ గోమాయు వప్పనికి నేతెంచి । గరిమతో మాంసంబు గానక యంత
 ‘నెవ్వరు మ్రుచ్చిలి రీ మాంస !’ మనుచు । ¹ నివ్వటిల్లిన వగ నెఱయ నప్పలికి
 నెఱిగింపఁ బులియును నేవు దీపించి । తఱలక మ్రుచ్చిలితవ మరయంగఁ,
 గనుఁగొని యెప్పటి కపటసేవకలు । పనిపడి కపటంపుపన్ని మాంసంబు
 నరయు లెఱుగును నపుడు ఘటించి, । దొరకొని మఱియు శార్దూలంబు మనసు
 వేస నక్కమీఁదను విఱుంగంగఁ జేసి । ² తనుకలు గల భృత్యశ్రీతి యిట్లులనియె :
 “కరుణాఢ్య, వినుము నక్కకు నేటివ్రతము ! । చిరతరమతిఁ ‘బిల్లికీలంబు’ గాదె !

నయము మీఱంగ నిన్నాళ్ళు నీయాన । భయమున మఱుమాట పలుకంగ నోడి
 యుంటిమి; యింతలోనొడవేఁచుచ్చిమియు; నంటున దాచె నెంతయు మాంసమిదిగొ.
 అదిగాక మఱియు నేమైనను జేయు । నిది పాపజాతి నీకేమి చెప్పుదుము !”
 అనుటయుఁ గోపించి యాపులి నక్కఁ । గనుగొని దీనిని ఖండింపుఁ డనుచుఁ
 బనిచిన, దానిఁ దప్పక గొనిపోవ । విని పులిశ్చల్లి భావించి వ్యాఘ్రుంబు
 కనియె : “నిత్రైఱగెల్ల నకట ! కృతిమము । పెనుపొంద జేల్వై భృశ్యులమాట
 వలన గోమాయువు వధియింపఁ బనుపు । తలఁ పెట్టువుట్టెనో తనయుండ, నీకు (?)
 వడి బుద్ధిమంతునివలన దుర్బుద్ధి, । నడుకొని యధికువల్లను హీనజనులు
 వలనొప్పు రూపసివలనఁ గురూపి । చెలరేగి కోపంబు నేయుదుర్జిల్లు
 తలకొని ధర్మ మధర్మంబు భంగి, । దలఁగి యధర్మంబు ధర్మంబుమాడ్కిఁ
 దోచును ; కటకటా ! ధూర్తులై నట్టి । నీచుల మాటల నెఱి విన్నదగునె ?
 ఎలమి దీపింపగ ‘నెద్దిన’ ననఁగఁ । గలగొని ‘గొందిని’ ట్టనఁ దగునె !
 చెనసి యీనక్క వచ్చిన నాటనుండి । మనకుఁ జెప్పినబుద్ధి మఱువంగఁ దగునె !”
 యనవుడు శార్దూల మానక్కఁ బిలువఁ । బనిచి కొఱిఁబడేర్చి బాష్పమున్ గ్రమ్మ
 తవణించి మంచిమాటల గారవింపఁ, । బ్రవిమలమతి నక్కపలికె ¹నవ్వుచును :
 “నను మంచివాఁడని నయము దీపించి । కొనియాడి కొనియాడి కొలఁదిగా కిప్పుడు
 మానంబు వోకొర్చి మర్రింపఁ బనిచి । పూని యిప్పుడు ప్రియంబులు వల్కనేల !
 నను బడస్తునిఁ గాఁగ నోఁ జేయునపుడు । పెనుపొంద నీభృశ్యబృందంబు దలఁపు
 లను బడకునికికి, లలి నాదుబుద్ధి । వినుటకు బాస గావింపవే నీవు ?
 ఎఱిగిన నై నను నెఱుంగమిన్నెనఁ । బరుసున నొక్కని భంగ పెట్టుదురె !”
 యని పాసి వనమున కరిగి యానక్కఁ । దినమును నిరశన దీక్షచే నెగడి
 పలు తెఱంగులను సద్భావ విఖ్యాతిఁ । దలకొని పరంగు వడంబున కరిగె.”
 అని చెప్పినను విని యాధర్మరాజు । “తనర నేభంగి వర్తనమున స్వవతి
 సునిశిత విస్ఫూర్తి సుఖయునై యుండు ?” । ననుటయు గాంగేయుఁ డడ్డినిట్లనియె :
 “అలస్యమును ననహాయత్వమెపుడు । చాలంగఁ గొఱిగారు జగతిలోపలను,
 ఒక్క యుష్టముతోల్లి యురుతపోనిష్ఠఁ । దక్కకయున్న సంతట బ్రహ్మమెచ్చి
 ‘వరమేది యడుగు పావన లీల’ ననిన । సరవి నయ్యుష్టంబు సంతోషమంది

1. చూచ్చులియు. 2. దగదు. 3. గట్టింప. 4. నవ్వులికి. (చూ)

“ భారతీ నాయక, భావనాతీత, । నీరజాసన, దేవ, నిగమాంత వేద్య,
జడమతి నామెడ శతయోజనిముల । నిడుపుగా నీవె మన్నించి ” నావుడును
అనిరించియు దాని కారీతివరము । వావిరి నిచ్చి పూర్వపు సీమకరిగె.
వరమతి సదియును వరగర్వమునను । అగుదారంగా సహాయంబు నొల్లకయుఁ
దిరుగుచు సంతలో ధృతి నొక్కనాఁడు । సరసంబుగా నట్టుచాది మేయుచును
బెనువాన పట్టిక, బేర్చి యుష్టంబు । తనమెడ యొకగుహద్వారంబు చొరఁగ
సిడి నిద్ర వోవంగ, నెఱినొక్కసక్క । కడఁకతోడుతఁ దనకాంతయుఁ దాను
నాగవి వడిఁ జొచ్చి యాఁడలిచేత । బాగొప్ప నుష్టంబు బంధుర గళము
కబళించి నెత్తురు కండలొండొండ । ప్రబలంబుగాఁ దినఁ, బరగ మేల్కొంచి
తనమెడ పొరలించు తఱి, నక్కలంతఁ । దినుచు సరంబులు ద్రెవ నుష్టంబు
తీపులగలఁగయు ధృతిదప్పి యంతఁ । బ్రావుగా నిర్లత ప్రాణంబు నయ్యె.
ఇట్టి చందంబున నీవును గాక । గట్టిగా సాహాయ్యకలన వర్తింపు.”
మనపు డిట్లనిపల్కె నాధర్మరాజుః । “ అనఘాత్మ, పరిపంథి యధికుఁడయ్యినను
భావింపఁగా నల్పబలుఁడైన రాజు । ఏవిధి నాపద నిట నిస్తరించు ?
చెప్పవే ” యనవుడు చెలఁగి భీష్ముండు । అప్పడిట్లని పల్కెయమతనూజానకుః

నదీ జలధి సంవాదము

“ జననాథ, విను నదీ జలధి సంవాద । మను కథ గలదు ; పాయకసముద్రంబు
తగ నుభగోష్ఠి నంతయునుండి వేడ్క । మిగులంగ నదులతో మెఱసి యిట్లనియెః
“ పాలుపొంద మీతటంబుల వృక్షసమితి । తలకొని మీరలు తఱిమి పాతీనను
ధరఁ గూలుచుండ వేతనము లవేల । గురుతరలీలఁ గుదురయి యుండు ?
పెను పొంద మీకేమి ప్రియమొనరించె ? । మునుకొని వాని నున్నూలన చేయ
మీకు శక్యముగాదో మెఱయంగ ? ” ననినఁ । గైకొని యుదధితో గంగయిట్లనియెః
“ ఎడపక తమబిగు వెడలక నిలిచి । పడును భూజంబులు ; పడి వేతసంబు
అలవడఁగా నప్రమై వేగమెల్ల । వలనొప్పు గడచి పూర్వస్థితి బ్రదుకు.”
అరీతి గైకొని యరిమహిపతుల । శరారత సుపును సురుచిరలీల
తనశక్తియు నెఱింగి తాలిమిలోడ । నొనరంగ నంతయు నుచితవర్తనల
నతని యుద్ధతి మాన్చి యటహీనబలుండు । చతురతఁ జెడక నిచ్చులును వర్తిల్లు.”

నన విని మోదించి యాధర్మరాజు | తనరంగ నిట్లను : “తగుపదంబులకు
నరయంగఁ గులవంతులగు పరిజనులు | దొరకక యున్న నుద్ధరవృత్తితోడ
నవనిశుఁ డేమిసేయఁగఁ గలవాఁడు ? | వివరింపు.” మనుటయు వెండియు ననియె :

కుర్కురోపాఖ్యానము

ఇతిహాస మొక్కటి యిందుకు వినుము | అతుల విన్నూర్తి నయమివరుఁ డొకఁడు
తగఁ దపోనిష్ఠమై దనయాశ్రమమున | నెగడంగ నచ్చట నిఖిలజంతువులు
ననువొంద నతని దయావిశేషమున | ఘనముగా నిల్చి సుఖంబున్నయంతఁ,
బరగంగ వానిలోపల నొక్క కుక్క | వరభక్తి నమ్మానివర్యునిఁ గొలిచి
తిరుగుచు నుండె ; నంతట నొక్కవాఁడు | ఉరువడిఁ బఱచెంచి యొక వింతదువ్వు
వట్టంగ వచ్చినఁ బాటి యొకక్క | గట్టిగా నమ్మానికడకు నేతేరఁ,
గనుఁగొని యది చువ్వగాఁ జేయుటయును | బనివడి కవియంగ భయమంది పాటె.
అంత బెబ్బులివచ్చి యడరిన దాని | నెంతయుఁ బులిఁజేసి యిట గెలిపించె ;
ఒక మత్తకరిఁ జూచి యొదిగిన దానిఁ | బ్రకటించి కరిఁ జేసి పాప భయంబు ;
కంతీరవము వచ్చి కడగిన దానిఁ | గంతీరవంబునుగా నొనరించె ;
శరభమేతేరంగఁ జలితమయ్యినను | శరభంబుగాఁ జేసి నంతోపమిచ్చె.
మానుగా దివనక్రమంబున నెక్క | డైన సత్వము తనకబ్బినఁ గుక్క
శరభరూపంబున సాహసస్ఫూర్తిఁ | దిరుగుచు నుడి మత్తిలి యంతలోనఁ
దనలో విచారించె “ నాపసోత్తముఁడు | బనరంగ ననుగని యొందుసత్వంబు
ఘనముగా మదిని బెగిలి పాటునవుడు | ఎనయంగఁ గృపతోడ నివ్విధంబునను
ధృతి శరభము నొనరించునో దాని ! | నతులిత విన్నూర్తి ; నట్లైన నాకు
వే విధంబుల మీటి నిహరింపరాదు ; | కావున నీ మానిఁ గడగి వధింతు.”
నని విచారముసేయ నమ్మాని యెఱిగి | “యనిశంబు నెకట, యీ యధమ ¹జాతికిని
ఉన్నతస్థితి తగదూహింప.” ననుచుఁ | గ్రన్నన శ్వాసంబుగా నొనరించె.
అదిగానఁ గులహీను లవని లోపలను | ఒడవంగ మానసియులుగారు వినుము.”
అనిచెప్ప భూవిభుం డాపగానూతిఁ | గనుఁగొని యనియె : “నో కారణ్యమూర్తి,
యాశ కియనంతమై యభివృద్ధి బొందు ; | ఆసాసోతోనున్న యా సుయోధనుని

1. గలిసి యుండఁగఁ జూడఁగా మదియాశ | 2. చెలఁగి కుంతితమునుజేసి దుర్బుద్ధిఁ
గావించె నన్ను ; నక్కట యాశ యడఁప | నే విధంబుననైన నిది దుర్లభంబు.”

సుమిత్రోపాఖ్యానము

అనవుడు భీష్ము డిట్లనియె: “హైహయీ! ఘృతుడు సుమిత్రుండు గలఁ డొక్కరాజు
వేట వోయినచోట వెనడనచేతి | వాంఁబుగా నేటువడిన గృథంబు
లమ్ముతోఁ బాటంగ నట దానివెంటఁ | గ్రమ్మినరీతి భూకాంతంబు వోవ
నొకమరి దవ్వయ్యు నొకమరి చేర్చ | ప్రకటితగతి నయ్యుఁ బాటఁ బాటంగ,
నానపెంపున నృపుండరుగంగ, ననియు | గాసిల్లఁగా ఘోర గహనంబు చొచ్చె.
మనుజేశుఁ డలసి వేసుట సంశయకృ | మునిపల్లె కేగి యమ్మునుండు మ్రొక్కి
యాగాధీ గండమూలాదులు వారు | పారిక యాయంగ వడి దప్పిదేతి
కృతమతి నన్నచో ఋషభాఖ్యుడైన | యతి సుమిత్రునిఁ జూచి యంత నిట్లనియె :
“పనరుచు నొంటిమై పనఁమునకేమి | పనికినై వచ్చితి పార్థివవర్య !”
యనవుడు ఋషితోడ నవసేషుఁ డనియె : | “మునికులాధీశ్వర, మునిపార్వభామ,
అరయంగ నొకమృగం బమ్ముతోడుతను | అరుగంగ వచ్చితి నాసాన నిటకు.
కరుణాధ్య, యానకఁ గడలేను వినుము | వరసుతి” ననిన భూవరున కిట్లనియె :
“విను తీర్థయాత్రకై వెన నేనుబోయి | పనినడి యంతలో బరరి కాశ్రమము
నందును గృశగాత్రు సత్యంత పుణ్యుఁ | బొందుగా ననుడను మునిసతనంబుఁ
గని భక్తిఁ బ్రణమిల్లఁగా వేడ్కనతఁడు | నొర నాతిథ్యంబు నొనరించె నాకు.
ఈ రీతి నొనరింప నిట మునియొద్దఁ | బొరుషంబున ధర్మఫణితులు వినుచు
నుండంగ నొక్కనాఁ డుర్వీశుఁ డొకఁడు | నిండు నేత్రంబుల నీరు గాఁగంగ
బనవించి పనవించి బలములుఁ దాను | మునిపతిఁ గాంచిన, మునుకొని యతఁడు
అతిథి సత్కారంబు లాచరించియును | గతులు కూటంగ నాగమనకారణము
నడిగిన, భూపతి యశని కిట్లనియె : | “తడయక మునినాథ, తనయుఁ డొక్కరుఁడు
మృగయావినోదియై మోగి కానలను | దగిలి రాకుండినఁ దగ వానివెనుక
వచ్చి, కానక యాసపడిఁ ద్రిప్పుకొనుచు | వచ్చితి.” ననవుడు వదంబు వాంచి

1. కలసియుండఁగ మదియాశచేనవుడు - చెలవారకుండి పడజేసె దుర్బుద్ధి (?). ఓరయంటల్ ప్రతి.

2. ‘వాడులేక’ యనుట యధ్యాహారము. 3. చెలవారఁ గుంతితచేసి.

చింతించి యిట్లనె క్షీణిపతిఁ జూచి: “అంతంత సద్ధాదులగు ఫలంబులను
 బ్రార్థించుగా సిగ్గు పఱువక యర్థి | నర్థితోడున నులభార్థునిఁ జేయు
 ననఘ కృతార్థుండు సరిది తలంప.” | అని పల్కి మఱియును ననియె నమ్మాని: “గొనఁగొని వినుము సద్గుణవంతు డొకఁడు | ధనవంతుడగు నొక్క ధరణినాయకునిఁ
 దనకూడు సీరకై ధనము నర్థించి | చనవొప్పఁ దద్బాలిశత్వంబు పేర్చి
 నలవడ విహతాశుఁడై లజ్జవొంది | వలనొప్ప నిన్నుహవ్రత మాచరించె.”
 అనిచెప్పి “తొల్లి యే నచ్చార్థివేంద్రు | వెనుకొని ధన మర్థి వేడి, లేకున్న,
 జననత! తత్కాల జనిత వైరాగ్య | మునఁ దవంబునకును మునుకొంటిఁ దెలిసి.
 ‘ఆన దొలంగిన నతుల సౌఖ్యంబు | వాసిగాఁ గల్గుఁ బావనవృత్తి’ ననుచు
 నయము వీరద్యుమున్నకుఁ గరుణించి | జయసిద్ధిఁ ననతపస్సంపద వలన
 సరయ భూరిద్యుమున్న సతని నందనునిఁ | గరుణ తోడుతమ నాకర్షించి యిచ్చి
 విడ్కొల్పె” ననిచెప్పి వెనఱువభుండు | వేడ్క నుమిత్రుని వివిధ రీతులను
 రమణతో మృగయాభిరతుఁడు గాకుండఁ | గ్రమమున బోధించె; కాంతేయ, నీవు
 తగ నిరాశుండవై తాపంబు దక్కి | యగణిత సుఖి గ” మృసిని నిట్లనియె: “అనఘ, నీ వాక్యామృతా ¹స్వాదనమునఁ | దనియదు నామది; ధర్మమార్గములు
 వివరింపు” మనుటయు వెండియు ననియె: | “తవిలి యెంతేనియుఁ దమభూమిఁ బరుల
 యవనిని ధనము లుపార్జింపవలయు. | ప్రవిమల రాజ్యధర్మంబులు గలుగు (1)
 తగు నుపాయంబున ధనములు గూర్చి | నెగడంగ వలయును నిఖిల ధర్మముల,
 మేదినిఁ ²దైరవాటు మ్రుచ్చిమి గలుగు | నా డయాహీనుల నటనెంత సత్య
 వంతులైనను వారి వనుభోగ్యులుండు | పంతుంబుతో నేలఁ బాపంబువచ్చు.
 పాలుపొంద నన్యాయమున వృద్ధిబొందు ³ బలములచే గెల్పు ప్రాపింపదనఘ!

కావవ్యోపాఖ్యానము

ఇతిహాస మొక్కటి యిందుకు వినుము | అకులిత పారియాత్రాచలంబునను
 ఒక బోయ ధర్మనంయుత బుద్ధినుండు; | ప్రకటించి వింట నేర్పరి చతురుండు;
 తిరముగా మృగవితతి ప్రకార¹జ్ఞ | సరసుండు; కాంతార సంచారశాలి.

తల్లికి దండ్రీకి దద్దయు భక్తి । మొల్లహా మధుమాంసములు ఫలాదులును
 గూడు గూరలు దొరకొలిపి వాగికిని । వేడుక నేయచు వివిధరీతులను
 అరయంగ వలయు నాహారముల్ మునుల । కరసి యిచ్చుచు, జుట్టునరుల జంపుచును,
 కావవృక్ష డనువేర ఘనశౌర్యమహిమ । దీపింపనుండ, నత్రేజంబు గాంచి
 యా పొలంబున గల్లు నా దన్యు లెల్ల । బ్రాహ్మిణ మనలకుఁబతివలె ననుచు
 నందఱు గమిగూడి యాతని గాంచి । ‘పాండుగా మమునేలు పుత్రులబోలె’
 నన, విని కావవృక్ష డందఱు జూచి । పనివడి యెంతయుఁ బలికె నిట్లనుచు :
 “శిశుజన మునిజన స్త్రీ జనంబులను । విశేసింపరా రాదు వినుడు చెప్పెదను.
 అనిశంబు నెట్టివాడైనను గడగి । తనమీఁదఁ గవియక లాఁ జంపరాదు;
 చెలరేగి స్త్రీలనుఁ జేట్టఁ దగదు; । బలిమిశోడుతను గోబ్రాహ్మణోత్తముల
 సంకల పెట్టుగఁ జనదు; మారిట్టి । పాంకంబు లెఱిగి యెప్పుడుఁ బంపునేసి
 బ్రదికెద రేసి మీపతివారు.” ననిన । అదను మీఁదఁ దన్యు లది నమ్మితింది
 పరఁగఁ గావవృక్షి పంపునేయుచును । ఇనవాంఛ బుధులకు హితవాసరింది
 పాపంబులను బాసి ప్రజ్ఞదీపించి । కావవృక్షుడును దారుఁ గని రిహవరము,
 నరవి గావవృక్షి చోతంబు వినిన । పురుషులు గాంతురు పుణ్యలోకములు;
 వలనొప్పుఁ బతియింప వనమృగదన్యు । కలిత బాధ తొలంగుఁ గలుగు సౌఖ్యములు ”
 అని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె భీష్ముడు : “ జననాథ, వినుము నిశ్చలబుద్ధితోడ
 శ్రీలీల దీర్ఘదర్శియు మఱి ప్రాప్త, । కాలజ్ఞుఁడును, మహాఘనుడైన దీర్ఘ
 నూత్రుండు ననగను సొరిది మత్స్యములు । మైత్రివాటించి వేమఱు తమలోన,
 బ్రకటించి జలచర బహుళమైనట్టి । యొక యేటిమడుగులో నుండినయంత
 వేనవి చొచ్చిన, వెన దీర్ఘదర్శి । వాసిగా నిద్దఱి వలనొప్పుఁ బలిచి,
 “మడువింకఁ బాతెడు మన మొక్కయెడకుఁ । గడఁగితో నీభులుగలుగుచోటికిని
 బోవంగవలె ” నన్న బుద్ధి జెరిగింది । కావరంబునఁ బ్రాప్తకాలజ్ఞు డనియె:
 ‘ప్రాప్తమయ్యెన కార్య భంగు లెఱిగి । యాప్తత మీఁదఁగ నప్పటప్పటికిఁ
 జలముతోఁ దిగి నట్లు నలువంగ వలయుఁ । గొలఁదిగా’ ననెను పల్కులు విని దీర్ఘ
 నూత్రుఁ డిట్లని పల్కె “ శుభమూర్తులార ! । ధాత్రిలో జలధి చందమున నీమడుపు
 ఉన్నది; తీర్త మీఁకొగి జింతయేల ? । క్రన్ననఁ దఱి రాఁగఁ గందముగాక.”
 యనుచుఁ బల్కిన విని యా దీర్ఘదర్శి । ‘ఘనులార, యిది బుద్ధిగా’ దని తలగి

కరముప్పగా లోతుగలుచుట్టి మకుగు | కరిగె; దక్కిన రెండు నందులో నిలిచె.
అంతలో నొక్కనాఁ డామకుగునకు | నెంతయు జాలరు లేతేంచి చొచ్చి
కరముల నా మత్స్యగణములఁ బట్టి | తరమిడి వేడ్కతోఁ (ద్రాళ్ళ గ్రువ్వంగను,
గరిమతోడుతఁ బ్రాప్తకాలజ్ఞుఁ డనియె: | “ ఇరవొప్పగా నేను సింహాక్కత్రాడు
మొడుగాఁ గఱచి యిమ్మెయిగుచ్చినట్టు | లుండెద; నంతలో నొవరంగ మకుగు
చొచ్చెద; ” నని మదిజూచి మీనంబు | గ్రుచ్చినరీతి నా గుదిమీల నకును
దూటి యాత్రాడు బంధురలీలఁ గఱచి | ధీరత మూర్ఛచెందిన రీతినుండె.
అంతలో జాలరి యందులో మీల | వింతగాఁ బట్టి యా వేట చాలించి
గుఱుతుగా నామీలగుది రొంపిపోవ | దొరఁగొని తెలిసిఁజ దొలచినయెడను,
వెలయుంగ నది త్రాడువిడిచి పాశంబు | తొలఁగి మీనములున్న తోయధి కరిగె.
తెలివెల్లఁ బోకార్చి దీర్ఘనూత్రుండు | చెలువేది జాలరిచే బట్టువడియె.
తనరంగ వినుము చాడపులకార్యంబు | కనుఁగొనవలయునో కమలారివంశ!
కడఁకతోఁ బని మున్న గావింపలేని | జనుఁ డాపదలఁ బొందు సరిదీర్ఘనూత్రుఁ
డనెడు మత్స్యముభంగి; సప్తపవ్పటికె | దనకుఁ దోచినయట్టు తప్పకయుండఁ
దెలివితోఁ గార్యంబు దీర్చిన యతఁడు | లలిమీఱఁ బ్రాప్తకాలజ్ఞుండు వోలె
బ్రతుకును ధైర్యంబు పాటించి మించి. | ప్రతి ననాగత కార్యపరత యూహించి
మనమాఱఁజేసిన, మఱి దీర్ఘదర్శి | యను మీనుగలిని పాఖ్యంబును బొందు.”
అన విని ధర్మజుఁ డాపగేయునకు | వినయంబు దీపింప వేడ్క నిట్లనియె :

పలిత రోమశుల నంవాద ప్రకారము

“ జగతిలోఁ బెక్కండ్రు శాత్రువులకును | అగపడి యెంతయు సట హీనబలుఁడు
అనఘాత్మ, యేగతి నాపదగడచు? | వినిపింపు ” మనుటయు వినిపింపఁ దొడఁగె:
“ అడవిలో నొక మట్టియడుగున నొక్క | యెడ లాగఁ బలితుఁ డన్నెలు కొక్కటుండు.
చనవొప్ప నమృహీజము కొమ్మమీఁద | ననిశంబు లోమశంబను పిల్లి గలదు.
అనమీపమున నిత్యము మృగంబులకుఁ | గాసిగా మాలఁడొక్కఁడు సంధ్యవేళ
నురులాడ్డి వేకువ నొగి వేడ్కతోడ | సరుడెంచి పడినట్టి యా జంతువులను
గరిమ నాహారంబు గల్పించు కొనుచుఁ | దిగుగుచు నుండంగ, ధృతినొక్కనాఁడు
మనుకొని యాహారమునకును బిల్లి | పొనరంగ నచటికిఁబోయి యాయురినిఁ

బడియె; నచ్చోట నప్పలితుండన్నెలుక । జడియక క్రుమ్మర, జంద్రకుండనెడు
 గూబపుల్లను, హాలికుండను ముంగి । వే బల్లి నెరకునై వెన వచ్చి తోచ,
 నయ్యెల్ల రెంటికి నటం దప్పిపోవఁ । జయ్యన రామి నిశ్చలతఁ జింతించి
 చెలిమితో నప్పిల్లిఁ జేరంగఁబోయి । పలికె: “నోమాఙ్గాలపతి, యిప్పుడను
 దగిలిన యురుల నెంతయుఁ గొఱిగెదను. । వగయేల యింక మైత్రిపాటింపవలయు.
 గొనకొని ముంగికి గూబకు వెఱచి । నినుగోరి వస్తి మన్నింపు.” నాపుడును
 బిల్లి యిట్లనిపల్కెఁ బ్రయమురెట్టింప: । “ నెల్లగా నార్తుల నిటఁ బ్రోచునీకు
 హితము సేయఁగ వలదే! జగత్కర్త । చతురత పాక్షిగాఁ జనుదెమ్ము; భయము
 మానుము నీ ” వన్న మఱి మూషికంబు । జానొప్పు బొదిగిట సరిపసియించె.
 అంత నులూకంబు నా నకులంబు । సంతయుఁ గనుఁగొని యటువాసి చనియె.
 ఇటఁ బలితుండను నెలుక యాయురులు । తటుకునఁ గొఱుకక తగనుండు పెఱిఁగి
 లోమశుండనియె నాలోకించి “ నన్నుఁ । గామించి బంధమోక్షము సేయవలదే !
 ఆలస్యమేటికి? ననఘ, కృతఘ్ను । శీలత యొప్పునే చెచ్చెర ” ననిన
 నెలుక యిట్లనిపల్కు: “ నెల్లగాఁ గొనకు । బలమైన యాయురిఁ బాసి మఱిమి
 తలఁతువో! మిగులనెంతయు బలుండైన । కలితాత్ముఁడో సంధి కడునొనర్చియును
 బిప్పు మీఱఁగ నమ్మకుండుటే నీతి. । ఎప్పుడు మాంబవాడిటఁ జనుదెంచు
 నప్పుడె యాయురులన్నియుఁ గొఱికి । తప్పక పోదు; నిత్రేతి నమ్ము ” మనిన
 “ నిన్ను రక్షించితి నేర్పుతో నన్ను । వన్నెగా రక్షింపవలవదె యకట! ”
 అనినఁ బిల్లికి నెల్లయనె “ నీకునేల । పనిపడి వేగిరపడఁగ ? నివ్వేళ
 పడటిమి కొఱగాదు భవ్యాత్మలకును. । పదరంగ నేల యీపట్టున ? ” ననుచు
 నిరువురు వాదించ నెఱివేగుటయును, । నరగున వేటకు సంభ్రమించుచును
 గుక్కలు వెంటరాఁ గ్రూరకృపాణ । మక్కజంబుగఁ బూని యామాలవాఁడు
 చనుదేర, నాపిల్లి చయ్యననంత । నెనయంగ భయమంది యెలుకకిట్లనియె :
 “ పరిఘనామకుండైన పాపకర్ముండు । అరుదెంచె వాడుగో యమదూతవోలె.”
 అనిన నోడకుమని యాయురులెల్లఁ । దననోరఁ గొఱికి యెంతయుఁ బలితుండు
 పరుపడి బొక్కలోపలికిని బోయె : । అరిగె లోమశుఁడును నాఘాజనునకు.
 అంత నా పరిఘుండు నాయురుర్వోవఁ । జింతించి దుఃఖించి చేరె నింటికిని.
 ఇట లోమశుండు నీయెలుక నీక్షించి । పటుతరామృత వాక్యపద్ధతి ననియె :

“ పరమ పుణ్యాత్మక, ప్రాణదానంబు | తరమిడి చేసి మిత్రత నహించితిని.
 బొక్కలోపలనేల పొందుగానిటకు | నక్కజంబుగ వచ్చి యఖిలసౌఖ్యములు
 పొందుము; నన్ను నమ్ముము; రమ్మువేగ; | సందేహమేటికి నర్పజ్ఞ, నీకు? ”
 అనవుడు పిల్లితో నాయెల్లయనియె: | “ పనివడి యెంతయుఁ బగవనియెడల
 వలనొప్ప మిత్రభావంబు గల్గినను | నలిమీట నతనిని నమ్మంగరాదు.
 అదిగాక నీబాంధవావళి యెల్లఁ | బడవడి నను జూచి పాటించుటెట్లు?
 ఆయురిఁ జొచ్చి పేరాకలితోడ | రేయెల్ల గాసిల్లి ప్రియముతో నివుడు
 పిలిచిన నినునమ్మి బేలచండమున | వలనొప్ప నాకును వచ్చుట తగునె!
 నీవల్ల బ్రదికితి నేను; నీవు | నావల్ల బ్రదికితి నయ మింతెచాలు.
 ఎలమిడిపింపంగ నిత్రైఱంగునకు | నలవడ శుక్రవాక్యంబులుఁ గలవు.
 బలవంతుడైన యా పరివంధివలనఁ | గలగొనఁగార్యంబు గల్గఁ గూడియును
 అనయ మాకార్యమైనను వానిఁ దొలఁగి | మనవలెఁ; గాకున్న మఱి చేటువొందు;
 అదిగాన నినునమ్మ నటుపొమ్ము చాలు | వడివేలు వచ్చె నీ బాంధవం ” బనుచుఁ
 బలుక నంతట సిగ్గువడి పిల్లి తనకు | వలసిన చోటికి వడి నేఁగె; నలుక
 యను బోయె మఱియు వేటొక్కచోటికిని. | ... ..
 ఎలమితో శత్రుని ¹ హీనుని నైనఁ | గలసి యాపడలను గడవంగవలయు.
 అందుకుఁ బిల్లియు నాయెలుకయును | బొందుగా ² నెఱింగించె భూనాథ! ” యనిన
 యనుసూతి యిట్లను: “ నవనిలోపలను | విమలాత్మ, యెవ్వరి విశ్వసించినను
 దురితంబు చేకూరు | దొరకొని యెవరిఁ | బడవడి విశ్వసించకయున్న సౌఖ్య
 ములులేవు? చెప్పొమిమ్ముల నాకు. ” ననినఁ, | గలిత విన్నూర్తి నగ్గంగేయుఁడనియె:

పూజనీ బ్రహ్మదత్త సంవాదము

ఈ యర్థమునకు నే నితిహాస మొకటి | పాయక చెప్పెద భవ్యాత్మ, వినుము :
 “ ధరణిలోపల బ్రహ్మదత్తుడనంగఁ | బరఁగినయట్టి భూపాలుని నగరఁ
 బూజనియను నామమునఁ జతురత్వ | భాజని మంజులభాషిణి యొక్క
 కారిక వర్తించు సరస రీతులను | ఆహాధి విఖ్యాతి నట నొక్కనాడు

అది పిల్ల వెట్టి యింపారంగఁ బండ్లు | బెదరక తెచ్చి యాపిల్లకుఁ బెట్టి
యందులో మేలేరి యారాజునుతుని | కందంద యిచ్చుచో, నారాజునుతుడు
అడ్డుగా నేతెంచి యాపిల్లతోడఁ | జెచ్చెర దినమును జెగ్గాటమాడు.
ఒకనాడు తమదాది యొద్దలేకున్నఁ | బ్రకటించి యాపిల్లఁ బట్టిచంపినను
దలఁగొని మఱిదానితల్లి యేతెంచి | కలియంగ శోకాంధకారంబు నిగుడ
“అక్కటా ! యిటఁ గూడియాడుచు నీని | నొక్కటఁ జంపునే యర్హిశుఁగొడుకు !
దట్టఁడై ; యేమైన దయతోడఁ దనకుఁ | బెట్టకకాని తాఁ బ్రియముతోఁ దినదు.
అట్టిపిల్లనుజంపె ; నవనీశుఁగొడుకు | గట్టిగా నెంతయుఁ గాఁడె ! రాజులకు
నెక్కడి పరిచయ ! మెక్కడి కరుణ ! | యెక్కడి సత్య ! మీన పగనీర్తు”
సనుచుఁ గోపంబున నారాచఁగొడుకు | కనుగ్రుచ్చు రెండును గ్రక్కున గోళ్ళుఁ
బెఱికి వియద్విధిఁ బేర్చితో నిలిచి | తలలక యా బ్రహ్మదత్తున కనియె :
“ధరణీతలేక, నీతనయ రత్నంబు | దురితంబు గావించి తోడ్పొనగుడిచె
గాని యే జేసినక్రార్యంబు లేదు ; | మానుగాఁ జేతకు మాటుచేసితిని
అందంద యెంతయు ; నదిగానఁ గీడు | చెందదు నన్ను నోక్షితివాహ” యనినఁ
దలఁగొని యా బ్రహ్మ దత్తుఁ డిట్లనియె : “తెలియంగ వినుము నీదెన కీడులేదు ;
నలిసీవు చనుటకు నామనంబధి | నిలిచి దుఃఖమును జెందెదవఁ ; దొంటియట్లు
నమ్మియుండుము నీవు నయబుద్ధి.” ననిన | నెమ్మి శారీక వలెగ “నీవుత్రు నిట్లు
గావించి మఱియును గడఁగి నీయింట | భూవర, యండంగఁ బోలునే !” యనిన
క్షీతివతి యిట్లనఁ “జేసినందులకఁ | బ్రతి చేపితివి, దానఁ బగ వాసిపోయె.
చెలిమితో గుణులు డాసిన మేలువిడిచి | యెలసి ! దోపంబు సేయుదురె ! నిక్కంబు
నమ్మిర” మృగంపు డెంతయున శారీకయుఁ | గ్రమ్మట ననియె భూకాంతునితోడః
“నెయ్యంబు చెడినను నృప, వచనముల | తియ్యందనముచ మనిం బగమలువఁ,
జావయ్యె జేటయ్యె సరి మూడుఁగాక | యే విధంబుననైన నేటికిమాను ?
వినుము ధారుణిగోచి వెనకొన్న, మఱియు | సనిశంబు దాయాదులైనను, మాట

1. ‘దోపంబు పట్టుదురె !’ యని యుండఁదగును 2. తియ్యందనంబున ధీరతమలువ. (ఓరియంటల్ ప్రతి) “నెయ్యమునెడినను మాటల | తియ్యందనము వట్టిపగమదిక మఱివిగఁ జా | వయ్యంజేటయ్యె గలక | యయ్యె నొకటి మూడుఁగాక యది మేలగునే” అని. తిక్కన. కాం. 3-256.

మాటకునేని, భావలయెడనేని, | వాటంబుగాఁ గీడు వారకనేయఁ,
 బగ జనియించు నే న్పగిది నెంతయును. | పగ గల్గెనేనియుఁ బాయునే ! గూఢ
 మై వృక్షముననున్న యగ్నిచందమున | భూవర, యేవిధంబున నుండుఁగాక.
 తల్లినిఁ దండ్రి బంధవుల సోదరుల | నెల్లగా మిత్రుల నిల నమ్మరాదు.
 కర మిప్పఁగాఁ బగగల్గినవారి | నరనాథ, యేరీతి నమ్మంగవచ్చు ?
 క్రందుగా నమ్మినఁ గాలాంతరంబు | నందైనఁ జెడు సంశయం జేమిలేదు.”
 అనుటయు వెండియు నా బ్రహ్మదత్తుఁ | డనియె శారికఁజూచి “యట మేలుఁగీడుఁ
 గాలవశంబునఁ గాక నేయంగ | నేలీల వచ్చును నెవ్వరికైన ?
 పొసఁగ ‘సవశ్యమును భోక్తవ్య’ మనెడు | సవదృశ వాక్యంబు ¹లవి యవునుమ్ము.”
 అనవిని పూజని యతని మొగంబుఁ | గనుఁగొని “మంచి వాక్యములందు నలుక
 పరఁగ వారిధిలోని బడబాగ్ని రీతి | నరయంగ ²నకనకమునుచు నున్నదియు”
 అనిపల్కి నిలువక యచ్చోటు వాసి | చనియె నప్పుజని జగతీతలే?”
 అనవుడు ధర్మజుఁ డాపగాతనయు | కనియె: “నాహారంబు గానక ధర్మ
 కలితులు ద్విజు లవగ్రహముఖ్యదురిత | ములఁ బ్రాణ మేధంగి మునుకొని నిలువు

విశ్వామిత్ర చండాల సంవాదము

వా” రన్న నిట్లనె: “పనుధేశ, వినుచు. | ధారుణిఁ దొల్లి శ్రేతాగ్నావరముల
 నందున క్షౌమంబు సకలజనముల | నందంద చంపుచు నటఁ జనుదెంచె ;
 ఇరవొప్పఁ జెరువులు నేటులు నింకె ; | గరిసనంబులును వృక్షంబులుఁ గమరె.
 మహనీయ వర్ణాశ్రమములన్ని గలసె ; | తహతహఁ బ్రాణులు ధరణిపైఁ బడియె.
 ఆసమయమున విశ్వామిత్రమాని | గాసిల్లి మిగుల నాకటఁ గుంద కంది
 “ద్వాదశాబ్దంబుల వజ్రపిడి ; యింకఁ | బోదు ; ఏవిధమున బొంది నిల్పుదును !”
 అని యన్న పానాదు లఖల భూజనులఁ | బనివడి యడిగెందుఁ బడయంగ లేక
 యాతలి డప్పిచే నలసి యెంతయును | జోకలో దేహంబు సుడివడుచుండఁ
 బనరపు డొక్కలఁ బంది యెమ్ములను | ఎసఁగు దుర్గంధంబు ³పీయంబు నైన
 మాలవాడకుఁ బోక మది విచారింది, | యాలోనఁ బోఁజాలకవనిపైఁ బొరలి

“¹మొగిని బ్రాణంబులు పోవ నుపేక్ష | దగదు ; రక్షించుట ధర్మ మిత్తతీని.”
అని యని చింతించి, యామాలవాడఁ | గొనగొని యొకమాల కుక్కనుజంపి
తోలాల్చి మాంసంబు తుది గాలి నార | నాలోన వైచిన నది కాశికుండు
గనుఁగొని, ‘బాధితప్యఁ గాయంబు నిలువ’ | దని యూహసేయుచుఁ బ్రాణములవోవ
కుండఁ బరిహరింప నొండుపాయంబు | దండిగా లేకున్న ధర మ్రుచ్చిలింది
యైనఁ బ్రాణము నిల్పుటది ధర్మవధము. | కానఁ జండాలుని ఘన ధనంబైన
మేలిమి యా సారమేయమాంసంబు | నీలోన హరియింతు నేనని యుండ
రవి బింబ మపరాంబురాశిలో మునిఁగె; | అవిరళగతిమించె సంధకారంబు,
అప్పుడు కాశికుఁ డా మాలవాడు | చోప్పడ నిద్రింపఁ జూచి వేవోయి
మాలవానింటి యా మాంసంబు పట్టి | యాలోనఁ దిగిచిన నచట నిద్రించు
మాలాడు మేల్కొంచి “మాంస మీవేళ | నేల దొంగిలితి? ఏ వెవ్వడ? విట్టె
పొరిగొండు.” ననిన నప్పుడు భయమంది | నురుదిరంబుగ ‘గాధిమానుండ’ ననిన
వినయంబుతో వాడు వెన శయ్య దిగి | మునుగొని చేతులు మొగిచి దుఃఖించి
“యనఘాత్యై, నీతలంపదియేమి! నాకు | ననయంబు నజిగింపు” మనిన నిట్లనియె:
“ఆకటిచేఁ బ్రాణహానికి నులికి | ప్రాకట గతినిట్లు పాపమయ్యినను
దుది కుక్కమాంసంబు దొంగిలించితిని. | వదల కెంతేనియు వై శ్వాసరుండు
క్షీతిమీఁద మిగుల శుచిత్వనంపదలఁ | జతురుడై సర్వభక్షతఁ బొందినట్లు.”
అన విని చండాలుఁ డతని కిట్లనియె: | “ఘనఁడ, శ్వాసంబు మృగంబులలోన
నెల్లఁ గుత్తితము నీకిని కిమ్మట్టఁదగునె! | చెల్లఁబో యట్లెల చేసెద!” వనిన
మునిపతి చండాలుముఖ్యున కనియె: | “తనువుగల్గినఁ జాలఁ దపమున విద్యఁ
బాపుకొనఁగ నేర్తుఁ బాఁజాలముల, | నేపుమీఱంగ నేనిదియేల విడుతు?”
అనవు డంత్యజుఁ డను: “²సధనుంబుగాక | యెనయంగ నంతయు నిది ధర్మమగునె! |
పెనుపొంద మీవంటి పెద్దల” కనిన | “విను మగస్త్ర్యుండు తొల్లి వెన దైత్యమాంస
భక్షణం బొనరించి పాయఁడే యఘము! | దక్షత.” ననిన సత్తతీ మాలాడనియె:
“పరహితంబునకునై పాపంబు చేసి | పురుషుండు కీడునఁ బొందఁడు నిజము.
ఒగి నగస్త్ర్యుండు పరోపకార్య | మగుపాడి చేసి కృతార్థుడై మించె.

1. పూని (1); మొగిని ప్రాణంబు వోవుట యుపేక్షింప (1) 2. నిట్టి. 3. ధర్మమగునె. 4. సధర్మంబు
గాక (1)

ఎలమిని మాంసంబు లీలేక నట్టి | పలుకులు పలుకంగఁ బాడియే నీకు ?
 నిరుపమ చారిత్ర, నీకు నామీదఁ | గరుణ గల్గిన వేఁగ గావు మీవేళ.
 తొడరి మ్రుచ్చిలినట్టి దోషంబు లేదు; | బడిని దానస్వరూపముగ నాకిమ్ము.”
 అనినఁ జండాలుఁ డిట్లనియె వెండియును : | “మునిచంద్ర, మీవంటి పుణ్యలక్ష్మి
 గరిమ నీచప్రతిగ్రహ మర్హమగునె ! | చిరమతి నింక మీ చిత్తమేరీతి
 నాగీతి నొనరింపుఁ డనుచు మాంసంబు | కూర్చిమితో నీయఁ, గొని కాశికండు
 రమణలోఁ బ్రాణంబు లిక్కించుకొనుచు | సమధిక విస్ఫూర్తిఁ జనియె; సంతటను
 గరపుదీఱంగ నాఖండలుండగ్గి | గుటి మీఱ వాఁలు గురియింపెఁధరణి;
 నకల నస్యంబులుఁ జాలంగఁ బండె. | అకలంక మతిఁ బూని యా కాశికండు
 పొలుపుమీఱంగఁ దపోవిశేషమునఁ | గలుచుంబు వాసి సౌఖ్యంబులఁ బొందె.
 పొసఁగ నాపత్కాలమునఁ జేయు సమయ | మనమున నిట్టిది యనిచెప్పె” ననుచు
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు | వినిపించె నని చెప్ప వెండియు మునులు
 ‘అనఘాత్మ, తరువాతనైనవృత్తాంత | మనువాప్తుఁ జెప్పవే!’ యని యడుగుటయు,
 భవరోగనంహార, ప్రహ్లాద వరద. | శివ, పితామహరూప, చిన్మయావేశ,
 గజరాజరక్షణ, కంజదళాక్ష, | విజయగుణోపాయ, వేదవిధేయ,
 బ్రాణభంజన, దేవ, భావగతీత, | నేఱునాద వినోద, విశ్వప్రమోద,
 ఘనమాని హృద్గేహ కలిత సందోహ | విమలప్రకాశ, శ్రీవేంకటాధీశ,
 భక్తవత్సల, జగత్పాలనమూర్తి, | ముక్తి ప్రదాయక, మ్రొక్కెదనీకు
 ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య | పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
 మగు నాతుకూరి తిమ్మార్జుననాజ | సుగుణాధ్య సోమన సుకపింద్రవర్య
 రచితమై శాంతి పర్వమున నా శ్వాస | ముచితార్థయుతముగా నొప్పి మూడవది.

చతుర్థాశ్వాసము

శ్రీ భూనమేత, యాశ్రిత గాఢజాత, | శోభితాకార, రక్షోవర్గమథన,
 1 మనసిజ జనక, నిర్మలగాత్ర, కలుష | వస ఘన దావచావణ, వేంకటేశ!
 జనమేజయునకు వై శంకాయనుండు | ఘనశతో భాంతకథచెప్ప దొడగెః
 భూమి నాపత్కాలమునఁ జేయునమయ | మామెయిఁ జెప్పినయంత, ధర్మజుఁడు
 'శరణాగతులఁ బ్రోచు సజ్జనులకును | బరువడి నేరీతి ఫలమబ్బు?' ననిన
 గాంగేయుఁ డిట్లు: " గడఁగిందొల్లి | రంగుగా ముచికుంద రాజవర్మనకు
 దైతేయమంత్రి యెంతయుఁ జెప్పినట్టి | 2 యాతతంబగు నితిహాసంబు వినుము.

కపోతోపాఖ్యానము

పాపాత్ముఁ డొకబోయ పక్షులఁబి | యేవుతోఁ దినియును నిటనమ్ముకొనియు
 బ్రతు కదిగాఁ జేసి బహుతర లీలఁ | బ్రతినివసంబును బాగైన నలలు
 జగురుకండెలుఁ జల్లిచిక్కఁబు నురులు | ముగి ధనువును శరంబును ధరియించి
 బహుతరాలవఁ జరింపఁగ నొక్కనాడు | గహనభూమిని వాన గాలియుఁ బట్టె.
 సకలజీవులకు నాశంబగునట్లు | ప్రికటించి దట్టమై పర్వి యెంతయును
 గడవల జలము లొక్కట వంచినట్లు | పిడుగుఁగ నడుచును భీమమై మిగుల
 గాలియు వానయు గగనంబు నిండి | కాల రాత్రియుఁ బోలె గడఁగినయంతఁ,
 బాపకర్ముడు బోయ భయమురెట్టింప | నేపెల్లఁ దక్కి యెంతేనియు సాలసి,
 వగచెడి చలిచేత పడవడ వణకె | వెగడొంది మిట్టవ పృథ్వంబు చూచి
 రాత్రియు సగుటయు రమణతో నాడు | గాత్రంబు మిక్కిలి గజగజ వణక
 నొలసి ' యీతరువున నున్నభూతాళి | గొలిచెద నన్నను గూర్చి గాచుటకు.
 లసి లుబ్ధకుఁడు వల్క, సమ్మహిరుహము | ఘన కోటరమున సంకలితమై యుండి
 యొక కపోతము తనయుగ్మలిరాక | యకలంక గతి నున్నయంత శోకించి

1. ఈద్విపద మద్రాసు ప్రతిలో లేదు. 2. యాతత యిలహాసమిది వినుమనఁఘ. (మా)

“యెక్కడ నున్నదో! యిటు బోధువోయె; | నిక్కము ననుబాసి! నిమిషమయ్యినను
 ఒక్కచో నుండ దా యుజ్జ్వలదేహ, | ఏకారణంబున నేమైనయదియె!
 మునుకొన్న వానపింపున దెగనోవు. | తనరంగ మతి దాని తనువు లేకున్నఁ
 దన శరీరము నిర్ధక్మమగు నిజము. | మునుమిడి యైహికాముష్మికంబులకు
 సతియెపో మూలంబు చర్చింపఁ బతికి, | సతిలేని సుఖమేల! సర్వంబు నేల!
 ఏమిసేయుదు ² నిప్పు డిట్లుపాడతెను! | ఏమిగాగలవాడ నిటమీడ నేను!”
 అని పలవింపంగ నబోయె వలను | జెనసి యెంతేనియుఁ జిక్కినయట్టి
 యాకపోతము విని హర్షంబు నొంది | “ప్రాకటవిస్ఫూర్తిఁ బతికి హితంబు
 చేసిన యదిగదా చికురాకఁబోడి | వాసిగా ఘనపుణ్యవతి యది గాన,
 మత్రియాలాపంబు మనమారఁ గంటి; | నుప్రసన్నత నాకు సుకృతంబు గలిగె;
 గలిచితి యముని నంకిలిలేక.” | యనుచుఁ | దలకొని పతికిని దనవిధంబంత
 నెఱిగించి “యా విధికృత్యంబునకును | మఱి వగవగ నేల మానసియులకు;
 శరణనిచ్చె నీశబరుండు; వీనిఁ | గరుణతో రక్షింపఁ గలుగుఁబుణ్యములు.”
 అని సతి చెప్పంగ, నాకపోతంబు | తనలోని శోకమంతయు దిగవిడిచి
 మనజభావలతోడ మఱి బోయఁజూచి | “యనఘచారిత్ర, యోయన్న, డస్మితివి.
 అలవడ మాయింటి కతిథి వయ్యితివి; | వలనొప్ప నేఁ జేయవలయు నాతిథ్య
 మెఱిగింపు” మనుటయు నేపుదీసింది | గుఱిమీఱ నా లుబ్ధుం డిట్టలనియె:
 “కరుణాధ్య, నకలాంగకంబులు చలిని | ఇరవుగా నొచ్చె నీవిది మాన్పు” మనిన
 ఆ కపోతంబు రయంబున వాడు | చాకుండఁ బోయి యచ్చటి పుల్లలెల్ల
 ముక్కునఁ గొనితెచ్చి మొగిఁబ్రోవువెట్టి | తక్కక వేగ నా దాపు పల్లియకఁ
 బోయి కాలినయట్టి పుల్ల ముక్కునను | బాండుక తెచ్చి యాపయి రగిలించి
 ‘కరమొప్ప దేహంబు కాచుకొ’ మృనిన, | సరయంగ వాడు దేహంబెల్ల గాచు
 కొని చలి బాసి ‘యాకొంటి నే’ ననినఁ | గనుఁగొని గుప్ప వగచి త్సుత్రుమాన్యఁ
 గా నుపాయము లేక కడఁగ నిట్లనియె: | “మానవోత్తమ, విను మహి ఖగంబులకు
 గలదే జీవనము సంగ్రహము చేసినది? | యలరి నానాటి యాహార మె కాక.
 ఐనను నాతిథ్యమది సేయవలయుఁ | బూని నాదేహంబు భుక్తిగాఁ గొనుము.”
 అని పల్కి వలగొని యయ్యగ్నిలోనఁ | దన దేహ మిడిన, నంతయు బోయచూచి

యాశ్చర్యదిత్తుడై “యవనిలో నిట్టి | విశ్వలతాస్థితి నెఱయంగఁ గలదె !
 ఎంత కారుణ్యంబు ! ఎంతపౌరుషము ! | ఎంతపుణ్యంబిది యేవుతోఁ జేసె !
 ఈపక్షి గురువయి యిటు సంభవించె | బ్రాహ్మగా నద్భోగ బాహ్యుండ నగుదు.”
 అని యంత నిలువక యధిక వైరాగ్య | మున వలలోని యాపులుఁగుల విడిచి
 నిగుపమంబగు పక్షినిహతిసాధనము | లరయంగ నబ్బోయఁ డచ్చోట విడిచి
 పాపంబులెల్లఁ ద్రుంపఁగ నిశ్చయించి | వేపోయె నియతుడై ; వెన నక్కపోతి
 యసఘుడు నిజనాథుఁడగ్నిలోఁబడుట | కును దనచిత్త మాకులమంద నడుమ
 కన్నుల శోకాశ్రుకణములు రాలఁ | బన్నుగా నిట్లని పలవింపఁ దొడఁగెః
 “ఇగురు జొంపంబుల నింపారు ¹ లతల | నగణితంబగు పాదలంకును దార్చి,
 యెలమావిశోటలో నింపై నగిరుల | సెలయేర్లఁ గొలఁకులఁ జెన్నొండఁ జేసి,
 యెవర నాఝాఁకటి తోర్వ కేమైన | ననుభవింపఁగ వేసినవి తెచ్చియిచ్చి
 నన్ను సంరక్షించి నాథ, నీవిపుడు | పన్నుగా విడువంగఁ బాడియే యకట !
 ఎక్కడి కేగితి ? వేమిసేయుదును ? | యక్కటా ! ప్రాణేశ ! హా ² పాపపునిధి !
 అనఘాత్మ, యిపుడు నీ యనుమరణమునఁ | దనువు దొఱంగి యెంతయు సీపుచనిన
 పుణ్యలోకమున కిప్పుడు చనుదెంతు | గణ్యత.” నని హృద్వికాసము దోఁప
 వలనొప్పు నగ్నికి వలగొని వచ్చి | కలిత విస్ఫూర్తితోఁ గాంతునిఁ దలచి
 యనలంబులోఁ జొచ్చి యతనితోఁ గూడఁ | గనక విచూన నంకితతయై చనియె.
³ దేవతావలి గొల్వ దివ్యదుందుభులు | వేవిధంబుల మ్రోలు విభవంబు మెఱసి.
 అంతయు నుదిలోన నబ్బోయె యెఱిఁగి | యెంతయుఁ జింతించి యేను నిట్లగుదు ;
 నని దవానలములో నప్పుడు చొచ్చి | చనియె వైమానిక నదనంబునకును.
 ఈ యితిహాసంబు ⁴ నెఱుగు వినినఁ | బాయక ⁵ చదివినఁ బరఁగ ⁶ వ్రాసినను
 బాయు గోహత్యాది పాపంబులైన, | వేయి విధంబుల విభవముల్ గలుగు.”
 అనుచు జెప్పిన విని యాధర్మరాజు : | “అనఘ, పాపముఁ బొందినప్పుడు నరుడు
 పరఁగంగ నేరీతిఁ బాపుకొనంగ | ధరణిలోఁ జాలు ? సంతయు నానతివై !”
 అని విన్నపమునేయ నాపగేయుండు | వినుమని యొకథ వినిపింపఁ దొడఁగె :
 “ఉగ్రిలో జనమేజయుండను రాజు | పూర్వంబు తనకును భూసురహత్య
 ప్రాపింపఁ దన్నును బ్రజలు నిందింపఁ | దాపంబు నొంది యధరణీవిభుండు

1. విరుల. 2. బ్రాపువిదియ. 3. దేవాలి గొలువంగ. 4. నెవ్వడు. 5. వ్రాసిన. 6. చదివిన. (మూ)

పురము వెల్గడి పోయిపోయి శౌనకుని । నుగుచిరాశ్రమభూమిఁ జొచ్చి యామాని
 పాదపద్మముగకు భక్తితో మ్రొక్కి । యాకట నిలిచిన, నాశనిఁజూచి
 శౌనకుఁ డిట్లుఁ : “శవముఁ గన్నొనిన । పూనిక తోచెడిఁ బాలనువచ్చెడిని.
 ఏల వచ్చితివిట ? కెక్కడికైన । వాలాయము నరకవాసివై పొమ్ము.”
 అనుటయు నిందకు నర్హుడై నట్టి । జనమేజయుఁడు వత్కె : “శరణు చొచ్చితిని ;
 పరఁగ నీపాపంబు పాయంగఁ జేసి । కరుణింపు.” మనవుడు గరుణ శౌనకుఁడు
 తిరముగా నాతనిఁ దీర్థస్థుఁడని । పాకరణంబుల భవ్యునిఁ జేసి
 తలకొని యశ్వమేధములు నేయింపఁ । గలిత పుణ్యత్కుండై కనఁ బుణ్యపదవి”

గృధ్ర జంబుకోపాఖ్యానము

అనిచెప్పి మఱియు నిట్లనియె భీష్ముండు : । “జననాథ, విను విదిశాపట్టణమున
 లోలత నొక్కబాలుఁడు మృతుండైన । దూలుచు వాని బంధువులెల్లఁ గూడి
 పెనపొంద నెంతయుఁ బ్రేతభూమికిని । గానిపోయి శోకింప, గృధ్రమే తెలిచి
 వారలఁ గనుఁగొని వలనొప్పఁ బలికె : । “మీరేల యున్నార మీన్నక యిచట ?
 కృతమతితో, ప్రాద్దుగ్రుంకంగవచ్చె (!) । చతురక భూతరాక్షస పిశాచమాలు
 చనుడెంగు నిచటికిఁ జనుఁడు మీరింక ; । జననంబు మరణంబు జనులకు నింతె.
 వరమతిఁ జచ్చినవారి కేడ్చినను । ఉరునుతి వత్తునే ! యో వెట్టులార !
 సరవితో శిశువు నిచటఁ బాఱవైచి । యగుగూడు పావక.” యెవ్వడు వారు
 నిదియె కర్జుబని యెసగిన భీతి । విదితమై పీనుగు విడిచి పోఁజూడ
 నక్కయొక్కటివచ్చి ననుము దీపించి । తక్కక వారి నెంతయుఁ జూచి యనియె :
 “గ్రద్దమాటలకే । కడుభీతిఁ బొంద ! । తద్దయు బాలునిఁ దారుణ్యమూర్తి
 నిటువైచి పోవఁ గాఢేట్లాడె మీకు ? । కటకటా ! కొంతగుఱులు మాననేమ్యు
 డంతలోపల విధి యధిక క్రూరత్వ । మెంతయుఁ బాసి తానిచ్చుఁ బ్రాణములు.
 కాకున్నఁ బ్రాణంబు క్రమ్మటమరలి । రా కల్లునో యేము ! రవిగ్రుంకఁ ; డేల
 వెఱచెద ?” రనిన భావి పంగ వారు । మరలి రాఁ గనుఁగొని మఱి గ్రద్దయనియె :
 “నక్కమాటలు మీకు నన్నుగనలదు ; । చక్క మీవచ్చినజాడనే పొందు.

బాలుడు మిక్కిలి కఠినచిత్తుడు ; బాలుడు వచ్చుకే పామకులార !
అరుగుడు మీరట్టియాసలు విడిచి. కరమొప్పు శిశువుకు గతిగల్గునట్లు
పరలోకవిధులును బహుదానములును । సరగున జేయుడు చను, ” డన్న నక్క
మఱియు వారలజూచి మసలకపలికె : “తఱలకుఁ డక్కటా ! దయఁగూలనేల ?
బాలుడు మీకును బ్రాణంబులట్ల ; జాలిలేదా ? చాలఁ జక్కనివాడు !
గుణగరిష్ఠుడు ముద్దు గురియుచు గాఁడు ; ప్రణమింపఁగా దైవబలమున బ్రదుకు.
బ్రదుకకుండిన మీఁద పాఠంగవైచి । ప్రియలక పోరాడె ! పెక్కులేమిటికి ?”
అనుటయు గృధ్రమయ్యడ వాంకనియె : “ విసరయ్య, యేఁబుట్టి వేమునిన్నూరు
గలవు పత్సరములు గాని నీ వింశ. అలనడ బాలుడు యశావస్థుఁడు
దొరకొని ప్రాణవృద్ధులు చచ్చిపోయి । మరలి చచ్చినవాఁడు మహిమోనలేరు.
ఉత్తలపడనేల యొక్కటి గలను । పత్తురు వేటొక్క నరగర్భును నకు.”
అనవుడు విని వారలాదిడ్డవైచి । యనయంబు బోవంగ నడ్డంబుచచ్చి
గోమాయు విట్లనుఁ : “గుంభినిఁ దొల్లి । రామచంద్రుండు పురాణపూరుషుఁడు
ప్రతిలేక చచ్చిన బ్రాహ్మణుఁడును । గృతమతితో బ్రతికింపఁడే మగుడు !
గుఱిగల నృంజయుకొడుకు చచ్చినను । మఱి నారదుండు క్రమ్మర వానిఁదేఁడ !
ఉరువడి నలువలె నొక్కసిద్ధుండు । అరయంగ మీయెప్పు లాలించి వచ్చి
బాలుని గనుఁగొని ప్రాణమిచ్చినను । మేలుగాదే ! యేల మీకు వోయెదరు !
వల ” డన్న నంతలో వారలు మగిడి । కలఁగుచు శోకమగ్నలముగా నేడ్వ
పనజాత్రుఁ డపరదిగ్గనధిని మునిఁగె. అనయంబు గృధ్రులు నా జంబుకంబు
ఘనమైనయట్టి యాఁకలిచేతఁ గుంది । పనివడి శవమును భక్షింపఁ గోరి
తగఁ బ్రేతబంధులఁ దమవల్లునేర్పు । నెగడంగ నారీతి నెఱిఁ గ్రమ్మరించె.
పాలువు మీఱఁగ గ్రద్ద ప్రొద్దు గ్రుంకినను । నిలువనేరుగాన నిపుణతతోడ
వారువోయెనునట్టి పవనములే చలికె. గారవంబెనఁగ నక్కకు రాత్రియైన
మేలు గావున, వారు మెఱయంగ నిలువఁ జాలు చందముచెప్పె ; హాసంతలోన
పరకృపతోఁ బ్రేతవన నద్విహార । నిరతుండు శర్వుంకు నీలకంఠుండు
శంకరుఁ డభవుండు చంద్రశేఖరుఁడు । పంకజ హిలో విధు పానకనేత్రుఁ
డాలోనఁ బ్రత్యక్షమయ్యిన, వారు । చాల నస్ఫుక్తితో నాష్టాంగ మెఱిగి

“విశ్వేశ, చిన్మూర్తి, విశ్వప్రకాశ, | శాశ్వత, యీశాన, శాంభవీరమణ,
భూతాత్మ, భూతేశ, భూతప్రజాధ, | చేతనా చేతన స్థిర, నిత్యనశ్య,
యీ పిన్నపాపని నిట బ్రదికింది | పాపంబు లెల్లను బాపి రక్షింపు.”
మని సన్నుతులు నేయ సంగజారాతి | పనివడి యంత నా బాలు ప్రాణంబు
కృపచేసి, జంబుక గృధ్రంబులకును | సపుడు వేడుకలోడ నాకలిలేక
యందుడు మిారని యొగిబ్రచాదించి | ఖండేందుజూటుండు కానరాకరిగె.
అంత వారలు బాలు నటనెత్తుకొనుచు | నంతయు ముద్దాడి యేగిరి పురికి.
సరవిలో నాగృధ్ర జంబుకంబులును | గుఱుతుగా జని తమకులమునఁ గూడి
పెద్దలై వర్తించె జేర్చి దీపింది | తద్దయు.” నని చెప్పి ధర్మజు కనియె :

వపన శాల్యలీతరు సంపాదము

“ఎలమిలోడుత విను హిమగిరియందుఁ | గలదొక్క బూరుగు ఘనమూల దృఢము.
నారదముని యొక్కనాడు మోదమున | నారూఢి నాభూరుహముపొంతఁ జనుచు
“బూరువా! యిదియేమి పోలుపుదీపించి | సారన పక్షి సంత్రయణీయ మగుచుఁ
బవనునిచేతను బడక నిల్చితివి? | పవనునకును నీకు బంధవం బర్ధి
గలదా! నీబల్కిని ఘనత నిల్చితివా! | ఎలమి దీపింపంగ నెఱిగింపు.” మనిన
ఆవృక్ష మిట్లను “ననిలుని బలిమి | భావింపఁగా నాడుబలిమికి నరియె?”
అనిపలుకుటయు విని “యమృత దెల్ల! | పనివడి యీమాట పలుకకు నీవు.
రవణించి ధాత్రి గొండలు లోనుగాఁగఁ | బవనునిచే బడి భగంబు నొందు.
మఱువక యుందుమీ మాటల బిరుగు | కఱకఱి” ననిపోయి గంధవాహనకు
నెఱిగింపఁ గోపించి యిట సమీరణుడు | నఱిముఱి జనుదెంచి యామహీరుహముఁ
గనుఁగొని వల్కి నుద్దాఢ వాక్యముల: | “వినుము బూరుగ, నీవు విశ్వంబులోన
నను గెల్తుననుచు నా నారదుణ్ణి | ననయంబు బల్కితివంట! సంహరింతు.”
ననినఁ గోపంబున నమ్మహీరుహము | అనిలుని గనుఁగొని యంత నిల్లనియె.
“ధరణిలో నేనింత తక్కువా నీకు? | గరిమ సానూన్య వృక్షముల నన్ను
సరిగాఁగఁ జూచితే! శ్వసన, నీవెంత! | పరిపరి విధముల భజించి వైతు.”
అనిన సమీరణుండమ్మహీరుహముఁ | గనుఁగొని వల్కి నుత్కంఠ దీపింప :
“ఓరి వృక్షాధమ, యొక్కనాడఱాడు | నేరువులో వచ్చి నీనీడ నిలిచి

యలరి మన్నించినయట్టి గర్వమునఁ | బలికితి వీరీతిఁ; బలుకుమీ రేపు!"
అనివల్కిపోయిన ¹ నవనీరుహంబు | తనమనంబునఁగొంతతడవు చింతించి
“చెల్లఁబో మునిమాట చేసొననైతి; | నెల్లగా నాబలంబెంత వాయువుకు!
ఘనమైన యతని రాకకు నోర్వఁజాల; | కివియక యొకభంగి గెల్తునా ఘనుని.”
అని యని తలపోసి యాకులుఁ గొనలు | మునుకొని నిడుదఁగొమ్మలుఁ దానెవితీది
యున్నంత, వేకువ నుగ్రుండై యనిలు | డన్నెలవుకు వచ్చి యాపాదపంబుఁ
గనుఁగొని ‘సీ’ యని ఘనతతో మరలి | చరియె; నీరీతిని సత్వాఘృతోడఁ
దుది దుర్బలుండును దొడగి యిట్లుగును, | అదనుగా.” ననిచెప్ప ననియె ధర్మజాడు:
‘వలనుగా నృపులకు వలయువారలను | వలవని వారల వడి నెఱిగించు’
మనవుడు భీష్ము డిట్లుసియె: “దాలిమియు | ఘన ధర్మ ² సత్యముల్ గలిగినవారు
లోలత మది రోష లోభ వర్జితలు | శీల సమీతులు శిష్టసమ్మతులు
కలిత పుణ్యాత్ములుఁ గారుణ్యపరులు | వలనొప్ప రాజుకు వలసినవారు.
క్రూరుఁడు లోభియుఁ గొండీడు శకుఁడు | నోరువలేనివాఁ డుగ్రుండు ఖలుఁడు
జడుఁడు కృతఘ్నుండు సత్యహీనుండు | నుడుగక నిందల కోర్చినవాఁడు
కారుణ్య వర్జితల్ కలుషాత్మకులును | జేరువ నుండిన జెడును భూవిభుఁడు.
ఇట్టి పాతకులలో నిటఁ గృతఘ్నుండు | గట్టిగాఁ గొఱకాఁడు కంఠానివంశ! |
ఈ యర్థమునకు నేనిదిహాన మొకటి | పాయక చెప్పెద భక్తితో వినుము:

నాడీజంఘాపాఖ్యానము

“ఉర్వీశ, ధాత్రిలో నొక్కవిప్రుండు | సర్వకర్మంబులు సవడిమై విడిచి
తనరంగ నొక ³ బోయదానినంద నను | గొని కిరాతులతోడఁ గూడి వేటకును
జని మాంసములు తెచ్చి సతియునుదాను | ననిశంబు భుజయించి యంగజకేళి
కలితుండై ధనమును గడియింపఁ దలఁచి | సలలితంబుగ వణిగనముతోఁ బొందు
గావించి, కోమల్లు కడఁకతోఁ గొంద | త్రావేళఁ గడఁగి దేశాంతరంబులకు
వ్యవహారమున కేగ, వడి వారివెంట | నవిరళగతిఁ బోవ నవనిలోపలను
వనగజంబొక్కటి వడి నేఁగుదెంచి | జనములఁ ద్రొక్కియచ్చటఁ జంపుటయును,
సరవి నావిప్రుండు చావుకుఁ దప్పి | పరఁగ నుత్తరముగాఁ బాటి యాలోన

నొక్కమార్గము గాంచి యొగి బోయిపోయి | పొక్కుచు నొక వలభూజంబు చూచి
 కలయంగ జలనిధిగాలి యేతేర | నెలకొన్న యాచూని నీడ గూర్చుండె.
 అంతః బద్ధజనకు ¹ సతి పాత్రమగుచు | నెంతయుఁ జెంపొంది యేవుదీపించి
 యొసర నాడిజంఘుఁడును రాజధర్ముఁ | డనియెడు పేళ్ల నొప్పారుచునున్న
 కొక్కెర కామజ్ఞి గృహమయి యుండ, | సక్కడి కేతెంచి యది విప్రుఁగాంచి
 “యెందుండి వచ్చితి? నెందుబోయెదవు? | విందవైతిని నీదు విధ మెఱిగింపు
 మానవో.” సనవుడు నతఁ “జేను మధ్య | దేశీయుఁడను విను ధీవర శివనత!
 అనఘాత్మ, శాతముఁడను మహామాని | తనయుండ; భూదేవతా కర్మమెల్ల
 విడిచి బోయతఁ గూడి వేదంబు మఱచి | పుడమిలో నిపులఁ బారిపారిఁ దిట్టి
 యెసంగ సభక్ష్యుడులెల్ల భక్తిఁచి | పొసఁగిన దారిద్ర్యమునకును వగచి
 కొమటివారలఁ గూడి యేతెంచి, | వేమఱు నడవిలో విహరించి యంత
 వనకరిచే దప్పి వచ్చితి నిటకు.” | సనవుడుఁ గొక్కెర యనియె నానికిని :
 ‘దారిద్ర్య మెల్లను దలఁగింతు నిపుడు | శౌరవాతిథ్యంబు గైకొను.’ మనుచు
 నెలకొని మంగాకినీ మత్స్యములను | జెలరే గి పక్యంబు చేసియు మఱియు
 వన్యఫలంబులు వలనొప్పఁ దెచ్చి | మ్యాత సతని వేమఱు తృప్తుఁడేసి
 ప్రోద్దు గ్రంకినయంతఁ బువ్వులుదెచ్చి | తద్దయుఁ బఱిచి యెంతయు సందునునిచి
 పరువడి నుచిత సంభాషణంబులను | గడఁచించి, యారాత్రిగడిపి వేగుటయు
 నలవడఁ గొక్కెర యావిప్రుఁ జూచి | పలికె సిట్లనుచు “నోబ్రాహ్మణోత్తముండ !
 వినుము మిత్రుండును వెన రిజతమును | గినకము బుద్ధియు గరిమ నీనాల్గు
 శరీరిఁ గల్గినను దారిద్ర్యంబునాయు | నీతీరు సురగురుఁడెఱుంగంగఁ జెప్పె.
 మెఱసి యిన్నిటికంటె మిత్రుండు ఘనఁడు, | కిఱలక కాశ్యవతనయుండ నేను
 మైత్రి నేయుచునఁట, మహిలోసనివు | పాత్రంబుగావె! యపారసంపదకు.
 రూడి నానఘుడు విరూపాక్షుండనెడు | ప్రోడ మధువ్రజపుర మేలునాడు.
 మునుమిడి యిచటికి మూడు యోజనము | లనయంబు నాపురి; యచటికిఁబోయి
 యా దైత్యవతిఁ గాంచి యతనితోడుతను | మోదంబు రెట్టింప మున్నుగా నేను
 అంపితి నని చెప్ప; మతఁడు నీకిచ్చు | సొంపుతో నిఖిలవస్తువులుఁ గాంచనము.”
 అనిన సచ్చటికేగి యాదైత్యుఁ గాంచి | వినిపించుటయు విని వెనదైత్యవిభుఁడు

1. ‘ప్రసాద పాత్రయగుచు.’ అని యుండఁదగును. 2. చరిత. (పా) 3. ప్రీతిమానవుని.

నా విప్రవర్ణుని నధముగా నెఱిగి | “¹ భావింప నాకేల, బకవర్ణునకును
 నఖండైన యప్పుడే సత్సామ్రాజ్యయ్యె; | సుఖలీల నితనికిచ్చుట మేలుధనము.”
 అని నిశ్చయము చేసి యన్న పానాదు | లనయంబు నాతని కలనమకూర్చి
 పనివడి కార్తిక పౌర్ణిమనాఁడు | అనఘుఁడు విప్రసహస్రంబునకును
 బసిఁడి పల్లెరములఁ బాయసాన్నంబు | అనన్యశగతిఁ జెట్టునప్పుడు నకల
 నైమిత్తిక క్రియోన్నత నదాచార | సామగ్రిగల విప్రసమితితోఁ గలిపి
 సమధిః మహితపూజా సహితముగ | సముబుద్ధితోడ భోజన మిప్పుడ జెట్టి
 కుడిచిన పల్లెంబు గుఱుతైన మణులు | గడు మోవఁదగినంత కనకంబు నిచ్చె.
 ఇచ్చిన వేడ్కతో నిలు మహిసురుఁడు | చెచ్చెర నవిగొని చెఱిగి భారమున
 మెడయును ² మూపులు మిక్కిలికొవ్వె | గడువేగఁ దెచ్చెఁ జక్కఁగ మజ్జికడకు.
 తెచ్చిన ముదమునఁ దేలి యబ్బకము | అచ్చుగా రెక్క, నతనికి వినరి
 యలయిక దీర్చి యాహారంబు వెట్టి | చెలియితో సుఖనిద్ర చెందినఁ, జూచి
 సరవితో నాపాపజాతి విప్రుండు | పరఁగంగ కేపటి పయనంబునకును
 ఆహారమును గాన కవుడు చింతించి | “యూహించు గొక్కెరయొడలు గ్రొవ్వింద
 యీ మేనిమాంస మెంతేనియుఁజాలు. | ఏమిటి నిద్రనోయిరఁ జావనడఁచి
 గరిమఁ గొంపోదును గా” కని తలఁచి | సరకున నొక్క కాన్యము కేలఁ బూని
 యందఁద మెడయును నతని శిరంబు | మందబుద్ధిగో బెక్కుమాటులు మొత్తి
 చావుట తెలిసి యచ్చట నీకలెల్లఁ | బోవంగఁ బీక యాబొండువు వ్రచ్చి
 సాలపక మంచి సంజుడు వుచ్చి కట్టి | యలవడ వేగువయెనను జనియె.
 ఆనమయంబున నెసురవల్లభుఁడు | వాసిగా నామధువ్రజపురిలోనఁ
 దలుకున మేల్కొంది తనలోననియెః | “ఇట పాలనలచె నేడేముగో యకట !
 అదికాక యెడమకన్నదిరెడు; మతియుఁ | బడవడి యేకీడు ప్రాప్తమయ్యెడినా!”
 అని తనవానితో సంతయుఁ జెప్పి | పానర నర్తింపఁగఁ బ్రార్థుజామెక్కె.
 జామెక్కినంత రాక్షస చక్రవర్తి : | “ ఏముగో మత్సఘుఁడిట నేఁడు రాఁడు !
 వెన గుఱుహీనత విప్రునియందు | మసలక కలదు నామది నెఱింగితిని.
 ఏమి తలంచెనో యాధార్తు తులువ ! | ఏమి కాఁగలవాడో యిటబకాధిపుఁడు! ”

1. ‘ఇతఁడెట్టిఁడైనదేమగు - నతనికి సఖుడైట్టె బకమహత్తరసఖ్యం - చితనిం బాత్రముజేయవె - యత
 నిఁక దృష్టయగునట్లులిక్తుధనంగాల్’ అనితిక్కన, శాం. 3 - 492. 2. పీపును.

అని తూర వగచి రయంబున సరయుఁ | బనిచిన నేవకుల్ బలువిడిఁ బోయి
 బకవతి డొక్క యేర్పడఁ గని వగచి | ప్రకటించి భూసురాగ్రణి చొప్పవట్టి
 పాటి వానిని గట్టి బలువడిఁ దెచ్చి | యా రాక్షసేంద్రున కది యెఱిగింపఁ
 “జెలగి కృతఘ్నుని శేరుగఁ దేక | తెలియగఁ బొంపొని దినుడు మీ” రనిన
 దనుజనాథుని జూచి దైత్యులిట్లనిరి : | “మనమార పోకడ మాలిన వారి
¹మయ్య నీపాపిదేహము తిననొల్ల | మెయ్యెడనె న దైత్యేంద్ర!” నాపుడును
 ‘వలనొప్ప మీయిచ్చవచ్చినరీతిఁ | జెలరేగి వేనేగ శిక్షింపుఁ’ డనిన
 వెన వారి లప్పురి వెడలంగఁ దెచ్చి | కొసరిక వెన ²గొంతుగోయ నెత్తురులు
 దొరుగంగఁ గుక్కలు దొడి దొడి వచ్చి | యురువడిఁ గబళింప నొల్లకపోయె.
 ధరణీశ, వినుము కృతఘ్నుని తినువు | తిరముగాఁ గుక్కలఁ దివ రోయునెవుడు ”
 అనిపల్కి మఱియు నిట్లనియె భీష్ముండు : | “అనఘాత్మ, దనుజేశ్వర డాబకనాథు
 దేహంబుచూచి యెందే దుఃఖమంది | ‘శ్రీహరీ!’ యనియగ్నిఁ జేరిచి వచ్చి,
 వలవింప సంతలో బలభేది వచ్చి | నిలిచినఁ గనుఁగొని “నిఖలలోకేశ!
 కుల ధరిత్రీధర క్షోభనంహర! | యోమితో నానఘునిచ్చిరక్షింపు.”
 అనుచుఁ బ్రార్థించిన సమరవల్లభుండు | పసిపడి దైత్యుతో బలిక నవ్వేళ,
 ‘సరసిజాసనునకు సఖుండు నీఁఖుండు; | వరమతి వానికై వగవంగ నేల?
 అతడు నీసఖుండు నిత్యంబు రాగోరు; | ప్రతినతో నాతడు రాకున్న నిట్టి
 తెఱఁగొసరించెను ధృతి వగపా? | మఱి నీదాసఖుడౌట మహితాగ్నియిచ్చి
 తది మేలుగాదె పాయక తలంచినను. | అదనుగా వానికి నగ్నిసంస్కార
 మును జేసి వచ్చిన, ముగి నొక్కనురభి, తన శ్రేష్ఠ గురువ, వక్త్రంబు ఘేనంబు
 సుడిగాలిఁ దూలి యాసాదవై నిబడెను. | నగుకొని యంత దాసనుజేసి బకము
 సంజీవితంబయి సరగున వచ్చు | సంజకు.” మనిపల్కు సంతటి లోనఁ
 జనుదెంచె బకము రాక్షస చక్రవర్తి | ఘనతర సంతోష కలితౌడు గాఁగ.
 అరయ వాసపుడంత సజానివాక్యమునఁ | ధరంగ విప్రుని బాశబద్ధుఁగా జేసె.
 ఆకొక్కెరయు మఱి యత్రైఙగెఱిగి | ‘నాకుఁగా భూసురునకు దురవస్థ
 వరగ నీ గతి’ నని బలభేది సంత | వరముగా వేడి పావనలీల నపుడు
 విడిపింప, గవగంబు వెన మోచికొనుచు. | దడయక పోయెను; దడనంశిరంబ

సురగాయకుడు పోయె సురలోకమునకు; | అరిగె బకాధిపుంబాలయంబునకు.”
అనచు మిత్రద్రోహ మాకృతఘ్నశయు | నెనయంగ వివిషింప నెంతయుఁ బ్రీతి
విని ధర్మనూనుండు వేసుక పొంది | ‘మనువు భూజప పర మహితధర్మంబు
తెలుపవే!’ యనవుడు దేవప్రతుండు | అలంక ధర్మజు కథి చిట్టనియె:

భీష్ముండు ధర్మజునకు సర్వోత్తమంబగు ధర్మంబు నెవ్వట

“విమ మెల్ల తెఱంగున విస్తారమైన | ఘనతర ధర్మముల్ గల వందులోన
లాలితమోక్షావలంబియై నుతులఁ | జాలిన ధర్మంబు జగతి నుత్తమము.
ఎలమిలో నిందుల కితిహాస మొకటి | తెలియఁ జెప్పెదను ధాత్రీనాథ, వినుము.
అవనిలో నేజిత్తను మహాగాజు | అవిరళ పుత్రశ్రోకార్తుడై యున్న
నెనఁగి తనాప్తుడయ్యిన విప్రవరుండు | మసలక చనుదెంచి మఱి వానికనియె:
“ఇదియే శోకింతు వినకరతేజ! | వనలక పుట్టిన వారికి నెల్ల
మగణంబు విహితంబు; మాటి మాటికిని | బరువడి దుఃఖంఁ బాడియే యకట!
కదియును శాస్త్రంబుఁ గాఢంబు నదిని | అది కొంతతడవున కటఁ బాసిపోవు.
తలకొని యిట్లుదాఁ దలఁచంగ వలదె! | అలవడఁ బుత్ర మిత్రాదులు హితులు.
తనరంగఁ దనకును దానెర వనినఁ | బనివడి యెంతయు బంధులు సతమె!
పుడమిశ, సుఖదుఃఖములు ¹ పొందునెపుడు; | తడయక దుఃఖము తగసుఖంబుగను
దలఁపోయవలయును ధన్యులకెల్ల; | తలకొని విన పురాతన జన్మమందుఁ
బరఁగఁ జేసిం కర్మఫలములె యెట్టి | పురుషుని నైనను బొందు నిక్కముగ
ధరణీతలేత్వర, దానికి మండు | కర ముప్పఁగా ధైర్యగరిమయె సుమ్ము.
ఆశమానుట విన మత్సంతసుఖము, | నాసిగాఁ జెప్పెద వాసి తెఱంగు.
అవనిలో బింగళయను వేళ్ల కొల్లి | తవిలి యెంతేయఁ దనకూర్చువాని
రాకకు నెగురు వారక చూచి చూచి | ప్రాకటంబుగ వాఁగు రాకుండుటయును
² వివరియై “నేనిటు ³ వేదముల నగును | వెనుకొని నాని నీవేదముల పట్ట
జగురుగాఁ గూడె! యాశారహితముగఁ | బనవడి విహరింపఁ బరఁగు సౌఖ్యములు.
పమ్మిన యెంటి కంబమ్మున నొప్పు | తొమ్మిది నాకిట్లు తొడిఁబడ మూసి
నిదురవోదును గాక నిజముగానేను | వదలక పొంతకు వచ్చినవాని

నరసంబుతో బంచకరునిగాఁ గొనుచు | నొగుని గాంక్షింపక యూఱడిల్లెదను.

ఎలమి నిరాశయే యింద్రియములకు | నలలితంబై ట్టి పాఖ్యంబునిచ్చు.”

అని పల్కి నిద్రించె నని చెప్పుటయును | విని నేనజిత్తును విమలాశ్వుఁ డయ్యె.

పరఁగ నీపట్టి తాత్పర్యంబు పూని | దొరకొన్న శాంతి బొందుము ధర్మతనయ!”

అనవుడు ధర్మరా జాపగాతనయుఁ | గనుఁగొని పలికె సుత్రుంత దీపింప :

“అసఘాత్య, ధరణిగో నర్థవంశులును | ఘనత నిర్ధనులును గలిగియుండుదురు.

ఎరబుద్ధి లెక్కింప వారలలోన | నరయంగ సుఖులెవ్వ ? రట నుఖులెవరు ?

వినిపింపు.” మనుటయు వినిపింప దొడఁగె : | “అసఘాత్య, వినుము శమ్యాకుండవంగఁ

బరఁగును ధరనొక్క బ్రాహ్మణోత్తముఁడు. | ఎరున సంసారంబు వదలంగ విడిచి

¹ చెలువమయ్యిన కూడు నీరకు నవసి | కలయంగఁ దొల్లి నాకడకు నేతెంచి

నలలిత గోష్ఠీ ప్రసంగంబునందుఁ | బలికిఁ వాక్యముల్ ప్రకటింతు వినుము.

ధనముకల్గియులేమిఁ ద్రాసునఁ బెట్టి | యెసయఁ దూఁచిన ² లేమి యెక్కువై మించె

అది యెట్టులన్నఁ బాయక విసరింతు | వదపడి ధనము నేర్పడఁ గలవాఁడు

తలలక మృత్యువదనమున నున్న | తెఱఁగున భయము మదిని బిక్కటిల్ల

మును శిఖివోరాది ముఖ్యాచరలకు | నొసరంగ ³ నల్లల నుడుకుచు నుండు.

కోపము లోభము గొనకొని మిగులఁ | దాపము నొందింప ధనికుండు దిరుగు.

సాలవకయధనుఁ డెన్నో నైననుండు | వెలయంగ నేవేళ వెఱచేరులేక.”

అనవుడు “పేమత్పస్తాభిభూతుండు | అసఘ, యేమిట సుఖయగు!” నన్న సఁయె:

మంకి యను బ్రాహ్మణుని చరిత్రము

“మంకిరాఁ బరఁగు బ్రాహ్మణుఁడు ధనేచ్ఛఁ | గొంతక వర్తించి కోడల రెంటిఁ

గొని లంక వెట్టినఁ, గొనకొని యనియు | నొసరంగఁ బడియున్న యుష్మంబుమీఁదఁ

బాటిన, నదిలేచి పటవంగ, నుభయ | పారిశ్రముల నురి బంధించినట్లు

వ్రేలి చచ్చినఁ జూచి విప్రుండు వగచి | యాలోసఁ గామంబు సంతయు విడిచి

దేవనముండయి ధృతి మించె.” ననిన | దేవప్రతునిఁ జూచి తెఱఁగొప్పఁబలికె :

“రూడిగా నేమిట చూపగు పురుషుఁ | డోడక చేటొందు ? నొగిఁజెప్పె.” మనిన

శ్రీ శక్ర సంవాద ప్రకారము

అతిభక్తి నివ్వవలయుంబున కొక్కఁడు యితహాస మెఱిగింతు నేర్పడ వినుము :
 “నారదుఁ డొకనాఁడు నాకడ్లిక్కి కకు । నారూఢిఁ బోవంగ నమరవల్లభుఁడు
 నచటఁ గృతస్నానుడై యున్నఁ జూచి । యచలిత మతి మాటలాడుచున్న
 తఱి, విమానముమీఁద ధవలాక్షి యొకతె । యతిముఱి నేలెంచి యచ్చోటడిగి
 యరయ దేవేంద్రున కభిముఖ యగుచుఁ । గరములు మొగించిన, గారవంబునను
 “ఎవ్వరజ్ఞానన, యెందుఁ బోయెదవు? । మవ్వంపు భక్తితో మాకెఱిగింపు.”
 అనవుడు నద్దేవి యాదరంబునను । అనిమిషేశ్వరుఁ జూచి యనువొప్పఁబలికె :
 “అదుదుగా శ్రీయన నట లక్ష్మీయనఁగ । నరయంగ నా భూతి యన వెలుంగుచును.
 స్వాహాఁవ్యధా మతి శ్రద్ధాదులందు । నూహింప దనుజుల నొగిమెచ్చి వారి
 కడనుండి, మెచ్చక కడఁగి నీయెడకుఁ । దడయక వచ్చితిఁ దగనిప్పు ” డనిన
 అమరనాయకుఁడును సక్కాంతఁ జూచి । “క్రమమొప్ప నేమికారణమున మెచ్చి?
 లేమి కతంబున నిట మెచ్చునైతి? । వేమాటు నెఱిగింపవే?” యన్నననియె :
 “అవని వేదాధ్యయనాది గుణములఁ । బ్రవిమలులై యున్నఁ, భక్తిఁ గైకొంటి;
 విరివి మీఱఁగ వాని విడిచిగర్వమునఁ । బరఁగిన వారినేర్పడ విడిచితిని.
 రాసిగా నత్యధర్మవరుండవగుటఁ । జేసి నీచాల పసింప వచ్చితిని.”
 అని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె నమ్మగువ : । “పనివడి గురుజన భక్తినిరతులు
 పాలుపొంద సురపితృపూజన వరులు । చెలిమి గల్గిన దానశీలు రుత్రములు
 వరసతీ పరధన పర పరాఙ్ముఖులు । ధరణీసురప్రియుల్ ధర్మవర్తనులు
 ఒగి దివానిద్రాభియుక్తులు గాక । నెగడిన వారలు, నిర్మలాత్మకులుఁ
 చెలియ దుర్బల వృద్ధ దీనరక్షకులు । వలనొప్ప నామెచ్చువారలు వినుము.
 పాసఁగఁ గామక్రోధములు చాలఁగలిగి । తనుకులఁ బోవుచు ధర్మంబు వదలి
 బలి భిక్ష యిడక యేర్పడనుండువారు । నలిమీఱ నెంతయు నామెచ్చుగారు ;
 అదిగాన నిలిచెద.” ననునంతలోన । వదలక పూవుల వాసలు గురిసె;
 దొరకొని గీర్వాణ కుందుభుల్ మ్రోసె ; । ఇరవొప్ప సిరివరియింప నిండ్రుండు
 పరువడి సురసేత్రవర్మమైపాలిచి । తిర మొప్ప నమరావతీపురి కరిగె.
 ఈ యితహాసంబు నెవ్వరు వినినఁ । బాయక చదివినఁ బరఁగు సంపదలు.”
 అనిచెప్పి సాంఖ్యయోగాదులు మఱియు । మనమొప్ప నిఖలధర్మంబులు ప్రకృతి

గుణములు నెఱిగించి, 1కోరి వృత్రుండు । గలుగించి విజ్ఞానకలితుడై హరినిఁ
దడయక పొందె నంతయు ” ననిచెప్పె । గడఁకతో ననియె: “నాఖండలు దతఁడు
నేరీతిఁబోరి ? యెఱిగింపు.” మనిన । నారూఢ విస్ఫూర్తి నతని కిట్లనియె:

ఇంద్ర వృత్రాసుకుల యుద్ధప్రకారము

“ఇంద్రుఁ డుజ్జ్వలరథమెక్కి యెంతయును । సాంద్రంబుగా దేవసహితుడై పోయి
వృత్రుపైఁ దొడఁగిన వేగంబె యతఁడు । ధాత్రీశ, కోపించి దనుజు సైన్యంబు
గొని తాఁక; నప్పు డక్షులైలభేది । కనుఁగొని వడఁకిన గడఁగి దానవుఁడు
తనమాయచేత నాతని మూర్ఛపుచ్చె । ఘనతమిఱుంగ నంతఁ గని వశిష్ఠుండు
ప్రతిసతో నా సురపతి మూర్ఛఁ దేర్చి । యతనితో నిట్లను: “నజుఁడును హరియు
హరుఁడు యుద్ధముఁజూడ నరుదెంచినారు. । తరమిడి కడఁగు ముద్ధతితోడ ” ననిన,
సురపతి కడఁగె నచ్చో దేవగురుఁడు । ధర నమ్మునీంద్రులుఁ దాను దేవేంద్రు
విజయంబు గోరి భావించి విశ్లేశు । నజుని నవ్యయు నచ్చిదానందమూర్తిఁ
బ్రార్థన నేయ నప్పరమేశు లేజ । మర్థి జ్వరంబయి యా దై త్యవరునిఁ
బొదివె; దంభోలినిఁ బొందె విష్ణుండు. । మదనారి యత్రుతి మఘపు కిట్లనియె:
“అఱువదివేలు దివ్యాబ్జముల్ వీడు । తఱులక యతిఘోర తప మొనరింప
నరవిందభవుఁ డిచ్చె నధిక నత్సంబు. । తిరమొప్ప నదియు నా లేజంబుచేత
సడుగును వేగ మో యనిమిషనాథ! । కడఁగుము నీ ” వన్నఁ గడఁక నావ్రజ
శతకోటివైచి రాక్షసచక్రవర్తి । క్షితిమిఁదఁ గూల్చె నచ్చెరువుగా నంత.
సురకుండుభులు మ్రోసె సురలార్చి రంత । హరిహరులును గొని 2యాడి రావేళ.
అమరనాథుఁడు వృత్రహననంబు చేసి । ప్రమదంబుతో దేవపటలంబుఁ దాను
నమరావతికి వచ్చె; సంతటిలోన । సమరంగ నాబ్రహ్మహత్య దేవేంద్రుఁ
గ్రమమొప్పు బట్టినఁ గంది యావజ్రి । కమలజాకడకేగి కరములు మొగిచి
“విమలాత్మ, యిటు బాపవే దీని ననిన । ... ..
నాతఁడుఁ దొలగింప ననువు చింతించి । యాత్రుతి జలముల నగ్నిని నతుల
వెనుకొని యోవధీ వృక్షతృణముల । వినుతింపఁ దలచి రావించి యిట్లనియె:

1. ఇక్కడ కొంతగ్రంథపాతమై యుండును. చూ. పృత్రగీతలు. తిక్కన కాంతిపర్వము. 2. యాడిరి
కెలగి.

“వరఁగ నింద్రునకును బాటిల్లి నట్టి | దురితంబు మీరు చతుర్భాగములుగఁ
బంచినాను” డని పలికిన, నవియు | నెంచఁగా “మీపంపు నేము సేసెదము;
ఎనయంగ నిష్క్రమి యెట్టిది దాని | మునుకొని నీచిత్తమునఁ జూడవలదె?”
అనవుడు వద్యజుఁ డంత నిట్లనియె: | “పని నీవు ప్రజ్వలింపక హవిరాది
కములు సేసెడునట్టి కలుమాత్మలందుఁ | బ్రమదంబుతో మిమ్ముఁ బర్వకాలములఁ
జెలరేగి భేదన చే౪దన కృత్య | ములు నేయు చుండెడు మూఢులయందు,
సలరి రజస్వలలౌ మిమ్ముఁబట్టి | చెలఁగి సంగమముచేసెడి నానియందు,
మలమూత్రములును స్లేష్మంబు మీలోనఁ | జలమున విడిచిన చపలునియందు,
సలమి మీకటనున్న యాబ్రహ్మహత్య | ఘోరముగాఁ బ్రాపింపఁ గల” డని చెప్పి
యనిదిన నా బ్రహ్మహత్య ధరించి | యసలారు లుండిన, నాఖండలుండు
వరఁగ నా ధాతృకృపావిశేషమున | దురితంబు వాసి సంతోషంబుతోడఁ
దడయక యశ్వమేధముచేసి రాజ్య | మెడలని సుఖమున నేలుచునుండె.
వలనొప్ప నీవు సచ్ఛాసపు రీతిఁ | గలితాత్ముఁడవు గమ్ము కౌరవనాథ!
వర్షంబులందు నదృక్తి దీపింప | దుర్వార కిల్పిషస్తోమంబు నణఁచు
నీ యింద్రుకథ యెవ్వఁ డెలమిఁ బఠించు | నాయుత్తమోత్తముఁ డఘములఁ బాయు.”
అనిన గాంగేయున కనియె ధర్మజుఁడు: | “అసఘాత్య, జ్వరముచే నావృత్రుఁడిట్లు
పొందువఁగ బడెనని పొందుగా వింటి; | అదియెట్లు జన్మించె? నా ప్రకారంబు
విదితంబుగాఁ జెప్పవే! నాకు” ననిన | పదపడి యిట్లునిపలికె భీష్ముండు:

శివజ్వరోద్భవ ప్రకారము

“శైలాసమున రత్న కలితపీఠమున | నీలలోహితుండు సన్నిహితయై గిరిజ
యుండంగ నట గొలుపున్న యావేళ | దండిగా దేవర్షి తతి పోవఁ జూచి
పార్వతి పలికెను: “భర్త, యుగ్రాక్ష, | శర్వ, భూతేశ్వర, చంద్రకలాప,
పనివడి వీరేమి పనికి నెచ్చటికి | నరిగెద?” రనిన నా యభవుఁ డిట్లనియె:
“చెలిమితో దక్షుండు నేయుయాగమునఁ | బలుతెఱంగుల హవిర్భాగముల్ గొనఁగ
నరిగెద” రనిన శైలాత్మజుపలికె: | “పురహర, నీవేల పోవపు చెపును?”
యనిన పార్వతిఁ జూచి యాశంకరుండు | పనివడి భాగకల్పన లేమి నతఁడు
పిలువఁ డెనును బోవ బింబోష్ఠి, ” యనినఁ | దలకొని పార్వతి తమతండ్రిమీఁద

నలకొన్న కోపంబు నిగుడంగ, మగువ | తలపెల్ల నెఱిగి యెంతయు శంకరుండు
 ప్రమథసంఘముఁ దానుఁ బాయక యెఱిగి | క్రమమొప్ప నంత నాక్రతువెల్లఁ జెఱువ,
 నగణిత మృగరూపమై యధ్వరంబు | గగనంబు కరుగంగఁ గని యాశ్వరుండు
 కోపింప నుడుట గ్రక్కున ఘర్మజలము | దీపించె; నందుల దీర్ఘదేహుండు
 [నరుణనేత్రుండు నూర్ధ్వాయతరోముఁ | డరి ఘోరుఁ డుదయించె నట నొక్కరుండు.]
 ఈ రీతిఁ బుట్టిన నిట సురల్ మునులూఁ | బాఱంగఁగని యంత బ్రహ్మ యేతెంచి
 యాశ్వరుఁ గని మ్రొక్కి “యిభచర్మవసన, | శాశ్వత సంపూర్ణ, సచ్చిదానంద,
 పనివడి యమరులు భాగకల్పనము | నొసరింతు రీకోపముపసంహరింపు.”
 నావుడు నల్లన నగుచు శంకరుఁడు | దేష్ఠరి గణముల ధృతిని మన్నించె.
 అంత శతానందఁ డభవునిఁ జూచి | యెంతయుఁ భక్తితో నిట్లని వలికె :
 “పురణింప నీ ఛాలమునఁ బుట్టినట్టి | పురుషుండు జ్వరనామమున మీఱుఁగాక.
 పానగ నీ జ్వర మేకముఖమున మించి | వసుధకు ధరియింప వశము గాకుండ
 1నృజియింపవే” యన నిందు శేఖరుఁడు | అజనిఁ గనంగొని యట్ల కాకనుచు
 రమణ నేర్పలకు శిరస్తాపనంబు, | ప్రమదాశ్వములకును బార్శ్వరోగంబు,
 నొసర బద్ధులకుఁ బ్రలోద్యేదనంబు, | నెనయఁ జిల్లలకును హిక్కయు, మఱియుఁ
 దగ నావులకు ఖరాంతర్బాధనంబు, | మొగి నంత శార్దూలములకు శ్రమంబు,
 ధర నజంబులకుఁ జిత్తభ్రమణంబు, | 2నరులకు జనిమరణముల వేదనయుఁ
 గా విభాగించె శంకరుఁడు 3వేర్వేఱ; | కావున జ్వోము శంకరుని తేజంబు;
 మానసీయంబు నమస్కార్య మఖిల | మానవులకును భూమండలంబునను.
 సరవి నీ జ్వర కథ చదివిన వినినఁ | బురుషుఁ డారోగ్యంబు పొందు భూనాథ !”
 అనినఁ బ్రయంబంది యాధర్మజుండు | వినుతింప పద్ధర్మ విద్యేషులైన
 యసురులకును మంత్రియైయుండు నుశను | కెనఁగ శుక్రత్వమహిమ యెట్లు గలిగె. ”

భార్గవునకు శుక్రనామంబు గలిగిన విధము

అనవుడు గాంగేయుఁ డప్పు డిట్లనియె : | “పనివడి కవి యోగబలము పెంపునను
 నునలక సరవాహనుని మోసపుచ్చి | పసగల యతని యుపాత్తధనంబు
 కొన్నఁ జంఱించి గ్రక్కున నత్తెఱంగు | సన్నతి సురగభూషణ కెఱిగింపఁ

1. ‘బహువిధంబుగా’ అని యుండవలెను. 2. నరులకు నెడనెడ నరివేదయును. 3. భూనాథ.

గోపించి శూలంబు గొనిన నంతటను | ఏపార దూరంబు కేగి భార్గవుడు
నెలకొన్న భయమున నిలువంగలేక | తలఁకున మిక్కిలి తల్లడంబునను
అనయంబు భూతేశుహస్తంబు గదియఁ | గని మ్రొంగి యాతండు కడుపులో నుండి
పటురీతి వెడలంగఁ బాఱకయుండు | నటులుగాఁ దెరువుల నన్నిటి మూసి
శిశినంబు చూపి 'చెచ్చెఱ నిందు వెడలు | వశముగా' ననిపల్క వరుస భార్గవుడు
ఒనరంగ నాతెరువున వెడలంగఁ, | గనుఁగొని గోపించు కఱకంఠుఁ జూచి
శర్వాణి యిట్లను: “సర్వేశ, యీశ, | పార్వణ శతధర ప్రాలేయ హర
శారదా గోక్షీర చందన ఘన | శారదసీరద స్వచ్ఛ శరీర,
నరవి సీ కడుపున జన్మించె నితఁడు¹ | గురురీతి నాకును గొడుకయ్యె నిపుడు.
అలుగంగఁ దగునె! పాయక దయఁజూడు. | మలహర, నామాట మన్నింపు ” మనిన
అంగీకరించి యా యంగజహరుండు | “అంగన, నాశిశ్నమందున వెడలె
నదిగాన నిఁక శుక్రుండనువేరఁ బరఁగు, | విదితంబుగా.” నన్న వెన శుక్రుండయ్యె.
అని శుక్రుచరితంబు నా శుక్రుజన్మ | మును ధర్మనూత్నముల్ పురుషవర్తనము
లనయంగ ధర్మజు కెఱిగించె ననుచు | జనమేజయునకు వై శంపాయనుండు
వినిపించె ననిచెప్ప వెండియు మునులు | ¹ వెనుకొని నూతుని వినుతించి యపుడు
అనఘాత్మ, తరువాత నై నవృత్తాంత | మనుహొప్పఁ జెప్పవే యని యడుగుటయు,
² వారిజనాథ, శ్రీవనితానాథ, | గారీశ వినుత, లోకభ్యాత చరిత,
పాపభంజన, దేవ, భావనాతీత, | గోపికావల్లభ, గోపాలబాల,
నరకానురాంతక, నాగేంద్రవరద, | మురహర, నగధర, పుండరీకాక్ష,
అణురూప, ఘనరూప, యాద్యంతరహిత, | మణివత్స, కేశవ, మధుదైత్య హరణ,
ఘనమాని హృద్దేహకలితనందోహ | వినుతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
భక్తవత్సల, జగత్పావన మూర్తి, | ముక్తిప్రదాయక మ్రొక్కెద నీకు.
ఇది వేంకటాచలా ధీశ్వర దివ్య | పద పద్మమకరంద పానద్యరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ | సుగుణాఢ్యసోమనసుకపింద్రవర్య
రచితమై శాంతి పర్వమున నాశ్వాస | ముచితార్థయుతముగా నొప్పి నాలవది.
ఈశాంతి పర్వంబు నేపు దీపించి | ధీశక్తి విన్నఁ జదివిన వ్రాసినను

1. ఈ పాతము ఓరియంటల్ ప్రెస్‌లోలేదు. 2. ఘనతరసంతోషకలితాత్మకై.

గంగలోపలఁ గోటికపిలధేనువుల | సంగజ జనకున ¹కర్పితంబుగను,
 వేదపారగులైన ²విప్రపుంగవుల | కాదరంబున నిచ్చినట్టి వత్సలము,
 పానఁగ సాలగ్రామములు నూఱుకొట్లు | పనుమతీనురల కుర్వర నిచ్చుఫలము
 ఆయురారోగ్యంబులఖిలసంపదలు | వేయభంగులఁ గల్గి వెలయుచుండుదురు.³

---

1. కర్పితంబుగను. 2. ద్విజవర్యులకును. 3. ఇహుహభారతంబే కాక్షరంబు - సెమ్మితోవినయ నిర్మలాత్మకులు.

ఆనుశాసనికపర్వము
సోమన

ప్రథమాశ్వాసము

—*—

శ్రీగరుడాద్రీశ, సృష్టిప్రకాశ, ఆగమవిరుత, శ్రీహరి, నానుజేశ,
జనమేజయునకు నైశంపాయకండు | ఘనశోభా రథకథ చెప్పవోడఁగెః
తెలివిగా నాగీతి దేవప్రతుండు | వెలయుంగ నెంతయు వివిధధర్మములు
వినిపింప వేడుక విని ధర్మసుతుండు | పవిత్రమితియును బ్రహ్మవిద్యుఁడెఁగెః
“తాత, నీచెప్పిన ధర్మములెల్ల | నీకెఱిగినియు నాహ్వాదయంబు మిగులఁ
దావంబునొందె; శాంతంబేమిలేదు; | చేపట్టి యేనేమిసేయును నింక?
నుతికెక్కు దుర్మోదనుడు గూగుండైన | నశనికే నిఖిలరాజ్యంబిచ్చి తొలఁగి
నిలువంగ లేనైతి నెఱిగె ననఁచును | ... ..
కడఁగి మాయద్వితీకశమున నింత | పుడమిలోపలఁబుట్టె; పొక్కడనేను.

గౌతమిలుబ్ధక సర్ప మృత్యుకాల సంవాదము

అనవుడు భీష్ముడిట్లనియె నాతనికిః | “మనుజేశ, విను చంప మనుజుండు కర్త
గాఁగ; డీశ్వరుని నియోగంబున మేలు | కీడును బ్రాపించు క్షీతి జనులకును.
ఇతిహాస మొక్కటి యిందుకు వినుము | ప్రతిగాఁగఁ జెప్పెదఁ బార్థివోత్తంస!
భూమి గౌతమియను భూసురభాను | యామహిఁ గాముచే నటం దనసుతుండు
మృతుండైన నగచుచు మిక్కిలి నేడ్వఁగ | బ్రతిలేని మేటికిరాతుఁడొక్కఁడగుడు
సాలవక పాము రిజ్జనఁ గట్టితెచ్చి | యెలనాగఁగును జూపి ‘యీపాము గెండు
తునుకలు నేతునో! తొడరి మాఁగునునా!’ | అనవుడు, గౌతమి యతని కిట్ల’యెః
“వెనుకొని యెంతయు విధివశంబునను | జూసిపె నీకీడు; ఇచ్చోడ బాముజంపఁ
బరఁగ నాపుత్రుండు బ్రతుకునే! విడుపు | మరయంగ నీపాము” అనిన వాడనియెః
“మదిరాక్షి, యీపేదమాటల నాదు | మదినున్న కోపంబు మానునే యకట!
కావునఁ జంపెదఁగాక యీపాముఁ | బోవంగ విడువనో పూబోణి!” యనిన
‘సరవితోనేను హింసకు నొడంబడను | ధరణిలో’ అనిన ‘బాధకపు జంతువుల
వధియింపఁ బాపంబు వరుసలేదనుచు | బుధులుచెప్పుదు’ రని బోయ పల్కినను

భామినీమణి వల్కెఁ : “ బట్టివరివుని । భూమిపైఁ జంపంగఁబోలదు విడువు”
 మనవు డిట్లనియె : “ నృత్రాసురుఁబట్టి । యెనయంగ నట చంపఁడే ! దేవవిభుఁడు,
 యాగంబు చెఱువఁడే యనమలోచనుఁడు ? । ధీగతి నట్లుగాడే ధర్మహింస ;
 నెఱయంగ నీవు దీనిని నియ్యకొనుము, । తఱలక ” యనిన న త్రరభాయతాక్షి
 స్రుక్కి పావమునకుఁ జొరకున్నఁజూచి । యక్కడ బోయ కిట్లనియె నాపాము :
 “ ధరణిలో నేనేమి తప్పచేసితిని ? । కరమరుదారంగఁ గానవు నీవు ;
 అలవడ మృత్యువరాధీనమగుచుఁ । గలగొని బాలునిఁ గఱచితిఁగాని
 యనయంబు రోషకామానులు లేవు. ” । అనవుడు పాముకిట్లనియె నాబోయ :
 “ సరవి మృత్యువునకు సాధనంబగుటఁ । దరమిడి నిన్నును దండింపవలయు. ”
 ననినఁ, ¹ గుమ్మరి పారెనటకొలపోలి । తనిశంబు నానశంబగునె యోలుబ్ధి !
 అనవుడు మఱియు నిట్లనియె లుబ్ధకుఁడు : । “ ఎనయంగ నెంతయు నేయువాఁ డుండ
 నమ్మేమి నేయు నటం చుచుగుడురె ! । ఇమ్మహి నిన్నును నెవ్వరే బంపఁ
 గఱుతుగా కేరు ? యుత్కంఠతో నిన్ను । నెఱిగి కోపింపంగ నిందయురాదు.
 [అల మృత్యువునకు మీ రరయంగ బుద్ధి । గల సాధనంబులు గారొకొ ! మిమ్ము
 ననుమానముడిగి గీటడఁగింపఁ యు] . ” । అనిన భుజంగ మిట్లనియె బోయకును :
 “ విమలంబుగాఁగ బుద్ధిజులు హవిస్సు । లమరంగ వ్రేల్చిన సధ్వరక ర్ర
 ఘనత నాఫలమును గాంచునుగాక । యెనయంగ వారికి నే ” మన సపుడు
 మృత్యువు చనుదెంచి మెఱసి యాపాము । నత్యంత భక్తితో సంతనిట్లనియె :
 “ ఎటువలె నిన్నును నేఁగోర పసిచి । తటుల వై వన్వంతుఁ డట నన్నుబనిచె.
 ఎనయ నీచావున కీవును నేను । ఘనహేతువులు గాము కాలుండుగాని.
 తగ శశి పావక ధరణి సమీర । గగన జలాది సంకలిత నస్తువులు
 నలవడఁ గాలుని యటచేటి వనినఁ । జెలగి తక్కినవానిఁ జెప్పఁగ నేల ? ”
 అనుచు మృత్యువుపల్క నప్పాము బోయఁ । గనుఁగొని పలికె పంగము పులకింప :
 “ మహిలోన మృత్యువు మాటలు వింటె ! । తహతహపడ నాదు తప్పేమిలేదు ?
 కడగి నాపై సంటఁగట్టంగ దగునె ! । విడువుము నీ ” వన్న వెన బోయ యనియె :
 “ నీవును మృత్యువు నెఱి పాపమతులు ; । కావున వెఱతు నేఁ గడఁకతో మీకు ;
 శేవతో నొరఁగనాడిన దప్పులేదే ! । యీవిధి ? ” ననువల్కు నింతటిలోన

1. నేను కుమ్మరిసార కొలయుఁబోరె నుండును. ఈక్రియ నావకమగునె ! అని, తిక్కన.

నరవి గాలుడు ధర్మసంశయంబునుప | నరుడెంచి బోయతో నప్పు డిట్లనియె :

“పామున మృత్యువు బరగంగ నేను | గామ యీమృతికిని గారణంబర్థి.

(అరయఁ బూర్వభవంబునం దేబుచేసె) | మెఱసి యాకర్మమే మృతినిబొందించె.

మనుజున కతని కిర్మంబొనరించు | జననంబు మరణంబు సౌఖ్యగుఃఖములు

వావిరి నదిగాన నీవాద ముకుగు | దేవిధంబునైన నెపుడు మీ.” రనిన

వినుతింపఁ బామును విడిచె లుబ్ధకుడు ; | చనియె మృత్యువుఁ గూడి శమనుండు ప్రీతి.

అదిగాన దుర్యోధనాదుల నీవు | కదనభూమిని జంపఁ గర్తవు గావు.

వారును దమతమ వరకర్మ నమితి | కారణంబున వైరి కడఁగిపో నట్లు.

అనఘ, యీ యితిహాసమాత్మిలో నిలిపి | యనయంబు నుఖవి గమ్యనిన నిట్లనియె :

అగ్ని సుదర్శన యను కన్యను బరిణయ మాడుట

“మహిని గృహస్థ ధర్మంబున నరుడు | మహానీయ, చరియించి మఱి మృత్యుజనిత

భరిత భయంబును బాహిసంగ | నరవిమైఁ జాలునో? చాలఁడో?” యనిన

నెనయంగ దీనికి నితిహాస మొకటి | వినిపింతు నెంతయు వినుము రాజేంద్ర!

మనువంశమునఁ బుట్టి మనుజులు దిన్ను | గొనియూడ హాస సద్గుణ కలాపముల

సుతికొక్క దుర్యోధనుండును రాజు. | అతని చక్కఁదనంబు నాస్థిలో మెచ్చి

మగున యా నర్మద మఱి నానిఁ బొందె. | అగణితవిస్ఫూర్తి సంత నిర్మలగు

వెన సుదర్శనయను వెలది జన్మింప | సనన్దశగతిఁ బెంచి యగ్నిహోత్రంబు

పరిచర్యలకుఁ బంచె బాధివోర్తముఁడు. | పరువడిఁ బనిచిన భామినీమణియు

నయ్యగ్ని భక్తితో నర్పించునపుడు | తోయ్యలి ముఖకాంతి తోరంపుఁడురుము

సొంపైన నుదురును జూపు పల్వరున | పెంపైన చెక్కులు బింబోష్ఠిరుచులు

మెడయు హస్తంబులు మేల్చి చన్దవయుఁ | గడు నొప్పు నూఁగు గంభీరనాధి

కటి యూరు దేశముల్ కలిత జంఘలును | బటువైన మడములుఁ బొదపన్దకులుఁ

గనుఁగొని మోహంధకారుడై వహ్ని | మునుఁగొని యేకాంశమున ని తికనియె :

“అంగన, నీకుఁగా నంగజాచేత భంగ | మొందితి నన్ను బాలింపు వేడ్క.”

ననిన సుదర్శన యనలు కిట్లనియె : | “అనఘాత్మ, మాతృజ్ఞి సమగు నీకచ్చు ”

ననవును హుతవహుఁ డట్లకా కనుచు | ననుమతిచేసె; నాయవనంబునను

ఆ నరనాయకుఁ డధ్వరంబొకటి | మానుగాఁ జేయంగ మఱి నమృతప్ర

భూనురావలికిని బూజు లొనర్చు | నాననుయంబున నగ్నియెంతయును
విపులై చనుదెంచి విభున కిట్లనియె : | “నువ్వనన్నత నీదునుత నాకునిమ్ము;
రూపింప దాన న్వరూఁంబుగాఁగ | నో పార్థివేశ్వర, యెప్పుగా” ననిన
“అన్యపద్మంబు దీనుఁ డనిని నీతనికిఁ | గన్యకామణిని నేగతి నిత్తు” ననుచుఁ
గవటాత్మకడైనను, గని పీఠిహోత్రుఁ | డపుడు భూవల్లభు యాగంబునందుఁ
దనమూర్తి దాఁచినఁ దలఁకి యారాజు | తనర ఋత్విజులును దాను బ్రార్థింపఁ
దన తెఱంగు యగ్ని ధరణి దేవతల | కినియును నెఱిగింప నవనీశ్వరునకు
వెలయంగ వార లావిధము చెప్పినను | అలవడ తుష్టాత్మకడై మహీవిభుడు
మన మొప్పి కన్యకామణిఁ బెండ్లి నేర, | ననలుండు బ్రాహ్మణుండుఁడై పరియించి
నంతోషఁడై నకల హవ్యములు | నంశయుఁ గైకొని యాగంబు వెలయఁ
జేయించి వేడ్క నచ్చేడియతోడఁ | గాయజు కేలిని గలసి వర్తింప,
ధృతి నుదర్శన నామధేయుండు పుట్టి | క్షితియెల్ల బాలించెఁ జెలిమిఁగోడుతను
ఒనరంగ సతనికి నోఁపువఁతుండు | తనయై డై ప్రభవించె; ధరణి నాశనకిఁ
దొరఁగొని యోధురభుడు నోఁపుపతియఁ | గరమొప్పు బుట్టినఁ గని మహీవిభుండు
వరమతి నయ్యోధువతికిని పెనుని | నరసి నుపర్చుచు డను నగ్నిజునకు
నాలిగా నిచ్చి, నానుదర్శనుడు | నాలోన వేడ్క గృహస్థస్థిరగమునఁ
గృతిమతి మృత్యువు గెలిచెన ననుచు | సతిపఁగోడుశఁ గూడి యాకురుక్షేత్ర
మున కేగి యందుండి మొని బర్హశాల | యొనరించి ప్రీతితో నువిడ కిట్లనియె :
“పొలఁతిరొ! యతిఘలఁ బూజించువేడ్క | గలరు నాకును నీవుఁ గడఁకతో నెల్లు
నేయమ యేనున్నఁ జెలగి లేకున్నఁ | బాయని ప్రీతితో భామాలలామ!

నుదర్శను నింటికి ధర్మదేవత యతిథియై వచ్చుట

వలనొప్పు సతిఘల వాంఛితంబర్హి | నలఁడఁ గలిగెడు నటులను జేయు.
నిను గోరెనేనియు నెప్పుంబునను | బనివడి కింకిరిపడక క్రీడింపు.
వరువడి పతిపనుపగ నెట్లయెనఁ | దరుణులకు ను జేయ ధర్మ మెంతయును.”
అని యూఁడిచెప్పి పాఁకుకయొక్కనాడు | ఎనయ నుదర్శనుం డిద్ధంబులకును
అడవికిఁ బోయి, : కిది యొక్కరుండు | తనయక యేతేరఁ దగి నోఁపుపతియు
వెనఁగొని యర్హ్యోపిధులఁ బూజింపఁ | గనుఁగొని యిట్లని “గామాతురుండ

నాతి, నాకోర్కిఁ బ్రియంబునఁ జేయు । మాతృతగతి.” నన్న నప్పతివ్రతయుఁ
దన పతివాక్యముల్ దలపోయుఁ, గొంకు, । మనసున వెఱచు, నీమాడ్కి నాయెంతి
మనలి యాందోళిత మానస యగుచు । వెన భర్త చెప్పిన విసులధర్మంబు
నకుఁ జొరనూగొన్న, నాతినిఁ జూచి । యకలంఁచిత్తుడై యాబ్రాహ్మణుండు
కనుమఱుగునకుఁ జక్కఁగఁ గొనిపోయె; । ఎనయ నశ్శతీ నచ్చి యిట సుదర్శనుడు
పలుచూఱు పిలిచి యానడఁతి ‘యో’ యనుట । నలనొప్ప లేకున్న నహ్ని సూనుండు
అతుఁ చింతాఘాతముడై విచారింప । నతని నుద్దేశించి యతిథి యిట్లనియె :
“అనఘాశ్శ, యతివ నా కాశిధ్య విష్ణు । డొనరింపుచున్నది; యుగ్మలి నీవు
కినియకుమయ్య మిగ్గి, లి ధర్మోధవి” । అనవుడు హర్షించి యా సుదర్శనుడు
“అనఘ, నీశతమున నలిమోద మన్న । జనిత చిత్తుడనైతి జగతిలోపలను.
ఇందుకు సాక్షు లీ యిల మను నభిము । చందురుండును రవి జలముఁ బావకుఁడు
వాయువు దేవతావలి” యన్న నపుడు । పాయక గూఢాశవాణి భాషించె.
అప్పు డయ్యతిథి ప్రశ్నకుఁ జే నెలిచి । “తప్పక విను మేను ధర్మదేవతను
అనయంబు, నీచిత్త మాయ నచ్చితిని. । అనఘ, నీవ్రతీశుఁ హని గల్గినను
దేగఁ జూడఁ దూచి యెంతే వెనువెలుఁ । దగిలి మృత్యువు వచ్చె దాని గెల్పితివి.
పరమ పితృత భవదీయ భాను; । పామతి నిశ్చలవ్రతుఁడవు నీవు;
ఒడలి తోడుత నీవు నూర్ధ్వలోకముల । కడరి నీ తొలచినయపుడు పోవచ్చు.
అతులిశంబు నా గాకతి నోఘ । నతి నాగ నది యయి పర్తించు నీకు
నతి నగిబాలున; నర నున్న సాము । వ్రతించును నీకుఁ బరిచర్య నేయు.”
అనిచెప్పి ధర్మము హయసంసానమున । మునమై నగదమెక్కి కడలు నంతటను,
ఆ సుదర్శనుఁ డంత నెగిన తాను । భాసుర సంహోషభగితుడై యుండె.
కరమొప్పు బొడవగ్రాశ, నీరు మున । నిరవొప్ప నీకథ యెఱిగి పర్తించు.
అతిథిపూజను గడచి, ధర్మంబు । క్షీతి గృహస్థులకు నుస్థి మొంచులేదు.
ఈ యితిహాసంబు నీ పురోహితనిఁ । బాము బొంబులు వ్రలుల బుణ్యములు.”
అని, భీష్మునిజూచుచు నామోహయె: । “అనఘాశ్శ, బ్రాహ్మణ్యమామూఁడుకాతు
లను జనింపించె లలితాత్మలగున । గొంకొని దొఱకునోణి!” యన ననియె :

ఇంద్ర మతంగ సంవాదము

ధరణిలో బ్రాహ్మణత్వము దుర్లభంబు ; తరమిడి యింద్ర మతంగ సంవాద
మను నితిహాసంబు నలవొప్ప వినుము. | గొనఁగొని యొక విఘ్నకొడుకు మతంగుఁ
డనువాడు యజ్ఞార్ఘ్యమెట్టి పనికి | బనివడి తనతండ్రి పనువున బోయి
తేవతో నొక్క గాడిదపిల్లఁ జూచి | తీవ్రతఁ గోల మొత్తిన నది నొచ్చి
చెలిమితోఁ దఱతల్లెఁ జేరంగఁబోయి | “యలవడఁ నన్నీతఁ డడిచె” ననుటయు
నా గార్దభియు బిడ్డనప్పుడు చూచి | వేగంబె యిట్లను : “వీడు చండాలుఁ
డొనరఁ బ్రచండభావుఁడు గాకయున్న !” | అనఁ బూర్వజన్మ కర్మాధిక్యమునను
అదనైన నిఖిల తిర్మజ్జాతి వచన | విడుదైనయట్టి యా విఘ్నపుత్రుండు
వెలయ నప్పలుకులు విని “నిశ్చయముగ | నలలితంబుగ నివి సశ్యముల్ గాని
పనివడి దూషణ భాషలు గావు.” | అనుచు గర్దభికడ కరుదెంచి తనకు
వరుసఁ జండాలత వచ్చిన విధము | కర ముప్ప నడిగిన గర్దభి యనియె :
“మంగలికిని నీదు మాతఁడ బొందు | సంగతి గలిగిన సరిఁ బుట్టితీపు.”
అనుచు నేర్పడఁ జెప్ప సఫలదూఖమునఁ | దనబోవు పనికి నెంతయుఁ బోక సురలి
జనకున కెఱిగించి “సవడి తొంద్రునకుఁ | బొందఁ బ్రాహ్మణికిని బుట్టినవాడు
అపనిలోఁ జండాలుఁ డగుట సంనియమె ! | నాడి గర్దభి శాపభాగ్ గాఁబోలు !
నది యున్న హాసంబు నంతయుఁ బలికె | విదితంబుగాఁగ న వ్యవస్థమేను
గడఁగి సంపాదితుఁ గాకిని చెప్పి | యడవికిఁ జని తపంబొచరింపంగ
సురపతి పాడనూపి “సువ్రత, నీకు | వరమిత్తు నడుగు పాపసమృత్తి” సనిన
నతఁడును దనకు ధరామరత్వంబు | ప్రతిసో నడిగినఁ బాకశాసనుఁడు
“వడలుము బ్రాహ్మణత్వము మహత్వంబు | అదియేల గలుగును అన్యజాతికిని ?
ఒండు వేడుము నీకు నొగినిత్తు” సనిన | దండిగా నేనొల్లఁ దక్కినవరము
చను సురేశ్వర,” యన్న సస్మితఁ డగుచుఁ | జనియె సురేంద్రుఁ డిచ్చట మతంగుండు
ఏకపాదమున నూతేఱులు దపము | ప్రాకటంబుగఁ జేయఁ బాకశాసనుఁడు
క్రమ్యజువచ్చి “తక్కఁ మాను తపము ; | పమ్మిన దుర్లభపద మాసపడికి.
అనయంబు సత్యగ్రమైయున్న తపము | నొనరఁ జండాలున కుచితమే నేయ !
విదిత మిత్తైఱుగున విమలశపంబు | విదిమడుంగులు చేసి వరగఁ జండాలుఁ

డరుదారంగా శూద్రుడగును నిక్కముగ. | మరల శూద్రుడు నూలుముడుగులు చేసి
కరముపై వైశ్యుడై శనువట్టు; నతడు | గుఱుతుగా వెయిముడుగులు నాచరించి
ధరణీశ్వరుండగు ; దగఁ బదివేలు | దొరఁగొని యొసరించి దుర్విప్రుడగును.
అతఁ డొకలక్షి షాయక యొసరింపఁ | జతురత దీపింప సద్రాప్యహుడగు ;
అదిగాన విప్రత్వ మది గుర్తబు. | అదనుగాఁ బడసియు నది చెడకుండ
నకుపంగ శక్యమే ! నామాట వినుము. | నడికి యనేజన్మంబు, బొంది
పరఁగ నొకప్పుడు | బౌద్ధాణజన్మ | నుగుదారఁగాఁ గాంచి యటఁ గొందఁ జవని
ధనవిషయాదులఁ దదిలి యాచార | మనయంబు విడిచి మోహంధులై చెడుదు
రిట్టివదంబు నీవేల గోరెదవు ? | నట్లన చాలించి నజీ నొక్క వరము
శోరుమిచ్చెద.” నన్న గొనఁగొని యతఁడు | ఊరకున్నను ఇంద్రుఁడొగ్గి బోయె; మఱియు
నంగుష్ఠ మొక్కటి యవనిపై మోసి | యంగద నూతఁడు లామతంగుండు
అపురూపముగ నిరాకారుడై మిగులఁ | దపము నేయంగ, నాతని శరీరంబు
నస్తులై చిక్కి తానట శక్తి తఱిగి | వృష్ణశ లేక భూస్థిశ్చాలై ; నంత
నతిరయంబున నచ్చి యాతనిబట్టి | శతమన్వయఁడనియె: “నిశ్చయముగా నీకుఁ
జెప్పనే ! నృపతులచే బట్టు వడని | రొప్పిన విప్ర శార్దులంబుతోడి
మేలంబు దక్కుము; మేడినిలోన | చాలాయముగ నొక్కవరమిత్తుఁ గొనుము.
చండదేవుండన జగతి సుస్త్రిలు | మెండుగాఁ బూజింప మేలిమిఁ గామ
రూపంబు ధరియించి రూఢిగా విహగ | రూపంబు గలిగి కీర్తుల విలసిల్లు”
మని వరంబిచ్చి యా యమరవల్లభుడు | చనియె నె తయు.” నన్న శమననందనుడు
దేవప్రతునిఁ బత్కె “దేవ, యిట్లు. | నీవిధి కాశికుంఠరీతిఁ బొందె ?
ఎఱిగింపవే ! నాకు నీవేళ” ననినఁ | దెఱఁగొప్ప ననియె నాదేవప్రతుండు :

విశ్వామిత్రునకు బాహ్యాణ్యంబుగలిగిన తెఱఁగు

“బాహు వీ దేవికి జనకుడై వెలయు | జహ్నుని కులమున జగతిలోఁ బుట్టె
గాధినాఁ బ్రకట భూకాంతుఁ ; డంతయును | శోధించి యాతని నుత నత్వవతిని
దన కాలిగాఁగ నాదట ఋదికుండు | ననయంబు నడిగిన నాగాధి యనియె :
“ అరుదార నొకకర్ణ మసితమై దేవా | మరయంగఁ జెలుపైనయట్టి గుఱ్ఱములు
గొలది నహస్రముంకువగాఁగఁ దెమ్ము | ఎలనాగ నిచ్చెద నిట నీకు ” ననినఁ

బాసరంగ నాభార్గవుడు తేరఁబూసి । ఘనముగా వరుణునిఁ గానంగఁ బోయి
యట్టి ఘోటకముల నడిగిన, నతఁడు । ‘ నెట్లు నిచ్చెద నీవెప్పుడైన
వలసిన దలఁపుము వస్తుగుఱ్ఱములు । వెలయుగఁ.’ ననిన దీపిచి భార్గవుడు
అరిగి గంగానదియందును దరువు । దరి నిల్చి నియతుఁడై తలఁప నాక్షణము
యా గాధి చెప్పినయట్టి యశ్వములు । వేగంబై పొడమెగు వేయును సంత.
దానఁబావనమునై తత్ ప్రదేశంబు । పూని కన్యాశుష్టముఁ గుఁ జేసివను
అశ్వతీర్థంబన నవనిలోపలను । శాశ్వతంబై మించె జఁలోకనాథ !
అంత భార్గవుడును నత్తుంగముల । నెంతయుఁ గొనివచ్చి యిచ్చిన, గాధి
శాపభయంబును సంతోష మతుల । దీపితాద్భుతమును ధృతి ముమగ్డింప,
బాగొప్ప జనులెల్లఁ బ్రస్తుతి సేయఁ । బ్రాగల్భముగఁ బెట్లి పరగ జేసినను
అట ఋచికండు గృహస్థ ధర్మంబు । పటుగతి నడపుచు బాని కిట్లనియె :
“ఓరిమై నీకుఁ బుత్రోత్పత్తి గలుగఁ । జాలిన చువును నఁఘటించెదను.
ప్రీతితో వెలయుము బింహాష్టి” యనియె. । అతఁడై తల్లియు నెంతయు మున్నె
యల్లుని మహిమ మహానుభావశ్చ । మెల్లగా మదిలోన నెలుగుటఁ జేసి
యానత్యవతితోడ నట “నాకు నుతుడు । అనతోడుతఁ గల్గునట్లుగఁ బుణ్య
పరుడైన నీవిభుఁ బార్థివు” మనుచు । హరుసంఘ దీపింప నన్నది గాన
సతనికఁ గోమలి యామాట చెప్పె. । అతిధర్మ వగుడైన యాభార్గవుడు
నరనంబుగా రెండు చరువులొనర్చి । పరువడి నొక్కట బ్రాహ్మణత్వంబు
రమణమై నొక్కట రాజభావంబు । గ్రమముతో నెంతయుఁ గలుగునట్లుగను
దన తపశ్చక్రిచేద దగఁ జేసి యిట్లు । వనజాక్షియగు సత్యవతికి నారెట్టి
దగఁ జూపి వేర్వేట తత్సభావంబు । సగణిశంబుగఁ జెప్పి యప్పుడిట్లనియె:
“ జగతి క్షాత్రంబగు చరువు మీతల్లి । కగపద నిచ్చి, బ్రాహ్మ్యంబై నదాని
నెనయంగఁ గొని, నీవు, ఋతుకాలమునను । బాసర నాదుంబరంబును నీదు తల్లి
యశ్వతీర్థజంబు నాలింగసంఘ । శాశ్వతమతిఁ జేసి చరువులు దీరఁడు.”
అని నియోగించిన నానత్యవతియు । వెనుకొని యెంతయు విధిశంబునను
దమతల్లియును మఱి తా నువయోగ । సమయంబునను దగు చరువులు వృక్ష
ములు విడవడినయంత, మునివతంసంబు । తలకొని దివ్యబోధంబున నెఱిగి
తనయింతిఁ గనుఁగొని “తరలాయతాక్షి ! । గొనకొని నీ గర్భశంబు నందు

వినుము భూపతిగాని విప్రుండు గాడు.” అనివల్కి చనుతరు వ్యత్యాస గతులు
దెలిపిన జింతించి “దేన, నీకర్థి । బాలువు దీపింపంగ బుట్టిపాడు
వెలయంగవిప్రత్వవిరహితుడైన । మెలపుతో లోకంబు హెచ్చుచే! యట్లు
గాకుండ వరమిమ్ముకలితాత్మ ।” యచిన । “బ్రాకటంబుగ మీదు బ్రాహ్మణుండగును.
పుడమిలో వీనికి బుట్టినవాడు । పుడమిశ్వరుం డగు బుచ్చసుగంధి!”
అని మునివల్కిన యాకతంబునను । ఎనజాక్షియగు సత్వవతి పుత్ర పాత్రు
లగు జమదగ్నియు నాభ్యుగురాము । డగణిశక్రమమున నవనిలోపలను
దెలియ బ్రహ్మక్షత్ర తేజోవిశేష । కలితులై ; రంతట గాధి భార్యకును
ఓసర విశ్వామిత్రుడుద్భవమంది । యనఘాత్య, నరనాథు డగుచు నుండియును
గురుతుగాఁ జరుతరు గుణసంక్రమమున । బరమతపంబున బ్రాహ్మణుడయ్యె.”
అనుచు జెప్పినవిని యమతనూభవుడు । “ఓనరంగ వీతహవ్యుండను రాజు
వతెఱంగునను విక్రేంద్రుడై మించె? । ఆతెఱంగెఱింగింపు.” మచిన నిట్లనియె :

వీతహవ్యుడు విప్రత్వముఁ బడిసిన ప్రకారము

“వసుధేశ, విను మనువంశజుడైన । వసుధలో శర్యాతివంశంబునందు
హైహయుండను నొక్క యవనీశ్వరుండు । బాహునిక్రమశాలి ప్రభవించె; నాతఁ
డలవడఁగా వీతహవ్యనామంబు । గలిగియుండును ; సంతఁ గడఁగి తదీయ
భార్యలు పదుమరు ; పరువడి వారు । శౌర్యాధ్యులైనట్టి నశ్వుత్రకులను
గరమొప్ప నూర్చురఁగాంచి; రాఘవులు । హరిదశ్యుఁ గాశీకు నాజీఁబిలిచి
యచేసి యాతని నందఱు బొదివి । తనరంగ జంపి; తత్పుత్రుడైన
యలను దేవుండు రాజ్యము సేయనశని । నలవడఁ జంపిరా హైహయనుతులు.
ఆతని నందనఁడగు దివోదాసు । డాతఁటి రాజైన, నాశని మీఁదఁ
గదనంబు సేయంగ, గ్రక్కెన నశఁడు । నదనైన భయమున సంతట బాఁటి
ప్రకట సంయమిని భరద్వాజుమాని । నకలంక భక్తితో నాశ్రయించినను
అతఁ ‘దోడ నోడకు’ మని భయమాడిపి । ‘సుతునిఁ గల్పింతు నిచ్చో’ రివునర్గ
విదళన శాలిగా వెఱవకు’ మనుచు । బొదలఁగా నప్పుడు పుత్రాకామేష్టి
క్షితిలోన సంతయుఁ జేసిన సుతుడు । ధృతి ప్రతర్దన నామధేయుండు పుట్టి
యాదట నాతని యానుగ్రహమున (!) । వేదంబులును ధర్మరేఖలు నెఱిగి

యలవడ జనకుండు యావరాజ్యమున | నిలిపిన గార్య నిర్నిద్రప్రతాప
చతురుడై జనకుండు నమ్మతిసేయ | సతి వేగమునఁ జని యాజు ఖమున
వీత హవ్యుని పుత్రవికతిని జంపి | యాతనిపైఁ బోవ నా వీతహవ్యుఁ
డరుదారగా భృగు నాశ్రమంబునకు | నజ్జి భయంబుతో వాశ్రయించినను
వలనొప్పఁ దన శిష్యునరులలో నునిచె. | తలకొని యాప్రతర్దనుఁడు వెన్నంటఁ
దగిలి యచ్చటికేగి తదనంతరంబ | తగురీతి మునికి వందనము చేసినను
'గరిమ నీరాకకుఁ గారణంబేమి | యరుదుగా నెఱిగింపు' మనివల్కుటయును
వితత విన్నూర్తిని వీతహవ్యాఖ్యు | సుతులచే మిక్కిలి సాంపెల్లఁ దక్కి
క్లితిఁ దనకులము నశించిన తెఱఁగు, | తతథంగి నెంతయుఁ దాను వారలను
నడఁగించుటయు, వీతహవ్యుండు తనకుఁ | గడు నోడిపాటి నగతియును జెప్పి
"యెలమిలో మునినాథ, యిటు వచ్చినతనిఁ | బాలియింపవచ్చితి బోరన " ననిన
ఆభృగుఁ డిట్లను "నందఱు వీరు | వేదంగి వాశివ్యవితతి భూసురులు."
అనుచుఁ జూపిన నవ్వి యహ్మాయి తెఱఁగి | "యనఘాత్మ, యేమ గృతార్థుండనైతి;
శాత్రపు నీరీతి జాతికిఁ బాపి | ధాత్రిలో నతీర్తి ధన్యుండ నైతి.
పరమపుణ్యాత్మ, మీపలుక మోఘంబు, | అరిగెద." నని మ్రొక్కియాప్రాద్దేవోయె.
ఇట వీతహవ్యుండు నెలది దీపించి | తిటుకున సత్తపోధను సప్రతర్క్య
భంగి భావణుని బ్రాహ్మణుడయ్యె. | సంగతి నాడు కృత్సమదసమాఖ్యుఁ
దనయుఁ గాఁ గాంచెను; దత్పుత్ర పౌత్రు | లనయంబు వర్చసుండట విహవ్యుండు
ననువారు నత్కుండు సటఁ దమనుండు | ననయఁ బ్రకాశవాగ్నిండులు మఱియుఁ
బ్రీతిమంతుండును జేర్చి ధీరుండు | నాతతగతి శుకుఁ డట శౌనకుండు
నను మహాస్విజాలు పాయక జనియించి; | రసఘ, మూలంబయి యవ్వీతహవ్యుఁ
డొసర విప్రత్వంబు నొండె నీరీతి." | అని చెప్ప మఱియు నిట్లనియె ధర్మజుఁడు.

దైవ పౌరుషములతెఱంగు

"ధారుణిఁ బౌరుష దైవంబులనెడి | యీ రెంటియందును నెయ్యది యధిక
మారాధిఁ జెప్పవే!" యనిన వశిష్ఠుఁ | డారయ నాబ్రహ్మనశ్శిన సకీడు
అలవడఁ జెప్పినయట్టి వాక్యములు | చెలిమిలోడుత నీకుఁ జెప్పద వినుము :
భువిని శ్రేత్రంబది పురుషకారంబు, | తవిలి యాబీజము దైవము, రెండు

నెలకొని కూడనేనియుఁ గర్మకరుఁడు । ఫలమునఁజేయుఁ బాత్రమా వినుము.
 ఘనముగాఁ బురుషుండు గావించనట్టి । పనికి దైవంబెట్లుఁ ఫల మొనఁగించు ?
 వరునఁ బొరుషము దైవంబు లోహృతు । పరువడి లేకున్న ఫలముఁ బొందంగ
 నేరదు; విత్తు నెంతే నహకారి । యాయాధిఁ గాకున్న నట రిత్తనేల
 పనివడి చెడుఁగాక ఫలవంతమగునె । తనరంగఁ బొరుష దైవముల్ రెండు
 సమములు ధాత్రిలో జననాథతీలక । । క్రమముతో” సనిన “నశ్కర్మంబునందు
 నయ్యెడుఫలముల నానతీవలయు । నెయ్యంబుగా” నన్న నృపతి కీట్లనియె:
 “తగు భక్తితోడ నధ్వపరిశ్రాంతుఁ (?) । డగువాని కన్నంబు నటువెట్టునట్టి
 ఫల మింత యంతని పరికింపరాదు. । అలవడ నన్ని సమారాధనమునఁ
 జెల రేగి పొరుష శ్రేష్ఠత, భవ్య । కలితదానములకు ఘనతర మహిమ,
 నయమొప్ప మానంబునకుఁ బరిజ్ఞాన । జయశక్తియును, బ్రహ్మచర్యంబునకును
 బరమాయువును, జలఫలములఁ దినుచు । నిరతిమై నున్నవానికి రాజ్యపదవి,
 క్షీతిలోనఁ బ్రతభక్షకునకు దివము, । నతుల తవంబున కధిక భోగములు
 నివి కర్మఫలము లింకేమి గావలయు । నవిరళ వాక్త్రా౞ళి నడుగు నీ.” పనిన
 యమసూతి వల్కు “నిజాశ్రయంబునకుఁ । బ్రమదంబుతోడ నాస్పదమైన పురుషు
 నెడ భక్తచరణంబు లెట్టివి గాఁగ । నడరంగవలె? జెప్పు” మనిన నిట్లనియె :

ఆశ్రయ మపరిత్యాజ్యమని భీష్ముండు ధర్మజునకు బోధించుట

“ధీరాత్మ, కాశీశు దేశంబునందుఁ । గోరిక నొకలుబ్ధకుఁడు వేటనోము
 ఘనతర విషదప్త కాండంబు నేయ । ననయ మృగము దప్పి యెలది యైనట్టి
 పువ్వులఁ గాయలఁ బొలుపారి యున్న । యవ్వలివృక్షంబు నటు దాకుటయును
 అవ్వీషంబున శుష్కమయ్యె భూంబు. । నివ్వటిల్లఁగ నందు నెఱినొక్క శుకము
 అవాసముననుండి యక్కడ విడిచి । పోవక యెండకుఁ బుడమి గాలికిని
 బెదరః ధృతిగల్గి పెంపుతో నచటఁ । గడలకయుండ నంక్రందనఁ జెడిగి
 చనుదెంచి శుకము వృక్షము పొంతనున్నఁ । గనుఁగొని యిట్లనె: “ఖగరాజ, వినుము
 ఫలపుష్ప వృద్ధిచే బరగు వనములు । గలవనేకంబులు హ్మశలంబునను.
 ఎనయ నిట్లేటికి నిందులో నిలువఁ । జను” మన్న శుకము వాసపున కిట్లనియె :

“అనఘాత్మ, యీవృక్ష మాశ్రయంబునను | ఘనముగా నిలిచి, శుష్కంబైన విడిచి
తగునెవోవంక! గృతఘ్నత గాడె! | జగతిలో” ననిన దుశ్శృంగునుండు మెచ్చి
‘కోరుము ఎరవిత్తు గుఱుతుగా’ ననిన | నానూఢిఁ జలుక యిట్లనియె నిండునకు ;
“దేవతాధీశ్వర, దివ్యవ్రభావ, | వేదిధంబులఁ దొంటి విధమున నెలమి
గలుగంగ నిమ్ము వృక్షమునకు ” ననినఁ | జెలఁగి యిందుండమృత సేవనంబునను
మిగుల నెలమిచేసె; మేలి యాశ్రితులు | జగతి రక్షింతురు సరసత నధిపు.”
ననవుడు “విభునకు నెనవరతంబు | పనివః యెవ్వరిఁ బాటింపవలయు ?
నెఱింగింపవే!” యన నిట్లనుఁబ్రీతి | మఱియు గాంగేయుఁ డమృతసాధిపునకు:

విభులకుఁ పాటింపవలయునారీని భీష్ముడు ధర్మజునకుఁ జెప్పట

“జననాథ, విను తపస్సాన్వితాయ ముఖ్య | ఘనకర్మ కర్తవ్యతఁ గలిత లోకములు
వశగతములు సేయ వలెనొప్పజాలు | వసుమతీసురులు భావర మన్ననలకుఁ
బాత్రంబు లెంతయుఁ; బతి నాతికెల్లు | ధాత్రీశు కల్లపో ధరణీసురుండు
ఒడయఁ; డాతఁడు పార్వ మొంద సంసరలుఁ | డడయక యలిగినఁ దగు నాపదలును
దలకొను నిండునంతటి వానికైన. | అలవడ విప్రుని నవనీశ్వరుండు
కొడుకుఁబోలె సరయ గురుఁబోలెఁగొలువఁ | బుడమిపో నలంబుఁబోలె నర్పింప
వలయును; వేదసంవాదంబు నిట్ల. | సలలిత బ్రాహ్మణజాతికిఁ గీడు
చేసిన మఱి మున్ను చేసిన సుకృత | మాసానఁ జెడిపోవు నవనీతలమున.
జప హోమముఖ కర్మసంచయంబునకు | నిపులేశ, యధికంబు విప్రున కిడుట.
భూసురారాధనంబునఁ జేసి యొక్క | మాసంబునందును మాయుఁ బాపములు.
అగ్రజన్మలఁ గాంచి యాదరింపకయు | నుగ్రుడై యుండిన నొడవును గీడు.
అని క్రమంబున ఋక్కు యజువును సామ | మును సధర్వణమును బాలుపుగాఁ బలుకు
పలుకుల విందుము పరమర్షివరుల | వలనఁ గౌరవనాథ, వన్నగా.” ననుమఁ
బరమ ధర్మంబులు భవ్యశాస్త్రములుఁ | బరమ తీర్థంబులు భాసుర యజ్ఞ
కర్త యజ్ఞేశ్వరకీతుండు యజ్ఞ | మూర్తి శ్రీహరియని మును మద్రపతికి
వ్యాసుడు చెప్పిన వాక్యములే చెప్ప, | రాసికెక్కిన ధర్మరాజిట్టులనియె:
“అని లాశనారి వృహానుభావుండు | అని విందుఁ జెప్పవే యాతని మహిమ.”

గరుత్మంతుని చరిత్ర.

అనవుడు గాంగేయుఁ డర్థినిట్లునియె: | “వినుము ధర్మాశ్శృజ, వివరంబుగాఁగఁ బనివడి కశ్యపు భామినీమణులు | వినత కద్రువ లన వెలసి; రహ్యాని . వారలఁ గనుఁగొని వరమిత్తు ననినఁ | గోరి యాకద్రువ కొడుకుల వేయి, వినత యిద్దటి వేడె విశ్రుత బలుల | ననయంబు మునియును నట్లకానియె. ఫదపడి యతని ప్రభావంబు వలన | విదితాండ తండముల్ వేయును రెండుఁ బుట్టిన నవి కుండములలోన వేడ్కఁ | బెట్టిన నూతేండఁ బెకలి యండములు అహిసహస్రచులయ్యె; సంత నారెండు | మహిలోన విరియక మఱియుండునంతఁ దన సవతికి సుతుల్ ధరణిఁ బుట్టినను | వినత మాతృర్యంబు వెరవును గదుర నవినీతితో నొక్కయండ మాంతటను | అవియింపఁ బిచ్చుకుంటై యొకఁడుట్టి తల్లిగనుంగొని “తగునమ్మ నీకు! | చెల్లఁబో యిట్లెల చేసితి నన్ను! సేరువులేవైతి; నీనవతికిని | వారక దాసివై వర్తింపు.” మనుచు శపియింప, వణఁకుచు జనని ప్రార్థింప | నపుడనూరుండు “నాయనుజుండు పుట్టి యలవడ దాసీత్వ మది మానఁజేసి | వెలయంగఁ గలఁ” డని వినతకుఁజెప్పి చని పద్మబాంధవు సారథి యయ్యె | జననాథ, యేనూఱు సంవత్సరముల కనఘండు తాత్మ్యండు నవతారమంది | తనతల్లిఁ గనుఁగొని “దాసీత్వమేమి క్రమమున వచ్చె నీక్కముచెప్ప” మనిన | ... .. మును సవతియుఁ దానుఁ బుష్కరరాశి | జనియించినట్టి యువైచ్చిత్రవో వాయముఁ గాంచి వన్నిదమాడుగతి చెప్పుటయును, | అందితగతిఁ బన్న గాంతకఁ డవుడు తమతల్లిదాస్యంబు దప్పింప నలసి | యమరంగఁ గద్రువ యనుమతంబునను అమృతంబు తేజూని యాహారముగను | ... .. గరమొప్పు శబర భక్షణ మొనోంది | [యరుదారఁ గశ్యపు ననుమతంబునను] గజ కచ్చపంబులఁ గలించి మించి | విజయుఁడై యంత దివిజులను గెలిచి సుధ గొని తెచ్చి మెచ్చుగఁ దల్లిదాస్య | మధికుఁడై తప్పించి యవనిలో వెలసె. ఇమ్మహాచారిత్ర మెవ్వరు వినిన | నెమ్మిలోఁ గాంతురు నిఖిల పుణ్యములు.” అనిన ధర్మాశ్శృజం “డనఘ, విప్రసకు | నెనయ నేమయినను నిచ్చువాడ నని యొడఁబడి యియ్యక యొగిఁ బోవువాఁడు | వడి నేమిగతిఁ బోవువాడనొ!” యనిన

నతఁ డిట్లు లనియె “ధర్మాత్మజ, వినుము । క్షితిలోన నొక సక్క చెలగి వానరము
గత జన్మ సంస్కార కలన నొక్కెడను । జతురతతోఁ గూడి సఖ్యంబు చేసి
తిరుగుడు నొకనాఁడు ధృతి వానరంబు । దొరఁగొని యా సక్కతోడ నిట్లనియె :
“కటకటా ! నీకిట్లు కడుహేయమైన । మటుమాయ పీనుగు మాంసంబు దినగ
నేల చాటిల్లె ? నిట్లేమిట నొక్కొ ? ” యెల్లమై ననవుడు ననురను రనుచు
నవని జాతిస్మరియగుట దుఃఖించి । “కువలయామగునకుఁ గోరిన ధనము
నీయంగ నొడఁబడి యాయకపోయి । యీ యల్పజాతినై యిలఁ బుట్టవలసె. ”
అనిచెప్పె ననిన స య్యమతనూధవుడు । నెనయంగ నిట్లు “హీన వర్ణునకు
సలవడ మంత్ర తంత్రాదు లేమైన । వలసి చెప్పిన ధర్మవైరుధ్య మొక్కొ ? ”
యనవుడు : “దీనికి సతులేతిహాస । మునరంగఁ జెప్పెద నుదురాజవంశ !
హిమగిరి మీఁద వనేకులు ద్విజులు । అమితవైఖరిఁ దపమాచరింపంగఁ
బాలుచు నయ్యాశ్రమంబున నొక్కశూద్రుఁ । డలర ధర్మోపేతుఁడనువాఁడు వచ్చి
యా మునీశ్వరులకు సగ్రహియైన । యామహాత్మునిఁ గాంచి యడుగుల కెఱిగి
‘యవదేశ మొనరింపు మోపుణ్యమూర్తి ! । తపముసేసెద’ నన్నఁ దపసియిట్లనియె :
“ఒనరంగ శూద్రున కువదేశమీయఁ । జనదు వైదికము; నిశ్చలత శుశ్రూష
కుండవై వర్తింపు గుఱుతుగా. ” ననిన । దండిగా వాఁడు సంతట నొక్కగుడిసె
కావించి నురపితృ కలితాది పూజ । వేవేగఁ జేయుచు విహరింప, నతనిఁ
గనుఁగొని మునిపతి గ్రక్కనఁ బోయి । యనఘుఁ డాతఁడు సేయు నయ్యనుష్ఠాన
ములలోనఁ గాని యిమ్ముల మానఁజెప్పి । యలగ నీగతిఁ జేయుమని నియోగింప,
నాతఁడు ప్రీతుడై యారీతి నడచి । జాతిగాఁ గాలవశత మృతిఁ బొంది
యొక్క భూపాలున కుద్భవంబుండె. । తక్కక మునియును దనువును దొఱిగి
కోరి యాతని జనకుని పురోహితున । కారయ జన్మించి యఖిలంబు నెఱిగి
యుండఁ, గుమారుని సురీశ్వరుండు । ¹మెండుగా నెంతయు మేదిసీస్థలికిఁ

1. పదపడి యక్కుమారకుడు పట్టుమగట్టి పురోహితత్వమున్

విదిత విభూతితో నొసఁగె విప్రనిపుత్తున కవిభుండు న

వృంద పెడు మోముతో నతని నోఱులు వాఱగఁజూచు ; నాతఁ డె

య్యది గత మొక్కొ నవ్వునకు నంచు మదిం దలపోయు భూపరా ! ”

బట్టంబు గట్టి యా బ్రాహ్మణునుతున | కట్టి పారోహిత్య ముదియిచ్చె, సతఁడు
కర మొప్పఁగా నవ్వుగల మోముతోడఁ | దిరుగంగ, నాభూమి దేవుండు చూచి
యలవడ నొక్కనాఁ డవసరంబెఱిగి | తలకొని యమ్మహిధవులతో ననియె:
“వావిరి నన్ను దేవా! నవ్వుదీవు; | నావల్ల కీడేమి నాకెఱిగింపు
తెలియంగ” ననిన జాతిస్మరణంబు | గలుగుటఁ జేసి తత్కాలంబునందు
ఘనతరానుష్ఠాన గతి విహితములు | తమకుఁ జెప్పట చెప్పి తా శూద్రుడగుట
వినిపించి “తచ్ఛాస్త్ర విషయోపదేశ | మునఁజేసి యారీతిఁ బుట్టంగవలసె ;
నేను నాపుట్టువు నెఱిగినవాఁడ | నై నవ్వుదును; విను మట్టికల్గవము
పాపిగా. ” మృదుచును బాడి గోవులను | ఓపినంతయు ధనమొనఁగిన, సతఁడు
సంతోషచిత్తుడై సకల దానములు | సంతత జపహోమ సత్క్రియల్ చేసి
యాకల్మషము పాసి యాపుట్టువీగి | సాకల్యము గ మునిసంజాతుఁ డయ్యె!
కావున బ్రాహ్మణ క్షత్రి వైశ్యులకు | వావిరి దక్క భూవలయంబు నందుఁ
దక్కినవారి కంతయు నుపదేశ | మొక్కటఁ జేసిన నొందు గల్గవము.”
అని చెప్ప ధర్మజం “ డనఘ, శ్రీలక్ష్మి | చనవొప్పఁగా నెట్టి జనములయందు

లక్ష్మీ నివాసస్థానములు

పసియించు? ” ననిన దేవప్రతుండనియె: | “విశద వైఖరితోడ వినుము భూనాథ!
అరుదార నారాయణాంకతలమున | సిరియుండఁగాఁ జూచి చేరి సంప్రీతి
నారుక్మిణీదేవి యడిగె “నీవెట్టి | వారలయందును పసియింతు? ” పనుచు
నాదేవి రుక్మిణీ కటఁ జెప్పినట్టి | వేదవాక్యంబులు వినిపింతు వినుము:
నిత్య సత్పులు, శౌచనిరతులు, దక్షు, | లక్ష్యంత గురుభక్తు, లప్రమత్తులును,
సరస నిశ్చలమతుల, సత్కిర్యవగులు, | ధరణి నమత్వంబుఁ దపము దానములు
గలుగువారలు నేను గలిగెడి చోట్లు | తెలియంగఁ గ్రూరు నాస్తికునిఁ గృతఘ్నుఁ
గుమతిని వర్జింతు గురుతర లీల. | క్రమమున నిలువడి ఘటశుద్ధి గలిగి
వలనొప్పు నెగిలి వర్జించినట్టి | నలఁతలయందును నిలిచియుండుదును.
తీరముగా నన్యమందరగామి సధికి | తర నిద్రగనుచు భర్తకుఁ బ్రతికూల
ఘననిష్ఠరాత్మయై గడఁగు మానిని | అనయంబు విడుతు నే ” నని చెప్పెఁ గాన
ధరణితలేశ్వర, తత్ప్రకారంబు | తరమిడి బుద్ధిగతంబును జేయు.

మనిన నిట్లనియె : “*నో యసఘాత్మ, పునుమ । వనితాది సంగతియైన సంస్కర్మ కలిత మెవ్వరికిని గలుగు సిక్కముగఁ । దేలువవే!” యనిఁ నదీనూనఁ డనియె :

భంగాస్వను చరిత్రము

“అవని భంగాస్వనుండను రాజు తొల్లి । తినిరి పుత్రార్థమై దేవతాధీశు కప్రియమగు యాగ మప్పుడు చేసి । సుప్రసన్నులఁ గాంచె సుతుల నూర్పురను. కని సంతసంబునఁ గ్రలుచు నుండి । వెనకొని యొకనాడు వేటకై పోవఁ బగగొన వజ్ర దిగ్భాంతి పుట్టించి । యొకఁ డేరకాఁడు పోయెనునట్లు నేయ (?) నిరవొప్ప నాస్పృహ డెక్కినయట్టి । తురగంబుతో నొంటి దూరమైనట్టి యడవికి నేగి దాహంబైన నలసి । కడునొప్పిదంబైన కమలాకరంబు [గనుఁగొని యట తురంగమువెన్నమునుగఁ] । ననయంబు దిగిచి తానంతయు మునిగి యప్పుడే లేచి దాహముతీత నీగు । తప్పక గ్రోలి యంతట నాతి యగుడుఁ, దనుతానె చూచి చింతామగ్నుడగుచు । “నెనయ నీయొడలితో నేభంగిఁ బురికి నరుగుదుఁ ! బోయిన నాపురి జనము । లరయంగ ననుజూచి యంత నేరీతి దలతురో! పుత్రులు తాతలు నఖిలు । నలవడ నేమి సేయఁగఁ గలవారో ! చెల్లెబో దైవమా చేసితివిట్లు ! । ఎల్లవారలు నింక నేమి గాఁగలరో!” యని పురంబునకేగి యఖిలమంత్రులను । గొనకొని రానించి కువలయేశ్వరు డు తనరిన దిగ్భాంతిఁ దాఁబోయి పద్మ । వనమందు మునుఁగుట వసితయుసగుట గుఱుతుగా నెఱిగించి, కువలయంబునకుఁ । బరువడిఁ గొడుకులఁ బట్టంబు గట్టి యడవికి నేగి సంయమితతీఁ గాంచి, । తడయక యెంతయుఁ దప మొనరింప, నందొకమాని యయ్యతివఁ జేపట్టి । కందర్పకేళిని గవయ, దానికిని బాలుపొంద నూర్పురు పుత్రు లుట్టినను । గోలఁదిగాఁ బూర్వపుఁ గొడుకులయెడకు వారలఁ గొనిపోయి వలనొప్పఁ జూపి । యారణ్యమున నొక్కయనఘుండు దన్ను బొందుట కతన నీపుత్రులు నూర్పు । రందంద జనియించిరిని యెఱింగించి, ‘మగతనంబున మీరు, మగువతనమునఁ । బొగడొంద వీరలుఁ బుట్టిన కతన నడరంగఁ దోఁబుట్టు లగుదురు పంచి । కుడుపుఁడందఱు;’ నన్నఁ గూర్చితో వారు

* “పురుషుల పురంధ్రుల సంగతియందు సుస్పర్శ మఖంబు నతిశయంబెవ్వరికిఁ గలుగును ? ”

పాసంగ భ్రాతృస్నేహములు గల్గి విమతు | లసద్భక్తిగతి భయమంద రాజ్యంబు
పరువడి ననుభవింపంగ నంతలోన | సురపతి యెఱిగి “భాసురగతి వీని
కే సహితము నేయ నిది హితమయ్యె. | పూని రాజ్యనమ్మి పుత్రాభివృద్ధి
బలిమియు నిమ్మహివతికిని గలిగె. | చెలువేసి పిఘటింప జేయుదు వీని.”

అని భాసురాకారుడై పోయి పూర్వ | తనయుల గాంచి యెంతయు నిట్టులనియె :
“మేదినిపతులార, మీజనకుండు | ప్రోదిగా నెవరికో పుట్టినవారి:

దోడ బుట్టువులని తోడిబడఁ దెచ్చి | వేసుక రాజ్యంబు విభజింపఁ దగునె !
ఎచటి తోబుట్టువు ? లెన్నటివారు ? | కుచరిత్రులగు వారు క్షోణితోపలను.

అని వగపుట్టింది యపరపుత్రులను | ఎనయంగఁ బూర్వక లెఱుంగకుండంగ
నితకరి మాటల నీరివ్యపుట్ట | జతనంబుగాఁ బల్క, సరి వీరువారు
నొనరంగఁ బనిపూని యుద్ధంబు చేసి | యనిలోనఁ జచ్చిన, నాత్మలోవగచి
మునిసతి వన్నులు మోమును మోది | కొనుచు దుఃఖింప నా కులశైలభేది
యలవడ విప్రుడై యచటికిఁ జోయి | “నలినాక్షి, యింద్రుండ నాకు నిష్టంబు
గాని యాగంబు వేడలఁ జేసితివు, | జానొప్ప నదిగానఁ జంపితి వీరి.”

ననుటయు ఘన సంభ్రమాశ్చర్యదిత్ర | మున జాగి మొక్కి “యోపుణ్యచారిత్ర,
యవనిలోఁ దనయులకై మూఢబుద్ధి | దివిరి యే ¹ జేసితి దేవ, రక్షింపు.”

అనినఁ బ్రసన్నుడై యమరవల్లభుడు | గొనకొని నీకిత్తుఁ గొందఱినుతులఁ ;
గరమొప్ప నెత్తఱి గాంచినవారి | నరయంగ నొసంగుదు ?” ననిన నిట్లనియె :

“కాంతనై యుండి యే గనినట్టినుతుల | నెంతయు నాకిమ్ము నెలమితో” ననిన
శతమన్యుడనియె “నిచ్చలు (?) తొల్లిగనిన | సుతుల నేలడుగవు క్షోణితలేత !”

నావుడు సిగ్గుతో “నాతులకెల్ల | నేవిధంబునఁ గూర్చియుల్ బిడ్డ” లనిన
“నత్యవాయుడనైతి నకలనందనులు | నిశ్శులై బ్రదుకంగ నెగడుదు వీవు;

పురుషభావంబునఁ బొగడొందు.” మనిన | సురనాయకునిఁ జూచి సుదతి యిట్లనియె :
“దేవతాధీశ్వర, దివ్యప్రభావ, | భావించి పుత్రులఁ బడసితిఁ జాలు.

వనితనై యుండెద వరముగా నాకు | గొనకొని యిపు డొనంగుము ప్రీతితోడ.”
ననవుడు విస్మితుండగుచు నింద్రుండు | ‘ఘనముగా నిందుకుఁ గతమేమి ?’ యనినఁ

“బురుషులకంటెను బుష్పగంధులకు | సురత సౌఖ్యంబు లెచ్చినధికంబు

1. ‘తప్త’ అనుమాట అధ్యాహార్యము.

కావున నాకిట్టిగతి రమియింపఁ | గా వేడుకయ్యెడుఁ గరమొప్ప ” ననిన
 నమరనాయకుఁడును నట్లకాకనుచుఁ | గొమరొప్పఁ జనియె నోక్షోణీతలేళి |”
 అనుచు గాంగేయుఁ డయ్యమతనూజునకు | ననయంబు విష్ణుమహాత్వంబు మఱియు
 వైష్ణవధర్మముల్ పరభక్తి యుక్తి | విష్ణువాహనమైన వినతాతనూజు
 ఘనచరిత్రంబును గలిత విఖ్యాతి | నొనరిన యా సాంఖ్యయోగ యుక్తులును
 జ్ఞానప్రకారంబుఁ గరమొప్పఁ జెప్పి | మానుగా నిట్లను : “మనుజులోకేశ !
 ఇమ్ముహాచారిత్ర మేకాక్షరంబు | నెమ్మిహో విన్నట్టి నిఖలమానవులు
 దురితంబు లెల్లను దొఱఁగి నుజ్జాన | భరితులై యుందురు భవ్యవిస్ఫూర్తి.”
 ననుచు దేవప్రతుం డా ధర్మజునకుఁ | జెనుపొంద నెఱిగించెఁ బ్రీతితో ననుచు
 జనమేజయునకు వై శంపాయనుండు | వినిపించెనని చెప్ప వెండియు మునులు
 “అనఘాత్మ, తరువాతనైనవృత్తాంత | మనువొందఁ జెప్పవే!” యని యడుగుటయు
 గోవింద, మాధవ, గోపికారమణ, | పావన చారిత్ర, పరమేశ, యీశ,
 కారుణ్యసాగర, కంజాత నేత్ర, | వాఙ్మనాథ, శ్రీవనితాననాథ,
 దానవ సంహార, దైవతారాధ్య, నైవతేయధ్వజ, వైకుంఠనిలయ,
 ఘన మానిహృద్యేహకలితసందోహ | వినుత ప్రకాశ, శ్రీవేంకటాధీశ !
 భక్త వత్సల, జగత్పావన మూర్తి, | ముక్తి ప్రదాయక, మొక్కెడ నీకు
 ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య | పద పద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
 మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ | సుగుణాఢ్య సోమన సుకపీండ్రరచిత
 మాను శాననికాఖ్యమైన పర్వమున | నానుపూర్విగఁ బ్రభమాశ్వాసమయ్యె.

ద్వి తీ యా శ్వా స ము

శ్రీ భోగిగిరివాస, చిరతరోల్లాస, | వైభవ నిలయ, శ్రీవనితానాథ !
జనమేజయునకు వై శంపాయనుండు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పదొడగె.
ఆరీతి విష్ణుమహాత్మ్య ధర్మాదు | లాయాధిగా విని యమతనూభవుండు
“పానగఁ గన్యాదానమునకు వరుండు | వసుమతిలో నెట్టివాఁడు గావలయు !”

అష్టావక్రుని చరిత్రము

ననుటయు భీష్ము డిట్లనియె : “ నిందులకు | వినుతేలిహాసంబు వినుము చెప్పెదను.
అనఘ, యష్టావక్రుండను బ్రహ్మచారి | తనర వదాన్యుడన్ తాపసోత్తముని
తనయ నువ్రభయను తరభాయతాక్షిఁ | గొనకొని పెండ్లి కాఁగోరి ప్రార్థింప
నా వదాన్యుండు నిట్లనియె : “ నీకిత్తు | నోవిప్ర, యంతకు నుత్తర మరిగి
ర ” మృన్న ‘ నచటికి రమణమై బోదు ? | పద్మినవేడ్క నేపని యాచరింతు!
నానతీవే ! ’ యన్న నావదాన్యుండు | “ నూనిత చారిత్ర, మనుజవాహనుని
పుటభేదనంబు సొంపులు మీఱఁగడచి | యట హిమగిరికేఁగు ; మధవునిఁగూర్చి
దాక్షాయణీదేవి తపమాచరించె | నక్షీణ భక్తితో నాప్రదేశమున.
ఆడుచుఁ బాడుచు సమరగణములు | గూడి చరింప నుగ్రుం డట నుండు.
అది పుణ్యదేశ మొయ్యన చూచి గడచి | కదలిన మతి నీపకాననం బర్హి
గానంగనగు ; నందు గట్టిప్రాయమున | మానినిగలదు నిర్భా పుణ్యచరిత.
చూచి వచ్చిన జాలు సుదతి నీకిత్తు | నోచతురాత్మక, యుజ్జ్వలతేజ ! ”
అనపుడష్టావక్రుఁ డట్లుకాకనుచుఁ | జని బాహుదానదిఁ జయ్యస దాటి
పానగ ధనాధీశు పురమున కరుగ | నసదృశుండగు నమృహాత్ముని రాక
విని యెదురేతెంచి వినయంబు నెఱపి | కొనిపోయి పూజించి గురుతరభక్తి
నిలిపిన, రంభాది నెలఁతలుఁగూడి | యలవడఁ బాటల నాటల బ్రొద్దు
నొలసినగతిఁ బుచ్చ నొక్కవత్సరము | నిలిచి యాధనదుండు “ నీకేడివలయు
నలరంగఁ జెప్పవే ! ” యనిన “ నర్జునును | ... ..

సంపన్న మిదే విను సంయమి యొకఁడు । అంపినఁ బోయెద నాతనిపనికి
 ఇంతియగాని నాకెద్దియు వాంఛ । యంతరంగమునలే ” దని పోయిపోయి
 హిమశైలతటమెక్కి యీశుండు క్రీడ । సమరినయెడఁ గాంచి యాతలపోయి
 కడిమిభూజంబులకాననం బర్థి । దడయక చూచి చిత్రక రమ్య హర్ష్య
 ములు గని యందు సమున్నత మైసె । కలితహర్ష్యంబు దగ్గఱఁబోయి నిలిచి
 తనరంగ లోనికిఁ దనపేరు చెప్పి । పనిచిన భామలు పఱతెంచి తోడు—
 కొనిపోవునప్పు డా కువలయాక్షులను । గనుఁగొని మనమునఁ గలఁ కేమిలేక
 చనుచు నభ్యంతర సదనంబు చొచ్చి । కనకభూషణ రత్నకలితయు దివ్య
 గంధాంగరాగయుఁ గమలేక్షణయును । బంధుర సౌందర్య భరితయు మఱియు
 సంచిత ప్రాథ వయస్కుయు నగుచు । మించిన సతీజూచి ‘మేలుగావలయు’
 ననుచు దీవించిన, నబ్జశోచనయు । నెనసిన వేడుక నిందు రమ్మనుచు
 నొసరఁ బ్రత్యుత్థాన మొగి జేసి ప్రీతి । మునివరుఁ బర్యంకమున వేడ్కనునిచి
 భాసురంబుగ నర్హ్య పాద్యాదులిచ్చి, । యాసమీపంబున నర్థి గూర్చుండి
 పదపడి నేతుల విభ్రమవికారములు । గురుతుగా లోచన గోచరమైన
 నొల్లక ‘వీరేల యుగ్మలి’ యనిన । సల్లాపమున వారి సకియ పోననిచి
 పనిపడి నముచిత భాషణంబులను । ఎనయంగ రాత్రిమయ్యనయంతలోనఁ
 జలియయ్యె ననుచు నిశ్చలవృత్తి నతని । కలిత తల్పమునకు గ్రక్కునవచ్చి
 పదపడి యతని గుబ్బుల నొత్తియొత్తి । కదియంగ మిక్కిలి కాఁగిటఁ జేర్చ
 మదమేమియును లేక నూనయియుండె । నడలని మనసున ; నట్లున్నజూచి
 యత్తన్వి: “మగవారలట భోగపరులు ; । చిత్తంబులోఁదాల్చి చెలులకుఁగలదు ;
 ఏఁగోర రతికేళి నేలపు తగునె ! । లోఁగక నీమీఁదిలోలతనున్న
 నన్ను మన్నింపవే ! నాథుండవగుచు । నెన్నిభంగులనైన నీవేళ నీవు.”
 అనిన సప్తావక్రఁడయ్యంతిఁజూచి । “ఘనకుచ, తగునె యిక్కఱణి వచింప !
 పరసతి గమనంబు పావకరంబు । ధరణి నే నస్థలిత బ్రహ్మచర్య
 ముననుండి పత్ని నిమ్ములఁ గోరినాడ ” । ననవుడు మఱియు నిట్లనియె నాయంతి :
 “పనితలు కామార్తివశతఁ బెంపొంది । తనరంగఁ బురుష శతమున్నకైన
 ... ..
 కులహాని దలఁపరు, కొడుకులఁజూడ, । రలుకరు మగలకు నది విచారింపు ;

సంగమంబునఁ దృప్తి చనరు నిక్కువము । అంగీకరింపు నీ ” వనిన నిట్లనియెః
 “కలవడి నిదియెట్టి కార్యంబు గాఁగఁ । బలికెను మాటికి భామాలలామ !
 మదికి నెక్కనియట్టి మాటలుఁ గలవె ! । మదవృత్తి యింతట మానుమేఁబోయి
 వచ్చెద. ” ననిన నవ్యామాక్షి నగుచు । ‘నచ్చుగా నీకార్యమగుట యెఱింగి
 పోవుదు గా’ కన్నఁ “బూఁబోడి, నన్ను । గావరంబున వచ్చి కదియకుండినను
 నిలిచెద ” నని చెప్పి నమ్మనంబునను । “బాలుపొంద నిది శాపమునఁజేసి ముదురు-
 తనము నొందిన దేవతరుణి గావలయు. । ఘనముగా నట్లయ్యెఁ గాకుండెనేమి
 [తీరముగా నీయమ తెఱఁగు నెఱుంగ] । నరవి నాయాత్మ విచారింపనేల ! ”
 యని యూరకుండిన సంత వేగుటయుఁ । దనరంగ నుచిత కృత్యంబులు దీర్చు
 మని పల్కి స్నానీయమైన ద్రవ్యంబు । లనయంబుఁ దెచ్చి సంయమియనుమతిని
 మృదుకరతలమున మేనల్లఁ దోమి । నదమల మతిఁ గృతస్నానఁ జేయింప
 నతఁడు సంధ్యాది కృత్యంబులు దీర్చ । సతివేగమున ముని కన్న పానాదు
 లలవడఁగాఁబెట్టి యతుల వాక్యములఁ । బాలుచు వేమకఁ బొద్దు పుచ్చుచు నుండి,
 యెలమిలో రాత్రి యయ్యింఁ దల్పమునకుఁ । బిలిచిన రాకున్న బింబోష్ఠి యనియెః
 “ధరఁ గన్య సస్థలిత బ్రహ్మచర్య । పరిణతిఁ జాప్సె యేఁ త్రౌఢ వయస్కు-
 నైతి ; స్వతంత్రను నను బెండ్లియాడి । చేతోభవునికేలి చెందు నీ. ” వనిన
 సతిఁ జూచి మఱియు నప్రావక్రందనియెః । “సతుల బాల్యంబున జనకుండు, మఱియు
 యౌవనంబున భర్త, యట వార్ధకమున । వావిరిఁ దనయుండు వరుసతో నరసి
 నడపుగా కెందును నారీమణులకుఁ । జెడుబుద్ధిఁ దమయిచ్చ చేయంగఁ దగున !
 నీవని యిచ్చిన నజ్ఞఁ బెండ్లియగుట । వేవిధంబులైన విను పాడి గాదు. ”
 అనునమయంబున సంబుజగంధ । ఘనయావనాంగియుఁ గలిత సుందరియు
 నయ్యిన దానిపై నటఁ జిత్తవృత్తి । చయ్యన పోసక సంయమి పరుఁడు
 “ఈ కవటములేల యెలనాగ, నిన్ను । బ్రాకటంబుగఁ జెప్పి పనుపుము నన్ను. ”
 అనవుడుఁ బ్రీతయై “యనఘ, నిన్నరయఁ । బాసర వదాన్యుండు పుత్రైంచె ; నేను
 నుత్తరదిశఁ జమ్ము ; ఓలిసిస్థ । యుత్త మోత్తమము పుణ్యోజ్జ్వలమూర్తి !
 నిను మెచ్చునాతఁడు, నెలఁత నుప్రభను । బనివడి పెండ్లియై వరఁగు సౌఖ్యముల. ”
 అనిన నద్దేవికి సంజలి చేసి । చని వదాన్యునిఁగాంచి సకలవార్తలును
 జెప్పి యాతనిపుత్రిఁ జగురాకుఁబోడిఁ । గవ్వరగంధి వేడ్కలఁ బెండ్లియగుచు

నతుల సౌఖ్యంబుల నంది కీర్తులను । జతురుడై మించె నష్టావక్రం డధిప ! ”
 అనుచు జెప్పిన విని యమతనూభవుడు । “ననిచిన మునుల వల్లను శూద్రజాతి
 భామలయందు నున్నవ మైనవాడు । ఆమెయి బ్రహ్మర్షి యనఁ జేయుడునె!
 యిల్రైఱంగంతయు నెఱింగింపు.” మనిన । నత్రతీ మఱియు నిట్లనియె భీష్ముడు:
 “జగతిలో నాలుగు జాతుల నెతులఁ । దగు వివాహంబుగా ధరణీసురునక.
 సరవి రాజుకు మూఁడు జాతులయందుఁ । బరిణయశ్రీ వహింపఁగవచ్చు; వైశ్య
 వరునకు రెంటఁ బ్రవర్తింప వచ్చు. । గురుతుగా శూద్రునకును దనజాతి
 కన్యక సతియగుఁ; గలిత వివాహ । ధన్య ప్రకారమీ ధర్మంబు దక్కి
 ప్రతిలోమ నరణియై పరఁగు సంకరము, । తతభంగి ధరణిలోఁ దల్లియేకులము
 నాకులంజేయగు సనులోమజనకు. । సాకల్యముగ నిది సామాన్యమైన
 తెఱఁగు; విశేషించి ధృతి మునివరుల । గురుతింప విజ్ఞాన గురుతపో మహిమఁ
 జేసి తద్విజ్ఞాన సృష్టిలోఁలను । వాసికెక్కంగ భూవర, యోని యెద్ది
 యైనను భూసురులగురుని నిజము. । ఆ నెలవున నృపు లనులోమవృత్తి
 వరున నాత్మప్రభావముల స్వకీయ । తర (?) బీజజాలకును దమకులంబగుటఁ
 బరఁగింత్రు; ముని నృపవర్మలవలన । నరవితోఁ గల్గిన జన్మంబులెల్లఁ
 దతభంగి బీజప్రధానంబులగుచు । సతిశయిల్లును; విను మా వశేష్ఠుడు
 గొనఁకొని ఋశ్యశృంగుఁడు సగన్త్యుడుఁ । బనివడి వ్యాస కృప ద్రోణముఖ్యు
 లవని జన్మించిన యవ్విధంబెల్ల । వివిధ శీతుల భువి విందుమే కాదె!
 వినుతింపఁగా నిట్టి విషయంబునకును । విను మనువచనంబు విధువంశతిలక!
 మునుల జన్మంబును మునుమిడి నదుల । జననంబు సిద్ధుల సంభవం బర్థి
 వనుధఁ జర్చింప నెవ్వరికిని వశమె! । వసుమతీనాయక, వైభవలీల.”
 అనవుడు “దానంబు కర్తవ్యమైనట్టి । ఘనుఁడు బ్రాహ్మణుఁ డెట్టిగతివాడు? లింగి
 యయ్యిననో? యలింగై చరించుటనో? । యియ్యెడ నాకు నీ వెఱింగింపు.” మనిన

భీష్ముడు ధర్మజునకు దానపాత్రభాతుల తెఱఁగెఱింగించుట

“నిరపిమై విప్రుండు నిజవర్తనమున । ధరఁ జరింపుచునున్న దానార్హుడగును
 ఎనయ నలింగియైనను లింగియైన.” । అనవుడు నప్పండవాగ్రణి యనియె:
 “ఎలమి దానములకు నెట్టిబ్రాహ్మణులు । అలవడఁ జాత్రంబు లది యెఱింగింపు.”

అనవుడు “ సద్ధర్మ లోకోధనులును । జననత, దాంతులు సత్కళీలురును
నిజకర్మ నిరతులు నెఱి నలుబ్ధులు । విజితేంద్రియులు శుచుల్ విమలసమృతులు
దాన పాత్రములు; వేదంబు సాంగముగ । జానౌషఁ జదువుట మటకర్మనిష్ఠ
గలిగి తత్వవిమతా ఘనలకు నీగి । కొలఁదిగాదు సహస్రగుణ విశ్రుతంబు.
అకలంక గతి యోగ్యుడైన విప్రుండు । ఒకరుండు సంప్రీతినొందిన సకల
దేవతా పితృతతి తృప్తి బొందుచును । భూవగ, పూర్వాహ్లామును సహస్రాహ్లా
మును దేవ పితృకార్య ముఖ్యకాలమాలు. ” । అనిచెప్పి మఱియు నిట్లనియె భీష్ముండు:
“ మొగిఁ గాలహీనంబు భుక్తశేషమును । దగ నమంత్రము వీతశంత్రము కీల—
కేశ ప్రదుష్టము క్షీణిని రాక్షసుని । వాసిగాఁ గొందు; దేవపితృక్రియలను
వడి దురాత్మకులైనవారికిఁ బెట్టి । దశయక దాని దైత్యులు గొందు.
మత్తుని జమని నున్మత్తునిఁ బఱితు । జిత్తవిభవంబైద్యుఁ జెలఁగి రోగస్థు
సంగవిహీనుని సపగతనియము । సంపద గ్లీబుఁ బుని గాయకుని,
బ్రాణి విక్రయమున బ్రదికిమనతని, । రాణి. చి శోమవిక్రయుని, నామ్నాయ
విక్రయుఁ, గన్యకా విక్రయు, ధర్మ । విక్రయు, సంధ్య తా విడిచినవాని,
సలిమిఱి యౌపాసనము లేనివానిఁ । గొలఁది షడ్వి నిచ్చి కుడిచెడివాని
దైవపితృర్థమై తగదు పెట్టఁగను. । ఓశ్య, చెప్పిన యోగ్యుల వినుమా; :
భోజనార్థులఁ దృప్తి పొందించు నతఁడు । శ్రీశ శోరులచేతఁ జేటించి
ధనము వాంఛించు నాతఁడు, వ్రతంబునకు । సనిచిని యుద్ధాపనము నేయఁపలఁచి
యధించు నాతఁ, డత్యంతంబు భక్తి । సార్థత గురువుల జననీజనకుల
దారపుత్రులఁ బ్రోవఁదలఁచెడి యతఁడు । ధారుణిలోపల దానయోగ్యుండు.
చలివంద్రియును మఱి సత్రసాలయును । గొలఁది మిఱిసఁ జచ్చుకొట్టమువ్రచ్చి
తిరిగెడు వాఁడును, దేవతాదులను । గురువుల నిందించు క్రూరకర్ముండు
సతిధి వృద్ధాదుల కాహారకలన । మతులిత గతిని జేయనివాడు, మఱియుఁ
గృతమతి విషశస్త్ర కేశవిక్రయుండు, । సతుల శస్త్రముచేత సంగనాజనము
లను భూమిదేవతలను గోగణముల । నెనయంగఁ దఱిసి పోయినవాడు, జనులు
మొగి నడచెడి మార్గమునఁ గంపయడఁచి । పగగొని కొయ్యలు పాఁతినవాడు,
నేరమి లేకయే నెవమిడి ధనము । నూరక కొనియెడి యుద్వీకర్షరుండు

మాయావతులఁ గాఁగ మగువలఁజేసి । పాయక కామంబు ప్రబలఁ గావించె.
అంతటఁ బురుషులు సజ్జలోచనల । చింతావిచేష్టతఁ జిక్కులఁ బడుచు
కోపరోహది దుష్టణయుతులైన । భూపాల, సామర్థ్యములు లేకపోయె;
నమరులు ప్రియమంది రట్లుగావునను । గమలేక్షణలు మాయగలిగి యుండుదురు.
ఘనముగా దీనికిఁ గథయొక్క లేను । వినిపింతు వినుచు సద్విమలచిత్తమున.

దేవశర్మయను మునిభార్య రుచియను దాని చరిత్రము

జగతిలోపల దేవశర్మ యనంగఁ । బాగడొంద వెలసిన మునివరు భార్య
రుచియను నంగన రూపలావణ్య । నిచయ మనోహర సీరజాతాక్షి
కల, దొక్కనాడు చక్కఁగ దేవశర్మ । కలవడి నొక్క యాగమ్మున కర్థి
నయమొప్ప నుపదర్శనంబు గావింప । రయమునఁ బోవుచుఁ బ్రకటించి యవుడు
తన శిష్యు విపులునిఁ దగవొప్పఁ బిలిచి । మునుదుడి యేకాంతమున నిట్టులనియె:
“రుచి వేచి తిరుగును రూఢి నింద్రుండు । ఉచిత విన్యూర్తుల నోపుణ్యమూర్తి!
దాని నెఱింగి నేఁ దద్దయు రక్ష । శ్రీ నిత్యముగఁ జేయఁ జేరలేడతఁడు.
కావున నాకింకఁ గ్రతువు సేయింపఁ । భోవంగ వలయు నద్భుతవృత్తి సేడు,
ఓఱి బరదార సముత్సృకత్వమునఁ । దగిలియున్నాడు సుత్రాముండు శాన
ఘనముగా రుచికి రక్షణ విధానంబు । నొనరింపు.” మనిన నయ్యురు తపోధనునిఁ
గనుఁగొని విపులుండు కరమర్థిఁ బలికె: । “అనఘాత్మ, యేరీతి నాఖండలుండు
చనఁ జొచ్చునో పరసతి గమనమున ?” । కనుటయు నిట్లను నాదేవశర్మ:
“అవని ననేకమాయలు గలవాడు; । భవదూర, పెక్కురూపములు గానేర్చు;
కృమి మృగ పశు పక్షి కీటాది జంతు । సముదాయ రూపంబు నవరింప నేర్చు.
అవియెల్ల సీతితో నరయంగ వలయు । భువిఁ బుణ్యపురుష, యే బోయి వచ్చెదను.”
అని యప్పగించుచు యాగంబునకును । మునిపతి పోయిన, మొగి విపులుండు
తనచిత్తమున నవధానంబు గలిగి । వనితఁ గాచుచు నుండె వసుధాధినాథ !
ఆరీతినుండియు నటనొక్క వెరవు । వారక యూహించి నడి విపులుండు
“నానరఁ బ్రవేశింతు యోగప్రభావ । మున రుచికాంతను ; ముని నెమ్మనమున
నిది తప్పుగా నెన్ను నే! వెరవేల । యదియ చేసెద నుపాయము శంకదక్కి.”
అని వితర్కరింపుచు నా నతియొద్ద । ననయంబు భక్తితో నాసీనుఁ డగుచుఁ

బనివడి యుచితసంభాషణంబులను । జెనసి యెంతయుఁ గొంతనేపు చెల్లించి
లలి యోగమాయాబలంబునఁ జేసి । తెలివితో యోగ సుస్థితి నడపుటయు,
బహుఁ డాకాశమునఁ బరఁగు విధమునఁ । బ్రవిమలగతిఁ జేసి భామదేవమునఁ
గలిపె నయ్యంతికిఁ గానరాకుండ. । వెలయుంగ నిట్లు ప్రవేశించియుండు—
నంతఁ బురందరుఁ డధిక తేజయున । నెంతయుఁ జనుదెంచి యెలమి నవ్విపులు
నిజ శరీరము చూచి నిద్రగాఁ దలచి । భజన నున్నప్పుడై పనికి పలేక
'చెలిమితో' మునిపత్నిఁ జేరంగవచ్చి । పలిక నిట్లని మృదుభాషణంబులనః
“తరళాక్షి ! నీవుకతంబుగా మరుఁడు । పరువడి నెవుడు నా భావంబుఁ గలఁచు.
ఆరయంగవలవదే యజ్ఞాక్షి, నన్ను । గర మొప్ప నీ నిండుఁగొఱిటఁ జేస్సి.
అవిరళవిన్నూర్తి నీకుధరాచ్యుతంబు । చవిచూపవేనాకుఁ జవలాయతాక్షి!
తలకొని నీ వాక్కుభావృష్టిచేతఁ । జలమున విరహాగ్ని చల్లఁగాఁ జేయు.”
మఱచు బల్కినవిని యమ్మానిపత్ని । మన మొప్పఁగా మూఢమతియయి లేచి
యలపున నెనులేగి యాదరింపంగఁ । గొలఁదిగాఁ దగినపట్టునకును జొరఁగ
నేరక యూరక నెఱి నుండ; నంత । వారక తమకించి వాసవుండనియెః
“ఏను సురేంద్రుండ నిభరాజమాన ! । జానొప్పు గామాగ్ని ¹నలసలఁ గ్రాఁగె;
నన్ను మన్నింపుమెంతయుఁ గృపతోడఁ । గ్రన్నన.” ననిన నక్కాంతాలలామ
తనువున నున్నట్టి తాపసోత్తముఁడు । పనితాంగమును బాసి పున న్నిజాంగ
వర్తియై యంతలో వాసవుఁజూచి । “ధూర్తపు గాక బంధుర కీర్తినిధివె!
తేవతో మున్ను గూడిన భగాంశత్వ । మావల మఱచితే! యెప్పుడ, పొమ్ము.
గుఱుతుగా మధురు కోపాగ్నిచేత । నరయ దివేశత్వమది గ్రాఁగిపోదే!
ఓనర నే శవీయింప నొల్లనుగాక । ఘనమైన భస్మంబుగాఁ జూడలేనె!
ఇట్టిదుర్గణముఁ నెన్నఁడు మాన; । వెట్టివా డవొ గాని యిందు మేలెద్ది!”
అనవుడు విపులుచి యాయోగబాము । మనమున నెఱిగి వేమఱు బలవైరి
వెలవెలఁ బొఱుచు విధి దూఱిదూఱి । తెలియంగ నమరావతీపురికిఁగె.
తదనంతరమున నెంతయు విపులుండు । పొదలంగ రుచిని బ్రబుద్ధ గావించె.
అరుదార నంతలో నాదేవశర్మ । యరుగుదెంచి నఁ జూచి యాశిష్యవరుఁడు

1. 'నాదగు మానము కామశిఖఁ గ్రాఁగె.' అని, తిక్కన.

ఎనయఁ జేతులుమోడ్చి యేకాంతమునను | 'అనిమిషనాయకుండరుడెంచి సిగ్గు
భయమును బడిపోయెఁ బరువడిననుచు | రయమును నెఱిగింపఁ, బ్రకటించి పొగడి
యవనిలో నభిమతంబగు వరమీయఁ | బ్రవిమల స్ఫూర్తిఁ దపంబాచరించె.
ధృతమతి సంతట దేవశర్మయును | శతమన్య భయము నిచ్చులుఁ దక్కియుండె.
అంతలో నొక్కనాఁ డయ్యుక్రమమున | కంతంతఁ జదల దేవాంగన యోర్తు
కొదవంగ దానిచేనుండి వే ప్రిదిలి | ... ..

... .. | తావిగల్గిన పుష్పదామంబు పడిన
దివ్యవికాసంబు దివ్యసౌరభము | దివ్యకాంతియుఁ జూచి ధృతిఁ జెంపుమీటి
యారుచి కరమున నది ధరియించి | యారూఢగతినున్న యంతటిలోన,
నంగదేశాధీశుడగు చిత్రరథుఁడు | నంగతిగాఁ దన నతియును రుచియుఁ
దోడఁబుట్టుగులునై తొడరుటఁ జేసి | యోడక తనయింటి యుత్సవంబునకు
సాదరంబున రుచినహితంబుగాఁగ | నా దేవశర్మఁబాయక పిలిచినను
రమణఁ జంపనగరంబున కర్థిఁ | బ్రమదంబుతోడుతఁ బయనమై కదలి
కూరిమి నద్దివ్య కునుమ దామంబు | నారుచి కొప్పున నలవొప్పు దురిమి
చని మహోత్సవమెల్ల నరవితో నడపి | యొసరిన వేడుక నుండఁ, దద్భగిని
పదపడిపువ్వులపరిమళంబునకు | వనలకచ్చెరువంది వామాక్షిఁజూచి
“ యిట్టి సౌరభమును నిట్టిమృదుత్వ | మిట్టికాంతియుఁ గాన ; మీపువ్వులెచటఁ
గలిగెను జెప్పవే కాంతాలలామ ! | యలరంగ.” ననిన “మదాశ్రమంబునను
గలవని యెఱిగించి కడఁకతో రుచియుఁ | జెలియలి వేడుక చల్లంపఁ దలఁచి
తనవతి కెఱిగింపఁ, దగదేవశర్మ | యనఘుని శిష్యుఁ బుణ్యాత్ముని విపులు
నలవడ రావించి యత్రైఱిగెల్ల | వలనొప్పు గాఁ జెప్పి “ నడిదెమ్ము పువ్వు ”
లనిన నట్టిద కాకయని విపులుండు | పొసరంగ నట్టిపువ్వులు గన్నచోటు
నారుచి సంతయు నడిగి యావేళ | నేరుపు మెఱయంగ నిజతపశ్చక్తి
గురుని సామర్థ్యంబు గొనకొనియూడి | పరఁగంగ నప్పుడప్పనికినై పోయి
యెలమి దై వికముగ నెప్పటిచోటఁ | దలకొని నురపుష్పదామకంబున్నఁ
గని పుచ్చుకొని వేడ్కఁ గదలి యేతేరఁ, | జనవొప్పు నొక్కడ నతియును బతియుఁ
జెనసి యొండొరువులచెట్టలు పట్టు | కొని సంభ్రమంబునఁ గూరిమితోడ
నవ్య శక్రభ్రమణాబుగాఁ దిరిగి | దివ్యత ‘ వేగంబ తిరిగితి ’ వనుచుఁ

దమలోన వాదించి తద్దయు నొకడు । “క్రమమున నేనట్టిగతిఁ దిరిగినను
సరవిలో విపులుండు చన్నట్టిగతికి । నరుగును.” నని పల్కె నమ్మాట వినుచు
మఱియును బోవంగ మార్గింబునందుఁ । దఱలక యార్వరెంతయు జూడమాడి
యసయంబు దైవాఱ నారితఁ బలుక । విని విషాదంబున విపులుఁ “డేనకట
జగతిలో నేమిదోషంబు చేసితిన్ ! యగణిత మదవృత్తి.” నని విచారించి
“రమణమై రుచిశరీరము ప్రవేశించు । నమితవైఖరి తోడ నస్పృహనకు
నఱిగింపకుండితి ; నిదియ కానోపు । నుఱక తప్పిద.” మని యొదవుశోకమునఁ
బొరలుచుఁ జనుడెంచి పుష్పదామంబు । గురువుల కిచ్చినఁ గొని దేవశర్మ
మఱిదలి కొనఁగి ప్రేమంబున సంత । వెఱచుచున్న యవ్వపులున కనియెః
“ఓదయాకర, తెరువున నతీతతుల । జూడరులను నీవు హదితె ! వారు
నీయందధర్మంబు నెఱయంగ నరసి । పాయక పలికిన పలుకులు వింటె !
అలవడ రుచి గాచినప్పటిమాట । యెలమితోడుత నాకు నఱిగింపకునికి
నలరంగ నిది కడు నన్యాయముగను । దలఁచిరో? వగవకు భారణిలోన.
నరనత నది కిల్పివము గాకయుండ । వరమిచ్చితిని దాని వగమతి మఱపు.
మొనర నమ్మిధున మహారాత్ర, మర్ధి । నెనయ నయ్యార్వరు ఋతువులు.” ననిన
గురుని బోధమునకు గురుశిష్యాత్వము । నరవి గృపావిశేషమునకు ముదముఁ
బొందు శిష్యునితోడఁ బాలుపు దీపించి । యందంద మఱియు నిట్లనె దేవశర్మ.
... .. । ... ..
పరిహరించితి విట్లు భామ రక్షించి । పరమ పుణ్యుడ ” నని పలికి యాగురువు
తనసతి శిష్యులుఁ దాను మోదమున । ఘనమైన పుణ్యలోకములను బడసె.
ఓపాండవాగ్రజ, యువిదల విధముఁ । బ్రాపుగా వారినిరక్షించు తెఱఁగు
ననయంబు నీరీతి నరిదియై యుండు.” । అనవుడు మఱియు నిట్లనియె ధర్మజుఁడు :

భీష్ముడు ధర్మజునకు గాంధర్వాది వినాహంబుల తెఱఁగెఱిగించుట

“నన్య కన్యా వరణప్రకారంబు । భవ్యాత్మ, చెప్పవే పాపమురే నాయు.”
ననిన ధర్మజుఁ జూచి యాపగేయుండు । వినుమని యెంతయు వినిపించె దొడఁగె :
“కులమును శీలంబు గుణమును విద్య । గలవానిఁ బిలిపించి కన్య నీయంగ
పలయును భక్తితో వారిప్రదాన । కలితంబుగా బ్రాహ్మగతి యిది యశిష !

పురుషునిఁ గన్యక పాలుపాండఁ గోరఁ | గరమర్థిఁ బురుషుండు కన్యకఁగోర,
 నరుడు మీఱఁ బరస్పరాను రాగమున | సరయంగఁ జేసిన నది త్రాత్రమండ్రు.
 కలగొని మనసును గెన్నుటఁ దనయ | నెలమిఁగో గన్నియ యెవ్వఁనిఁ గోరు
 వానికి సేచ్చిన వన్నె రెట్టివ | దానిని బుధులు గాంధర్వంబులందు.
 కరమొప్ప వెలవన్ని కన్నియ నీయ | బరంగ నానురమండ్రు పారవముఖ్య!
 ఘనముగాఁ గన్యక గలవారిఁ బొడిచి | వనిత యేడ్వఁగ నింటివారు దుఃఖంప
 బలిమిమై గొనివచ్చి పరిణయం బగుట | యలవడ రాక్షసమని చెప్పఁబడును.
 ధీరాత్మ్య, యీ యైదు తెఱఁగులయందు | ధారుణి మూఁడువిధములు ధర్మములు.
 అనురంబును రాక్షసాహ్వయం బర్థి | దోసంబు సద్ధర్మ దూరంబు వినుము.
 జననియు జనకండు సరసితో భ్రాత | లును లేకయుండిన లోలాయతాక్షి
 యురుతర విస్ఫూర్తి యోగ్యంబుగాదు | పరిణయం బాడంగఁ బార్థవవర్య!
 [అవసీనుడనకు నిజాన్వయ మందు | నవల రెంటును విచాహంబు యోగ్యంబు;
 తగదు శూద్ర వరింపఁ; దనజాతి రమణి | జగతీధవునకు వైశ్యయు విహితంబు.
 అమరంగ వైశ్యున కట శూద్రునకున్] | దమవంశములఁ బెండ్లి తగు నరనాథ |
 రాజును వైశ్యుఁడుర్వర శూద్రకన్య | నోజ వరించుటయును గల్గియుండు. ”
 అన వి భీష్ముతో యమతనూభవుడు | “ అనఘ, విప్రునకు శూద్రాంగఁగఁ పెండ్లి
 నేయంగఁ దగు నని చెప్పంగ వింటిఁ | బాయక యతనికి భార్యలు ముప్పు
 రని చెప్పితివి యేమి?” యన నట్లనియె : | “ అనయంబు విషమమైనట్టి కార్యంబు
 వసుధఁ బాటిల్లిన పొచియయ్యినను | బాసంగంగ మఱి లాభముననైన శూద్ర
 భార్యగాఁ గొనునట్టిబ్రాహ్మణుండర్థి | దైర్యాశ్శ్రీ యతఁడు పాతకుడు; సవ్యధము
 నాలసి వేడుకతోడ నొక్కొక్కయెడలఁ | గలిగియుండిన దూష్కలితమున్ గాదు.
 గరిమతోడుత : ప్రకన్యకు రాజ | తరుణికి వైశ్యకాంతకుఁ బుట్టినట్టి
 తనయులును గురునాథ! ద్విజాలనఁగ | ననయంబుఁ బరంగుడు; రదిశూద్రభామ
 కును సుదయించిన కొడుకుకు లేదు. ” | అనవుడిట్లు పల్కి నాధర్మరాజు :
 “ దొరఁగొని నాల్గుజాతుల భామలకును | ధరణి దేవునకు నుద్భవమైననుతుల
 కేనయంగ భాగంబు లెట్లుండు!” ననినఁ | బనివడి యిట్లు పల్కి భీష్ముడు :
 “ రాసి బ్రాహ్మణుని యర్థము పదిపార్లు | చేసి భూసురతతి శ్రేష్ఠజనకును
 నాలుగు, క్షత్రియానందను నకును | బోలంగ నెంతయు మూఁడుభాగములు,

నోలి వై శ్యాంగన కుదంబుచినట్టి । ... ..
 వానికి రెండు, నువ్వర శూద్రనతికి । మానుగాఁ బుట్టిన మహితాత్మునకును
 నొకపాలు నీరీతి యుచితంబు ” ననినఁ । బ్రకటితంబుగఁ బల్కెఁ బాండవాగ్రజుఁడు :
 ‘ ఇతరవర్ణంబు లెట్లుగా ధనము । క్షితిలోనఁ గలుగును జెప్పవే ! ’ యనినఁ
 దనర గంగానదీతనయుఁ డిట్లనియె : । “ ఎనిమిది భాగంబు లిలవతి సొమ్ము
 గావించి క్షత్రియాంగనపుత్రుకుండు । భావింప నాలుగు భాగముల్, వైశ్య
 సతి తనూజుండు నిచ్చలు మూడుపాళ్లు, । సతులిత శూద్రజుఁ డరయ నొక్కటియు
 భాగముల్ గనువారు పార్థివముఃఖ్య ! । బాగొప్ప వైశ్యసంపద వైశ్యజునకు
 నాలుగు, శూద్రకొనందను నొకటి । చాలాయముగ శూద్రవరునకు నెందుఁ
 బెనఁగికోనదగ దాతని కీకతప్ప । నెనయంగ సంశంబు లిట్లు వర్తిల్లు.
 సరి హవ్య కవ్య మజ్జన భోజనముల । కరయ విప్రునకు విప్రాంగన గాని
 గణులింప నితర పంకజముఖుల్ గారు । గుణనిధి ! ” యనినఁ గోర్కులు పల్లవింప
 మఱి భీష్ముజూది ధర్మజుఁ డిట్లులనియె : । “ గరగరి తత్పుత్రక్రమ మెఱిగింప
 వలయుగా ” కనిన దేవవ్రతుండవుడు । పలికె ధర్మజుఁ జూచి “ పార్థివ, వినుము

భీష్ముడు ధర్మజున కౌరసాది పుత్రభేదము తెఱఁ గెఱిగించుట

పరికింపఁగా నాత్మ భామిని యందు । సారిది బుట్టిన నారసుండనఁ బరఁగుఁ
 బనివడి యాతఁడు ప్రథముఁ డుత్తముఁడు. । తన సుత గన్నట్టి తనయునిఁ గొనిన
 ఘనత నాతని బుత్రికా పుత్రుండఁడు । ... ..
 ధర్మపథంబునఁ దనపత్ని ననిచి, యర్హిలీ బరపునపార్వ నంగలిని
 గన్నట్టి పుత్రుండు కౌరవనాథ ! । యెన్నంగ జ్ఞేత్రజుఁ డీధాత్రిలోన,
 ఒనరంగఁ దలిదండ్రు లుదకప్రదాన । మున నీయఁగా దత్రిమండనఁ బరఁగు.
 తలిదండ్రులను బాము తనయునిఁ దెచ్చి । సలలితముగ నాత్మ సదృశుఁగాఁ జూచి
 చెలిమితోఁ గొడుకుఁగాఁ జేకొన వాడు । నలపడఁ గృత్రిముఁ డనఁగఁ బెంపొందు.
 ఎఱుంగక యుండంగ నెవ్వనికైన । నఱిముఱి బరభార్య యం దుద్భవించు
 కలితాత్మజుఁడు నాతిగల వాని నుతుండు । సొలప కెంతయు గూఢజుండన విూఱు.
 లలి దల్లిదండ్రులొల్లక విడిచినను । దలకొని యితరుండు తనపుత్రుఁడేయ
 నలి నాతఁ డపవిత్రనామకుఁ డందఱు. । ... ..

తేవమీఱంగఁ బెండ్లియుఁ గాకమున్న । భూవర, పత్నిగృహమున నుతుఁ గనిన
దానిఁ బెండ్లాడు నాతని కానుతుండు । కానీన నామంబు గలిగి వర్ధిల్లు.
జననాథ, గర్భిణీసతిఁ బెండ్లియై । నొనరిన నుతుండు సహాభిఁ డెంతయును.
విభుండు తా విడిచిన వెలఁదియు భర్త । రభటిమై విడిచిన రాజీవనయన
ఘనత నెవ్వరికైనఁ గన్నట్టి తనయుఁ । డనఘ, పౌనర్యపుండనఁగఁ బెంపొందు.
రూఢిమై దల్లిదండ్రులు లేకయున్న, । పీడచే వారలు విడిచినఁ దన్ను
దాన నుతుండుగా ధరణిలోపలను । జానొప్ప నొరునకు సరవిమై నొసఁగు
తనయుఁ డాతఁడు స్వయందత్తుఁ డనంగ । వినుము వర్ధిల్లునో విధువంశతిలక !
సరవితో జననియు జనకుండు నమ్మఁ । బరఁగిన క్రీతుండు పాండవముఖ్య !
రూడి నీబన్నిద్దరునుగూడ భూప । చూడామణి, కర్మశుద్ధు లొరనుఁడు
గరిమతోడుత నెల్ల కర్మంబులకును । వరమతి ముఖ్యుండు ; వానిసహోలుఁ
బుత్రికానూనుండు ; భువి దక్కినట్టి । పుత్రు లుభయవంశమునఁ బూజ్యులనఘ !”
అన విని మఱియు నిట్లనియె ధర్మజుఁడు : । “మునిశొని సంవాసమునఁ బుట్టినట్టి
యనువమన్నేహంబు, నాపులమహిమ । వినిపింపవే !” యన వేడ్క నిట్లనియె :

చ్యవన సహుష సంవాదము

“చ్యవనుని సహుషుని సంవాదమర్థి । భువి నితిహాసమై పోలుపు దీపించు.
అందు నీపడిగిన యర్థంబు దెలియుఁ । బొందుగా వినయ్య భూపాలవర్య !
సవ్య గంగా యమునా సంగమమున । భవ్యుడై చ్యవనుండు భార్గవనుతుండు
గ్రుంకి తపోనిష్ఠఁ గూర్చుండి యుండ । నంకించి మీసంబు లటఁ జాబ్బుకొనుచుఁ
దనువునఁ జెందంగఁ దగ మూర్కొనంగ । మునుకొని కృపయును ముదమును గదుర
వలనొప్పఁ బండ్రెండు వర్షంబులుండె । కలగొన నట్లుండఁగా నొక్కనాఁడు
జాలరుత్ వలల నచ్చటి మీలనెల్ల । నాలోనఁ బట్టుచు నమ్మహాహూనిఁ
గూడ మత్స్యములతోఁ గొనకొని దివిది । పాడిదప్పితి మని భయముల మ్రొక్కి
తప్పు సైరింపవే తాపసారాధ్య ! । యిప్పుడెఱుంగమి నింతేసి పుట్టె.
ననవుడు మత్స్యంబులందలి కూర్చి । ఘనముగా వలలఁ జక్కన వానిఁ జూపి
వదలక వీని సావాసంబు వలన । నదనుగాఁ గడుఁ జాల నర్థిలఁ బెనిచి,
ఘోలుపొంద జలచరంబులతోడఁ బ్రాణ । ములు విడుచుటగాదు ; ముగి వీని నన్ను

వినుతింపఁగాఁజేయు వెలలకు నమ్ము । కొనుఁ ” డన్న వారు గ్రక్కనఁబోయి నహుషు
 తెఱిగింప భటపురోహిత సమీతముగ । పఱలు భయంబు వచ్చి, సాష్టాంగ
 దండప్రణామ మత్తవసికిఁ జేసి । నిండిన భక్తితో నృపవర్యుఁ డనియె :
 “ ఓ సంయమిశ్వర, యుజ్వలతేజ, । భాసుర జ్ఞానిప్రభావ, సద్బోధ,
 చెలరేగి బోయలు చేసిన కీడు । నిలలోన నేభంగి నీగంగ నేర్పు
 నర్వాపరాధక యమ నన్న గావు । గర్వితేంద్రియ మద ఖండనోద్దండ ! ”
 అనిన దయాభుండై యాచ్యవనుండు । నెనయంగ నహుష భూమిశ్వరు కనియె :
 “ కోరి బోయల నిజకుల ధర్మవృత్తి । నాయాధి సవరాధ మరదగ దధిప !
 పరగ ఏ రాయానపడిరి పీరికిని । ధరణి నాయెడలికిఁ దగిలెట్టి జెట్టి
 నీవయ్య, నీ ” వన్న నృపుఁడాత్మలోన । “ భావింప ధన్యుడి పరమపుణ్యుండు ”
 అని “ కిరాతులకు సహస్రనిష్కములు । వెనుకొని యిం ” డన్న విని భార్గవుండు
 “ అది వెలగా ” డన్న నయుతంబు చెప్పె । పదపడి మునియు నెప్పటిమాటలాడ
 “ లక్ష యి ” మ్మనిన “ నేలా తగ ” డనిన । నాక్షణంబునఁ గోటి యప్పగించినను
 ‘ వెల తగ ’ డనిన భూవిభుండు “ రాజ్యంబు । నెలలిత విస్ఫూర్తి సగమిత్తు ” ననియె.
 “ అదియును గా ” డన్న “ నఖల రాజ్యంబు । నదను మీఱంగ బోయల కిత్తు ” నన్నఁ
 దలయూచి యాజెట్టి ‘ తగ ’ డన్న నృపతి । తలపోసి మంత్రులుఁ దాను నేకాంత
 మున విచారింప, నిమ్ముల గవిజాతుఁ । డను ముని చనుదెంచి యనినకుఁ జూచి
 “ నహుష భూనాథ, యింతటి మాత్రమనకుఁ । దహతహ పడనేల ! తగిన మూల్యంబు
 నెనయంగ నీకు నే నెఱిగింతు వినుము. । గొనకొని గోవులకును బ్రాహ్మణులకుఁ
 గులమొక్కటియ చేసెఁ గూరిమి బ్రహ్మ, । అలవడ వివిధాగ మాశ్రయింపై న
 యవని దేవునకు మూల్యంబు వాక్రవ్వ । శివునకు రాద ; యీక్షితి నావుకట్ల.
 కావున గోవునొక్కటి నిమ్ము చాలు । వేవేగ, ” ననిన భూవిభుండు మోసింది
 చ్యవను డగ్గటి వచ్చి “ సంఘమి తిలక ! । భవదీయ తనువుకుఁ బ్రతియిది యనుచుఁ
 బలుకంగవచ్చునే బ్రహ్మకునైన ! । చెలిమితో నావు నిచ్చెడఁగాక ” యనిన
 సంతోష చిత్తుండై సమ్మతించినను । అంత భూవిభుఁడిచ్చె నావు బోయలకు.
 ఇచ్చిన జాలరులెలమి నమ్మునికి । నచ్చుగాఁ బ్రణమిల్లి “ యనఘాత్మ, వినుము
 కనుఁగొనుటాదిగాఁ గరుణయ కాని । కినుక యిండుక లేదు కృతకృత్యమనివి.
 ఈ యావు నిచ్చెద నిపుడు మీ ” కనుచు । నాయెడ నీయంగ నాచ్యవనుండు

“మీనముర మీరును మేనుల తోడ | నా నాకలోకంబు కరుగుఁ డెంతయును.”
అని వల్క వారును ఆక్షణంబునను | జనిరి స్వర్గమునకు జనలోకనాథ!
అంతట చ్యవనండు నాగవిజాతుఁ | డెంతయు సహస్రభూమికృతుఁ జూచి
“ధర్మవరత్వంబుఁ దగునింద భోగ | నిర్మల గతియును నీకగు” ననుచుఁ
జనియె; భూవిభుఁడును నదనంబు కరిగె. ” | అనిదెప్ప మతియు నిట్లనె ధర్మరాజు
‘వరగఁ గాశికుండును బరశురాముండు | ధరఁ బుట్టినట్టి విధంబెల్లఁ గొంత
వింటి; నందేహ నివృత్తిగా నాకు | నంటునఁ జెప్ప మంతయు.” నన్నననియె;

చ్యవన కుశిక సంవాదము

చ్యవనండు నిజకులసంకరంబింక | సవడిమైఁ గుశికవంశము కారణముగఁ
గలయదియని యాత్మగని యంతలోన | వలనొప్పఁ గుశికభూవరునిపాలికిని
జనిన నాతఁడు సతీ సహితంబుగాఁగ | వెనుకొని యధ్వాది విధులఁ బూజించి
“మునినాథ, రాజ్య మిమ్ముల నిత్తు నీకఁ | గొను” మన్న “రాజ్యమే గొననొల్లవ్రతము
చరియింప వచ్చితి జననాథిలక | తరుణియు నీవు నెంతయుఁ బరిచర్య
గావించుఁ డోపినఁ గడఁకతో.” ననిన | నావేళఁ గుశికుండు నటు నమ్మిందిచి
మలసి యభ్యంతర మందిరంబునకు | మెలపుతోఁ గొనిపోయి మృదుల తల్పమున
నిలిపె; సతంబిలోన నీరజాప్తుండు | పాలుపొంద సవర నముద్రంబులోన
మునిగిన, సంధ్యాది ముఖ్యకర్మములు | మునినాథుఁడును దీర్చి భోజనంబడుగ,
సతులిత పంచమహాపదార్థముల | సతనిఁ దృప్తునిఁ జేయ, నాసెజ్జఁ జేరి
“యేనును నిద్రవోయెద మీరు నిద్ర | మాని భోజనమును మఱి విస్మించి
కలగొని యే మేలుకనుసంతదనుక | దెలువక యడుగు లొత్తినఁ జాలు” ననిన
‘సవుఁగాక’ యని వార లంగీకరించి, | దవిలి నిద్రించు నాతని పాదములను
నొత్తంగ నిరువది యొక్కటి చనియె | నత్రేతీ దివసంబు; లమ్మఱునాఁడు
కరమొప్ప నిద్రమేల్కని యిల్లు వెడలి | యురువడిఁ బోవంగ, నొగి దంపతులును
వెనుకొని చ్యవనని వెంటనే పోయి | సను, నాదరింప కంతటఁ బురి వెడలి
యాకుశికుండు చూడ సంతర్హితాత్ముఁ | డై కానరాకున్న, నా వధూవరులు
జగతిపైఁ బారలి మూర్ఛాగతులగుచు | వగవుతో మఱిగొంత నడికిని దెలిసి
మగిడి యింటికి వచ్చి మఱి సెజ్జ మీఁదఁ | దెగువతో మున్ను నిద్రించిన పక్కఁ

దక్కి యొండొక వక్క దగ నిద్రవోవు । నక్కమనీయ దివ్యాంగు యునీంద్రుఁ
జ్యవను నట్టులు గాంచి సంతోషమంది । తివిరి పరిశ్రాంతి దిగఁ ద్రావి తొంటి
గతిఁ బాదయుగళంబు గ్రక్కున నొత్త । ధృతి నిరుపది యొక్క దినములు చనియె.
అంత మేల్కొంచి త్రైలాభ్యంగ మడుగ । సంతయుఁ దెప్పించి యలరెడు మేను
శిరము నభ్యక్తముల్ నేయ, నమ్మాని । ధరణీకుఁ డిట్టె యంతర్హితుండైన,
మది విశారము లేక మనుజేశ్వరుండు । పడవడి యున్నట్టి పరఘటికండుఁ
గానంగ వచ్చి వేడ్కనుదీర్థమాడి । మానుగా వారలు మహితాన్నపాన
ములు పెట్టఁగా లేదిపోయిన, వారు । నలిరేగి యూరకున్నంత, నావగలు
రాత్రియుఁ బుచ్చి వారక లెల్లవాఱఁ । జిత్రంబుగా వచ్చి క్షీతివుని జూచి
పరువడి సరదంబు పన్నింపు ; నీవుఁ । దరుణీయు వహియింపఁదగు ; వేడ్కనెక్కి
యలవడ రత్న గోహయ కనకాది । కలితముల్ యాచక గణము కేవలయు.”
సనవుడు కుశికుండు నంగీకరించి । జననుతంబుగఁ దేరు సమకట్టి యవుడు
దాపట నింతియుఁ దా వలపటను । బ్రావుగా వహియించి భవ్యవస్తువులు
దెచ్చీయ మంత్రులఁ దెఱఁగొప్పఁ బనువఁ, । తెచ్చెర రథమెక్కి చలరేగి మాని
నిశితమా ములుకోల నెత్తురులొలుక । దిశలకు రొప్పుచు దీనకోటలకుఁ
గఁకాంబరాదులు ఘనముగా నిచ్చి । మునుమిడిఁ బూచిన మోదుగులట్టు
లుండ, నచ్చెరువంది యొనరు వేడుకను । దండి మీఱంగ రథంబంత డిగ్గి
పొసఁగ వారల శిరంబునఁ గట్టినట్టి । యసదృశ పాశంబు లల్లన విడిచి
రమణ మీఱఁగ శరీరములు హస్తమున నిమిరి । “ డస్సెరిగడే నృపకులోత్తంన !
వరమిచ్చెదను లేవు, వగవకు మివుడు । పురమునకరిగి యిమ్ముదితయు నీవుఁ
దిరముగా భాగీరథీ తీరమునకు । నరుడెండు పొం ” డన్న నంజలి చేసి
చ్యవనుని వీడ్కొని సాదృశ లీలఁ । దవిలి జనంబులు తనవెంటరాఁగఁ
బురము ప్రవేశించి భూపాలవరుండు । కిర మొప్పఁగా రాత్రి గడపి వేగుటయుఁ

చ్యవనుండు తన యోగబలంబునఁ గుశికునకు నాకలోకంబు చూపుట

గాలోచిత క్రియల్ కడువేగ నడిపి । యాలోనఁ జనిచని యాగంగఁ దరిసి
మనమొప్పు నవరత్న మణిమయ ఖచిత । కనక హర్యము చూచి కడువిస్మయమాన
కానొప్ప వేదాంత నంగీత సృత్త । మానసీయములైన మండపంబులును,

కోకిల శుక భృంగ కూజితంబులకు । నాకరంబైనట్టి యారామములును,
కలహంస టిట్టిభ క్రాంచ నాదముల । వలితంబులైనట్టి పద్మాకరములు,
బ్రాకట విస్ఫుర్తి బర్హిణస్వచ్ఛ । కేకాభస్మల నొప్పు క్రీడాచలములు
గలిగి నాకముఁబోలి గఁధర్వయుక్తు । కలితాప్సరలు వేడుకల విహరింపఁ
గనుఁగొని కుశికుండు కాంతయుఁ దాను । మనమున హర్షించి “మహనీయుమహిమో !
గలయొ ! నిక్కమొ ! యిదికాక నాకంబో ! । కొలఁదిగా కుత్తర కురువనుమతియొ !
తనువుల తోడ నత్తాపను కరుణ । గనుఁగొనఁ గల్గె నిక్కడ ” యని యుబ్బి
యరుదంది యాహేమ హర్మ్యంబు యొచ్చి । పఱికించి మణిమయ పర్యంకమునను
గామించి మునివర్యుఁ గనిన యాత్మణుడు । యామేడయును గన్న యావిశేషములు
గృతమతితోడ నదృశ్యంబులైన । సతివయుఁ దానును నట్టిట్లు మెలఁగి
యక్కొన నొక్కడ నతులనమాధిఁ । దక్కకయున్న యత్తాపనుఁ గాంచి
భూపాల వర్యుండు పొలఁతి కిట్లనియె : । “ఓపద్మనయన, యిట్లుండునే మాని
యోగబలంబు ! ఈయర్చిరాజ్యంబు । భోగంబు సులభంబు ; భూసురత్వంబుఁ
డవము దుర్లభమట్టి తపమునఁ గాడె । విపుల దివ్యవ్రభా విశ్వరూపమునఁ
జేలఁగి తనయిత్తఁ జేయచున్నాడు । వఱి నొప్ప ” నన మాని వారలఁబిలిచె.
చిలువ సతీపతుఁ ప్రేమ రెట్టింప । నలి మీఱ దండ ప్రణామముల్ చేసి
ముకుళితహస్తలై ముందఱనున్నఁ । బ్రకటించి దీరించి “స్థావోత్తన !
వరమిత్తు వేడుము వలసిన ” ననిన । గురుతర భక్తితోఁ గుశికుఁ డిట్లనియె :
“గరిమతో నినుఁ గొల్వఁగను నింతకంటె । వరమెద్ది ! యో భక్తవత్సల, మిమ్ము
నడిగెద నొక్కటి యాసఁజీవలయు । నెడపక యీపు మాయంటికి వచ్చి
కేలిమై నొకపక్క కిండుగా నిమర । యోలిమై నిరుపదియొక్కదినములు
పోయితి ; వయ్యది మొదలు నీచరిత । మీయెడ నజిఁగింపవే నమ్మి ” ననిన
చ్యవనుఁ డిట్లని వల్కె “జననాథ ! వినుము । దిక్షులు ధాతను దిరిగిరాఁ గొలిచి
యండంగ, మఱి ప్రసంగోచితంబుగను । మెండుగా నప్పురమేష్టి యిట్లనియె :
“కోరికతో భృగు కుశికవంశముల । భూరి బ్రహ్మక్షత్రములు తడఁబడఁగ
సంకరంబగునని సరవి జెప్పుటయుఁ । బంకించి యోర్వక భవదీయకులము
చెలగి నిర్మూలంబు చేయంగఁ దలఁచి । బలిమి వ్రతంబు నెవంబిడి యిన్ని
గలిగించితిని మీరు గడు డస్సి యెప్పుడు । అలవడి నాకడ్డమాడిన బట్టి

శపియింతు ననుచు ; నోజననాభతలక, | యివుడు మెచ్చితి వరంచిచ్చితి.” ననుచుఁ
డనువులతోడ నెంతయుఁ ద్రిదివంబు | గనుఁగొనునట్లు గంగాతీరమునను
గల్పించితిని ; దానిఁగని నరేంద్రత్వ | కల్పనఁ జొరక నిష్కలపట వివ్రత్య
మందునన్నపహుడవైతది యెఱుంగుదును. | పొందుగా నీకును మూఁడవవాడు
నునిశిత బ్రహ్మతేజోమూర్తి యగుచు | జనియించు పరము నిచ్చలు వేడు.” మనినఁ
బరువడి మానవతి “నీని కంటె | పరమును గలదె పావనుచరిత్ర !
ధరణి మనీయ సంతానంబు ధర్మ | నిరత విప్రప్రాప్తి నిత్యంబుగాఁగఁ
గరుణింపవే ! ” యన్నఁ గడుమెచ్చియిచ్చి | “మరలుము నీమనుమండు త్రిలోక
పూజనీయుండన్నఁ బుత్రమీశుఁ డేమి | తేజంబుకతమున ద్విజుఁడగు ? ” ననిన
చ్యవనుఁ డిట్లనియె : “నన్మర్వంశమునను | గువలయుంబున ఋచీకుండనువాడు
జనియించి నీగాత్రసంభవుఁడైన | ఘనుఁడు పుణ్యాత్మఁడు గాధియన్వాని
కూతును భార్యగాఁగొను ; దానివలన | నాతఁడె బుట్టిన యా జనుదగ్గి
యందు ధనుర్వేద మావహియించి | యందంద యుండును ; అవ్వీశేషంబు
తత్పత్రునందు నెంతయు ఫలియించు. | తాత్పర్యముగ నది దైవకృత్యంబు,
తెలియ ఋచీక గాధి వధూజనముల | ఫలితాద్యుత్థానఁ పరివర్తనంబు
కారణంబుగ నృపక్షయ కార్తియైన | యారాముఁడును బ్రాహ్మణాగ్రణియైన
కాశికుండును బుట్టఁగలరు నిక్కువము. | వానిగా యుష్మదస్వయము భార్గవుని
కులసంయుతం ” బని కూర్మతోఁ జెప్పి | తలఁగిని మాని యంతర్ధాన మైనఁ
గుళికుండు భార్యతోఁ గూడ సంతోష | వశగతుండై ధాత్రివర్తించె ననఘ !
భృగురామ కాశికోద్భూత మివ్వధము, | అగణితి క్రమ వృత్తి ” ననిన ధర్మజుడు
తాతతో నిట్లనె “దాన విశేష | మేతెఱంగో నాకు నెఱింగింపు ప్రీతి ”

భీష్ముఁడు ధర్మరాజునకు దానవిశేషముల తెఱిగెఱింగించుట

ననవుడు భీష్ముఁ డిట్లనియె : “నోరాజ ! | వినుము చెప్పెద నీక వివరంబుగాఁగ.
ఉర్విలోపలను గాంశ్యోపదోహయుఁ, | నర్వ కార్తవ్యర చారు శృంగయును,
ఐన గోవును దక్షిణాభియక్తముగఁ | బూనిక భవ్య విప్రునకు నిచ్చినను
ఎన్నంగ దానికి నన్ని రోమములు | నన్నివే లేడులు నమరలోకమున
వడి నేడుతరముల వారిలో నుండు. | పుడమియుఁ గన్యక పాలుపై నగృహము

కనకంబు వస్త్రంబు ఘనతరాన్నమును । వనము నాననమును వాహనంబులును
 విప్రున కిచ్చిన వెన నిహవరము । లవ్రయానంబున నటఁ గల్లు నిజము ”
 అన విని ధర్మజుం “ డఖల దానముల । నెనయ నుత్తమమెద్ది యెఱిగింపు. ” మనిన
 “ వనుధఁ గోరినయట్టి వస్తువిచ్చినను । ఎనఁగ నాదానంబె యెక్కుడై పరఁగు.
 అఖల భూతములకు నభయ మిచ్చుటయు । నిఖలేశ, వినుమ యన్నిటికన్న ఘనము.
 తెలియ శాత్రువుడైన దీనుడై తన్ను । వెలయంగ శరణని వేడిన వానిఁ
 జెనసి మన్నించి రక్షించిన యతఁడు । మానుమిడి పురుషోత్తమండనఁబరఁగు.
 ప్రతిసగా నిజదార పరులును యజన । రతులు శామశ్రోధ రహితులునైన
 ధరణి నేవతలకు ధనము లిచ్చినను । సురనాథ సముండునై సొంపు దీపించు.
 జగతిలోపల నయాచకునిఁగా నెఱిగి । యగణిత గతి నిచ్చుటధిక ఫలంబు.
 ఎలమి దీపింపంగ నిన్నిటి కంటె । నిలలోన భూదాన మెక్కుడు ఫలము.
 ధన ధాన్యములును వస్త్రములు రత్నములు । పానరంగ నీధాత్రిఁ బుట్టిన కతన
 నెనయంగ నన్నియు నిచ్చినఫలము । గనును ధాత్రీదానకర్త యెంతయును.
 హెచ్చుగా నల్పమయ్యిన భూతధాత్రి । యిచ్చిన బహుభూమి యేలునా ఘనుడు.
 రాజు విశేషించి రణమృతి యొండఁ । బూజిత భూదాన పుణ్యంబు నొండఁ
 బడయంగ వలయును ; బాపు భూదాన । మడరిన బ్రహ్మహత్యాది పాపముల
 వేగంబై భూదానవిధి యశ్వమేధ । యాగంబు సదృశమం ద్రాదినయములు.
 చెలగి దారిద్ర్యంబు చేతఁ గుండుచును । అలవడ నవ్వరి నడుగంగఁ బోవ
 కెంతయుఁ గృశమయి యిలలోనఁ గ్రుంగి । యంతంత సాత్త్వికుండై పుణ్యుడైన
 ధరణిదేవునకు భూదానంబు సేయ । నరయంగఁ దత్ఫల మధికమై పరఁగు.
 క్రతుకర్తయును శాంత కలితుండునైన । క్షితిసురుఁ బ్రార్థించి చెలిమితో భూమి
 దానమిచ్చిన నట్టి దానంబునకును । బూనిక నేదానములు సరిగావు.
 విను మర్హుడై నట్టి విప్రవర్యునకు । మన మొప్ప గోచర్య మాత్రమయ్యినను
 ధరయాయ నెట్టి పాతకమైనఁ జెడును । తరణి తేజంబునఁ దమమును బోలె.
 కృతమతితో భూమి గీతలనంగ । క్షితి యానతిచ్చె నే జెప్పద వినుము.
 మునుమిడి పరశురాముఁడు విని తొల్లి । పనిపడి భూదానపరుఁ డయ్యె ననఘ !
 ప్రీతితో వను నిండు రెండులోకముల । నాతఁడె జెడనట్టి యశమును సుఖము
 పడయంగఁ గోరినఁ ; బ్రతి దీనికింక । నెడపక సరియఁగా వేదానములును.

తరమిడి యితరుల దానమయ్యినను | అరయంగఁ దమయ్యాఁగి యయ్యిన నన్ను
హరియింపఁగా నరకాగ్నులఁ బొరలు. | కెరలి యీ యర్థంబు గీచ్చుతి నడుగ
సురవతి శిశిఁగించె సొంపుగా నతఁడు | ధరణీశ్వరుండు పాతకముల నెలపు
చెలఁగి భూదాసంబు చేసినఁ గాక | యలవడ నొక్కట నది వ్రయమగునె !
ధర నొరుడిచ్చిన ధర నెవ్వఁడైన | హరియింపఁగా నిరవై యొక్కతరము
వారిని శారవవాసులఁ జేసి | నారకంబుఁ దాను నడుముగాఁ బడును.
ఎనయంగ భూదాన మిచ్చెద ననుచుఁ | దనర నీకున్నఁ బాతక మధికంబు ;
అడుగక యిచ్చుట యధిక పుణ్యంబు ; | పుడమిలో నారదముని నాకుఁ జెప్పి.
అన్నదానముఁ బోలు సధిక దానంబు | ఎన్నంగలేదు భూమిశ్వర, వినుము.
దంటగాఁ బ్రాణ విదారక మన్న | మింటి జనంబుల కిడక యయ్యినను
అతిధికఁ బెట్టుట యధిక పుణ్యంబు. | అతివధిశ్రాంతుని నంధుని వృద్ధుఁ
బనివడి తావను బాలుని వికలు | వనితను గడవక వడి నిడవలయు.
గృహమేధి కవమతి కిరుకయుఁ దగదు. | మహనీయమగు కుక్క మాలండు మొదలు
గాఁగ నాఁకలిగిని కడఁగి వచ్చినను | లోఁగక యిడవలె లోలత్వమునను.
కులమును విద్యయు గుణము వర్తనము | నలవడ వలదెంచ నన్న మిడుటకు.
అన్నదానంబున నమరుఁడై యమృత | మెన్నంగభుజియించు నేపు దీసింది.
వెనుకొని నక్షత్ర విషయంబులైన | ఘనదానములగీతి గణుతింతు వినుము.
కృత్రికా ఋక్షును క్షీరాన్న మిడిన, | హత్రించి రోహిణియందు మాషములు,
నైందవమందు మాంసాన్నంబు, నార్ద్ర | నందంద గోవును, నదిరిఁ బుల్లమును,
గురుతారఁ గనకంబుఁ, గోరియాక్షేప | నరుదార శావ్యంబు, నట పితృభమునఁ
దిలలు, భగుం డధిదేవత యగుచు | నెలయు తారను తేనె, వెన నుత్తరందు
సరవి క్షీరోన్మిత్రవాష్టికాన్నంబు, | సరసి జాప్తునితార సకరి రథంబు,
చిత్త శ్రీగంధంపుఁజెక్క, యాస్వాతి | సత్తరిఁ దనస్రియమైనది, మఱియు
నెలమి విశాఖంకు నె, ద్వనూరాధఁ | దలకొనిపై చీర, తగ శక్రభమునఁ
గఱివేము, మూలఁ దక్కఁగ ఫలంబులును | దఱిని బూర్వాషాఢఽధిమాక్షికాన్న
మల యుత్తరాషాఢయందును, వినుము | నలతిత హరి వసు శతతారకములఁ
బరఁగఁ బూర్వోత్తరాభాద్రలఁ బౌష్ణఁ | బరువడి నశ్వినీ భరణుల యందుఁ
దాంబూలమును బండి తనరంగ యవలుఁ | గంబళంబును మేక కంచుకుండయును

ఓనరంగ ఘోటకయుత శకటమును । ఎనయంగఁ దిలఁజేను లివి యుక్త మొనఁగ
ఎలమితో నిన్నియు నిచ్చిన ఫలము । గలుగుఁ గాంచన దానకర్తకు నధిప !
ధరణిలోఁ బాసియదాన ముత్తమము. । చెఱువులు నూతులుఁ జెలములు భక్తిఁ
గావింపఁగాఁ బుణ్యగతివచ్చు వినుము. । ... ..
సరవితో మండు వేనవియందు మనజాఁ । డరయంగ నెవని జలాశయంబులను
స్నాన పానాదులు జరపునో యశఁడు । మానగా దివిజశ్వమహిమఁ బెంపొందు.
గరగలాసఁగిన ఘనుడు భూసురులు । గరిమ నాచనువాది కర్మముల్ నేయ
నలవడ నందు వస్త్రాంతమై నట్టి । ఫలమందు; నెగడికిఁ బవన క్రియలకుఁ
డగ నింధనములిచ్చి ధనవంతుఁ డగును. । తగవొప్ప గొడుగిచ్చి శనయులఁ బడయు.
నకల కామ్యకదాన నమము రథంబు । నకలంక గతి నిచ్చు టనఘాత్కునకును.
రమణితోడుతఁ బాదరక్ష లిచ్చినను । విమతులఁ ద్రొక్కుచు వెలయంగఁ దిరుగు.
ఊర్విలోఁ దిలదాన మొనఁగిన సతుల । బర్గంబులను బొందు పాపంబు లణఁగు.

నృగ చరిత్రము

గోదాన మిచ్చిన గురుపుణ్య మగును; । ఆదట నృగునకు నది ప్రమాదించె;
నది యితిహాసమై యవనిలోఁ బరఁగు; । విదితంబుగా నీకు విమపింతు వినుము
పాలుపొంద ద్వారకాపురి నొక్క నూతఁ । దెలియ నూనరవెల్లి తిరుగుచు నుండఁ
గని జనులెల్లరుఁ ‘గలఁచె నీనీరు’ । అని బలు మ్రోఁతుల నటఁగట్టి తిగువఁ
గదలక యుండినఁ గని విస్మయముగ । నది కృష్ణు శ్రేణింప నాతండు నచ్చి
వెడలంగఁ దివిది యవ్విధ మెఱింగియును । అడిగిన శ్రీకృష్ణు కనియె నాతొండః
“ ఒక్కనాఁ డేనొక్క యుర్విదేవునకుఁ । దక్కక వేడ్క గోదాన మిచ్చినను
ఆతడు గొనిపోవ నది మేత కరిగి । కాతర స్థితిని మాకదువులఁ గలిసె.
గోవుల మఱియును గోపాలవరులు । వేదిధంబుల దానవిధికిఁ దెచ్చినను
వానిలో నిదియును వచ్చిన దెఱుఁగ । కేను వేటొకవిపు కిచ్చితిఁ గడఁగి.
ఇచ్చిన నాతండు నేవు దీపించి । యచ్చుగాఁ దమయింటికై గొనిపోవ
మునుపటి విప్రుండు మొగి దానిఁజూచి । ‘యెనయంగ విమవుచు యిది నాదుగోవు’
అనవుడు పిదపఁ గొన్నతండు నిట్లనియెః । “ జననాయకుండిచ్చె సరవితో నాకు
నీకు నెక్కడియావు? నెఱి ” నని మిగులఁ । దాఁగొని వాదించి తగ నేఁగుదెంచి

తమతెఱంగడిగింపఁ దగ నేను గుంది । కొమరొప్పుగా మున్ను గొన్నబ్రాహ్మణుని
 బ్రాధించి ప్రాధించి పరఁగ మన్నింపు ; మర్థితో నూఱువేలావుల నిత్తు ;
 విడువుమీ ధేనువు విమలాత్మ !' యనినఁ । గడు దీనవదనుడై కడఁకతో ననియెః
 “కరమొప్పుగాఁ బ్రాబుగల దిది సాధు । సారిదిమై నాప్రియసుతుఁడు పాలకును
 బరఁగ నేడ్చినఁ జిన్నపట్టంగ నిచ్చు, । సరయంగ నెట్టి ప్రొద్దయ్యన ; నిట్టి
 యావు నే విడువ నీయాన వేవేలు । ఆవుల నిచ్చిననైన నోరాజ ! ”
 అనిన రెండవ విప్రు సరయఁ బ్రాధించి । “వినవయ్య భవము వేవేలు గోవులును
 ఎన్నైన మఱియు నీకిత్తు నిష్టములు । మన్నించి యీయావు మమూఁజూచి విడువు ”
 మనవుడు “నీరాజ్య మంతయు నాకు । నెనయంగనిచ్చిన నేనిది విశువ ”
 నని చలంబునఁ బోయె; నటఁ గాలవశత । ఘనముగాఁ గాలునికడకేఁగ నతఁడు
 నన్ను వీక్షించి “భూనాయక, పావ । మున్నది నీయందు; నొగి మున్ను పావ
 మనుభవించెదొ ! పుణ్యమనుభవించెదవా ? ” । అనిన నసౌఖ్య మేనట నమ్మితింది
 కడఁక మన్తముక్రిందుగా ధరఁ బడఁగ । నడగు నప్పుడు వింటి యముని వాక్స్వంబు
 “సరసిజాక్షుఁ డనేక సంవత్సరముల । కరయంగ నేతెంచి యతి కృపాదృష్టి
 నుద్ధరించును నిన్ను నొప్పుగా ” ననుచు । నుద్ధరించితివి నేఁడో పుణ్యమూర్తి ! ”
 అని వ్రణామము చేసి యమ్మహివిభుఁడు । చనె విమానస్థుడై స్వర్గంబునకును.
 అనవుండు ధర్మజుం “దనఘ, గోదాన । మునఁ గల్గుఫలము చెప్పుము నాకు” ననిన

గో ప్ర భా వ ము

నితిహాస మొక్కటి యే వినిపింతు । క్షితిలోపలను శ్వేతకేతుఁ డన్వహాని
 తలకొని యిధ్మముల్ దర్శకట్టయును । జలపూర్ణకలశంబు సరవిమై మఱిది
 నలిమీఱఁ దనయుని నాచి కేతాఖ్యు । నలవడఁ బిల్చి తెమ్మని పంపుటయును
 ఆతఁడు పోయిన యంతకు మున్న । వీతెంచి యొకయేటివెల్లువ ముంచె.
 ముంచినఁ గానకప్పుడు వచ్చి తండ్రి । కంచితగతిఁ జెప్ప నాఁకలి దనదు
 కర్మవైకృతమును గని నిర్వలక । కర్మిష్టి “జముని మొగము చూతుగాక ”
 యని శాపమిచ్చిన నబ్బలకుండు । గొనకొని మ్రొక్కి చేకొనుము నన్ననుచు
 రహిక్కఁ జేతనారహితుడై పడినఁ । దహతహపడి యంతఁ దండ్రి చింతించి

యరయఁ బశ్చాత్తప్తుడై “పుత్రునకట । యిరపుదప్పుచు శపియిందితి” సనుచుఁ
 దన్నెఱుంగక పడి తద్దయుఁ డెలిసి । కన్నుల నీభులు గాఱ నేడ్పుచును
 అద్దినశేషంబు సయ్యామినియును । ఒద్దనేయుండ, నూర్యోదయవేళ
 సతని కన్నీరున నాల్లతంబైన । సుతుఁడు ప్రాణము వచ్చిచూచినఁ, దండ్రి
 యాశ్చర్యచిత్తుడై యందంద పొంగి । నిశ్చలితాత్ముడై నెమ్మి నిట్లనియె :
 “ఎక్కడికేగితి ? వేమి చూచితివి ? తక్కక యెఱిగింపు తనయ, నా” కనిన
 సక్కుమారుండును నప్పుడే లేచి । మ్రొక్కియిట్లని పల్కె ముదము దీపింప :
 “వినవయ్య మీయాజ్ఞ వెలుఁగుచు మిగులఁ । గొనకొన్న సమవర్తి కిలుపుకూటంబు
 చేరంగఁ బోయినఁ జేరంగఁ బిలిచి । యాహుధి సర్వపాద్యాదు లర్పించె.
 అర్పింపఁ గైకొని యనుధర్మరాజు । నేర్పుతోఁ గనుఁగొని నెమ్మి నిట్లంటి:
 “ఏలోకమున వసియింపుదు నేను ? । వాలాయముగఁ జెప్పవలయు నా” కనిన
 “చావపు నీవు నీజనకునిఁ జూడ । వేనేగఁ బా” మృన్న విని యిటు లంటి
 “పుణ్యలోకమ్ము లిమ్ములఁ జూడవలయుఁ । బుణ్యాత్మ, చూపవే ! పొందుగా నాకు”
 అని విన్నవించిన నట్లకాకనుచు । ఘన వాహనాయాధుఁ గావించుకొనుచు
 దయతోడ నాకేలు తనకేలఁ బట్టి । నయమొప్పు *పుణ్యములే నాకుఁ జూపినను
 ఆనంద మెసఁగ నుద్యాన వాటికలు । జానొప్ప భక్త్య భోజ్య మహీధరములు
 కృతకృత్యమగు దుగ్ధ ఘృత సరిత్తులును । అతులిత భోగయోగ్యపదార్థములును
 రాసులై యుండంగ రమణ వీక్షించి । యానతోఁ గాలుని నడిగితిఁ డెలియ
 అడిగిన “నదియెల్ల నవనిలోపలను । ఎడవక గోదాన మిచ్చినయట్టి
 పుణ్యుల” వని చెప్పఁ “బాలుపొంద మ్రొక్కి । పుణ్యములే గనుఁగొని పొనఁగవచ్చితిని.”
 అని శ్వేతకేతున కా నాచికేతుఁ । డెనయఁ జెప్పినరీతి నేను జెప్పితిని.”
 అనుచు దేవవ్రతుం డా ధర్మజునకుఁ । బెనుపొంద నెఱిగించె బ్రీతితో సనుచు
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । వినిపించె ననిచెప్ప వెండియు మునులు
 అనఘాత్మ, తరువాత నైన వృత్తాంత । మనువొప్పఁ జెప్పవే ! యని యడుగుటయు
 రాజశేఖరసుత, రాజవనయన, । లేజోదివాకర దేవీవ్యమాన,
 పన్నగాంతక వాహ, పాపనంహర, । పన్నగశయన, శ్రీపతి, పద్మనాభ,

వైకుంఠనాయక, ద్వారకావాస, | లోకలోచన, ధర్మశోల, ముకుంద,
 ఘనమాని హృద్దేహ కలిత సందోహ | వినుత ప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
 భక్తవత్సల, జగత్పావనచరిత, | ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెదనీకు.
 ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య | పదపద్మ మకరంద పానద్వారేఫ
 మగు నాతుకూఠి తిమోర్వ తనూజ | సుగుణాఢ్య సోమన సుకపింద్ర రచిత
 మానుశాసనికాఖ్యమైన పర్వమున | ననుపమంబుగ ద్వితీయాశ్వాస మయ్యె.

తృ తీ యా శ్వా స ము

శ్రీకామినంగ, చిరదైత్యభంగ, | కాళోల గళనుత, కంజదళాతు,
జనమేజయునకు వై శంపాయనుండు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పె దొడఁగె:

భీష్ముండు ధర్మజునకు శ్రీకృష్ణుని చిత్ర చరిత్రంబు చెప్పట

ఆరీతి భీష్ముండు యమతనూజునకు | నారాయణాభిధాన ప్రభావంబు
వసుధ దానప్రియ చచనముల్ చెప్పి | మసలక ప్రీతితో మఱియు నిట్లనియె:
“పరగఁ గృష్ణుండు నుతంఁ బడయుట కొఱకు | సరవితో రుక్మిణీ సహితుడై కదలి
హిమవన్నగంబున కేపుతోఁ బోయి | శమవృత్తి ద్వాదశ సంవత్సరములు
వ్రతనిష్ఠ నుండంగ వత్స గాగ్నేయ | చతుర ఎర్వత పైల శౌనక కణ్వ
కాండిన్య దేవల గాలవ శేఫ | శాండిల్య భరత విశ్వమిత్ర రైఫ
నారదముఖ్య సన్యాని వర్గంబు | లారూఢితో వచ్చి యర్ఘ్యాది విధులఁ
బూజితులై యంతఁ బుణ్యసత్కథలు | ఓజతో జెప్పుచు నున్న యావేళ
వారి ముఖంబున నప్పు డనలంబు వెడలి | ధరణీ ధరము నేర్చె దరుమ్మగయుక్త
ముగ, తెండియును సౌమ్య ముఖ్యావలోక | సుగుణత్వమున దానిజొప్పడ నడఁచె
పాసఁగఁ బూర్వాకారమున నవ్వనంబు | అనదృశ గతి మించె నద్భుతంబుగను.
దానికి మునులు చిత్తంబున భయముఁ | బూని యాశ్చర్యంబుఁ బొందుచు నుండి
పరఁగంగఁ జిత్రరూపంబులో యనఁగ | నరుదందుచుండ శ్రీహరి వారి కనియె:
“ఈ మహిలోన మీరీ యగ్ని తెఱఁగు | నేమిగా నెఱిగితి? రెఱిగింప వలయు.”
అనవుడు తపసు లిట్లనిరి : “యోదేవ! | వనజవత్రాతు! శ్రీవత్సాంగ! కృష్ణ!
ఈ విశ్వమంతయు నేపు దీపింప | నీవలన నె పుట్టి నీయందె యణఁగు.
స్థావర జంగమ తతులు నన్నియును | నీవయై యుండంగ నేర్చువు గాన
నీవ చెప్పఁగ వలె; నే మెఱుంగకయు | భావించి నిష్ప్రేజ పడితి ” మనుటయుఁ
గరుణారసము చల్లుఁ గడకంటి దృష్టి | పరఁగించి యిట్లనుఁ బద్మాధవుండు :
“ఒక దానవుండు సర్వోర్వి నాశకుండు | ప్రకటించి కలఁడు; చంపఁగఁ జాల వాని.

అది యెటులన్న దివ్యాస్త్రసంపన్న । విదునిగాఁ జేసితి వేడ్కతో నేన.
అది నిమిత్తంబున నాదైత్యవరుడు । మదియించి లోకముల్ మడియంగఁజేసె.
కావున నిప్పుడె ఘనతపోనిష్ఠ । గావించి పుత్రునిఁ గాంచి యాధూర్తఁ
జంపంగ వ్రతములు నలువ, మనాత్మ । పెంపున నగ్నియై పేర్చి పద్మజుని
కడకేగ, నాతఁ డంగజుని శీఘ్రముగఁ । గొడుకుగాఁ బంచి మగిడ్చిన వచ్చి
వడిఁ బోవుచును నిట్టి వనమెల్లఁగాల్చె । తడయకేఁ బూర్వవిధమునఁ జూచితిని.
దహనంబు తెఱగిది తాపనులార ! । విహితమయ్యిన పురావృత్తంబు చెప్పి
నన్ను మన్నింపుడు ” నాపుడు వారు । వెన్నునిఁ గనుఁగొని “విశ్వలోకేత,
పెనుపొంద మము నింత పెద్దనేయుదువె ! । గొనఁగొని పెద్దలకును బెద్దవీపు.
ఘనదేహ, నీవెఱుంగని కథ లలదె ! ” । అనవుడు చిఱునగ వానవాజ్ఞమున
మొలవంగ నిట్లనఁ : “బుడమిలో నేను । ఒలసి యెంతయు నరయోనిఁ బుట్టితిని
గాన మిమ్మడిగదఁ గలితాత్మలార ! । జానొప్పుఁ జెప్పరే సరవిలో నాకు. ”
అనుటయు సహస్రాలందఱు నియ్య । కొని నారదునిఁ జూచి కోర్కి దీపింప
“నీవెఱుంగుదు వర్ధి నీరజాక్షునకు । భావించి చెప్పు మేర్పడ ” నన్న నతఁడు
నలువొప్ప దేవకీ నంగనునకును । అలవడ మ్రొక్కి తదభివందనంబు

ఉమామహేశ్వర సంవాదము

వడసి యిట్లనియె వైభవ వాక్యసరణి : । “అడరంగ నేఁ దీర్థయాత్రలఁ దిరిగి
హిమగిరి కేతెంచి యీశు విశ్వేశుఁ । బ్రమధాధినాయకు భక్తమందారుఁ
గని వందనము చేసి కిఱకఁతుఁ గొలిచి । చనవొప్పుఁ గూర్చున్న నమయంబునందుఁ
బుణ్యాంగనా రూపములు చాల్చి మిగులఁ । బుణ్యనదుల్ గొల్వ భువనైకమాత
పార్వతి యేతెంచి పఁ మేళు వెనుక । పర్విన సంతోష భరితాత్మ యగుచు
నిలిచి మెల్లనె యీశు నేత్రముగ్ధంబు । లావడఁగాఁ దన హస్తపద్మముల
మూసి యున్నంతలో భువనంబు లెల్ల । నా శశి రవి తారకాదులు లేక
యంధకారంబయ్యె; నఖిలభూతములు । సంధిల్ల నెంతయు సంక్షోభమందె.
పరమేశుఁ డప్పుడు ఫలలోచనము । పరివిగా నెంతట విచ్చిన నగ్ని
గప్పె నా హిమవన్నగఁ ; బంతు గౌరి । తిప్పక యొప్పుమి తండ్రి కయ్యెనను
ఉల్లంబు బెగ్గిల నుగ్రుపాదముల । కల్లన మ్రొక్కిన నాదాహ ముడిపె.

ఉడిపిన గనుఁగొని యుమ సంతసిల్లి | యుదురాజశేఖరు నొప్పుగాఁ జూచి
 “కరకంఠ, నిటలంబు కను దెఱచుటకు | చుటి కారణంబేమి? మన్నంచి చెప్పును.”
 అనవుడు గిరిజతో సభవుఁ డిట్లనియె: | “తనర లోకాత్మకత్వము నాకుఁ గలుగు
 వలన నన్నెద్ది నివ్వటిలఁ బొందినను | కలగొన నన్నిలోకంబుల నదియ
 పొందుఁ గావున నేత్రములు సీపు మూయ | నందంద తిమిరంబు నఖలంబుఁ గప్పె.
 కప్పిన భూతముల్ కంపింపఁ జూచి | తప్పక సీదు హస్తములు త్రోవకయ
 చీకటి యంతయుఁ జెడిచెడి కొఱకు | దాఁగొని ఫలసేత్రము తెఱచితిని.”
 అన విని యంబిక హనుసంబు నొంది | ఘనముగాఁ దన కడుగవలయునట్టి
 వడుగుట కదియపో యవసరం బనుచుఁ ... ..
 “బురదైత్యహర, నాల్గుముఖములు నీకు | గరిమతోఁ గలుగంగఁ గారణంబేమి?
 అనతి యీవయ్య!” యనిన శంకరుఁడు | గీనుత, యామహాదేవి కిట్లనియె:
 “సౌలవక నుండోపనుండు లనంగఁ | గలరు దైత్యులు భూభాగర్ష విక్రములు.
 వారిని జంపంగ పలసి మయుండు | ధారుణిఁ గల యెప్పిడములోని మేలు
 మహిమతోడఁ దిలవ్రమాణముల్ దివిచి | మహనీయయగు నొక్క మానినిఁ జేసి
 నలిఁ దిలోత్తమయను నామధేయంబు | కలితంబు చేసి నాకడకుఁ దెచ్చినను
 దరభాక్తి నాకుఁ బ్రదక్షిణంబుగను | అరుగుదెంచిన “నిది యమరకార్యంబు
 నేయనోపు, నటంచుఁ జిగురాకుఁబోడి | ధీయుక్తిఁ దిరిగిన దిక్కుల కెల్లఁ
 గలయ నొక్కొక్క ముఖంబుగాఁ దాల్చి | చెలిమితో దానిఁ జూచితి, నాటినుండి
 మునుగొని యే జతుగ్గుఖుడ నయ్యితిని.” | అనవుడు పార్వతి యభవుని ‘గళము
 అతిముఱి నల్లనై నట్టి కారణము | ఎఱిగింపవే!’ యన నిట్లను శివుఁడు:
 “అలవడ జలధి సుధాన్ధమై తఱువఁ | గలయుఁ ద్రిలోక భీకరమైన విషము
 పుట్టిన నే కంఠమున ధరించితిని | గట్టిగా.” ననిన శంకరుఁ జూచి గిరిజ
 “కలితాయుధంబుల కంటఁ బిరాక | మెలమితోఁ బట్టుదు వేప్రాద్దు సీపు;
 గరిమతో దీనికిఁ గతమేమి?” యనినఁ | బురహరుఁ డనియె నా పూఁబోడిఁజూచి:
 “అదియుగంబున నబల, కణ్వుండు | మోదంబుతోఁ దపంబును నిష్ఠనలువఁ
 జెనుపొంద సతనిపైఁ బెరిగె వల్లీక; | మనయంబు వేణువు నాపుట్టంబు క్కె.
 ఘనతరాయామంబుఁ గలితవిస్తృతియుఁ | గనుఁగొని యంతలోఁ గంఠసంభవుఁడు
 మునికిఁ బ్రత్యక్షమై మొగి వరంబిచ్చి | ... ..

పేర్నితో మునిమీఁదఁ జెరిగిన వెదురు | నర్మిలిఁబుచ్చి పినాక శార్వంబు
 లొనరించి కడతున్న నొగి గాండివముగ | ఘనముగాఁ జేసె లోకహితంబుగాఁగ.
 తనర మూఁడవవిల్లు దాఁ గొని చనియె. ” | అని చెప్పటయు మేనకాత్మజ యనియె :
 “వుడమిఁగో వాహనంబులు పెక్కుగలుగ | నెడవక వృషభంబు నెక్కుదు వేమి ?
 ఎఱిగింపు. ” మనవుడు నింపు సొంపొంద | మఱియుఁ బార్వతితోడ మననారి యనియె :
 “ హిమనగంబున లోక హితముగా నేను | దమితోడ నంతయుఁ దప మొనరింప
 గోవులు చుట్టఁ దేకువచెడి తిరిగి | భావింపగాఁ బెక్కు బాధలు పెట్ట
 సాలవ కేఁ గోపించి చూడ గోకులము | వలగొని మిగుల సంతాపంబు నొందె,
 అరవిందభవుఁడును నమరు లంతటను | అరుదెంచి సమ్రుదై యర్థిఁ బ్రార్థించి
 కరమొప్ప వృషభంబు కానుక యిచ్చి | పరఁగంగ నాకు గోవతి నామ మిచ్చి
 రప్పడు గోబాధయంతయు మాన్చి | తప్పక వాహన ధ్వజములు గాఁగ
 వృషభంబు గైకొంటి వేడుకతోడ | ఝషనేత్ర ! ” యనవుడు శాంభవి యనియె :
 సలలితంబగు నివాసంబు లుండంగఁ | బాలుపొందఁగాఁ బ్రేతభూమి నుండెదవు.
 అది యేమి నెవమున ? ” ననిన నిట్లనియె : [“మదిరాక్షి ! యజ్ఞసంభవుఁడు, భూతములు
 జనులను బాధించి నమయించుచుండఁ | గని నన్ను ‘దత్త్రతీకార మొనర్చు
 మనివేడ నిశ్చలమగు చోటనుండి | చెనసి ప్రాణుల రక్ష నేయంగఁ దలఁచి]
 క్షితి మోక్షపరులు శుచిస్థాన మర్థి | సతిశయంబుగఁ గొనియాడుచుండుదురు !
 క్షితి విజనత్వ విశేష మెఱింగి. | [“ సతి, యటుగాన స్మశానంబునందు
 నివసించి జగములన్నిటి రక్ష నేయు; | దవనిలో నే స్మశానావాసినైతి. ”
 అనిన ‘ సోమునిఁ దాల్చి నదియేమి హేతు ? ’ వనవుడు ” దక్షుని యజ్ఞంబునకును
 అలిగి నే సురలఁ జెండాడెడు నపుడు | నలిగి సోముఁడు శరణంబు వేసినను
 మనమునఁ గటకటంపడుచు నే నంతఁ | జెనసి యారీతిఁ జేసిన దురితంబు]
 ఏయుపాయంబుల నిందుని నిట్లు | నేయక పోదని చెలఁగి చాల్చితిని,
 అలవడ ” ననిన “ వర్ణాశ్రమ ధర్మ | ములు చెప్పవే ! ” యన్న ముదముతోఁ జెప్ప
 నప్పుడు ధర్మరహస్యాలతెఱుగు | చెప్ప. ” మన్నను బ్రీతిఁ జెప్పంగఁదొడఁగ :

ధ ర్మ ర హ స్య ము లు

“ గరిమతోడఁ బివీలికావ్రముఖములు | పురడింప నాకాశమున మశకాదు
 లును నల్లి పేనును లోనైనయట్టి | తనరిన జంతు సంతతులను జంప

కెవ్వరికిని ధాత్రి నెలమి సవశము ; | నివ్యటిల్లగఁ బావనిసహంబు లేదు.
భువిలోన విధివశంబున మృతిఁ బొందు | వివిధ జంతువులను వినుము చెప్పెదను.
పరగంగ దీపంబుపైఁ బడఁబ్రువ్రుగ ; | తిరముగా దీపమిత్తినవారిఁ బావ
మలవడఁ జెందెనే ! యదియును గాక | చలమొప్పు నాగేటిచాలునఁ జచ్చు
రమణ నానావిధప్రాణులు నరులు | తమవసు లొగిఁ జేయ ధాన్యవశమున ;
సండుఁ బావములేదు ; యాగంబులను | సంపద పశువుల నట విశసంపఁ
దనువు విడిచి దేవతాసౌఖ్యమహిమ | గొనకొనుఁ గావునఁ గుంభిని లోన
నెనయ వేదవిహితహింస హింసగను | మనమునఁ దలఁచు మహితాత్ములెల్ల.
అని యహింసతెఱంగు లన్నియుఁ జెప్ప | విని గౌరి యిట్లును విశ్వేశ్వరనకు :
“కొందఱు సంపద కొందఱు లేమి | చెంది యుండుటయును జెప్పవే దేవ ! ”

క ర్మ ప రి పా క ము

అనుటయు శంభుఁ డిట్లును గారితోడః | “విను మెఱింగించెద వివరంబుగాఁగఁ
జేర్చి తోడుత బలి భిక్షముల పెట్టి | (యర్హిలిఁ గృపణుడై న్నము వాపి పుణ్య
పరులయి వర్తించి పరహితవృత్తిఁ) | బరఁగిన వారికి భాగ్యవైభవము
గలుగు ; లోభాత్ము డుఃఖముచేయు ధాత | కలయంగఁ జేసిన కర్మఫలమున.”
అని చెప్పి వెండియు సనియె నీశ్వరుడుః | “ధనము గలిగి యుండి ధవళాయతాక్షి !
కుడువక కట్టక కుహకత్వమునను | ఒడలోము కొనువార లొరులు చెప్పంగ
నలవడ నువకారులై తొలుమేనఁ | జెలఁగినవారలు చిగురాకుఁబోడి |
అయాసపడకుండ సర్థముల గలిగి | వేయి విధంబుల వెలసెడువారు
సరవితోడుతఁ బాత్రజనములఁ బిలిచి | యరసి ధనంబిచ్చినట్టి సజ్జనులు.
కలిగియుండియును రోగంబులకతనఁ | జెలఁగి భోగమున భుజింపఁగలేని
మనుజులు తొలిమీన మరణకాలగుఁనఁ | జెనసి దానంబులు చేసెనవారు.
ఆలు బిడ్డలు నొకటయై లేమిఁగుంది | బాలరోగములు నిచ్చులు పడు నరులు
మున్ను లోభమునను మొగిఁ బరవీడ | చెన్నుగా నెంతయుఁ జేసినవారు.
కలయ జాత్యంధుండు కన్నులు చెడిన | ఖలుఁడు సొంపునఁ బరకాంతఁ దొల్లెనఁ
జూచినపాపి ; నిష్ఠురకర్ణరోగి | సూచింప నుజును నిష్ఠుర కటువాక్య
ములను నొప్పించిన మూఢాత్ముడతఁడు. | కలయంగఁ బరసతిఁ గన్యను మహిమి.

గోవును దురగిని గొనకొని పట్టి | భావజాకేళిని బరగిన యతఁడు
 కడుపులో దెవులైన కష్టజన్మమునఁ | బుడమిలో జన్మించుఁ బుష్పసుగంధి !
 తలకొని యొరుల బంధన మొనరించి | యులుమురోగంబున నుద్ధవమందు.
 నలువొప్ప సాధుజనంబుల ముష్టి | జలమునఁ బొడిచిన చందనాననుడు
 ఘన తిలకాదులఁ గంతుల చేత | గొనకొన్న దుఃఖంబు కుడుచుచునుడు,
 అశుచిపాదముల దేవాలయం బర్చి | వశముగాఁ ద్రొక్కి పావనులైనవారిఁ
 దప్పలేకొంతయుఁ దన్నినవారు | కప్పనఁ బాదరోగమునఁ గుంచుదురు.
 లీల నిర్దయతఁ దొల్లి వినోదముగను | జాల జీవులఁ బట్టి చంపినవారు
 ధారుణి గురువులఁ దల్లడపెట్టు | వారు గుల్మంబుల జ్వరములఁ బుండ్ల
 వడి మహాదరముల వాతపిత్తములఁ | గడుకఘాతులఁ జాలఁ గందుచునుదురు.
 కలయఁ గొల్చుమ్ముచోఁ గ్రచ్చులు గలువ | నలవడ గూనివాఁడై పుట్టు సతఁడు.
 సరకుతూచెనువేళఁ జలమునఁ దరపి | యరయఁగఁ బిచ్చుకుంపైపుట్టు సతఁడు.
 మొగి సాధుజనముల మోసపుచ్చుచును | దగు ధనాదులుగొన్నఁ దా వెట్టియగును.
 పై తృకదూరులు బాలఘాతకులు | నాతఁటి ననపత్యులగుచుఁ బుట్టుదురు.
 శేవతో నెద్దఁ బట్టించినవాడు, | భావజరతి విఘ్నపఱచినవాడు
 ధవుని వంచనచేసి ధనము గూర్చినది | భువినపుంసక జన్మమునఁ బుట్టుచుండు.
 దాసత్వమొంది యదల్పులఁ దిట్ల | వేసట పడుచుండు విత్తహీనుండు,
 తొలిమీన గర్వియై తుది ప్రల్లదమునఁ | దలకొని పెక్కండ్రఁ దప్పేమి లేక
 తిట్టియు నడచియుఁ దిరిగినవాడు | గట్టిగా నెఱుఁగుము కాంతాలలామ !
 ఇందు నాచెప్పిన యీపాపకర్మ | లందంద సరకంబు లనుభవించుచును
 భూమిలోపలఁ దిగి పుట్టుదురతిన ! | కామించి, ” యనిన సగౌరవ యిట్లనియె :
 “అయువేమిట హెచ్చు? నట నెందుఁ దలగు? | పాయక చెప్పవే భవగోగహరణ!”
 అనవుడు క్షమయు, సత్యంబును గృపయు | ననయంబు గురుభక్తి యాయువుఁబెంచు.
 అలుకయు బొంకుఁ గ్రూరాత్మవర్తనము | నలవడ గురువైర మాయువుఁ దలుగు.
 వృద్ధార్కరశ్మియు నిష్టి ధూమంబు | శ్రద్ధతో యువతియౌ సతి సంగమంబు,
 నిర్మలోదకమును నెఱి రాత్రిక్షీర | మర్మిలి సేవించుటాయువుఁ బెంచు.
 బాలార్కరశ్మిని బలుప్రేతహూమ | జాలమానుట వృద్ధనతిసంగమంబుఁ
 బల్బలోదకమును బరఁగ రాత్రులను | నిల్వక దధ్యన్న నియమ మెవ్వసికి

నాయువు దటిగించు నవనిలో ; నిట్లు । వేయువిధంబుల వినువ కీరీతి
నుకృతులు వేడ్కతో సురలోకమందు । నకలంకగతి నుండు నాయువుర గలిగి.
దురితవర్తనులెల్ల దుర్గతినుండి । యరయ నాయువు కొంచె మగుచుఁ బుట్టుదురు
మండలంబున.” నని మాతీయు భీష్ముండు । చండికా పురహర సంవాద మర్థిఁ
జెప్పిన ధర్మజు క్షీతిపతి భక్తి । నవ్వుణ్ణునకు మొక్కి హస్తముల్ మొగిచి
ప్రమదంబుతో, “బరప్రాప్తి యెద్దాన । ననుకూరుఁ జెప్పవే ! చయ్యన” ననిన

భీష్ముండు ధర్మజునకుఁ బరప్రాప్తిగల్గు విధాన మెఱిగించుట

నారాయణధ్యాన సవ్యపూజలును । సారంపు హరికథా శ్రవణ తత్పరత
యమ్మేలు గావించు యమతనూజాత ! । క్రమ్మి బ్రాహ్మణరక్షఁ గలుషముల్ వాయు.
వేశ్యయొక్కతె లొల్లి విద్యాంను నొకవి । కాశ్యపిలోపలఁ గడఁగి దొంగనుచుఁ
దలవరుల్ గారింప దయతోడ వచ్చి । “వెయంగ విడువుడు మీడు మావాడు ;
అగడంబులు నేయ నగునయ్య ! మీకు, । వేగంబె” యని వారి విడిపించి పుచ్చు.
అనుకృతమున బ్రాహ్మణియై జవించె, । వేసర కీవును విప్రులఁ బ్రోవు. ”
మన విని ధర్మజుం డర్థి నిట్లనియె : । “నునిశిత దారిద్ర్య శోక రోగముల
సరవి హరింపంగఁ జాలెడి జపము । నరుదారఁ జెప్పవే ” యని నిట్లనియె
“హరి హర బ్రహ్మలు నా వినాయకుండు । తరణి చంద్రుండు సముద్రంబులు నదులు
మరు దశ్వీ వసువులు మారుతంబులును । దరమిడి పిశ్చదేవతలును సిద్ధులును
వ్యాన వాల్మీకి కశ్యప కణ్వా కుత్స్థ । వాసిష్ఠ భరతాది వరమునీశ్వరులు
రమణ రంభాద్యప్రసన్నస్త్రిలు మతీయుఁ । బ్రమదంబుతోడఁ దపస్సత్కములును
బౌసంగఁ బుణ్యక్షేత్రములుఁ బుణ్యవనము । లనదృశ గృహములు హయనంబులును
దరులును గిరులును ధరణి దేవతలు । వరమతి మొదలైనవారలఁ దలంచి
యాయురారోగ్యంబు లధిక సంపదలుఁ । బ్రాయశ్చ మాకును బ్రబలుఁ గాకనుచు
‘వర నమో భగవతే’ వాసుదేవాదు । పురుషోత్తమాయ విభాషితంగాయ
సర్వలోక హరాయ సర్వేశ్వరాయ । సర్వలోక హితాయ జలజనాభాయ
ఘనతర సర్వలోక పితామహాయ । (వనమాలినే భక్త పాణిజాతాయ)
పరమాత్మనే నమః పద్మనేత్రాయ । మురసంహరాయ నమో నమో ” యనుచు
నెలమితో జపియింపు మిమ్మహాజపము । కలుషంబు లడగించుఁ గంజారివంశ ! ”

అని చెప్పి ధర్మజుఁ డంజలి చేసి | “ ఘనుఁడ, పూజానమస్కారంబులకును
ఎవరు భాజనములో యెఱిఁగింపు ” మనిన | నవడి నిట్లనియె : “ బూజా నమస్కార
ములకుఁ బాత్రంబులు భూమిదేవతలు. | చెలరేగి వారికిఁ జేటొనరింప
వానవుండును జెడు ; వారికి ముగము | చేసిన శుభములు సిద్ధించు నిజము.
ధర్మసేతువు లోకధారకం బఖల | ధర్మశాస్త్రప్రవర్తకము వివేచయ.
అమృహాత్మ్య లభిజ్ఞ లఖలమార్గముల | నెమ్మి బూజ్యులు విను నిర్జరావలికి.
సొరిదిమై బాలుఁ డజ్ఞుండనలేదు | సరవి బ్రాహ్మణుఁడు పూజా నర్హుఁ.” డనిన
ధర్మజుం డిట్లు “ ధరణిదేవతల | స్మృతిఁ బూజింప నగు శుభమెద్ది ?
వార్త కెక్కుచుఁ జాల వర్ణింపఁ దగిన | వర్తనం బెమ్మది ? వారలయందు.
వినిపింపవే ! నాకు వెండియు.” ననిన | అనఘాత్మ యనిలార్జునాఖ్యసంవాద

పవన కార్తవీర్యార్జును సంవాదము

మను నితిహాసంబు నెట నేర్పరింతు | మునుకొని నీ ప్రశ్నములకు నుత్తరము.
వేదిధంబులఁ గార్తవీర్యుఁ డన్ జేడు | దీవుల నేలి యుద్ధీప్తశౌర్యమునఁ
దలకొని ధాత్రి మత్సములు లేరనుచుఁ | బలికిన నాశశభాష భాషించె :
“ ఎఱుఁగక పలికెద వేల గర్వంబు ” | అఱిముఱి నీకంటె నధికులుగారె
ధరణి దేవత ” లన్న “ ధాత్రీశు వార | లిరవోప్పగా నాశ్రయించి రక్షింపఁ
బరఁగుచుండుదురు ; భూపాలునికంటె | సరము నెవ్వధమున నధికులు ? చెప్పును.
కూర్చిన రక్షింతు ; గొఁకొనియోగక | వేర్చిన శిక్షింతుఁ బృథివి భూతిముల. ”
అనిన భయంబంది యా భూతమరుగ | ... ..
గగనంబు నందుండి గంధవహుండు | తిరవోప్ప నెంతయుఁ దన్నెఱిఁగింది
“ విప్రరక్షణఁ గాదె వినుము భూపతులు | ఆ ప్రజారక్ష పాముక యెనర్చుటలు.
అవని బ్రాహ్మలకంటె నధికులు గలరె ! | తివిరి యహఃస్యకై దివిజేశ్వరుండు
గాతముండలిగిన గర్జనంబు నడఁడ ! | ఖ్యాతి కుంభశాచేతి నణగఁ దే జుధి !
అనలుండు భృగుశాపనాతుఁడునుగాడె ! ” | అనవుండు మఱునూట లాడకయున్నఁ
గార్తవీర్యునిఁ జూచి కరువలి కువును | మూర్ఛిభవించి యుమ్ముల నిట్టులనియె :
“ జగతి ¹నాంగిరస వంశజుడొ నుచధ్యు | కగణితగతి సోముఁ డాత్మజ నిచ్చె.

అదంపతులు తమ యాశ్రమంబునను | మోదంబుతోనుండ, ముని యొక్కవాడు
 యమునానదికి దీర్ఘమాడఁ బోవంగఁ, | గ్రమమున నాకాంతఁ గామింది తిరుగు
 వరుణుఁ డెత్తుకపోయి వడిఁ దనవుని | గరమొప్పు నునిచె; | దక్కక నారదుండు
 ఆతెఱఁగెఱిగింప నామాని యనియె : | “భ్యాతిగాఁ దాను దిక్పతి ; తన కిట్లు
 తగునె! యొరుని భార్యఁ దగఁ గొనిపోవ ? | అగణితంబుగఁ జెప్ప.” మనిన నారదుండు
 చని యవ్విధంబెల్ల జలధీశ్వరునకు | వినిపింప నెంతయు వినక గర్వమునఁ
 గామాంధుడై కన్నఁగానక ప్రొప్పు | భామయ విడువ కేర్పడ నున్నయంత
 నాఁయుచుదృశ్యనికడ కవుడునారదుండు | పాయక చనియిట్లు పలికె డెల్లముగ :
 “అంగన విడువని యంతియగాదు ; | రంగుగా వరుణుండు రాజసంబునను
 బరఁగ నన్ బెడతఁ బట్టి త్రోపించె | బరువడి.” ననినఁ గోపమున నమ్మాని
 లలిమీఱ సర్వజలంబులు. ద్రావి | పాలుపొంద వరుణినిపురి ధూళిసేయ
 భయమంది వరుణుండు పద్మాక్షిఁ దెచ్చి | రయమున నొప్పించి ప్రణమిల్లి లేచి
 “తప్పుచేసితి నేడు దయఁ జూడు” మనుచు | నప్పుడె ప్రార్థింప నమ్మాని యతనిఁ
 గరుణించి యనిపెను ; గావున ధరణి | సురులూ భూమీశులో క్షోణిలో నెక్కు ?”
 డనిన నూఱకయున్నహేహయుఁ జూచి | యనయంబు మఱియు నిట్లుఁబవనుండు :
 “సరవి దైత్యుల కోడి కెఱుఁ చొచ్చినను | సురలకు నాయగన్త్యుండు జయ మొసఁగె.
 తిరముగా భాగీరథీ తీరమునను | గరిమ గీర్వాణులు క్రతువానరింప
 వరుసతోఁ బూర్వగీర్వాణులు గాసి | ... ..
 చేసిన సురలు వసిష్ఠుని కడకుఁ | గాసిల్లిపాఱ, రాక్షసుల నమ్మాని
 కోపించి చూచినఁ, గోపానలంబు | దీపించి దైత్యులఁ దెరలించె ; గాన
 ఆ కుంభజండును ఆ వశిష్ఠుండుఁ | జేకొని తక్కువా క్షితిపులకంటె ?
 ఒకతఱి సురలకు నోలి దైత్యులకుఁ | బ్రకటించి రణమైన రాహుశస్త్రములఁ
 జల మొప్పు రవియును జంద్రుండు నొచ్చి | పాలుపొంద నయ్యత్రిమునిఁ గావునునినఁ
 జంద్రార్క తనవు లక్షతములు చేసి | సాంద్రంబుగా దైత్యసంఘంబు మదము
 ధరణిఁ గటాక్షమాత్రంబున నణఁచె ; | ధరణీశ్వరులకంటె దక్కువా ! యతఁడు.
 నిర్జరేశ్వరుఁ డశ్వినీ దేవతలకు | దుర్జయుడై కడు దుర్దాంత మహిమ
 చొప్పుడఁగా నంత సోమపానంబు | కెప్పు డర్హులుగార యిది నిజంబనుచుఁ

బరఁగంగ భాగ కల్పన సేయకున్నఁ । బరువడి వారలు భార్గవచ్యవను
నాశ్రయించిన వారి సంగీకరించి । విశ్రామముగ నిల్చి విబుధుల క్షణ
సేయంగ నిండ్రుండు జిత్తున నగి । పాయక మానిఁ జంపంగఁ గడంగి
మునుకొని యొకశైలమును శతకోటి । యును దాల్చి కవియంగ, హుమ్మని మాని
జలములు మంత్రించి చల్లినయంత । బలవైరి మూర్ఖచేఁ బడియెను ధాత్రి.

ఒక్కంత సేవున కొయ్యన దెలియ । నెక్కొన్న చ్యవన మునిప్రవరుండు
ధృతి శతయోజన దీర్ఘదంతునిని । క్షితిని మదాఖ్యు సృజించిన, వాడు
సురగణంబులతోడ సురరాజుఁ బట్టి । పరువడిఁ గబళింప, భయమంది సురలు
“ శరణు లోకారాధ్య ! శరణు యతీంద్ర ! । శరణు భార్గవవంశజాత ! విజ్ఞాత ! ”
అని శరణము చొర నతఁడు వారించె । అనిమిషులును భాగ మయ్యాశ్వీనులకుఁ
గలుగఁగఁ జేసిరి ; గాన విప్రులకు । నిలవతులెక్కుడే । యెఱుంగలేవైతి
వనఘ ! దత్తాత్రేయ కవని శుశ్రూష । దినమును జేసికాదే ! యిట్టిశౌర్య
కలితుండవైతివి ; గావున విప్ర । కులము సేవింపుము కూరిమితోడ. ”

అనవుడు ముదమంది యాహైహయండు । “ అనఘ, నీ చెప్పినయట్ల చేసెదను ;
ధరణిదేవతల పాదము లాశ్రయించి । పరఁగెద నిహమును బరమును గలుగ. ”
అనిన సంతనమంది యా సమీరణుండు । చనియె నిశేచ్ఛమై జగతీతలేశ !

మఱవక విప్రుల మహిమ యిట్టిదని । యెఱుంగుము ” నీ వన్న నిట ధర్మరాజు
‘అనఘాత్మ, మఱియు విగ్రహసభావంబు । విస వేడ్క యయ్యెడు వినిపింపు’ మనిన
గాంగేయుఁ డిట్లనుఁ “ గంజారివంశ ! । సంగతి వాక్కులుఁ జటులేంద్రియములు
ధరణి దుర్బలములై తనరుచున్నవియు ; । అరుదుగా నుత్తరాయణము డగ్గరియె.
సరిసిజాత్ముండు విప్రజనవిశేషములు । విరివిగా నీకును వివరింపఁ గలఁడు
ఏను శ్రీకృష్ణుని నెఱుంగుదుఁ గొంత । భూనాథ, యాతఁడే భూదార మగుచుఁ
దలకొని తన బొడ్డుతామర యందుఁ । బొలుపొంద నొక్కనిఁ బుట్టంగఁ జేసి
సచరాచరంబులు సంభవింపంగ । సుచరిత్రముగఁ జేసె జోద్యము తలఁప. ”

అని యావదేశింప యమతనూభవుండు । వనమాలి కెఱిఁ, “ యోవారిజనయన !
విప్రప్రభావంబు విసవలె నాకు । నైవయాసఁబున నానతి యీవె ! ”

కృష్ణుడు ధర్మజనకు విప్రప్రభావ మెఱిగించుట

అనవుడు ప్రద్యుమ్నఁ డడుగఁ జెప్పితిని । అనఘాత్మ, వర్గశ్రయంబు మోక్షమును
జెనుపొంద నాధింపఁ బితృదేవగణము । నెనయఁ దృప్తులఁజేయ నిహపరాదులకు

... .. । ... ..

దివిజులకయినఁ గీర్తియును సంపదయుఁ । దవిలి ప్రాపించును దత్త్వసాదమున,
అలిగి భస్మమునేయ నట పెంపొనంగ । నలక విప్రులె కర్త లవసీతలేక !
నరవి నీకొక్క యాశ్చర్యంబు దెలియ । దొరఁగొని చినిపింతు దుర్వానమాని
మందహానాబున మనమందీరమున । కిందంద చనుదెంచి యుంతటిలోన
నుముఖశ్చ మంతుచు, సౌలనకంఠటనె । మిముఖశ్చ మంతుచు, వేడ్క చెందుచును,
ఎలను మీఱఁగఁ గుడువఁగ నొల్ల' ననుచుఁ । గలయఁ జెక్కఁడ్రక్షఁ గావించినట్టి
యన్న పానాదల నన్నియుఁ బాన । యన్నెలవున నిల్చి యట భుజించుచును,
సెజ్జ నిద్రింపుచుఁ, జెచ్చెర నేల (?) । బుజ్జసింపుచు నిద్రఁబోవుచు, మఱియు
నెందేని బోవుచు, నిట మరలుచుచు, । అందంద చరియించు చట నొక్కనాడు
“ గోవింద, వినుము నాకును బాయసంబు । పై వేడ్కపుట్టెనుఁ బరఁగఁ జెట్టింపు.”

మనవుడు నేనును అట్లకానుచు । గొనఁగొని పెట్టింపఁ గొంత భుజించి
గొంత ' దేహమాన మక్కువఁ బూయు ' మనిన । సంతంతఁ బూసితి; సంత నమ్మాని
రూఢిఁ జేరువనన్న రుక్మిణిఁ జూచి । మోడక యక్కాంతయొడలునఁ బూసి
ఘన రథ్యరూపఁబుగా రథంబునను । వనబాక్షిఁ బూన్చి తాపస్చి యందెక్కి
వెరవాప్ప సంతయు పీఠికి వెడలి । తరమిడి మునిగోలఁ దన్నిఁ గొట్టుచును
దలఁగొన్నప్రీతి రథము నడిపింప । వెలయుంగ నేనును వెంటఁ బోయితిని.

పనివడి నాకుఁ గోపము లేకయున్నఁ । గనుఁగొని యాదవుల్ గండుచునంద
సరదంబు దివియుచు నలసియక్కాంత । ధరణిపైఁ బడినయంకట దిగ్గనఱికి
మానుగాఁ గోపనమన్వితుండగుచు । గాని మీఁదను ధూళి తాఁ జల్లిపాతె.

పాతిన నేను నవ్వరమర్షి నెనుకఁ । బాతీ ప్రార్థింపంగఁ “ బద్ధనత్రాక్ష !
మిమ్ము గాఱించితి; మీకుఁ గోపంబు । ఇమ్మహిని జనింప దేవు మెచ్చితిన్.
ఎల్లవాగును దమకొంత కూరుతురొ । గొల్లగా సంతయుఁ గూర్చి నిన్నగ్ధి
నన నరింతురు గాక యఖలైకమంద్య । ఘనమహిమలు నీకుఁ గలుగుగాఁ ” కనుచు

వరమిచ్చి మతియు నావంక గన్గొనుచు । “ సరసిజనాభ, కేశన, హృషీకేశ,
నాయంకకంబుల నాడు పాయనము । పూయుచు సరకాలఁ బూయవుగానఁ
బాయక కలుగు నపాయ మచ్చటను । పాయక పరపదప్రాప్తికి నదియ
కారణంబని చెప్పి కాంక్ష రుక్మిణికిఁ । జారువైభవ భాగ్య సౌందర్య మహిమ
యరయ పోడక నహస్రాంగనాజనుల । కిరవైన విభవంబు నెక్కడు నిచ్చి
యంతర్హితుడయ్యె నమ్మ నీశ్వరుడు । సంతోషమున నేను సకియ రుక్మిణియు
సతుల సంపద గల్గి యతిశయిల్లితిమి । నుతుండ, కావున మహిమర భక్తిగలిగి
వెలయుము నీవన్న వెలసెఁ బ్రద్యుమ్నాఁ । డలవడ నీవును ఆసీతి బరగుఁ.”
మని చెప్పి మాదమంది యమతనూభవుడు । వసుమాలి కసియె “దుర్వాసుండు ధాత్రి
నర్హేశ, శర్వాశ నభవుడండ్రు । శర్వునిమహిమ నిశ్చలవృత్తిఁ జెప్ప”

కృష్ణుడు ధర్మజునకు శివుని మహిమ చెప్పుట

మనవుడు “ విశవయ్య యభవుని మహిమ । దిన దినము శతరుద్రీయంబు నెవడు
వతియించు నతనికి భాగ్యముల్ గలుగు ; । శతతలణంగు నోజగతీతలేశ !
అలరు మహాదేవుడనెఱు నామంబు । వలనుగా నితర దైవములకు లేను.
కఱకటి దక్షయాగంబున శివుని । మఱచి యింద్రాదులు మానులేరీతి
భంగింబు పొందిరి ; పరగంగ మతియు । సంగతిగాఁ దన శరణు చొచ్చినను
గావఁడే వారల గరుణతోడుతను । ఈ విధి శివుని పెం పేమనవచ్చు ?
పురదానవుల గొట్టి, పురముల నొక్క । శరమున నేసి, భస్మంబు గావించి
యమ్మార్గంబు బంకమందిడ నదియు । నెమ్మి బాలుడయి నిలిచె; దా శివుడు
అతనికి దుర్వాసుడని నామ మిచ్చె । అతఁడువో మాయొంటి కరుడెంచి యంత
చేసినాఁ ” డనిన నచ్చెరువును భక్తి రాగిగాఁ జెనిగొన రాజు ధర్మజుడు
హరుని నామంబులు హుని మహత్వ । మరయంగఁ జెప్పిన నానంద మొంది
కర మొప్ప మతియును గాంగేయుఁ జూచి । “ హాకృప నీకృప సఖలంబుఁ దెలిసె; ”
ననుచు సంతోషింప నా వ్యాసమాని । తనర గంగానదితనయునిఁ జూచి
“ తలకొని తెలివొందె ధర్మాత్మజుండు । అలవడ నీతని ననువుము పుంగి.
క్రమ్మటవచ్చు నీకడకు నీఘనుడు । నెమ్మిగో ” ననిన మన్నించి భీష్ముడు
“ ధర్మజ, పోవయ్య తానిమితోడ । ధర్మంబు వర్ధిల్ల ధరణి పాలింపు.

ఎనయంగ నిన్నాశ్రయించినవారి । ఘనముగా మన్నింపు కలితభోగముల.
అరుదార నుత్తరాయణము వచ్చినను । కరమొప్ప నీవు నాకడకు నేతెమ్ము.
తమ్ములు నీవు గాంధారి విభుండు । నమ్మోద మెసంగంగ జగతిలో మనుడు.”

ధర్మజుడు కరివురంబున కరుగుట

అనవుడు ధర్మజుడ డానంద మొంది । “అనఘాత్మ, నీ చెప్పినట్లు చేసెదను”
అని ప్రమాణము చేసి యంబుజాక్షుండు । మునులును దోడరాఁ బురమున కరిగి
తల్లికి మ్రొక్కి గాంధారికి నెఱిగి । యెల్ల జనంబుఁ గింపు గావించి
ద్రావడి మన్నించి తరుణుల కెల్ల । బ్రావు మీఱఁగ సమగ్రధనంబు లొనఁగి
హరియును సోదరుల్ హరునంబు నొంద । నరయ ధర్మజుడు రాజ్యాభిషేకంబు
పొంది జనంబులు పొగడుచు నుండ । పందంద భోగంబు లందుచు నుండె.
అంతఁ బంచాశ ద్దినాంతరమున । నెంతయుఁ గడఁకతో నేవు దీపించి
యర్కుండు నుత్తరాయణ గతుఁడైనఁ । దర్శించి యంతలో ధర్మనందనుడు
తల్లియుఁ బెదతండ్రి తమ్ములు హరియు । నల్ల గాంధారియు నట యుయుత్సుండు
సంజయ విదురులు సకలబంధపులు । రంజిల్లి గొలువ ధర్మము పెంపుమీఱఁ
జనుడెంచి తాతకు నదృక్తి మ్రొక్కి । తనరంగ ధ్యానతత్పరుఁడైన యతని
డాసి యిట్లనియె నోడక: “యగ్ని మొదలు । గా సమస్తము వచ్చెఁ గంజలోచనుడు
నెనయ యుయుత్సుండు ఋత్విజుల్ హితులు । చనవొప్ప ధృతరాష్ట్ర జననాయకుండుఁ
బొరజనంబులు బ్రాహ్మణోత్తములు । వారక ఏరెగో వచ్చిరిచూడు.”
అనవుడు కనువిచ్చి యందఱఁ జూచి । మనుజేశుకరముఁ దెమల్చుచు “మేలు
కరమొప్ప దైవయోగంబునఁ గాదె । యరయంగ నీవిప్పు దరుగుదెంచితివి.
మనసు రంజితఁ బుణ్యమాసన, మఱియు । ఘన శుక్ల వక్షంబు గాదె యీవేళ.”
అనివల్కి ప్రీతితో నయ్యాంబికీయుఁ । గనుఁగొని యిట్లను “త్యానాథ, వినుము
సరవిలో వేదశాస్త్రజ్ఞానకలిత । గరిమను బెద్దలఁ గడఁగి నేవించి
రమణ నశేష ధర్మంబులు నెఱిగి । యమరదేహం బనిత్యంబని తలచి
వ్యాసులు మిగుల దేహరహస్య మర్థి । వాసిగాఁ జెప్పంగ వగపెల్ల మాను.
కాంతిలో నిష్కలంకత నొప్పు మనఘ! । చింతింప వలవదు; చెప్పెద నీకు
వగవకు పాండుభూవరతనూభవులు । తగ నీవు గన్నట్టి తనయులు గార!

వీరల శుక్రూష వినుషాత్త గొనుచు । వీరల గరుణాపు వింతలే శుభ్రుడు.
అరయంగ దుర్యోధనాడు లసితి । పరు లధర్మజ్ఞులు పాపవర్తనులు.
వారలఁ దలఁచకు వరమతి. ” ననుచు । వారిజాక్షునిఁ జూచి వలనొప్పుఁ బలికె :
“ దేవ, జీవాత్మక, దేవేంద్రపద్య, । భావజ్జనక, శ్రీచరి, హృషీకేశ,
బలము నీవేనాకు; భక్తుండ నీకు; । ఎలమి నిన్నేగాని యితరంబు నెఱుంగ.
తవణించి యాలుబిడ్డలు లేనివాడ; । భవదూర, నకుగావు పద్మపత్రాక్ష !
పాడుకుమారులఁ బరఁగ రక్షింపు; । దుండగీడై నట్టి దుర్యోధననకుఁ
బెక్కుమాటులు బుద్ధి ప్రీతిఁ జెప్పితిని, । ఎక్కడ శ్రీకృష్ణుఁ డేవుమైనందు
నక్కడఁ గెల్పుచాయక గల్గుననుచు । నక్కుటిలాత్ముండు నది వినఁడయ్యె.”
అనివని శ్రీకృష్ణుఁ డా భీష్ముఁడూచి । ... ..

భీష్మ నిర్యాణము

“ అనఘ, పుణ్యుండ వీవట తండ్రివలన । ఘన భక్తి పెంపునఁ గాదె బంటగుచు
నీమ్రాల మృత్యువు నిలిచె నెంతయును. । ఈమహి ననుమతి యిచ్చితి నీకు
వసువులఁ బొందుము వనజారివంశ ! । యనదృశంబుగ. ” నన్న నంగీకరించి
యందఱితేతను ననుమతి వడసి । యందఱఁ గాగిట నందంద చేర్చి
రచ్చగాఁ దొల్లి రారాజుల గెలిచి । తెచ్చినధనము భూదేవతావళికి
దానంబుగా నిచ్చి, ధారణయోగ । మానితుండై యంత మారుతంబులను
గరిమతోడుత మార్ధ్వగతి కైకొనంగఁ । బరఁగించి యంతంతఁ బ్రాణముల్ వాప
నట్టి చోట్లెల్ల శల్య రహితంబులగుచు । నెట్లన గావచ్చె; నీరజోదరుండు
నకల జనంబు లాశ్చర్యంబు నొంద । నకలంకుడై శృష్ట నాత్మతో నిలిపి
బ్రహ్మపదోల్లాస ఎరత దీపించి । బ్రహ్మరంధ్రంబునఁ బ్రాణముల్ విడిచె.
అప్పుడు దేవత లఖల యశ్సులును । దప్పక యెంతయు దయపెంపుమీఱ
వరుసతోఁ బువ్వుల నానలు గురిసి । దొరకొని దివ్యదుందుభులు మ్రోయింప
శంతనూనూనుండు స్వర్గస్థుఁ డగుచు । నంతంత సౌఖ్యంబు లంగుచునుండె.
ఇల ధర్మనూనుండు హితులుఁ దమ్ములను । దటుకున ధృతరాష్ట్ర ధరణీధవుండు
నకలరాజునృపులు నకల బాంధవులు । నకల సన్మునులును సరవి నేతేర,
ననల సంస్కారంబు లమ్మహాత్మునకు । ఘనముగాఁ జేసి గంగానది కరిగి

వరుసఁ దిలోదక వాసోదకములు । విరివిగా నొనరించి వివిధదానములు
 కర మొప్పఁ జేయ, గంగామహాదేవి । యరుడెంచి కన్నుల నశ్రులు రాల
 “హా కుమారక, భూమి నణగితే యిట్లు! । ఆ కాశిరాజకన్యకునై పెనగి
 భూకాంతలను గెల్చి పాలుపు దీపించి । గైకొన్న శౌర్యంబు క్రాంగిన నేడు!
 వరశురామునిగెల్చి ప్రజ్ఞదీపించి । యరుడైన నీసత్త్వ మణిగిన నేడు!
 ఎనయ శిఖండిచే నీపుర్విఁ గూలఁ । గనియు నాదేహంబు గ్రాంగదు వజ్ర
 మయము గానోపు నిమ్మహిలోన ” ననుచు । రయమున దుఃఖంప రాజీవనేత్రుఁ
 డనను “ శోక్రము దక్కు మవని నీసుతుడు । పనివడి మానిశాపప్రాప్తిఁజేసి
 వసువు మర్త్యుండునై వలనొప్పు నీకు । వసుధలోపలఁ బుట్టి వన్నె దీపించి
 కడవటఁ బుణ్యనంకలిత సద్గతికిఁ । గదు వేడ్కఁ బోయె వగవఁబనిలేదు.
 అతని శిఖండి యే లమరేళుడైన । క్షితిని గూల్చుగ లేడు సిద్ధమీపలుకు.
 అతఁడు నిజేచ్ఛమై నష్టనాశ్రుముల । సతుల పదంబందె నడలంగ వలదు.”
 అనుచు దుఃఖము మాన్చి యంబుజోదరుడు । ఘనతరానందంబు గలుగంగఁ జేసె.
 అని యట్లు జనమేజయ క్షితిపలికి । ముని చెప్పె నని చెప్ప మోదించి మునులు
 అనఘాత్మ, తరువాతనైన వృత్రాంత । మనువొప్పఁ జెప్పవే! యని యడుగుటయు
 కమలదళాక్ష, సక్రందనవంద్య, । ప్రమథేశ కాంతాజపప్రియ, వరద,
 ద్వారకాపురవాస, వైభవోల్లాస, । పారిజాతాభ, శ్రీవనితానరాధ,
 ఘనమాని హృద్గేహ కలితనందోహ । వినుతప్రకాశ, శ్రీవేంకటాధీశ,
 భక్తవత్సల, జగత్పావనమూర్తి, । ముక్తిప్రదాయక, మొక్కెద నీకు.
 ఇది వెంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
 మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । సుగుణార్థ సోమన సుకేంద్ర రచిత
 మానుశాసని కాఖ్యమైన పర్వమున । ననువమంబుగఁ దృతీయాశ్వాసమయ్యె.

అ శ్వ మే ధ ప ర్వ ము

(సో మ న)

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీసమంచితవాస, చిరతరోల్లాస, | వాసుకిశయన, భూవర, వాసుజీవ,
జనమేజయునకు వై శంపాయనుండు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పెదొడఁగె :

భీష్మునిమృతికి వగచు ధర్మజుని గృష్ణాదులు వ్రబోధించుట

ఆరీతి ధర్మజుం డావగేయునకు | వాఁవిధి యొర్చి వరుసతోడుతను
ధృతరాష్ట్ర) సహితుఁడై తిరిగి యాగంగ | సతులితగతి దాటి యా తీరభూమి
నిలిచి కన్నులఁ జాల నీళ్లుగాఁజంగ | బలిమిమై సత్యుగ్ర బాణపాతమున
ఘనముగా మొగ్గిన గజము చందమున | నెనయ వ్రాలిన నామహీతలనాథుఁ
గనుఁగొని వగచుచుఁ గరువలినుతుండు | పసివడి పడకుండఁ బట్టి యెంతయును
తనదు పైచీర యాస్తరణంబు చేసి | పెనపొంద భూమిపైఁ బెట్టిన, నింద్ర
తనయుండు మొదలైన తమ్ములు పొదువ | వనమాలి యుచితపువచనముల్ వలికి
భూపాలవర్య నప్పుడఁ ప్రబోధించి | ప్రావుగాఁ గూర్చుండఁ బనిచినయంత
వితత వాఁడైఖరి వెలయ సవ్యేళ | ధృతరాష్ట్రుఁ డిట్లుచు : “ధీరవివేక,
క్షత్రధర్మంబున సరవిఁ గైకొంటి | ధాత్రీతలంబెల్లఁ దగ వగచే ?
అనుజవర్గముతోడఁ : తిన్నె భవమున | ననుభవించువుగాక ” యనివల్కి “విదురు
హితవాక్యములు విన కీకీడుపుట్టె | క్షీతిని నావల్ల వచ్చిన దిట్టి విధము.”
అనియని తేటగా నాడి యాలోచన | దనకు గాంధారికి దైన్యంబు వగవు
నగ్గడింపుచు “మమ్ము నొంటి నున్నట్టి | వగుల భావించి వంతమానువుము,
ఉర్వీళ ! ” యనవుడు నూరకయున్న | సర్వేశ్వరుండైన శౌరి యిట్లనియె :
“కురునాథ, నీపిట్లు గురుతరశోక | భరితుండవైన నీబాంధవమిత్ర
వరులకు మిక్కిలి వగవు రెట్టించు. | సరవిలోఁ దావకజ్ఞాతులు సమర
మున సనిపర్చులై మొగి నూర్ధ్వలోక | మున నున్నవార లిమ్ముల శోకమేల ?
జగతీక, భూమిలోఁ జచ్చినవారు | మగిడి వత్తురె ! పెక్కుమాటలేమిటికి ?
శ్రు భీష్మునిచేత నిఖిలశాంతియును | భావించి వినియును బామరురీతి

వగచుట యుచితమే! వలనొప్పు మఱియు । మొగి నారదాగులు బోధించినట్టి
 వచనంబు లూహింపు; నాజిమేధంబు । రచియింపు; భూప్రజారక్షణుటింపు;
 పితృనివహములకుఁ బ్రీతియొనర్పు; । మతిథులఁ బూజింపు మోవరతంబు.”
 అనవిని ధర్మజుండనియె “ నో జేప! । నను దయాప్రేమలు నాటకొసంగఁ
 బటు తరంబుగఁ బెక్కుభంగులఁ బ్రోచి; । తిటమీఁద నసమున కేఁగంగవలయు
 ననుమతి యిచ్చుటే యదినాకుఁ బ్రయము, । ఘనముగ నీరీతిఁ గాకున్నఁ గర్ణ
 గురులఁ జంపినయట్టి క్రూరికర్ములకు । నిరవొందఁగా శాంతి యెటువలెఁ గలుగు?
 ఇమ్మహా కిల్బివంజేటులఁ బాయు । నమ్మక్క! నీ!” యన వ్యాసుఁ డిట్లనియె :
 “ చెల్లెబో నీ కేము చెప్పినయట్టి । యెల్ల కార్యంబులు నేటిలోఁ గలిసి
 పోయెనే! నీదగు బుద్ధియంతయును । మాయలఁ బొరసెనే! మర్త్యుఁడు కర్త
 గాఁడ; యీశ్వరుని యోగంబున మేలుఁ । గీడుఁ బ్రాపించును; గిల్బిషకర్మ
 శంక గలిగెనేని సకలదాసములు । శంకరప్రీతిగా సరిజేయరాదె!
 అశ్వమేధముఁ జేయు మఘములు వాయు । శాశ్వతకీర్తులు సఫలంబులగును.
 రాజేంద్ర, భుజబల ప్రాప్తమైయున్న । యీ జగతీష్టలం బేల పోవిడువ!”
 అని యిట్లు చెప్పంగ నవసీశుండనియె : । “మునినాథ, బలమెల్లఁ బుడమిలోఁగూలె;
 సకలార్థ రాసులు సకల ధాన్యములు । సకల బాంధవతతి సమసె యుద్ధమున.
 ఘనతరంబుగ నేము కయ్యంబునేయఁ । బనివడి నొచ్చిరి వ్రజలు నూల్కొనరు.
 అదిగాక నేయుట కర్థసంపదలు । వెదకిన లేవుపో విమలాత్మ, యివుడు.
 మిన్నక యజ్ఞంబు మెలఁపుట యెట్లు? । అన్నను మాని యిట్లనియె నాశనికి:

మరుత్తుని చరిత్రము

“జననాథ, విను *మరుజ్జగదీశ్వరుండు । అసఘ, యజ్ఞము తుహినాద్రిచేరువను
 వినుతస్థితిని జేసి విహితదక్షిణలు । కనకరాసు లొనంగ, గైకొనియునులు
 ధనము లిండ్లకు మోచి తనివొంది కడకు । ధనము భూమినిబాఁటి తాఁలేగుచుండి
 మనసుల ధనముపై మమత వోవిడిచి । ‘కనుగొన్న వారిదీ కాంచనం’ బనుచుఁ
 బలికిపోయిరి; గానఁ బాపంబు లేను । బలియర నీవారఁ బనిచి యాధాము
 సరగునఁ దెప్పింపు సవము సాగింపు, । దురితంబు లెల్లను దొలఁగెను.” మనిన

ధర్మాత్మజుఁడు పరాశర నూనుకనియె : “ధర్మస్వరూప, యాధనము నేరీతి
గడియించె నారాజు ! కామణ్యమొప్పుఁ | దడయక యాసతీగగు నాకు” ననిన
సాత్యవతేయుండు సన్నక్తియుక్తి | సత్సాత్మ్యుడైన యా జగదీశుకనియె :
“కృతయుగంబునఁ జిరకీర్తివర్తనుఁడు | పృథిగల దండనీతివనర్తకుఁడు
నగు మనువునకుఁ బ్రజాని యనంగఁ | దగనునూ దుదయించె ; దక్షిణప్రజానికిని
క్షుతూఁ దుద్యువించె ; నాక్షుతునకిత్వాకుఁ | డతులితుంబుగఁ బుట్టె ; సతనికి నూర్వు
రరయంగఁ బుట్టి ; రందగ్రజుండగును | సరస కీర్తివభా సత్వాధ్యుడైన
వింశున కెలమి వివింశుండుపుట్టి | వంశవర్ధనుడన వసుధ వాలించె.
అతనిఁగి బదియేపు రావిర్భవించి ; | రతులిత విస్ఫూర్తి సందులోఁ బెద్ద
వాఁడు జగత్త్రయ వసుధావరుండు | పోడిమిగాఁగఁ దమ్ములకుఁ బాలీక
నలికేఁగి యావసుఁలుపురఁ జెఱచి | యిలయెల్లఁగైవొని యేలుచు నుండి
మంత్రి విద్వేషంబు మాన్యదూషణము | తంత్రప్రవాపీడ తగనొసరించి
మొక్కలీడగుటయు. మ్రుచ్చిలి మంత్రు | లక్కజంబైయుండ నాతనిఁబాపి
యతనినందనుని రాజ్యంబున నిలువ, | నతఁడును మదిఁ దన యయ్యచే పుట్టి
నర్వబలంబుల నదిపుల బుధులఁ | బర్హిన సంతోషభరితులఁ జేసి
సత్యంబుఁ బోడియు శాంతియు దాంతి | నిత్యంబుఁ గావించి నిఖిలదానములు
నొసరించి ధనమెల్ల సుర్వీసురులకుఁ | దసరంగ నిచ్చిన దారిద్ర్యవృద్ధి.
అదినిమిత్తంబున నాతఁడు బలము | మదిచెడి డస్సిన మహిమోన వాని
ప్రతిపక్షు లెఱిగి యుద్భటసృత్తి మీఱి | యతులిత సేవాసహాయులైవచ్చి
యతని దేశం బెల్ల నాక్రమించుటయు, | ... ..
నానరపతి తనయాప్తులూ దానుఁ | గాననంబుల కేగి ఘనతపోమహిమఁ
గరము గ్రోలుగ నెట్టి ఘనముగా నణచి | సరిమతంబుగ ధవనక్రియ సేయ,
దాన సామజ రథోద్భట హయముఖ్య | సేవాసమూహ, మచ్చెగువుగా ధనముఁ
బొడిమిన, సంతోష భూరిచిహ్నములఁ | బుడమి తేఁ దావైరి భూపాలవరుల
బలములతోఁ గూడఁ బాఠంగఁద్రోలి | కలిత విఖ్యాతిఁ బ్రకాశంబునొంది
కరధమనంబునఁ * గరధముఁ డనంగఁ | బరఁగి భూస్థామెల్లఁ బాలింపుచుండి
తగ నంగిరనూ దువదర్శకం డగుచుఁ | బొగడొంద హయమేధములు చేసె; సతని

మనుమఁ డయ్యిన మరున్నండలేళ్లరుఁడు । దినకరతేజుఁడు ధీర సన్నతుఁడు
హరిసమానుఁడు నాగాయతబలుఁడు । పరమపుష్పఁడు దాన పారాయణుడు
సరసుఁడు హిమగిరి సానుదేశమున । గరిహతో సమృహాక్రతువు గావించె. ”
అని “యిది యాతని యాభిజాత్యంబు । వినిపించితిని మీకు విశదంబుగాఁగ.
ఘన ధనం బతనికిఁ గలిగిన తెఱఁగు । విరుత మఖక్రియావిధముఁ జెప్పెదను.
వినుము కరంధమ విశ్వరక్షకుఁడు । మనువంశతిలకుఁడు మహాసీయసహిమ
సంగిరనుఁడు దన కధిఃవిఖ్యాతి । రంగుమీఱిన యువద్రష్టయై యుండ
నవనిలోపల సనేకాశ్వమేధములు । ప్రవిమలంబుగఁ జేసి ప్రాభవంబొప్ప
నకలదానంబుల సకలభోగముల । సకలధర్మంబులఁ జతురుడై తనకు
వలసినప్పుడె మహీవరులు నుతింపఁ । బాలుపొంద బొందితో బోయె నాదివికి.
అతని తనూభవుం డతుల్యతాపి । ధృతి నవిక్లిన్నామధేయుఁడు ధాత్రి
దమతండ్రిరీతి నెంతయు నేలె; సతని । విమలాత్మజుఁడును వెన మరుత్తుండు
తమతండ్రి పిమ్మట ధర్మవర్తనల । ... ..
వెలసి బర్హిర్బుఖవిధునిఁ గైకొనక । యెలఁగు నీపింపంగ, నింగుం డెఱింగి
మనమునఁ జింతించి మంత్రివాసమున । కనయంబుఁ జని యప్పు డనియె నాతనికి :
“అనఘ, మరుత్తుండు యజ్ఞంబునకును । నిను నువద్రష్టగా నియమించు నింక.
అమరుల కధిపతివై నట్టి నాకు । విమలంబుగాఁజేసి వెన నొక్కనరుని
కై యుపదర్శనం బట నేయఁదగునె ! । వేయుతెఱంగుల విమవకు సన్న
అతనిఁ దొఱఁగి మదాప్తత మెఱయు । మాతతస్సూర్తిఁ బెక్కాడ నేమిటికి ”
అనవుడు సవ్వ సురాచార్యుఁ డనియె । “చెనఁటిసే ! నీవెంత చెప్ప నేమిటికి ?
అలమి ముల్లోకము కధికుండవైన । బలవైరి, నీగురువజ్ఞ యిట్టిదియె !
దొరఁగొని వీతిఘోత్రుఁడు చల్లనైన । హరిదశ్యుఁడును మైలముయ్యిన మేరు
నగము చలించిన నాడు నాక్యముల । నగపడునే బొంకు ! అమరేంద్ర, నమ్ము. ”
అనవుడు విని ప్రమదాతిరేకమునఁ । జనియె నింగుఁడు నిజసదసంబునకును.
అదియంతయును విని యమ్మరుత్తుండు । త్రిదశేంద్రగురునిఁ బ్రార్థించి యిట్లనియె :
“నీకు నెఱింగించి నీదువంపునను । బ్రాకటలీల సంభారంబులెల్ల
ఘటియించి యున్నాడఁ; గావున నీవు । తటుకున రమ్మృపదర్శనంబునకు. ”
నావుడు “బలవైరి నను దనయాగ । భావన వరియించె బౌద్ధివ, మున్న.

వరీతి రావచ్చు నిటనాకు నతని । మీటి? ” యన్నను బల్కె మేదిసీశ్వరుడు :

“అసఘ, మాతాతకు నవని మీతండ్రి । పనివడి తొల్లి యువద్రవ్యయ్యె, ఆరీతిఁ గృపసేయు.” మని వల్కె నవ్వి । భార్యతోడఁ దగ గురుఁ డనియె :

“ విను మొజ్జగాఁ జాలవెన మనుష్యునకు ; । ఘనుని వేటొక్కనిఁ గైకొను మరసి.”

అనవుడు లజ్జతుండై మహివిభుడు । మనమున ఖిన్నుడై మరలి యేతేర నిరవొప్ప నారదుఁ డెదురై నఁ గాంచి । కరములు మొగించిన గని ముని యనియె :

“ ఎటవోయి వచ్చెద విదియేమి నేడు । పటుగతి విన్ననై శాఖికోత్తంస !

నీతెఱంగెఱింగింపు నిక్కంటుగాఁగ । నేతెఱంగుననైన నేమాన్తు.” ననిన ఆమరుత్తుడు వల్కె “ నసఘాత్మ, యెను । శ్రేయ యాగమునకై పిలిచిన గురుఁడు

నయమేది పలుమాటు నన్నదూపించె । రయమొప్ప నింక నాబ్రదు కేటిబ్రదుకు.”

అని విన్నవించిన నాదేవమాని । పనివడి స్పృహతోఁ బలికె నంతయును.

“ నెఱయ బృహస్పతి నిన్నొల్లగున్న । మఱియేల శోకింప మనుజేంద్రతిలక !

పరీకింప నాబృహస్పతి యవరజుడు । తిరముగాఁ దమయన్న ధిక్కరించినను

నకలంబు విడిచి నిశ్చలభక్తితోడఁ । బ్రకటలీలను దిగంబరుడునై ధాత్రిఁ దిరుగుచు నున్నాడు; తెఱగొప్ప నతని । నరయంగఁ బ్రార్థింపు యాగంబునకును.”

అనవుడు హర్షించి యమ్మహివిభుడు । “ మునినాథ, బ్రదికితి ముదమువాటిల్లె;

నరగున నెచ్చోట నంపర్తుఁ గాంతు? । వరసుతిఁ బిలిచిన వచ్చునొ రాడొ;

ఎనయంగ నా కానలీయవే తండ్రి! ” । యచుఁడ బ్రార్థించిన నమ్మాని పలికె :

“ క్షీతినాథ, యతఁడు కాశీపురిలోనఁ । బ్రదిచిననంబును బాయకయుండు.

... .. । ... ..

వలనొప్పుఁ జూచి నివర్తించువానిఁ । గలగొన సంపర్తుఁగాఁగ నెఱుంగు.

మరలి యట్లేగంగ మఱి పొమ్మువేగ । పరీకించి విశయ సదృశి పూర్వముగ

నెచ్చోట నీకును నేకాంతమగునొ । యచ్చోట మొక్కి పాయక ప్రీతితోడ

శరణంబు చొరుము; నిశ్చలత ‘ నాగుఱుతు । లిరవుగా నీకవ్వ తెఱిగించి’ రనిన

నారదుండని చెప్పు; ‘ నారదుం డిప్పు । డేరీతి విహరించి యెందున్నవాడు?

చెలిమితోడుత నీవు చెప్పు నా’ కనిన । ‘ నలకొన్న ప్రేమతో నిన్నెఱిగించి

పనివడి యగ్నిలోపలఁ జొచ్చె’ ననుము. । అని చెప్పి యనిపిన నమ్మహివిభుడు

గ్రక్కున సంతలోఁ గాళికి నేగి । దిక్కుమాలి ధరిఁగి డిగిపడియున్న

యొక్కపీనుఁగుఁ గాంచి యురుతరన్నూర్తిఁ | దక్కక వట్టించి, తగఁగొనివచ్చి
 తరమిడి యాపురవ్వార దేశమున | కరిగి యుక్కుఁజవము నటువైచి యుండ
 పెట్టివాఁడొక్కఁడు వెననేఁగుడెంచి | జట్టన నచ్చోట శవము నీక్షించి
 ధృతి నాటువడ్డట్టి ధేనువువోలె | మతిలోన బెడరి క్రమ్మఁజూటయను
 వలనుగా వాని సంవర్తఁగా నెఱిగి | వెలయంగ నాతని వెంటనే చనఁగ
 దొరఁగొని యుమిసియు ధూళిచల్లియును | ధరను వేఁడుటనిచందంబు మీఱంగ
 నామహివతి వినయమునఁ గేల్పొగిచి | వేమటు నాతని వెంటనే చనఁగ
 నతఁడు నిర్జనభూమికరిగి యంతటను | జతురత వటమహిజమునీడ చేరి
 ఘనతరంబుగ డప్పిలవాడు పోలె | గొనఁగొని యచ్చోటఁ గూర్చుండుటయును
 ఆరాజు చేరి సాష్టాంగ దండంబు | కూరిమిలోఁజెల్లి గురుతరభక్తిఁ
 జేతులు మోడ్చి నిల్పినఁ, జూచి యతఁడు | చాతుర్యలీల నాజగదీశుకనియె :
 “ననుజెప్పి యిచటి కున్నతముగా నిన్ను | ననఘ, పుత్తైందిన యతని పేరేమి ?
 నిజముగా నెఱిగింపు ; నీమనోరథము | విజయమై సిద్ధించు ; వెనబొంకి లేని
 తల యేడువ్రయ్యలై ధరణిపైఁ బడును | నెలఁగొని ” యనవుడు నృపతి యిట్లనియె :
 “నారదసంయుమి నాకు నెంతయును | సీరూపుడెప్పి మన్నించిన నేను
 భాగ్యవశంబునఁ బరువడిఁ గంటి | యోగ్యుండ నైతి నేనుర్విలోపలను.”
 అనవుడు సంవర్తఁ డమ్మహీనాథుఁ | గనుఁగొని పలికె నుత్కంఠ దీపింప :
 “ఎలమి నారదుఁ డిప్పు డెచట నున్నాఁడు ? | ఇల నేమి నేనెడు నింపుసాంపొంది ?
 చెప్పుమా ” యనవుడు చెప్పె నిట్లనుచు : | “తప్పక నన్నిందుఁ దగఁ బంపునవుడు
 ధర్మవరుండైన తపసి నారదుఁడు | నర్మిలి సాదచోచ్చై ” ననిన బిట్టులికి
 పలికె సంవర్తఁ “జేపనికి వచ్చితివి ? | ఆలవడ నెఱిగింపు ” మనిన నిట్లనియె :
 “అపురూపముగ నాదు యాగంబునకును | ఉపదర్శనము నేయు ముజ్జ్వలమూర్తి !
 ఏ మరుత్తుం డను నిలతేడ ; మున్ను | ప్రేమ నీజనకుని బిలిచి యాగంబు
 ధర నొనర్చిన కరంధముని పొత్రుండను | వరమతి ” ననిన సంవర్తఁ డిట్లనియె :
 “ఈయెడ నాతెఱఁ గెఱిగింతు వినుము | మాయన్న నన్నెవమానింప నేను
 సారిది ధనాది వస్తువులెల్ల విడిచి | తిరముగా నీరీతిఁ దిరిగెద నొంటి.
 ననుబోఁటి పీనుఁగు నలినువద్రవ్వ | ఘనముగా నయ్యినఁ గలదె యేమైన ?
 దొరఁగొని యమ్మహాత్ముని పరియింపు. | గరిమతోడుత నట్లు గాకున్న నీకు

నేనె గావలసిన నిపుడె మాయన్న । చే ననుమతిగాంచి చెలగు వచ్చెదను.”
అనిన నాపతివల్కుః “నాతనికడకు । మునుపె పోయితిఁ గృతవుట్టఁ బల్కితిని;
అరుదుమీఱఁగఁబల్కు నతఁడు నావల్కు । సరకుగాఁగొనక ‘భేదరయాజనంబు
లొనరించు నేను మర్త్యులకు రాఁదగునె!’ । యని వల్కె నదిగాన నందేలపోదు!
నీమహాత్మ్యము నా నిర్జరాధీశు । భూమి సతిక్రమింపుదునని నమ్మి
యన్నాడఁ; గైకొను ముచితమీ వేళ । మన్నింపు” డనిన నమ్మనుజేశు కనియె :

నంవర్తుడు మరుత్తుని యజ్ఞమున కుపదగ్ధు యగుట

“అలవడి నేను నీయధ్వరంబునకు । నలిమిఱి యుపదర్శనము నేయుచుండ
నద్దినప్పటియును నాబృహస్పతియుఁ । దద్ద రోపింతురు; డానికి నీవు
చలియింప మఱి నాదు శాపంబువలనఁ । గలుగుఁ గీడది నీవు క్రమమునఁ దేలిసి
యొనర సుస్థిర నిశ్చయుండవు గమ్ము । మనమున.” ననిన నమ్మనుజేశ్వరుండు
“నీశ్వరఁ గాంచితి నిర్మలత్వమున; । సాకల్యమయ్యె విచారంబు లేదు.
పాశశాసన బృహస్పతులననేల । శ్రీకంఠుడును విరించియుఁ గలంచినను
గలఁగుదునే నేను ? గరుణాధ్య, వినుము । వెలయ మీసంగతి విడిచినఁ దనకు
సరసిజ బాంధవ చంద్రతారకము । లరయంగ నుండెను నంతకాలంబు
పుణ్యలోకము లేకపోవును నిజము । పుణ్యస్వరూప, యిమ్ముల.” నని పలుక
మెచ్చి నంవర్తుడు మేదిని నిన్ను । నచ్చుగా నింద్రునికంటె శ్రీమంతుఁ
గా నొనరించి యాగము నడపునును । భూనాథ, యెల్లన్నఁ బొందుగా వినుము.
ఒనరంగ హిమగిరి కుత్తరభాగ । మునఁ బోవ మొగిఁ గల్గు ముంజవంతంబు.
శంభుఁ డందుల శివానహితుడై యెపుడు । రంభాది భేదర రమణులు గొలువ
విహరింపుచుండును వేడుకతోడ. । బహురోగ మరణముల్ భయజరాదులును
సహజవైర స్నేహచాయము లా వైల । గహనభూమిని లేపు గణుతించిచూడ.
చల్లని నీడల నకలవృక్షములు । నెల్లకాలమును బెంపెనఁగుచు నుండి
కునును ఫలంబుల గురుతరశ్రీలఁ । బసమీఱు నగ్గిరి పార్శ్వంబులందు.
నలినాప్తరుది వితానముఁ బోలి యెపుడు । వెలుఁగుఁ గాంచన శిలావితతి నత్కాంతి.
నదిగాన మన మిప్పు డచ్చోటి కరిగి । మదనారి నీకుఁ బ్రమధగణాధ్యక్షు
హరుని గవర్ధి నీహార డిండిర । కరద్రు విగ్రహ శంకరు నభవు

నీశ్వరు నీశాను నిభచర్మ వనసు । శాశ్వతు శ్రీకంఠ సచ్చిదానందుఁ
 బ్రణుతించి ప్రణుతింది ప్రణతులఁ దేల్చి । గణనాథగురుని సత్కరుణమై గాంచి
 తపనీయ మొగిల ద్రవ్య తండముల్ దేత్త । ముఁమింప రానంత సర్వీశ !” యనుచుఁ
 గొనిపోవఁగాఁ బోయి గురుతరలీల । మనసిజపరిపంథి మన్నన వడసి
 ధనము మోపులుగొని తగఁ దెచ్చి యిట్లు । ధనవంతుడై మరుద్ధరణీశ్వరుండు
 అనఘాత్మ, విను తన యజ్ఞవాటములు । కనకమయంబులు గావించి యంత
 నతిమానుషులైనయట్టి వైభవము । లతులితగతిమీఱి యజనంబునకును
 దలవడ, నాదేవతాగురు వెఱిగి । యలరుచునున్న దేహము కృతమగుచు
 వగఁ బొంది యుండంగ నానవుఁ డెఱిగి । యగణితస్ఫూర్తి సురాచార్యుఁ బలికె :

అగ్ని దేవుఁ డింద్ర సందేశంబు మరుత్తున కెఱిగించుట

“ఒడలేమిటికి డస్సె నో పుణ్యమూర్తి ! బడలి యున్నాడవు ! పరువడి నీకు
 నవకృతి యొనరించినట్టి నీచులను । ఇపుడె దండించెద నెఱిగింపు.” మనన
 ఆచార్యుఁ డిట్లున “నది యేమిలేదు ; ఏది మరున్నపు డిప్పుడు మఖము
 నేయ నుద్యోగించి శ్రీ విలసిల్ల । నాయరాతిని మహాన్నతిఁ దోడితెచ్చి
 యాగంబు సేసెనునని యేను వింటి ; నాగమోక్ష క్రియ లన్నియు నడచె.
 మద్విషాదమునకు మఱి మూల మిదయె. । విద్వేషి సంవర్త వేగ మాన్వింప
 నామహీతలరాధు నట నియమింపు । భూమిలో.” ననవు డప్పురుహూతుఁ డవుడు
 వీతిహోత్రుని బిల్చి వినుచుని వలికె : । “భూతలంబున కేఱి పొనఁగ మరుత్తుఁ
 గని యాతఁ డొగిఁజేయు క్రతువున కొజ్జె । జెనసి గీవ్వలివిగాఁ జేయుము నీవు ;
 వలను మీఱంగ సంవర్త మానువుము ; వలులెఱంగుల యాగఫలమబ్బు ననుము
 పా.” మృన్న ననలుఁడు పొనఁగ నావార్త । నిమ్మల భూపతి కెఱిగింపఁగోరి
 పరువడి నాతని పాలిఁబోయి । పురడింప నెంతయుఁ బూజితుఁ డగుచుఁ
 జెలఁగి మరుత్తుని జేరంగఁబిలిచి । “బలవైరి యనువ నీపాలికి ననఘ !
 యరుగుదెంచితి దూతనై యేను నిజము. । ధరణీశ,” యనుచు ... ..
 ... .. । ... .. వైశ్వానరుం డనియె :
 “సురనాయకునకును సుఖము ; జేవతలు । పరికించి యాతనివంపు నేయుదురు.

నీదెన దయగల్గు నిజము భూనాథ । ఆదరం బెసగ నిశ్చయముగా నేను
వచ్చినవని నీకు వడి నెఱిగింతు । నచ్చుగా ధిషణుండె యాజకుఁ డైన
నీయాగ మొప్పు ; నానిర్జరత్వంబుఁ । బాయక చేసూరు భాగ్యంబుఁ గలుగు.
ఇది మహేంద్రుండు నీ కెఱిగింపు మనియె, । విదితంబుగా. ” నన్న వీతిహోత్రునకుఁ
బనివడి వినయ నదృక్తిపూర్వముగ । గొనకొని యప్పు డా క్షోణీశుఁ డనియె :
“ అనఘ, మ్రొక్కెద విమమా బృహస్పతికి ; । నను సవహసియించి నాయాగమునకుఁ
జొరకున్న, నేబోయి శుద్ధ విజ్ఞాన । భరితుని సంవర్తుఁ బ్రార్థించి తెచ్చి
యిపుడు ప్రారంభించి ; తీతండు చాలు । విపులంబుగాఁగ నో విమలాత్మ ! ” యనిన
ననలుఁ డిట్లను “ నట్టి యమరగురుండు । తనరంగ నిట నుపద్రవ్యయై యున్నఁ
బురుహూతుఁ డొగి నీకుఁ బుణ్యార్థకములు । గరిమతోఁ జేయు నుఖమును మేల్ గాదె ! ”
అనవుడు సంవర్తుఁ డలిగి యావేశ । ననలున కనియె “ సింకాడిన నిజము
తఱలక యేను మద్దూరుణ దృష్టి । మఱువక నినుఁగాల్తు మగుడుము పురికి. ”
అనుటయు భీతి సురార్థశు కడకుఁ । జని మరుత్తుడు వల్కు నకల వాక్యములు
చెప్పిన, ననియె “ నా క్షీతివతి కీపు । తప్పక యామాటు తగఁ జెప్పు పోయి
మెనకొని నీమాట వినకుండ నేని । పనిచెద వజ్రంబు ; పనివడిఁ దన్ను
ననిచెద ఐముప్రాలి కనుము పొ ” మృనిన । ననలుఁ డిట్లను నింద్రు నాస్యంబుచూచి:
‘ ఇంక వచ్చిన దారుణేక్షణ వహ్ని । శంక లేక వహింతుఁ జను ’ మని కోప
మూర్తియై సంవర్తమునివలెఁ : “ నేను । స్ఫూర్తిమై నచటికిఁ బోవంగ వెఱతు ;
రూడిగా వేటొక్కరునిఁ బంపు ” మనిన । జాడగా నాపాకశాసనం డనియె :
“ నీవు దహింతువు నిన్నొరులెల్లు । పావక, కాల్తురు ? పరువడి నిట్లు
వేదమాటాడితి వేర్మిలే ” కనిన । నాదితేయాధీశు కనలుఁ డిట్లనియె :
“ మూఁడులోకమ్ము లిమ్ముల నేలునట్టి । వాఁడి మగంటిమివాని నిన్నెట్లు
తొలుత నా పృథ్విదైత్యం డాక్రమించె ? । అలవడఁగా విన మదియును గాక
కలితమై సయ్యతి క్రతువున సశ్వ । నుల సోమపానంబు నూల్కొననీక
పాయంగఁ బెట్టిన భర్గవచ్యుననుఁ । డాయెడ వారికై యమర యుక్తముగ
నిన్ను బాధితుఁడేయ నీవల్కుతోడఁ । గ్రన్నన వజ్రంబు కడువడి నేయఁ
గనుఁగొని నవ్వుచు ఖండించె గాదె ! । మునుకొని యాతఁడు పుడిసెఁడునీట

నడరంగ బ్రహ్మ బలాతిశయంబు । గడచినట్టి బలంబు గలుగునే యెందు ? ”
 అనవుడు “ బ్రహ్మ బలాతిశయంబు । ఘనమగు ఔటుంగుదు; గడగి మరుత్తుఁ
 గారింప నాకుఁ దగదె । ” యని వజ్ర । వారక గంధర్వవరు ధృతరాష్ట్రుఁ
 గనుఁగొని “ నీవేగి గాంచి మరుత్తు । ననుము; బృహస్పతి యాజకుఁగాఁగఁ
 గొనుము; నీవీరీతిఁ గొనకున్న వజ్ర । మును దన శతకోటి పుత్రైంచు ననుము.
 సరవితో నీమాట సంవర్త నెమటఁ । బరువడి వెఱవక వలుకు నీ ” వనిన
 ధృతరాష్ట్రుఁ డేతెంచి తివిజి సంవర్త । యుతుఁడైన భూపాలు నొప్పుగాఁ గాంచి
 “ ఓమరుత్తుఁడ, విను మొక్క వాక్యంబు । వేమఱు గంధర్వవిభుఁడను నేను;
 వాసపుం డనువంగ వచ్చినవాడ. । వేనట నీకేల ? విను మొక్కబుద్ధి.
 నెగడి యాజకుని గా నీమఱుంబునకుఁ । దగ గురుఁ గొనుము సుత్రాముండు మెచ్చు.
 చెలిమితో నారీతిఁ జేయకయున్న । బలిమిమై దంభోళిఁ బనుచు నీమీఁడ.
 చాటిచెప్పితి సభానదులెల్ల వినఁగ । మాటలేటికి ! ” నన్న మనుజేంద్రుఁ డనియె :
 “ అమరగురుండు నా యాగంబు నడవ । నమధికమతి రోయ సంవర్తఁడెచ్చి;
 తింక నిట్టులు సేయ నేరీతివచ్చు ! । శంక యేయయు లేక జగతీశులకును.
 అవని మిత్రద్రోహ మధిక పాతకము. । ఇవి నీవెఱుంగుదు వింద్రుండు నెఱుంగు;
 సిద్ధ విద్యాధరశ్రేష్ఠులు సురలు । నిద్రవ్రబుద్ధులు నెఱుంగుదు. ” రనిన
 గంధర్వుఁ డిట్లను “ ఘనముగా వినుము । బంధుర వజ్రవహర నాదంబు
 గొనఁగొని నీకోర్కఁ గొలదియే ! ” యనిన । జననాథుఁ డాలించి సాధ్వనవృత్తిఁ
 గలగి సంవర్తునిఁ గనుఁగొని మ్రొక్కి । “ కులిశంబు వచ్చె నోగురునాథ, మనసు
 చలియింపుచున్నది; నభ్యులు వెఱచి । రలవడ రక్షింపు. ” మన విని యతఁడు ;
 “ పార్థివ, వజ్రకి భయమేల నీకు ? । అర్థి నన్నెఱుంగఁడే యమరవల్లభుఁడు ;
 శతకోటి నణఁచెదఁ, జటులాయుధముల । హతము గావించెద నధిప, వరంబు
 లడుగుము నీ ” వన్న నా మరుత్తుండు । తడయక ప్రణమిల్లి తపసి కిట్లనియె :
 “ వైరంబు దక్కి యీ వాసవాద్యమగు । లాయాఫి నాయాగ హవ్యముల్ వేడ్కఁ
 గొనునట్లుగా ముని కుంజర, యీవె ! ” । అనవుడు కృపసేయ నయ్యోగి మహిమ
 నమరాధిపతి మొదలైన దేవతలు । తమతమ రూపముల్ ధరియించి మించి
 వచ్చిస, సరవతి వారికి నెదురు । మచ్చికతోఁ జని మహితార్ఘ్యముఖ్య
 పూజావిధాన మిమ్ములఁ జేసి దేవ । రాజకుఁ బ్రణమిల్లి రమణ నిట్లనియె :

“ దేవ, నీవిచటి కేతెంచితిగాన । భావింప మఖము సఫలమయ్యె నేడు ;
 మఱి కృతార్థుడ నైతి మహజలలోన. । నటిముఱి నామీడి యలుక వోవిడిచి
 సారిదిమై జల్లని చూడ్కులఁ జూడు; । కరుణామృతము చల్లు ఘనముగా.” ననుచుఁ
 బ్రార్థించి ప్రార్థించి పరఁగ సంవర్తు । నర్థిమై జూపి “ యీ యతి వతంసంబు
 గురుమూర్తి గావునఁ గోరితెచ్చితిని, । సరవితోడుత. ” నన్న శతమన్యుఁ డనియె :
 “ ధృతిమీఱఁ బ్రీతిఁ బొందితిని నీవలన; । నితఁ డాబృహస్పతి కెలమి సోదరుడు;
 నందియం బేటికి ? జననాథ ! ” యనిన । నందంద సంవర్తుఁ డనియె నిండునకు :
 “ దివిజాధినాథ, సాధిత దైత్యయాథ, । తివిటి నీవిచటి కేతెంచితి గానఁ
 దరమిడి నేడు నాతపము ఫలించె; । గరిమతో నీరాజ క్రతువు నీడేరె.
 నకల దక్షుండవు సర్వము నరసి । సుకృతిఁగాఁ జూడుమీ ఖ్వాణితలేశు. ”
 అని యిట్లు పలికిన సమరవల్లభుడు । మనమున హ్నించి మహానీయ మహిమ
 సమృతాశనులఁ జూచి “ యజ్ఞవాటంబు । క్రమమున రమ్యంబు గావలె నిపుడు.
 రంభ ఘృతాచి యూర్వాశి మంజుఘోష । బంధరాలక యలంబన మొదలైన
 యచ్చరలేమల యాటపాలును । మద్భిక్షతోడ నామర మందుభులును
 నవ్యంబుగావలె. ” నావుడు వారు । భవ్యులై గావించి ప్రజ్ఞదీపింప
 నకల కర్మంబుల సాహాయ్య మెలమి । ప్రకటించి సేయంగఁ బరఁగ సంవర్త
 ముని హవిర్విధి నేయ మోదంబుతోడ । ననిమిషపతి మొదలైన దేవతలు
 సోమపానముచేసి సురువిర తృప్తు । లై మహామహిమతో నానందమంది
 యజనంబు గొనియాడి యందందపొంగి । నిజనివాసములకు నెమ్మిలోఁ జనిరి.
 అంత మరుత్తుండు నవబృథాంతమున । సంతోషచిత్తుఁడై నకల విప్రులకు
 ధనరాసులిచ్చి యంతమున సంవర్త । మునిచేత ననుమతి పొందుగాఁ గాంచి
 నిజపురి కేతెంచి నెమ్మిలో నవని । విజయఁడై ధర్మంబు వెలయఁ బాలించె.
 భూసురు లాధనంబుల నోపినంత । రాసులు కైకొని రమణఁ దక్కినవి
 యచట నిక్షేపించి హర్షవిన్మూర్తి । పచరించి యిట్లని పలికిరి తెలియ
 “ ఎవ్వరెఱింగిన నిది వారి ధనము । సువ్వె సందేహ మించుకయైన లేదు. ”
 కామంచి యని రది గావున నిష్ఠ । డా మహాధనరాసు లర్థిమై దెచ్చి
 హయమేధ మొనరింపు మఖులంబు మెచ్చ; । జయము కైకొమ్ము నిశ్చయముగా. ” ననిన

కృష్ణుడు ధర్మజునకు మనస్తాపోవశమనంబు సేయుట

సాత్యవతేయు పచనముల కర్థి । నత్యంత శోకంబునంది భూవిభుడు
తెలివి పొందకయున్న. దితిజారిచూచి । పలికె ధర్మజుతోడఁ “బార్థివవర్య,
కర్మకలాపంబు నిర్మలంబుగను । సర్వలి నీచేత నడవంగఁబడదు (?)

... .. । ... ..

వెలయంగ నెట్లంటినే నిందులకును । గలితేలిహాసంబు గలదని చెప్పెదను.
విను మది ధాత్రిని వృత్రుడనంగ । దనుజుడు వ్యాపించి దానిగంధంబు
గొని ప్రతాపించినఁ, గోపించి యుండుఁ । జెనయంగ శతకోటి యేయ, జలంబు
నను దేజమునఁ బచనాంబరంబులను । జెనసి యెంతయుఁ బ్రవేశించి తోడ్కొన
నలలిత రసరూప సంస్కర్మ శబ్ద । ములు సముద్ధతిఁ గొనఁ బురుషాతుండపుడు
అతులిత కులిశనిహతి వెల్లడింప । పతి వేగుడై దైత్యుఁ డితినిలో జొచ్చె.
చొచ్చిన మూర్ఖిల్లు సురలోకనాథు । నచ్చుగా బ్రదికించె నా వశిష్ఠుండు.
ఆరీతి బోధితుండై పురందరుడు । దూరి దేశాంతర్గతుండైన వృత్రు
నట నదృశ్యులైన యశనిచే జంపె. । తటుకున మునుల కీధర్మరహస్య
మాయుండ్రుఁ డెఱిగించె నఖిలీతులను. । పాయక వాగు తప్పక నాకుఁ జెప్పి
రిది మానవేశ్వర, యెఱుంగుము నీవు । విదితంబుగా.” నని వెండియు ననియె :

“శారీరమన మానసంబు ననంగ । నా రెండు విధములై వ్యాధి వర్తించు.
మును వాతమును పిత్తమును క్లేష్మమెలమిఁ । జనుట ననుంజైన స్వస్థుడౌ నరుడు.
కంది యీమూఁట నొక్కటనైన వికృతి । పొందిన రుజయని పుడమిలోఁ బరగు.
మఱియు సత్వరజస్తమములపై వమ్య । మెఱుంగు మనోవ్యాధి ; యీద్వితతుమున
కొంటి దోచుట యుండ ; దొదవు నన్యోన్య । మంటిన జనకజన్య వ్యభావమున.
వికృతి కాలము లోచు వెసనొకట నొకటి । యకలంక వాతాదులందు గుణముల.
మహి నిది నూత్నకర్మ ప్రకారంబు ; । బహురీతి నలవరింపుగాన నిన్ను
విమల కర్మానుష్ఠాన విధమెఱుంగ వంటి. । అమిత వాతాదులయందుల గుణము
... .. । ... ..

విభవాభ్యుచితము విను మొక్కమాట । సభకేవలత్రు రజస్వల నీదు
సతియైనయట్టి పాంచాలిని డెచ్చి । ప్రతిలేక పఱచినపాట్లను మఱువు.

నరవి జటానుర సైంధవ ముఖ్యుఁడు. దురిత కృత్యంబులు, దోడిబడ మాత్స్య
పురమున దైన్యంబు పొందినతెఱుగు. నురవడి భీష్మాది యుద్ధతంత్రములు
సత్యముల్ గావ, యసత్యముల్ గాని. సత్యాత్మ, బాంధవ సాహాయ్యకంబు
తగఁ బనిలేడు; యుద్ధమునకుఁ దోడు. నెగడంగ నాత్మయే నిజము భూనాథ!
పరికింప నీలోని పగ దీర్చుమింకఁ. బురడింపఁగా శాంత బుద్ధివై ఖరిని.
రెండక్షరంబులు మృత్యువు, మూఁడు. దండిగా బ్రహ్మాంబు తగ విన మనఘ!
'మమ' యనునవియు 'నమమ' యనునవియు. గ్రమములై యుండును; గానంగఁ బడక
మును బ్రహ్మమృత్యువుల్ పోరుచునుండు; ఘనతమిఱుగఁ హింసకత్వంబు లేదు(!)
జలధి వేష్టిత మహిచక్రమంతయును. వెలయఁ బాలించిన, విను దాని మీఁద
మమత లేకున్నను మనుజేంద్రులకును. దమయంతనే దురితము ల్లుపొందు?
పనమునఁ దపసియై వరపదార్థముల. మనను వెట్టిన నది మహనీయతపమే!
కృతమతి వెలివక గలుచుట గలుపె! చతురత లోపలి శత్రుల నెల్ల
గలిచిన మోక్షంబు గిరికొనుగాక. కలయంగ నిండుకుఁ గామగీతలును
గలవు చెప్పెద విను కాముండు తొల్లి. తెలివి లోకంబు నుద్దేశించి యనియె:
“అనపాయుఁ డగు నెవ్వఁ డవనిలోనన్ను. బని వడి మిక్కిలి బాధింపఁ జాలఁ;
ఘోరంగ వేదవేద్యుండనై యేను. వినుతింపఁ బరఁగుదు; విహతుఁజేయంగఁ
జూచిన భావమై చొప్పడి యుండు. ఏది యాతండది యెఱుంగఁడు గాన
నవనిపై విహతి బొంకైపోవ జయము. తివిటి లేకుండును ధృతి నెవ్వఁడైనఁ
బ్రతిలేని తపమునఁ బ్రహరింతుననిన. సతనికిఁ గోరికనై జనియింతు.
మతిని మోక్షము నూఁది మఱి త్రోతుననిన. సతనిమోక్షార్థ మేనగు టవధ్యుడను;
వర సనాతనుడఁ ద్రోవఁగఁ జాలఁఁడొకఁడు, చిరతరంబుగ.” నని చెప్పి నివ్విధము.
విను మదిగావున నేయు నేమిటికి. మనమునఁ గోరిక మఱిచొరనీక
యశ్వమేధము నేయు మవనీశతిలక! శాశ్వత ధర్మనిశ్చయుడవు గమ్ము.
వారక చచ్చినవారిఁ దేవశమే. వారిఁ దలంపకు పరునలో” ననుచు
హరిచెప్ప; నారదుండట ప్రబోధించె; నరవిఁ బరాశరసంయమి తెలిపె;
పలను మీఱఁగ భీమవాసువుల్ కవలు. వెలది ద్రావదియును వినిపించి; రట్టి
శుభవాక్యములు విని శోకంబుమాని. వ్రథమిఱి మేదినీపాలనా యాగ
గురుకార్యముల కియ్యకొని ధర్మరాజు. విరివిగాఁ బావన వృత్తికై పూని

పొసంగ గంగాతీరమునఁ గొన్నిదినము | లనమున నిలుచువాడై ముసీంద్రులకు
సరిఁ బ్రదక్షిణ నమస్కారముల్ చేసి | “నురుచిరాత్మకులార, శోకంబుమానె
విచ్చేయుఁ” డనుచు భావించి భావించి | మచ్చికతోడ నా మానుల ననిపి
గరిమతో భీష్మముఖ జ్ఞాతులకును | సరసత ధృతరాష్ట్ర సహితృడై యపుడు
పరలోక విధులు తప్పకయొనరించి | తరమిడి ఒహువిధ దానంబులొసఁగి
కతివయ దినములఁ గరిపురంబునకుఁ | గృతకృత్యుడై వచ్చి కీర్తింప జనులు
మునుకొని యనుజాలు ముదమువహింపఁ | జెనుసొంద నెంతయుఁ బృథివి పాలించె.”
అనిచెప్ప జనమేజయు క్షితిశ్వరుఁడు | మునినాథునకుఁ గేలుమోడ్చి యిట్లనియె :
“ధర్మజుఁ డారీతి ధాత్రిఁ బాలింప | శౌరియుఁ బార్థుఁ డెచ్చట వసియించి ?
రెఱుంగఁ జెప్పవె నాకఁబుష్పివర్య !” యనిన | దక్షులక యప్పుడత్తపసి యిట్లనియె :
“ధర్మజుండిమ్మెయి ధరణి పాలింప | నర్మిలిఁ గృష్ణుండు నాధనంజయుఁడుఁ
బావంగ నింద్రప్రస్థపురవరంబునను | వసియించి క్రీడచే వన గిరి సాను
దేశంబులందు సుస్థితిఁ జరింపుచును | భూనుర పూజలఁ బుణ్యకథలను
బొడ్డుపుచ్చుచుఁ దమపూర్వవృత్తములఁ | దద్దయు సమరతంత్రములఁ జెప్పుచును,
నరుఁడు శోకంబున నందనఁడలవ | హరి పరితాపంబు నణఁపుచు, నంత
మయనభఁ గూర్పుండి మహితవిస్మయి | నయ మొప్పు బురుహూతనందను కనియె :
“ధర్మయుద్ధము చేసి తగజయమంది | ధర్మనందనుఁడు విద్వజ్ఞనావలియు
వినుతింప మానులు వేడుకతోడఁ | గొనియాడఁ గొనియాడఁ గుంభిసీతలము
నేలుచు నున్నాడు కృతకృత్యుఁ డగుచు ; | చాలంగ నాకును నంతోషమయ్యె.
తివిరి దేవకి వసుదేవుని బలుని | సవినయు లైనట్టి నకలయాదవులఁ
జూడంగ మననయ్యె శోభనాకార ! | వేడుక నన్నంపవే ! పోయివత్తు.
తనువు ప్రాణంబు బాంధవులును సుతులు | ధనము సహోదరుల్ ధర్మజసామ్ము.
తత మహామహిమలఁ దదనువర్తనము | వ్రతము నాకదిగాన వారణపురికిఁ
జని పుణ్యపరితం సజాత శాత్రవునిఁ | గని విన్నవించినఁ గలితాత్ముఁ డేమి
వనిదిన నారీతిఁ బరగఁ జేయుదము | గొనకొని” యనవుడుఁ గొండొక నేవు
నిలిచి విచారింది నీరజనాథు | పలుకుల కొడఁబడి పార్థుఁ డిట్లనియె :
“అనికఁ దొడంగిన యపుడె నాయాత్మ | ఘనముగా నెంతయుఁ గలఁగినఁ గొన్ని

పాలువు మీఱిన తత్వబోధనవాక్యములు కృపసేసితి ముదాదీపింప ;
ఆతత విన్నూర్తి నవి నిల్పజాల . నైతి ; నవ్వినుత వాక్యామృతరసము
నింపుగా వీనుల నింకొక్కమాటు . నింపవే ! ” యనవు డన్నీరజోదరుడు
కడఁగతో నాతనిఁ గాఁగిటుఁజేర్చి . తడయ కిట్లును నింద్రతనయునితోడ :

శ్రీకృష్ణుఁ డర్జునునకుఁ దత్త్వజ్ఞాన స్థిరీకరణంబు నేయుట

“ పరికింపఁగా బ్రహ్మపద విధంబునకుఁ . బరమహేతువులైన ప్రథితవాక్యములు
మతినిల్పవై తివి మఱిచెప్పవశమే ! . ఇతిహాస మొక్కటి యిందుకు వినుము :
“ ఒనరంగ నాకడ కొక్క విప్రుండు . చనుదేరఁ దత్త్వ విజ్ఞానంబు తెఱఁగు
చెప్పు నా 'కనవుడు చెప్పె నా ఘనుడు . తప్పక వినుపింతుఁ దాల్చితో వినుము ;
ధృతిని గాశ్యప నామధేయుఁడై నట్టి . క్షితిదేవుఁ డొక్కచోఁ జెలఁగి విజ్ఞాన
శాలియుఁ ద్యక్తనంసార భారుండు . కాలవేదియు నగు ఘనసిద్ధపరునిఁ
గని శిష్యుఁడైన, నాఘనుడు విప్రునకు . వినిపించెఁ జెప్పెద వినుము సద్భక్తి .
పుణ్యంబులగు కర్మములు సంతతంబు . గణ్యుఁడై చేసి నుఖంబును నిహము
పరమును లభ్యమై పదపడి యొక్క . గరిమ కామోద్రేక కలితంబులందు
మరలి జన్మంబును మరణంబుఁ గలుగ . ధరఁ బుత్రులని తల్లి దండ్రు లనంగ
సందిత బహువిధ జాతియుక్తులను . గాంచితిఁ; జనుఁబాలు గడఁగి త్రావితిని.
నలి సుహృద్ధన బంధు నాశంబు లొదవె . తలకొని మానస తనవుల వివిధ
నిరయ దుఃఖానేక నివహంబు మీఱఁ . దరమిడి లోకతంత్రము విసర్జించి
చల మొప్ప నాత్మప్రసాదంబు వలనఁ . జెలిమిమై నీగతి సిద్ధి గాంచితిని ;
ఘనముగా నింక లోకంబులఁ జూడ ; నొనరఁ బ్రజాసర్గ మున్నంత కాల
మును శుభంబులు గల్గు ; మునుకొనిబ్రహ్మ . సునిశితానందంబు చొప్పడె . ” ననుచుఁ
బెక్కు విధంబులఁ బీఠాంబరుండు . తక్కక బోధించి తగఁబాధ్యకనియె :
“ అనఘాత్మ, ద్వారక కరుగంగ వలయు ; నెనసిన వేడ్కతో నచటికి వచ్చి
తడవయ్యె ; నఖిల యాదవులఁ జూచెదను . గడఁగతో . ” ననిన నా కవ్వడి యనియె :
“ ఈరీతి నిజమైన నిభవురంబునకు . వారక పోయి యీవార్త ధర్మజుని
జెఱిగించి యనిపెద నిందిరారమణ ! . అఱిముఱి నచటికి నరుగంగ వలయు . ”

కృష్ణార్జును లింద్రప్రస్థమునూడి హస్తీసపురంబునకు వచ్చుట

అన విని శ్రీకృష్ణుఁ డపుడ దారకుని । ననయంబు రావించి ‘యరదంబుఁ బూన్పు’
మని నియోగించిన, నట్లకా కనుచుఁ । దనరంగఁ దేరాయితముచేసి తేరఁ
బరిజనంబును గొల్పఁ బాఠ్యండుఁ దాను । సరదంబుపై నెక్కి యట చనువేళ
వినయ మొప్పంగ గోవిందునిఁ జూచి । యనియె గాండీవి : “యోయనఘ, నీకరుణఁ
గౌరవ సైన్య సాగర ముత్తరించి । మీఱితి; గురు భీష్మమిహితనూజ
సైంధవ ముఖ్యులు సమయంగఁ గంటి; । బంధుర నద్యోగ భాగ్యుడ నైతి.”
అని యిట్లు వలుకంగ నంబుజోదరుఁడు । తనర నానందించి తగనాదరించి
సరససల్లాపంబు సలుపుచుఁ బోయి । కరిపురిఁజొచ్చి యాగాంధారియుక్తుఁ
డైయున్న కురువృద్ధు కతిభక్తి మ్రొక్కి । పాయక కుంటికిఁ బ్రణమిల్లి మఱియు
ధర్మజ నంజయ ధౌమ్యూది వరుల । నిర్మలమతిఁ గాంచి నీరజోదరుఁడు
మరలి బీభత్సుని మందిరంబునకు । నరిగి సంతోషియై యారాత్రి గడపి
మఱునాఁడు సంధ్యా సమాధులఁ దీర్చి । మఱువక యాస్థాన మంటపంబునను
గొలుపున్నయట్టి యాక్షోణీతలేశు । జలజనాభుఁడు గాంచి సద్గోష్ఠినుండ
నానమయంబున సమరేంద్రనుతుఁడు । భానుర విన్యూర్తిఁ బొండవపూర్వు
వదనంబుపైఁ జూడ్కి వదలకనిలిపి । పదిలమై యిట్లనుఁ : “బద్ధనాభుఁడు
పెద్దకాలంబుని ప్రియమున నిచటఁ । దద్దయు నున్నాఁడు; తల్లిదండ్రులును
నకల బాంధవులును సహజన్ము లితని । ప్రకట దర్శనము గోరుక మున్నవారు.
ఇమ్మహాత్ముండు మహీశ, ద్వారకకు । నమ్మితోడుతఁ జని నిఖిల బాంధవులఁ
దల్లిదండ్రుల పవరోదరులను జూచి । యెల్లగా మగిడెడి నిదియ తథ్యంబు.
దేవర, యిప్పని దివ్యచిత్తమున । భావించి యానతిఁ బఱపు”. నావుడును
యమతనూజాతుండు నట్లకాకనుచుఁ । గమలలోచనుఁజూచి కౌగిటఁ జేర్చి
“ద్వారక కరిగి మీతల్లిదండ్రులను । నీరి దక్కినవారి నేమంబు లరసి
వారిని దోడ్కొని వాజి మేధమున । కారయ వేంసేయు మనఘాత్మ!” యనినఁ
గడు సంతసిల్లి యక్కమల నాభుండు । తొడరి సుభద్రను దోడ్కొనిపోవఁ
దలంచి యత్తయనుజ్ఞ ధవుని సమ్మతియుఁ । గలయంగఁగొని యంతఁ గ్రమమున సరద
మతివేడ్క నెక్కి మహావైభవమున । వితతమై యాపాండవేయులు జనులు

ననువ రా వెలువడి యందఱు వీడు । కొని మహావథము గైకొని తనదృష్టి
పాండవమధ్యముపై నిల్చి, చనుచు । మండలేశ్వరులను మరలి చూచుచును
దవ్వుగా నరుగంగ, ధర్మజ్ఞులును । ఇవిధంబునఁ జూచి యేగిరి పురికి.
అటు హృషీకేశుండు నరుగ సాత్యకియఁ । డటుకున దివ్యరథంబుపై నెక్కి-
యరుగంగ దేవేంద్రుఁ డలరులవాన । గురిసె వాయువు లనుకూలమై వీచె.
మఱియును బెక్కిన మంగళ ప్రదము । లఱిముఱి నగు నిమిత్తాదులు మించె.

శ్రీకృష్ణుఁ డుదంతాశ్రమమునకుఁ బోవుట

అరీతిఁ జనిచని యబ్జలోచనుఁడు । చేరువ కెలన వీక్షించె నుదంతఁ
డను మునీంద్రుని మహదాశ్రమం బవుడు. । కని పోయి యతిధి సత్కారముల్ వడసి
యతని యనుజ్ఞచే నాసీనుఁ డగుచు । సతులిత గతినుండ నహ్లాని యనియె :

“ భరతులపాలికిఁ బద్మాక్ష, పోయి । కురుపాండవుల మహాక్షోణీ తలమున
వదలక నిల్చితే ! వారి వారికిని । దుదిఁ బక్షపాతాది దోషంబులేక. ”

అనుచు నెఱుంగని యట్టులువోలెఁ । బొనర నిందాగర్భముగఁ బల్క, శౌరి
యిరవొప్పు దానును నెఱుంగని రీతి । ఎరుసతో భార్గవు వదనంబు చూచి

“ విను మేనుబోయి పర్విన భీతివుట్టఁ । జనవొప్పు గురుపతి సంధి కార్యంబు
నొనరంగ నంతయు నొత్తి నాప్పినను । మనసురఁ బెట్లక మదము రెట్టింది
యతిలోభమున మహా హంకారమునను । మతి చెడి వంశధర్మస్థితి విడిచి

సరవి నేపిధి నైన సంధికిఁ జొరక । కురుకుమారులు మహా ఘోరయుద్ధమునఁ
బరిజన గురుమిత్ర బంధు యుక్తముగ । మరణంబు నొందిరి మానీంద్రతిలక !
తగ నిటఁ బాండునందనపంచకంబు । జగతిపైఁ బ్రతికిరి నర్మజ్ఞ, వినము.

కాల పర్యాయంబు గడవనెవ్వరికి । నేలీల శక్యమా నిద్ధ విజ్ఞాన ! ”

యన విని కోపించి యన్యూనీశ్వరుఁడు । వనమాలి కిట్లను : “ నదలక నీవు
కౌరవకులము నొక్కటఁ ద్రుంచితకట ! । ఆరయఁ బాపాత్మ, యందుకేమాయె
శాపింతుని ” న్నన్నఁ, జక్రపాణియును । దాపసిఁ జూచి యెంతయు నిట్టులనియె :

“ తెలియ నామాటలు తేటపడంగఁ । జెలిమితో విని యట్ల నేయుచు గాక.
కినియుట చూనుము ; కృశకృత్యుడైన । మునికిఁ గోపంబు తపో నాశకంబు.

విపులామగాధీశ, వినుమల్పమైన | తపమున గివమున ధరణిలో నేను
 గోలుపోవుదునె ! సద్గురు వరాధార | లాలితజ్ఞాన లీలా మహా మహిమ.

బ్రహ్మచర్యంబు నారడిపోడె యగట ! | బ్రహ్మంబు చెందునే పాపియాణోపి ? ”
 యనిన నుదంకుండు నంబుజోదరుని | గనుగొని యిట్లనుఁ గడఁకతోడుతను :

“ అగుఁగాక నీవు చయ్యనఁ జెప్పుమెద్ది | తగవు తథ్యంబైనఁ దగఁ కావబుద్ధి
 మగిడింతు. ” ననిన న మృధునూదనుండు | నగుచు నుదంకుతో నయ మొప్పఁబలికె :

“ భూమి వాయువు నభంబును బ్రణవమును | సామాది బహువేద శాస్త్రవర్గములు,
 నరవిఁ జతుర్విధాశ్రమములు. సర్వ | పరికర్మములు, మఱి భవ్యమోక్షమును
 నేనయివర్తింతు; నీశుండు బ్రహ్మ | దానవాంతకుండు నంతకుండు నేనగుచు
 ధర్మంబు గలవారిఁ దగఁగ్రహించి పాప | కర్మల శిక్షింతు ఘనతరలీల.

వరమతితో నట్టివాడనై యుండి | ధర సధర్మపరుల ధార్తరాష్ట్రులను
 ధార్మికులై నట్టి ధర్మజాదులను | జేర్చి గూర్చుటకునై ప్రియమాడి యాడి
 వలు తెఱుగులఁబడితిఁ బరఁగ నయ్యదియుఁ | గలిత దివ్యజ్ఞాన ఘనులై నయట్టి
 వ్యాసాది మునుల పావన చిత్తములకు | వాసిగా నెక్క; దుర్వార పాతకులు
 కారవులడరి యక్కొంతేయవరులఁ | గారించి ధర్మనంగరమునఁ దెగిరి.

ఏను జేసినదిది యేమైనఁ జేయు | పూనిక. ” ననిన నమ్ముని పుంగవుండు
 వినతుఁడై మదిని భావించి భావించి | వనజనాభునితోడ వలనొప్పఁ బలికె :

“ నలగొని యిప్పుడు నీ మహామహిమ | లలర నేర్పడియె; నమ్మ గనుగ్రహమునఁ
 జెప్పినయట్టి విశేషంబు లెల్లఁ | దప్పక యెఱుఁగుదుఁ దలఁకను మదిని.

కప్పిన యీరాదుగ్రహపు గర్వంబు | ఒప్పుమిగాఁగ నీ వొనఁగంగ నాకుఁ
 జొప్పడె మున్న; భాసుర వచనముల | నిప్పుడు తేర్చితి ఏవ శ్రీకృష్ణ ! ”

అని వల్కి వెండియు ననియె : “ నీకరుణ | కనయంబుఁ బాత్రుండనైతి నిందులకు
 నీ విశ్వరూపంబు నెఱిఁ జూపవలయు | శ్రీవనితాధీశ, సృష్టిప్రకాశ !

శ్రీకృష్ణుఁ డుదంకునకుఁ దన విశ్వరూపంబు చూపుట

అనుడు దయాభుండై హరి యర్జునునకు | మునుపు చూపిన దివ్యమూర్తి చూపినను
 తెఱఁగొప్ప ముదము భీతియు విస్మయమును | మఱి పెనఁగొనఁగ నమ్మాని హస్తములు

మొగిచి యెంతయు “ నమఃపురుషోత్తమాయ । జగతీధవాయ కృష్ణాయ తే. ” యనుచు
(వనమాలి నిశ్చల భక్తిభావమునఁ) । గొనియాడి గొనియాడి కోర్కులఁ బొడలి
“ యగణితక్రమరూప, హరి, ముకుందాభ్య, । నిగమగోచర, దేవ, నిపుణప్రభావ,
భావనాతీతైథవ, నిత్యభావ, । భావజ్ఞనక, శోభనగుణాధార,
ధారాద్ర నిభదేహ, దైవతారాధ్య, । వాఙ్మనాభ, నీ వరవిశ్వరూప
మువసంహరింపు మత్స్యన్నతంబుగను. । తపము ఫలించె నెంతయు నాకు. ” ననినఁ
బరమేశ్వరుండు వైభవలీల ననియె : । ‘ వరము గోరుము నీవు వసుమతిలోన ’
ననవుడు “ నీమూర్తి యఖలేశ, కంటి । ఘనముగా నింతటికన్న వరంబు
నరయంగఁ గలుగునే ! యయినఁ జెప్పెనను. । మరుదేశ మిట జలంబరయ దుర్లభము
జలజదళాక్ష, నిశ్చయముగా నెవుడు । సలీలంబు గలుగఁ బ్రసాదించు నాకు. ”
అనవుడు శ్రీకృష్ణుఁ “ డట్ల కాకనుచుఁ । దనదు తొల్లిటిమూర్తి ధరియించి యనియె :
“ తఱిమిడి నన్నును దలఁవంగ ననఘ ! । దొరుకును నుదకంబు తోడ్చోన ” ననుచు
వీడ్కొని చనియె నవ్యిశ్వాత్మకుండు. । వేడ్క నుదంకుండు వెన నొక్కనాఁడు
దాహమై శ్రీహరిఁ దలఁచ నవ్వేళ । నూహింప నెంతయు నొక్క చండాలుఁ
డక్కజంబుగ మలిసాంగుడై తిరిగి । కుక్కలు చుట్టిరా గురుకార్ముకంబు
నఱిముఱి బట్టి దిగంబరుఁ డగుచు । నెఱయ దేహంబున నీర్లుగాఱంగఁ
గుఱిగా నుదంకుఁ గన్గొని యిట్టులనియె : । “ తఱిలక దప్పివోఁ ద్రావుమీ జలము ”
ననవుండు ‘ నేనొల్ల ’ నని పలుకుటయును । “ వినుమ యుదంక, భావించి నీమీఁది
కరుణవాఁడను నేను గాదనకీవు । అరుదు మీఱంగఁ ద్రావు. ” మనినఁ జండాలుఁ
గని యదల్చిన, వాఁడు గానరాకున్న, । ముని వెఱగండి యిమ్ముల విచారించి
‘ సరవి నీకపట ప్రచారంబు లెల్ల । హరి మాయలేగాని యన్యముల్ గావు. ”
అని యని యూహించు నవనరంబునను । వనఱాక్షుఁడేలేర, వరున నవహ్మని
గనుఁగొని యిట్లునఁ “ గంజదళాక్ష ! । విను నిన్నుఁ దలఁచిన వెనమాలవాని
యొడలఁ గాఱెనునీరు నొగిఁ ద్రావఁ దగునె ! । అడర నీవరము బొంకయ్యె నే ” డనిన
మఱియును హరిపలుకు “ మానీంద్ర, నీవు । ఎఱుంగలేనైతివి; ఏను నీకొఱకు
సురపతిఁ బ్రార్థించి సుధయడుగుటయు, । “ నరులకు నిచ్చుట నాయంబుగాదు
నమయంబు చేసెద సంయమికడకుఁ । దమిని మతంగత చాల్చి యే సరిగి
ప్రీతునిఁ జేసెదఁ బ్రేమ దీపింప । నాతఁ డొల్లకయున్న సద్ధిమై వత్తు. ”

ననుచు దేవేంద్రుండు నరుడెంచె; దాని | కనయుంబు నేమి నేయగవచ్చు నింక |
 పొలుపుమీఱ వరంబు బొంకుగాకుండఁ | దలకొని జలము నీతలఁచిన యపుడు
 జలదంబు నీమరుద్ధలమున నొనఁగు. | మెలపుమీఱ నుదంక మేఘనామంబు
 గలిగి యాయెడను మేఘులు దిరుగు. | నలిరేగి పలుమాటు నన్ను దూరకుము,
 పోయివచ్చెద. ” నని వుండరీకాక్షుఁ | డాయెడఁ గానరా కరిగె నెంతయును.”
 అని యిట్లు జనమేజయక్రితీంద్రునకు | ముని చెప్పెనని చెప్ప మోదింది మునులు
 అసఘాత్య, తరువాత నైన వృత్తాంత | మనువొప్పఁ జెప్పవే యని యడుగుటయు
 వారిజనాథ, శ్రీవత్సాంక, దేవ, | గౌరీశ వినుత, లోకఖ్యాత చరిత,
 దైతేయమర్దన, దైవతారాధ్య, | చేతోజజనక, నైష్ఠిక హృన్నివాస,
 ఘనమాని హృద్దేహ కలితనందోహ | వినుత ప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
 భక్తవత్సల, జగత్పావన, భుక్తి | ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెద నీకు
 ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య | పదపద్మ మకరంద పాన ద్విరేఫ
 మగు నాతుకూరి తిమ్మార్చ్య తనూజ | సుగుణాఢ్య సోమన సుకపింద్రవర్య
 రచితాశ్వమేధ పర్వమున నాశ్వాన | ముచితార్థ యుతముగా నొక్కటి యయ్యె.

ద్వితీయాశ్వాసము

శ్రీ మహిభాధీశ, సృష్టి ప్రకాశ, | సోమద్యుమణి నేత్ర, శోభితగాత్ర,
జనమే జయునకు వైశంపాయనుండు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పదొడగెఁ :
“మనుజేశ, యవ్వాడు మరుదేశమందు | ఘనత రాశ్చర్యంబు గాఁగ నుదంక
జలద మొక్కొకవేళ నరీ బుణ్యభిఘట | వలనొప్పు గురియు నవారిత లీల.
అనవుడు జనమేజయోవసీ విభుండు | మునినాథునకుఁ గేలు మొగిది యిట్లనియె :

ఉదంకుని చరిత్రము

“సాలవక హరి శపించుట కుత్సహించె | తెలియ నుదంకుఁ ; డేవిధమున నతని
కట్టిప్రభావ మాయనఘాత్క, గలిగె ? | నెట్లన. ” ననిన మునిశ్రేష్ఠుఁ డనియె :
కతలేల గురుభక్తి కతన సిద్ధించె ! | నతనికి నట్టి మహాప్రభావంబు.
తమగురుడైన గౌతమునకు నేవ | గొనగొని నేయంగఁ గొంతకాలమున
కతఁడు శిష్యులకెల్ల నధికవరంబు | లతులిత గతినిచ్చి యాయుదంకాఖ్యుఁ
దలంపక యుండు సత్తతీ నొక్కనాడు | కొలఁది మీఱఁగ నుదంకుండు ప్రభాతమున
వంట కట్టియలకై వనమున కరిగి | కంటగింపక వ్రేఁగుగలయట్టి మోపు
గొనితెచ్చి జడ చెనఁగొనియుండ వేగఁ | జని యెఱుంగక యంత సరభసన్నతి
వై వ నాజడ తెగి వసుధపైఁ బడినఁ | దా వెస నందు సితచ్చవి చూచి
వనివడి తన వయోవరిపాక మెఱిగి | ఘనతర శోక సంకలితుండై యేడ్వఁ
గనుఁగొని యవ్వాడ గౌతమ మునియు | ఘనముగాఁ దనమదిఁ గారుణ్యమెనఁగ
నయ్యశ్రువులు తన యంజలిఁ బట్టఁ | జయ్యన నిజపుత్రఁ జనుమని పలుక
నక్కనృకామణి యంతటిలోనఁ | గ్రక్కనఁ జని తన కరవుంటుంబునను
బోడిమిఁ బట్ట నవ్వుడు హస్తయుగము | వేడిమి చూపిన విడిచె నద్దరను.
తలర నమ్ముని శిష్యుఁ దగఁ జేరఁ బిలిచి | “నలిరేగి నీవేల నలత పొందెదవు ?”
అనవుడు నీ శిష్యులందఱిమీఁద | ఘనముగాఁ గలిగిన కరుణ నామీఁద
లేదు గావున నుమ్మలించె కెట్లుండు ? | నోదయానిధి !” యని యొప్పుగాఁబలుకఁ
గరుణ దీపింప నాగౌతముఁ డనియె : | “పరికింపఁగా లేత ప్రాయమిచ్చెదను ;

శలకొని యధిక మసేష యిచ్చెదను ; జెలగి నాకూడు నిచ్చెడఁ బెండ్లిగమ్ము.
 నరవి సీతేజులు సహియించి మెలగఁ । నరనుత, యీవద్దనయనకుఁ దక్క
 నొరుల కళకృ మత్కున్నతస్ఫూర్తి. । ... ..
 తనరంగ సీతలోదరికి వేటొక్క । తనులత చేసినఁ దగఁ బుట్టినట్లు ;
 ఎలమితోడుత దోసమేమియు లేదు ; । మలయక సీవనుమానంబు దక్కు ;
 గావ నధర్మంబు గాకుండునట్లు । గా వరంచిచ్చితిఁ గన్య వరింపు
 మీలోన. ” నని పుత్రికెంతయు వేగ । లాలితంబుగఁ దనులత యొందునేయ
 నాయుదంకుండును యావనలక్ష్మి । పాయక చాల్చి యప్పణఁతి వివాహ
 మయ్యొక్కనాఁడు మహా భక్తితోడఁ । జయ్యన గౌతము సన్నిధి నిలిది :
 “ప్రీతియ్యుది మీకుఁ బ్రేమతోఁ దెత్తు । నాతత విన్నూర్తి. ” ననిన గౌతముఁడు
 పలికః “దక్షిణ సీదు భక్తియె నాకు । వలవదు పా. ” మృన్న వదల కెంతయును
 మునివత్ని కడఁగి మొక్కి ఇట్లనియె : । “ననజదళాక్షి, సీ వాంఛితంబెద్ది ? ”
 యనుటయు నా యహల్యయు ‘మిత్రసహుని । వనితకుండలములు వలనుగాఁ దెచ్చు.’
 అని యిట్లుపనిచిన నయ్యుదంకుండు । చనియె నప్పటికిని జతురత మెఱసి.
 గౌతముఁ డాతనిఁ గాన కహల్యఁ । బ్రీతితో నడిగిన బింబోష్ఠి యతఁడు
 చనిన విధంబు నిశ్చయముగాఁ జెప్ప । విని దయాభండునై వెలఁదిని జూచి
 “సాదాసభాపతి జనమాంసమునకు । మోదించు ; నెట్లాలో మునివతి ? ” కనిన
 నమ్ముగ్ధ భయపడి “యతనికిఁ గీడు । నెమ్మితో రాకుండనీవె రక్షింపు. ”
 అనిన గౌతముఁడును “నట్లేల వెఱవ ! । గొనకొని కాచెదఁ గువలయనేత్ర ! ”
 అని యూహించె ; నట్లరిగి యుదంకుఁ । డొనర శూన్యాటవి నుగ్రమూర్తియును
 దగ నర రక్తసిక్త తనువు గలిగి । యగణిత క్రమశక్తి నట్లున్న నృపతిఁ
 జూచిన నాతఁడుజూచి యిట్లనియె : । “ఏచు నాఁకలిచేత శకఁడఁ గలదొ
 యాహర ! మనుచుండ నరుగు దెంచితివి. । బాహునిన్నూర్తిమై భక్షణ గొందు. ”
 ననిన నుదంకుండు నవని వల్లభునిఁ । గనుఁగొని ధైర్యసరితలితుడై పలికః
 “గురుకార్యమునకునై ష్కోణితలేశ ! । వరమతి నినుగాన వచ్చితి నేను.
 గుణిగారు హింసకు గుర్వర్థపరులు ; । మఱచి యాడుదురె ధర్మముగాని మాట ! ”
 అనగ “నిన్నర్పించి రనిమిషుర నాకు । ఘనతర లీల నాఁకలి దీర్చ ” ననిన
 నయ్యుదంకుండును కష్టైన వినుము । ఇయ్యెడ గురుకార్య మే నొనరించి

వచ్చెద మగుడ నవశ్య; మీపలుకు, | అచ్చుగా నిప్పుడు నన్మతంబు గాదు.
 నీవర్ధి కోట్లకు నిఖిలార్థ తతులు | భావించి యిత్తువు పాత్రుండ నేను.
 గురులకుఁగాన నా కోరిన కోర్కె | యరుదుగాఁ గావించుకొని వచ్చినాఁడ.
 అనుటయు 'నీవేమి యర్థించి వచ్చి | తనఘాత్య, చెప్పవే!' యని యడుగుటయుఁ
 "దమితోడ నీయింతి ధరియించు కుండ | లములకై" యనిన భూరమణీశుఁ డనియె :
 "నలికేగి యొరుల ధనంబిచ్చువారు | గలరె! కుండలములు గాకెద్దియైన
 నడుగుము నీ" వన్న నా యదంకుండు | కడఁకతో నమ్మి హీకాంతున కనియె :
 "నీవు పుణ్యుండవు నెపమిడి నన్ను | ద్రోవంగఁజాలవు; తుది నవ్యవస్తు
 వుల నొల్ల నే." నన్న నుత్పీశ్వరుండు (?) | "తెలియంగ నేను బుత్తెంచితి ననుము;
 వరుగు నల్లదె తన్నివాన దేశంబు; | సారిదిమైఁ బా."మ్మని చూపిన నతఁడు
 నద్దేవి గని యంత నల్ల సేయంగ | ముద్దియవల్కు నిమ్మల నానవాలు
 దెమ్మునీ." వనిపల్కుఁ దిరిగి యదంకుఁ | డమ్మహీపతిఁ గాంచి యానవాలుడుగ
 నాతఁ "డగతి నేమమగునని తెలియఁ | బ్రీతిమై రా; దిది వెలిగాఁగ వేఱ
 గతియు లేదను పల్కు కమలాక్షికిచ్చు | నతులితాభిజ్ఞాన." మన నంతసిల్లి
 మదయంతి కడకేగి మఱి తత్ప్రకార | మదనుగాఁ జెప్పిన, నబ్జదళాక్షి
 పరువడి పురుషుని పనుపదిగాన | గురుతుగా నిచ్చి తత్కుండల ద్వయము

ఉదంకుఁడు మదయంతివలనఁ గుండలములఁ బడయుట

"గంధర్వు లురగులు ఖచరులు సురలు | బంధురోపాయముల్ ప్రబలంగఁ బొంచి
 దీని హరింపంగఁ దివులు చుండుదురు | మానుగా నెప్పుడు హానింఁద్ర లిలక !
 ముద్రగా నెంగిలి పొరసిన వినుము | నిదించినను మఱి నేలపై నిడిన
 నపహరింతురు ; భక్తి నర్పించి తొల్పు | నపరిమితంబైన యర్థంబు గురియు.
 ఆకలి నీర్వట్టు నన్నిభయంబు | ప్రాకట విషభూత బాధలు లేవు.
 పెద్దవారలకును బిన్న వారలకుఁ | దద్దయుఁ బెట్టినఁ దగనమరుండు." "
 అనిచెప్పి మదయంతి యర్పించి మునికి | ఘనకుండలము లీయఁ గడగి దీవించి
 భూమిశుపాలికిఁ బోయి హర్షమున | నా మహాలాభంబు నర్థమైఁజెప్పి
 దీవించి యిట్లను : "దేవ, నీ వలనఁ | బావనాత్ముడనైతి భవ్యుడనైతి.
 మదయంతి కానవాలృటి నీవు చెప్పి | తది మహాగూఢ మాయార్థంబు జెలియ

వలయు నా.” కనిన భూవల్లభుడవుడు | చెలిమిలో నా మునిశ్రేష్ఠున కనియెః
 “క్షితిదేవతలను బూజింతురు నృపులు | వ్రతిదిన ; మటుగాన బ్రాహ్మణసేవ
 సేయంగ వెడతప్పు సిద్ధించె ; దానఁ | బాయక దురితంబు వ్రాపించె నిట్లు ;
 పుడమిలో భూసురపూజ దుష్కరము ; | వెడమతిఁ గాదన్న వేటొందు లేదు
 గతి యని సంజ్ఞ యక్కమలాక్షి కేను | ధృతి మీఱఁ జెప్పి పుత్రైంచిత నిట్లు
 ఆకుండలము లిచ్చి యణఁచెడఁ గీడు | నీకతంబున నని నిఖలైకపూజ్య ? ”
 అనుచు సౌదాసుండు నమ్మహామాని | ఘనతర సన్నిధి కలిమి సంప్రాప్త
 మానసత్వంబున మహిమ దీపింపఁ | బూని యుదంకుఁ డా భూమిాళు కనియెః
 “పొగడొంద నావల్కపోహంబు గాదు | మగిడి వచ్చెద నమ్ము మనుజేశ ! ” యనుడు
 సతుల చిత్తము కృపాయత్తమై యున్న | సతనిఁ గనుంగొని యర్థి నిట్లనియెః
 “అవనిలోఁ జంపెడియట్టి నాకడకు | నవిరళగతి వత్తురయ్య ! మీపెంపు
 ప్రేమతోఁ జూచితఁ బ్రీతుండనైతి. | నా మదార్చిని (?) బాపి నన్నరక్షింపు. ”
 మనినఁ బ్రసన్నుడై యయ్యుదంకుండు | మనుజనాయకుఁ జూచి మఱియు నిట్లనియెః
 “ఏమిటనైన నరేంద్ర, సజ్జనుని | భూమిపై నొప్పమి పొందెనేనియును
 మరలును వేగంబు ; మమత గౌతముడు | విరివిఁ జల్లని చిత్తవృత్తి నీమీఁదఁ
 బరఁగించె గాఢోలుఁ బార్థివచంద్ర ! | పురణింపఁగా నింకఁ బొందు సౌఖ్యములు.
 అని యట్లు దీవించి యతిదయతోడఁ | దనదు హస్తమున నాతని మేను నిమిరి
 పోయి వచ్చెదనని పొలుపుగాఁ జెప్పి | యాయుదంకుండు చయ్యనఁ గుండలములు
 (ముడిచి కృష్ణాజినంబునఁ బదిలముగఁ | దడయక పోయి గౌతము నాశ్రమంబు
 దరిసి ఫలోన్నత తరువర మొకడు | ... ..
 గాంచి యాకలి పెల్లుగాఁగఁ గుండలము | లందిత తరుశాఖయందుఁ దగిల్చి
 కడువడిఁ బండ్లెర గాలిచేఁ దూలి) | నడుకొని కృష్ణాజినము నేలఁబడినఁ
 గనిఁ యొక నాగంబు గ్రక్కున నెత్తి - | కొనిపోవ నాయుదంకుండు గాంచి డిగ్గ
 నుటికి పాటంగ, నాయురగంబు పుట్ట | తటలక సొచ్చినఁ, దాపసోత్తముఁడు
 గొనకొని కావంబుగొని త్రవ్వదొడఁగ | నొనరంగ నందుకు నుద్విచలించె.
 అంత నిండుఁడు విప్రుడై చనుడెంచి | యెంతయు సతనితో నిట్లని వలికః
 “ఏనుమ యీశోలఁ ద్రవ్వినమాత్రముననె | యెనయఁ బాతాళంబు నెట్లుచేరుదువు ?
 (సరవిఁబాతాళ మిచ్చటికి సహస్ర | పరిమిత యోజన ప్రధితంబు నిజము) ”

కుండలద్వయము గైకొని పోయినట్టి । దండి భుజంగంబు తక్షకుం.” డనిన
 విని యాయుడంకుండు “వేదెత్తుగడగి । ఘనముగా నాగలోకమునకుఁ బోయి.”
 అనుచుఁ ద్రవ్వంగ సురాధినాయకుండు । పనివడి మునిదృఢభావం బెఱింగి
 కులిశంబుగల వాడిఁగోలకు నిచ్చి । బలవైరినని చెప్పి ధయమున వణికి
 యిల తెరవిచ్చె; మునీశ్వరుఁ డంతఁ । బాలువు మీఱఁగఁ జొచ్చె భుజగలోకంబు.
 ఈలీలఁ జొచ్చి మహిత బహురత్న । జాల దీధితిచేతఁ జాల బెంపొంది
 యొనరంగ నట దశయోజనాయామ । మును, బంచయోజన ముఖ్యవిస్తార
 కలితంబు నగు నొప్పుగలుగు తద్వార । విలసనంబును గని వెన నుడంకుండు
 “పొందైన కుండలంబులు దుర్లభములు । సందేహమేటి కిచ్చట!” నని చింత
 నొంది విచారింప నొగి సంతలోన । సందంద నచ్చోట సరుణముఖంబు
 ధవళ విగ్రహమును ధవళవాలంబు । వివిధభంగులఁ గల్గి వెలుఁచునున్న
 తురగ మహ్మాని నుద్ధరగతిఁ జూచి । “నరనుత, నాయపానము నూఁడుమింక
 వినుతింప గర్హణవృత్తి నీమదిని । జూనువకు; తొల్లి భాసురముగ నీవు
 గౌతమాశ్రమమున ఘనతర భక్తిఁ । బ్రీతుఁగాఁ జేసితి పెనువుగా నన్ను.
 కావున నీకు నా ఘనకుండలములు । వేవిధంబులఁ జేరు వెరవు చెప్పితిని.”
 అనిన నుదంకుఁ డిట్లను: “నిన్ను నెఱుంగ । నేయ నేవించుట యేరీతి నాకుఁ?
 దెలుపవే!” యనవుడు ధృతిఁ దురంగంబు । నలవడ నెంతయు నతనితో ననియె :
 “మెరవడిగా విన మీగురుకేను । గురుఁడఁ బావకుడ సద్గురుతరభక్తిఁ
 బూజించితివి మహాద్భుతవృత్తి.” ననిన । రాజుల్లి యావ్రకారంబు నేయంగ
 గురుతర హయగోమ కూపంబులందు । సరుదుగా ఘనధూమసుష్పడు పుట్టి
 కలసి పాతాళలోకంబెల్లఁ గప్పి । యలవడ నైరావతావాస మెల్ల
 హాహరవంబుతో నాక్రమించుటయు । సాహసంబుడిగి యాసర్వసంఘములు
 భయమంది యట పచ్చిభక్తి నప్పించి । రయమున నతని కార్యంబెల్ల నెఱిగి
 ధృతిఁ గుండలంబులఁ దెచ్చియిచ్చుటయు । నతఁడును వారిఁబో ననిచి యగ్నికిని
 నరిఁ బ్రదక్షిణ సమస్కారముల్ చేసి । యరయంగ వేగంబు యరుడెంచి మించి
 యాకుండలంబు లహల్యుక్తఁ బ్రీతిఁ । బ్రాకటగతి నిచ్చి భక్తితో మొక్కి.
 ... ..
 ఆవిధంబున ఘనఁడగు నుదంకునకు । వావిరిఁ గృష్ణుండు వరమిచ్చి కదలి,

సురుచిరాలంకార శోభితంబైన | పురము సొత్తైంచునప్పుడు నెల్లవారు
 రైవతకాద్రి యాత్రామహోత్సవము | గోవిందు రాకయుఁ గొనియాడుచుండి
 యెనయ నావేడుక యిసుమడించినను | ఘనతర సంతోష కలితాత్ములైరి.
 దేవదేవుడు వసుదేవుని నంత | దేవకి బలభద్రదేవుని మఱియుఁ
 గలుగు బంధువులను గరమర్థిజూచి | వలను రెట్టింపంగ వందనాలింగ
 మహిత నిర్మల వచోమహిమ సద్గోష్ఠి | విహరింప వసుదేవ విభుఁ డప్పుడనియె :
 “ఉరుతర భారత యుద్ధవిధంబు | సరవి యాతాయాత జనములచేత
 వింటిఁ; బ్రస్ఫుటముగా వినవలె.” ననిన | దంట శ్రీకృష్ణుఁడంతట నిట్టులనియె :

శ్రీకృష్ణుఁ డుదంకునకు భారతయుద్ధము తెఱఁగెఱిగించుట

“అది కడు విస్తార మది కడు చిత్ర | మది చెప్పఁ బెక్కుహాయనములు పట్టు.
 కొంతచెప్పెద నది కురుకులంబెల్లఁ | బంతంబు దీపింపఁ బనునొక్కఁడైన
 యక్షోహిణీసంఖ్యకయ్యెఁ; బాండవులు | నక్షీణ సప్తసంఖ్యాక్షోహిణులకుఁ
 గూడిరి ; యంతలోఁ గురువల్లభుండు | వేడుక దానికి వీరవట్టంబు
 తెలివితో దేవనదీ తనూభవున | కలవడఁగాఁ గట్టి యునిసేయునెడను,
 పార్థుండు తోడుగాఁ బరగి శిఖండి | యర్థమై బోరాడి యుచునిలో భీష్ముఁ
 బది దినంబులఁ గూర్చి, బాగీరథేయఁ | డదనుగా నుత్తరాయణము గాకున్న
 నది వచ్చునంతకు నాశరతల్ప | విదిత శయానుఁడై వెన నుండునంత,
 గురుఁడైదు దినములు గుఱుతుగాఁబోరి | పరికించి యర్జునుఁడ్రావున ద్రుపద
 తనయుచే ఘోరయుద్ధంబునఁ దెగియె. | ఇనజాండు గ్రీష్మరుహిర నిభుండగుచు
 నలిరేగి రెండుదినంబులు వోరి | బలభేది సుతుచేతఁ బడియె భూస్థలిని.
 మఱునాఁడు శల్యుండు మహితవిక్రముఁడు | అఱిముఱి దివసార్థ మంతకుఁ బోరి
 బలవైరి ముఖ్య దిక్పాలురు పొగడఁ | జెలరేగి ధర్మజుచేఁ దెగటారె.
 మూలబలంబుతో మునుకొన్న శకుని | నాలోన సహదేవుండవనిపైఁ గూల్చె.
 దుర్యోధనుఁడు తన తోడఁ బుట్టువుల | ధైర్యాధ్యుడగు వృకోదరుఁడు చంపంగఁ
 బలుచని మూఁకలోపల నుండ వెఱచి | బలహీనుడై యంతఁ బాదచారమున
 గడగొని పాఱి యొక్కఁడు నొక్కఁడువు | నుదకముల్ స్తంభించి యుండెను దాగి.
 పాండవులెఱిగి యుద్ధట వృత్తిఁ బొదివి | దండిగా మర్కటేదములగు మాట

లాడి నొప్పించిన నంతలో వెడలి । పోడిమి భీముతోఁ బోరాడి యాడి
గదచేత నూరు భగ్నంబయి కూలె । అడిచూచి గురునుతుం డారేయి వచ్చి
చెలరేగి పాండవ శిబిరంబు చొచ్చి । బలిమిమై జతురంగ బలములఁ జంపె,
ఆరాత్రి యేనును నా పాండునుతులుఁ । బోర వచ్చుట లేమిఁ బుట్టె నింతేసి,
సత్యంబుగా నిట్టి సంగ్రామమునను । సాత్యకి యేను నిచ్చులుఁ బాండునుతులు -
దక్క దక్కినవారు ధరణిపైఁ బడిరి । అక్కడఁ గృతవర్గ యాద్రాణి కృపులు
మువ్వరు బ్రతికి రిమ్ముల యుయుత్సండు । మవ్వంపుభక్తితో మముఁ గూడఁ గాన
జనులు సన్నతిసేయఁ జావుకుండప్పె. ” । అని చెప్పెఁ గాని యాయభిమన్యు చావు
... .. । ... ..

తక్కక చెప్పమీ తండ్రితో ననుచు । మక్కువ మూర్ఖిల్లి మతి నుభద్రయును
బుడమిపైఁ బడియె ; సవ్వకు రోదనములు । కడు జెట్టిదంబయ్యె ; గంజాక్షుడంత
వారల నూరార్చి వారణపురిని । ఆరయ నెంతయు సభిమన్యుఁ గూర్చి
తరళలోచన సుభద్రయు సుత్తరయును । బరితాపమందంగఁ బడఁతి యాకుంతి
తీర్చిన విధమును, డెలియ బ్రాహ్మణుల । నర్పించి దానంబు లతనికై పెక్కు
సేయుటయును, జెప్పి “చింతిల్ల నేల । పాయక రణము సౌభద్రుండు చేసి
కన్యాది వీరులఁ గలఁచి గారింది । వర్ణింప రథికుల వసుధపైఁ గూర్చి
యనిమిషుల గొనియాడ నమరలోకమున । కనయంబు సరిగె మీరడలంగ నేల ? ”
యని యని యూరార్చి యంబుజోదరుఁడు । తనరంగ నుచితవర్తనముల నుండె,
ఇట ధర్మజాదులు నిభపురంబునను । బటుతర విస్ఫూర్తి బంధు జనములు
తారు ప్రసంగానఁ దగ సభిమన్యుఁ । భేరుకొన్నను మదిఁ జెప్పెల్లఁ దక్కి
యత్తర విలపింప నువిదళోకంబు । మొత్తంబుతో విని మొగిఁ బాండునుతులు
వనట గూరినయంత వ్యానుడేతెంచి । ఘనముగాఁ దగిన వాక్యముల నూరార్చి
తరమిడి యశ్వమేధము ప్రసంగించి । యరుదు మీఱఁగ జేయుండనిన నెంతయును
దమ్ములఁ గనుఁగొని ధర్మనందనుఁడు । సమ్మదంబెనఁగ నుత్సాహియై పలికె :
“ వ్యాసమహాముని వత్సలత్వమున । వాసిగా నాడిన వాక్యంబులెల్ల
వింటిరి ; వను పీఠవృత్తి యీభూమి । యింటిలోపల ధనంబేమియు లేదు,
తమితోడ బ్రాహ్మణధనము, హేమాద్రి । గమన ప్రకారంబుఁ గడుదుర్లభములు,
అనవుడు పాపని యమతనూభవునిఁ । గనుఁగొని పలికె నుత్కంఠ దీపింప ;

“అభవుని శంకరు నఖలలోకేశు | నిభిచర్యపరిధాను నెలమితోఁ గొలిచి
యాతని కరుణచే నఖల భూతముల | కాతత బలులిచ్చి యర్థమంతయును
దెత్తము గా” కన్న ధృతి ధర్మసుతుడు | అత్తఁజి బ్రతుమంది యట్లకాకనుచు
ధృతరాష్ట్రుకడకు సుస్థిరబుద్ధి సరిగి | సుతునిఁ దలంపుచు శోకించుచున్నఁ
గనుఁగొని ప్రీతితోఁ గరములు మొగిచి | వినతుఁడై యాకథ విన్నవించుటయు,
సనుమతి నేయ మహావైభవమునఁ | బనివడి యా కుంతిపాలికిఁ బోయి
యాగవిధానంబు కనుమతి వడసి | భోగదేవేంద్రుఁడై భూవల్లభుడు
మనమొప్ప నాస్థాన మండపంబునకుఁ | జరుదెంచి మిక్కిలి సంతోషమునను
రమణ యుయుత్సుని రావించి కార్య | మమర నెఱింగించి హస్తినాపురికి
రక్షగా నుండుము రాజనంబునను | వీక్షింప నీకును విదురుండు తోడు.”
అని నిల్చి బలముల నవుడు రాఁబనిచి | మునుమిడి సురపితృ పూజలు జేసి
సవ్య మహేంద్రార్చనంబు లొనర్చి | భవ్యుఁడై యెంతయు బ్రాహ్మణోత్తములు
దీవింప మంగళస్థిర దివ్యతూర్య | రావముల్ చెలఁగంగ రథ గజ తురగ
నివహముల్ తమ్ములు నెఱిఁ దనవెంట | సవిరళ గతి రాఁగ యమతనూభవుఁడు
ధర గ్రక్కతిల నుచిత ప్రయాణముల | సరి సరణ్యచల సానుదేశముల
గరిమతోఁ బెక్కులు గడచి హేమాద్రి | కరుదుగాఁ జేరి ధామ్యాదుల తోడ
విడిదలగా నొక్క విమల దేశమున | విడిసిన, సంతలో వేదజ్ఞుఁడైన

వ్యాసుఁడు హిమవత్పర్వతముననున్న పాండవులకడకు వచ్చుట

సాత్యవతేయుండు చనుదేరఁ గాంచి | యత్యంత భక్తితో నాధర్మసుతుఁడు
తమ్ములుఁ దానును దగ నెదురేగి | సమ్మదంబెనఁగంగ సాష్టాంగ మెఱిగి
“కర్తవ్యమిది యోకరుణాధ్య, నాకు | వర్తింప నానతివలయు మీ.” రనిన
సతః “డల్లిమిారెల్ల హరుఁబూజనేయ | నతులింతంబుగ వలె ; నగుట నీరాత్రి
తగ శుచీభూతులై దర్శనంస్తరణ | మొగిఁజేసి కయనించు టుచిత కృత్యంబు.”
అని నియోగించిన నట్లకాకనుచుఁ | దనరఁ జవ్వరమున దర్శనంస్తరణ
మందుల నుండిరి యాగ సద్గమన | సందమైనట్టి వంచాగ్నులఁ బోలె.
అలవడ నీరీతి నారాత్రి గడపి | కలిత కల్యోచిత కార్యముల్ దీర్చి
వ్యాసమహాముని యనుప ధామ్యాద్రి | భూసుర సహితుఁడై భూతేశు నీకు

కాలకంధరు నిత్య కల్యాణ సభవు । నీలలోహిత భర్గు నమ్మితోఁ గొలిచి
బహుగంధపుష్ప ధూపములు దీపములు । బహునిధావూప నూపములు శాకములు
మొదలగు నై వేద్యములు సమర్పించి । యరుదుగా వేర్వేల సఖలప్రమథుల
కును మాణి భద్రునకును గుభేరునకు । మునుగొని తక్కిన భూత యత్కులకుఁ
బూజ ణొనర్చి యింపులు మీఱ మఱాని । రాజవతంసంబు రమణ దీపింప
లీల నిధానస్థలికిఁ జనునంతఁ । జాల గంధంబుఁ బుష్పములు మాంసంబు
భూతత్వ ప్రి యొనర్చి భుజబల ప్రాధి । నాతలంబునఁ ద్రవ్యి యర్థమంతయును
బ్రకటించి ఘోటక భద్రునదేభ । శకటోష్ఠ ఖర సహస్రములపై నెత్తి,
కలశముల్ పీఠముల్ కలపయు రోళ్లు । సలకులు రోకళ్లు నాదిగాఁ గలుగు
సకల వస్తువులెల్ల నరి వెంట రాఁగ । సకలంక విస్ఫూర్తి నా వ్యాసమాని
యంతర్హితండున యమతనూభవుఁడు । సంతోషచిత్తుండై చనుదెంచుచుండె.

కృష్ణుఁడు బాంధవ యుతముగాఁ గరిపురికి వచ్చుట

అంత నక్కడ కృష్ణుఁ డంతకుమున్నె । యంతకాత్మజుఁడు తన్నంచెడివేళ
హయమేధ మఖమున కఖలబాంధవుల । నయమొప్పు దెచ్చునినాడు గావునను,
మలయక యాతని మధురోక్తి యూఁది । బలభద్ర సాత్యకి ప్రద్యుమ్న పాంబ
సారణ కృతవర్మ చారుడేష్టాని । వీగులు గొల్వఁ బర్విన వేడ్కలోడఁ
దల్లిదండ్రుల యాజ్ఞఁ దగ నానుభద్ర । నెల్లగాఁ దోడ్పొంది యిభవురంబునకు
సరుదేరగా నప్పు డంధభూవిభుఁడు । తరుణి కుంతియును గాంధారియు ననువ
విదుర సమేతుండై వెన యుయుత్సుండు । నెదురేగి శ్రీకృష్ణు నిటఁ దోడితెచ్చె.
ఆరీతిఁ జనుదెంచి యంబుజోదరుఁడు । వారక యపుడు దుర్వారవైఖరిని
ధృతరాష్ట్రునకును సుస్థిరభక్తి మ్రొక్కి । యతివ గాంధారికి నాకుంతి కెలమిఁ
బ్రణమిల్లి మఱి పెక్కుభంగుల నపుడు । గణుతింప సందఱఁ గొగిటఁ జేర్చి
దీపించె ; నా బలదేవాదులెల్ల । వావిరి నా పాండుపనిత గావించు
సకలార్చనంబుల సంభృతాదరము । లకలంక గతినొంది యంబుజోదరుఁడు
మహిమగా శోభిల్లు మందిరంబునను । విహరింపుచుండిరి ; వెన సంతలోనఁ
బొందుగా “నుత్రర వుణ్యగర్భమున । నందనుఁ డుదయించె నవ్యతేజమున ;
మెరవడి బాలుఁడు మృతజాతుఁ.” డనుచు । దరమిడి రోదఁ ధన్యులు చెలంగ

సాత్యకితోగూడ శారి యేతెంచి । యత్యంత శోకంబు నందుచున్నట్టి
 కాంతాజనంబులఁ గని దుఃఖపడఁగఁ । గుంతి యంతయును డగ్గరిక పెట్టి
 తోడిబడి నాలుక తొట్రువడఁగఁ, । గడువడి నప్పు డక్కమలాక్షు కనియెః
 “గతి నీవెగాని సద్గతి మఱిలేదు । ఇతరంబు ; గురునుతు నిషికాశ్రుసన్నాఁ
 జూడిన కతన నిచ్చోట నీవేళఁ । బోడిమి దక్కి యీవుత్తుండు నీలై.
 బ్రతికింపవే కృష్ణ, భాగ్య వర్ధిష్ఠ ! । నతముని నురజిష్ఠ ! నవ్యరోచిష్ఠ !
 గరిమ నశ్రుప్రయోగము నేయునాడు । కరుణామీఱఁగ నీవు గాదితినంటి
 ఘనతతో నుత్తరాగర్భ సంజనితుఁ । బనివడి యదిగాన బ్రదికింపవయ్య !
 బాలు తోడిద నాకు బ్రదుకును ; నత్య । శీలుండు ధర్మజ్ఞితివతి యతని
 యనుజులు బాంచాలి యానుభద్రయును । ... ..
 బ్రదుక రన్వయమునఁ బాటించి చూడ । నుడక ప్రదానంబు నొసఁగెడి వార
 లెవ్వరు లేరు మహిష్ఠలిలోన, । మవ్వంపుఁ బ్రేమతో మాతృవ్యసందనయు
 నొకనాడు నీచేత నూరార్చ బడియె । నకలంకగతిఁ గావు ; ” మని భూమిఁబడినఁ
 గుంతి నూరార్చి యాగోవిందుడైతై । అంతనుభద్రయు నతనితో ననియెః
 “కరువలి తనయుపైఁ గడఁగి యాద్రాణి । పరమాశ్రు మెత్తఁ దత్ఫలము నంతంతఁ
 బరఁగ నర్జునుఁడుఁ దత్పత్నియుఁ గాంచి ; । రిరవుగా నింక నే నేమందుఁ గృష్ణ !
 నీ మఱిందియును దా నెమ్మి నాగొడుగు - । పైమమత్వముపెట్టఁ ; బరువడి మనుచుఁ
 డీమెయి వమై న నేమి గాఁగలఁడొ ! । నేమింది దానిని నీవ యెఱుంగు.
 యమతనూభవుఁడును ననిలనందనుఁడుఁ । గ్రమమునఁ గవలు నేమని నహించెదరో ।
 గరిమ నశ్రుప్రయోగమున నీవవుడు । గురునుతు నదలించి “కుచ్చిత, నిన్ను
 తెలఁగి మోక్షాస్తునిఁ జేసెద ” నంటి ; । వలవడ దాన నూఱడియుండు మేము.
 అవనిలోపల నాశ్రితాభిరక్షణము । లవి నీకు నైజంబు లంభోరుహాక్ష !
 మునుకొని యే నీకు మ్రొక్కివేడెదను । ఘనముగా నీబాలుఁ గాది రక్షించు
 మొవ్వుగా భవనంబు లొక్కపెట్టునను । దప్పక మృతమైనఁ దగ బ్రతికింప
 నేర్పు వలసిన ; నీమహాత్వములు । ఆర్తరక్షణ, చాల నత్యద్భుతములు ;
 నేత్రోత్సవములును ; నీ మేనమఱడి । పోత్రుని బ్రతికించి బ్రతికించు మమ్ము.”
 అనిన శోకము మాన్చి యతిదయ మీఱ । వనజాక్షుఁ డిట్లనుః “వగవంకనేల ।

కృష్ణుడు మృతజాతుఁ డైన పరీక్షితుఁ బ్రదికించుట

వలదు నే మీ పినవాని రక్షింతు । సాలవక. ” యనిపల్కి నూతికాగృహము
 కడకేగునప్పుడు కలితపుష్పములఁ । బడగలఁ బూర్ణకుంభముల లాజలను
 బ్రాతిగాఁ బిచుమంద పల్లవముఖ్య । భూత నివారణ భూరివస్తువుల
 సరవితోడుతఁ జికిత్సాదక్షవృద్ధ । పరిచారికలచేతఁ బరిపూర్ణమైన
 మందిరంబెంతయు మహనీయమహిమ । సందనందనుఁడు నున్నతిమీఱఁ జూచె.
 అంతకు మున్న చయ్యన పాండునుతుల । కాంత శ్రీకృష్ణునిఁ గడచి తాఁ బోయి
 శోకించు సుత్తరఁ జూచి “యోతిరుణి! । శ్రీకృష్ణుడేతెంచె సిద్ధ మీపలుకు.”
 అనవుడు సుతితయగుచు వికీర్ణ । ఘనవేణియై మ్రొక్కి కరములు మొగిచి :
 “భక్తార్తి పాపుట పరఁగ నీవ్రతము । భక్తవత్సల, కృపఁ బాలింపవయ్య!
 నీ మేనమనుమనినే ద్రోణసుతుఁడు । భూమిలో నీరితిఁ బాలియించువాడె!
 పతిహీన యైనట్టి పాపాత్మురాలు । నుతుఁడు పోయిన నెట్లుక్షోణిలో బ్రదుకు!
 వనజదళాక్షుండు వచ్చిన బాలుఁ । బెనుపొందఁగాఁ జంకఁ బెట్టుకపోయి
 మ్రొక్కింతునని యుంటి మొగినట్టి శోరి । గ్రక్కువ విఫలంబుగాఁ జేసె ద్రాణి!”
 అని యంత నిలువక యశ్రువులొలుకఁ । దనయుని తనయూరుతలముపైఁ బెట్టి
 వదలఁజేతయు వాని వదనంబుచూచి । మదిరాక్షి యేప్పుచు మఱియు నిట్లనియె :
 “తనయ, లోకగురుండు దామోదరుండు । చనుడెంచి యుండ నిచ్చలు లేచిమ్రొక్క
 వక్కటా! ధర్మజ్ఞుఁడైన తండ్రికిని । దక్కక పుట్టి యధర్మంబు తగునె!
 ఎనయంగఁ గనువిచ్చి యీశుంటిఁజూడు; । (తనయ, చూడుమునుభద్రను; నన్నుజూడు”
 మని పలవించుచు నాయమ మూర్ఛ । మునిగి యొక్కింతశీవునకుఁ దెల్పొంది
 తలఁకుచు నుండంగ దామోదరుండు । జలములఁ దగ నువస్వర్థంబు చేసి
 తనర ద్రాణిప్రయుక్త బ్రహ్మశ్రీర్ష । మను పేరుగల్గు మహాశ్రుంబు నప్పు
 డుపసంహరించి యత్యున్నతి బాలు । నపుడ శయ్యాతలంబందుఁ బెట్టించి
 “ఎల్లవారును జూడఁ డీబాలు నివృ । డెల్లగాఁ బ్రదికింతు నిది నాప్రతిజ్ఞ.
 ఎన్నఁడుఁ బగవనియెడనైన బొంతు । నన్నుతిగాఁగ నిచ్చలుఁ బల్కనేని,
 సరవితో నెన్నఁడు నమరముఖమునఁ । గరమరుదారంగఁ గంఠింపనేని,
 పొందుగా నెన్నఁడు భూమిదేవతల । యందును నధికప్రియంబు గల్గేని,

వాలాయముగ శ్వేతవాహనునెడను । లీల విరోధంబు లేకుండునేని,
 వరుసఁ గంసాదుల వధియించుటెల్ల । గురుధర్మమునకు నెక్కువ యయ్యెనేని,
 పరికింప నిశ్చలబ్రహ్మచర్యంబు । విరివిగా నాయందు వెనఁగలెనేని,
 భవ్యుడ నేని యీ బాలునికపుడు । నవ్యవిస్ఫూర్తిఁ బ్రాణము వచ్చుఁగాక.
 అని యిట్లు శ్రీకృష్ణుఁ డాదిదేవుండు । వనజోదరుండు భూవరుఁ డర్థిబలుక
 బాలుని మేనికిఁ బ్రాణమంతటను । బోలంగ వచ్చినఁ బొదలెనంగంబు.
 కను విచ్చిచూచి 'పుంగా' యని యేడ్చె । మనసిజనకుని మహిమ యెట్టిదియో !
 అంతఁ గౌరవకాంత లానందమంది । కుంతీసమేతులై గోవిందు నీశుఁ
 గృష్ణు నచ్యుతు హరిఁ గేశపు నభవు । జిష్టు సప్తాశ్వరోచిష్టు రమేశు
 నభినుతించుచు నుండ నాకాశవాణి । విభవాఘృష్టైవ శ్రీవిష్ణుఁ గీర్తించె.
 ఉత్తర సంతోషముప్పొంగ బిడ్డ । నెత్తి యొయ్యన వచ్చి యిల జాగిమొక్కఁ
 గొనియాడి బాలునకును నవరత్న । ఘన భూషణము లిచ్చి కడు వేడ్కతోడ
 ధృతి నాత్మకులము పరిక్షిణమైన । వితత సంభవమున విలసిల్లెఁగాన
 క్షీతిలోపలను బరిక్షిన్నాముఁ డనుచు । నతనికిఁ జేరిచ్చె నంబుజోదరుఁడు.
 జగదీశ, పాండవసంతాన మిట్లు । నిగమగోచరునిచే నెగఁడ; మీఠండ్రి
 యట నొక మాస వయస్కుఁడౌనంతఁ । దటుకున మఱునాఁడు ధర్మనందనుఁడు
 తమ్ములుఁ దానును ధనము లెత్తించి । యిచ్చులఁ గొనిరాఁగ, నెఱిగిక్రష్ణుండు
 విదుర యుయుత్సుల వెననియోగింపఁ । గదలి పెట్టణము శృంగారింబిరపుడు.
 తొలుతనే వీధులు తొడిఁదొడి నూడ్చి, । కలయంగఁ గన్తూరికలయంపి చల్లి,
 పొలుపొందఁ గపురంపు మ్రుగ్గులువెట్టి, । వెలది ముత్యంబుల వివిధరత్నముల
 బహువిధ తోరణంక్తు లేర్పఱచి, । మహాసీయ పూర్ణ కుంభంబులు నిలిపి,
 తరమిడి కదలికా స్తంభములే మఱియు । సురుచిరాలంకార సుమహితస్ఫూర్తి
 యలవడఁ గావింప హస్తినాపురము । జలజశత్రూదయ జలనిధిఁ బోలె.
 అట మహాభక్తితో నంబుజోదరుఁడు । పటుగతి సాత్యకి బలభద్రముఖుల
 తోడఁ బాండవుల నెదుర్కొన వారు । వేడుక తోడుత విభవ మింపెనఁగఁ
 బురము ప్రవేశించి పొలుపు దీపించి । గరిమతో ధృతరాష్ట్రుఁ గాంచి తల్లులకుఁ
 బ్రమదంబు లొనరించి ప్రాభవస్ఫూర్తిఁ । గమలాక్షుండును దారుఁ గనకాసనములఁ
 గూర్చుండి నతకథాగోష్ఠి వర్తింది । వేర్చి యాలోన సంక్రీతి రెట్టింపఁ

దగువారి గాంచి యత్యద్భుత మోద | మగు భవజ్ఞునకుని యాకథ చెప్ప
నీరజనాభు ననేక భంగులను | గూరిమి తోడుతఁ గొనియాడియాడి
గుఱుతుగా విహరింపఁ, గొన్నిదినముల | కరయ సాత్వవేయుడరుదేరఁ గాంచి
హరి సమేతముగఁ జయ్యన నెదురేగి | విరివిగా నర్హ్యది విధులఁ బూజించి
పాలుపుగా నద్దోష్ఠి బాద్ధుపుచ్చుచును | బలికె నమ్మునితోడఁ బొండ వాగ్రజాఁడు
వలనొప్ప : “ దేవ, భవత్రసాదమునఁ | గలిగిన యర్థంబు గలితాశ్వమేధ
మున నుపయోగంబు పొందఁ గోరెదను, | మనసు ప్రీతిగ ననుమతి యీవె.” యనిన
సంశోషచిత్తుడై సంయమింఁద్ర వరుఁ | డంత నిట్లని పల్కె “ హయమేధ మఖిల
పాతకహరము శోభనలీలఁ జేయు, | మాతత విన్నూర్తి.” ననిన మోదించి
సకల సంభారముల్ సరగునఁ గూర్చి | వికసిత పదనుడై వివిధంబులైన
మహిత స్రుక్ స్రువ ముఖ్య ముఖసాధనములు | సహజ హేమమున నిచ్చలు నొనరించి
జయ మొప్ప నర్హలక్షణములు గలుగు | హయముఁ జూపింఁ జూచి యావ్యాసమాని
యనురాగచిత్తుడై హయమిది యోగ్య | మనుషమ స్ఫూర్తుల; సమరేంద్రసుతుఁడు
క్షీతిలోన దీని రక్షింప నర్హుండు. | ప్రతిదినంబును గలరాష్ట్రమంతయును
నకులుండు భీముఁ డున్నతిఁ బోచువారు; | అకలంకమైన గృహాదికృత్యములు
నకులానుజాఁడు భక్తి నడపెను వాఁడు | ప్రకటలీలల.” నని పలికిన యంత

యజ్ఞాశ్వ రక్షణంబునకు ధర్మజాఁ డర్జును నియోగించుట

సమృహీవిధుఁ డప్ప డర్జునుఁ జూచి | “ సమృక్ హయరక్షణంబు సేయంగ
నితరుల కలవియే యింద్రతనూజ! | మతిమంతుడవు శౌర్యమహితుండ వీవు
అలవడ నిట్టి కార్యమునకై పోయి | వలనొప్ప సకల భూవరులకు నెల్ల
క్షీతి హయమేధ దీక్షితుడనై యేను | జతురత నుండుట చయ్యనఁ జెప్పి,
తడయ కెంతయు నిరోధము గాకయుండ | నడపుము తెగకు మన్నా ” యని చెప్పి
యనిలజాఁ గవల నయ్యయి కార్యములకుఁ | బనిచి తక్కినవారిఁ బనుల కేర్పఱచి
యంధ భూవల్లభు ననుమతి మఱియు | గాంధారి యజ్ఞ యుఁ గడగి యా కుంతి
సమ్మతియును గాంచి సతోషమెనఁగఁ | గ్రన్నన మఖిదిక్ష గైకొని విభుండు
కృతమతి దండంబుఁ గృష్ణాజినంబు | సతులితగతిఁ బూని యఖిలభూషణము
లలవడ ధరియించి యంత నందీప్త | కలితాగ్నియును బోలెఁ గనుపట్టియుండె.

ఇట విజయండును నేపుదీపించి । పటుతర గాండివ పాణియై కదలి
 యా యశ్వరత్నంబు ననునరింపంగఁ । బాయక వృద్ధులు బాలురు సతులు
 లోనుగాఁ బటతెంచి లోలత నతని । పై నెయ్యమలర సంభావించి పొగడి.
 రివ్వధంబున మీఱి యేవగ్గలించి । కవ్వడి యాతురంగమువెంట నడవ
 నది ప్రదక్షిణముగా నవనీతలంబు । వదలక తిరిగి పావనలీల సంత
 నుత్తరముఖముకై యొగిఁ బోయి పోయి । యత్తఱిఁ జరియింప నాదేశమందు
 గర్వంబు మీఱఁ ద్రిగ్రరేళు సుతులు । పర్వి ఘోటకమును బట్టంగఁ దలఁచి
 రయము దీపింపంగ రథములు దోలి । భయ మేమియును లేక పటతేరఁ జూచి
 తమయన్నయాసఱి దలఁచి యష్టమఁడు । మమతతో రాజకుమారుల కనియె :
 “విశ్వంబులోపల వినుఁడు ధర్మజుని । యశ్వమేధమునకు నవకృతినేయ
 నత్యంత పాతకం ; బదియునుగాక । నిత్యంబు మీరును నేమును గూడి
 మాడియుండుట మేలు ; మామీఁద నిట్టి । జాడలు వల.” దన్న నహింసంప లేక

త్రిగర్త దేశాభిషతులర్జునుఁ దలపడుట

దై ర్యాధ్యుడగు శూరతముని పుత్రుండు । నూర్యవర్మండను క్షోణీశ్వరుండు
 తమకు నగ్రణిగాఁగఁ దఱుముచు రాఁగ । మమత నర్జునుఁడును మఱియు నిట్లనియె :
 “సరనుఁ డై నట్టి యజాతశాత్రుఁడు । తురగంబు రక్షింపఁ దుది సంపు నపుడు
 ఉర్విలో భారత యుద్ధంబునందు । సర్వ భూమిశులు చచ్చిరి మున్నె ;
 వరమతి బాలుర వధియింపఁ గాదు. । సరస కృపాస్ఫూర్తిఁ జరియింపు ; మఱియు
 హయమున కడ్డమై యరుదెంచి లేని । ప్రియ వాక్యములు పల్కుఁ (ప్రీతితో ; ననిన
 మాయన్న వాక్యములే మదిఁ దలపోసి । ధీ యుక్తి మీమీఁదఁ దెగకున్నవాడ.
 చల మేల తొలఁగుఁడు చాటిచెప్పితిని । అలరఁ బ్రాణములు ప్రియంబులు గావొ !”
 అని పల్క నిలవక యా సూర్యవర్మ । ఘన బాణవృష్టి పైఁ గప్పినఁ జూచి
 యెసయంగ నెంతయు నెఱ్ఱని నగవు । తన మోముదమ్మికిఁ దపనండు గాఁగ
 శరముల ద్రుంచి నిశాత బాణములు । వరఁగింప వతనికి బాసట గాఁగ
 నేపుతోఁ దమ్ముఁ డయ్యున కేతువర్మ । చాపమెక్కిడి మహాసాహస స్ఫూర్తి
 గాండివిపై సంత ఘన బాణవృష్టి । నిండింప బెదరక నిష్ఠరాస్త్రిముల
 ఘనత నాతని నొడుగంగ నేయుటయు, । దనరంగ నాతని తమ్ముఁడై నట్టి

ధృతవర్మ మిక్కిలి తీక్ష్ణ నారాచ । తతుల నేయంగఁ బృథాతనూభవుఁడు
మెచ్చి యూ రథివర్యునిఁడ నేయకయ్య । స్రుచ్చిన బాణముల్ ద్రుంప, వెండియును
బలు నారసంబులు పయిపయి నేయఁ, దొలఁగక వానిని దునుకలు చేసి
వరివరి విధములఁ బది తూవులేయఁ । దిరముగా ధృతవర్మ తీవ్రబాణములఁ
జెలఁగేగి కరము నొచ్చిన ముష్టి సడలి । కలయఁ జోద్యంబుగా గాండివమిలను
బడిన నాధృతవర్మ బలమెల్ల నార్చె । కడువడిఁ జేయంగఁ గల యోధులెల్ల
నక్కుమాఱోత్తము నవలకుఁ ద్రోచి । పెక్కువిధంబులఁ బ్రీతి నిట్లరిరి :
“తఱలక యిందఁ కోదండంబు రీతి । మెఱయు గాండివ మిమ్మేదిని బడియె.
కంటిరే చండ విక్రముఁడు గాండివి । దంట తనంబునఁ దమయన్న ధర్మ
తనయు వాక్యములను దారుణవృత్తి । యను సాహసముఁ జూప నొల్లఁడు గాక,
గిరికొని నిక్కము కినుక వచ్చినను । వఱల నెవ్వారు నిల్వంగలవారు!
మనమండఱముఁ గూడి మహనీయ మహిమ । పెనుపొండఁగా నొక్కపెట్టున విజయు
నాక్రమింపఁగ వలె.” సని చుట్టు ముట్టి । విక్రమంబులు చూప వివ్వచ్చుఁ డడరి
గొండఱఁ బొడిగొనఁ గొండఱ నేసె । గొండఱఁ గారించె గొండఱఁ జించె.
గొండఱ భంజించె గొండఱఁ ద్రుంచె । నందంద యారీతి నందఱఁ జంప
నగణితంబైన శౌర్యముచూచి యదరి । మొగిఁ ద్రిగ్రాసకములు నలుగడలఁ
బాటి “యోపార్థ, నీ వంపు సేసెదము ; । కూరిమితోఁ బనిగొమ్ము మమ్మిపుడు.
శరణాగతార్త రక్షణ, కృపామూర్తి ! । పరమ సత్కీర్తి, శోభన గుణవర్తి !”
అనిన వారలఁ జూచి యాక్రీడి పలికె : । “వినుఁడు ప్రాణంబులు వెనఁ గాచిగొనుఁడు
పరఁగ నాంచినపని సేసి మిగుల । గరిమ తోడుత బుద్ధి గలిగి మనుండు
వెఱవకు” డని పల్కి వేగంబు మీఱ । నఱిముఱిఁ గడలెనం. దంతఁ గ్రమమునఁ
బాలుచు ప్రాజ్ఞోత్తిమ పుగవరంబునకు । నెలమితోఁ బోయిన నఱిగియాలోన
భగదత్త తనయుండు బాహుగర్వమునఁ । బగగొని యశ్వంబుఁ బట్టంగఁ, జూచి
వినుతింపఁ బార్థుండు విల్లెక్కువెట్టి । పెనఁచి వాలమ్ములు పెక్కేయుటయును
అవ్వజదత్తుండు హస్తపై నెక్కి । నివ్వటిల్లెడు బాణ నికరంబుసేసె.
ఏసిన ననిద్రుంచి యింద్రనందనుఁడు । వానికి నక్కు తీవ్ర ప్రదరములు
నిగిడింపఁ, గోపించి నఱి వజ్రదత్తుఁ । డగణిత క్రమశక్తి సమ్రంబు లేయఁ
గవగూడి మిడుతల కడుపులరీతిఁ । గవిసిన సగ్నిశిఖలఁ బోలునట్టి

యమ్ముల గమితేత నవి నూపుమాపి | నమ్మద వృత్తిమై శక్రనందనుడు
 కరుల మావత్తులను ఖండించివైచి | తురగ నందోహంబుఁ దోడ్తోన దునిమి
 రథములఁ జెండి సాగులఁ జక్కాడి | రథికుల భంజించి రయము దీపించఁ
 గంకపత్రమ్ములు గాలిఁబోఁజేసి, | కంకటంబులు త్రెంచి కాహాళుత్ గొట్టి
 పడగలు వెనఁ జించి పటహముల్ వ్రచ్చి, | గొడుగులు నుగ్గాడి కుంచెలు విఱచి,
 హరిభక్తుఁ డభుముల నణచిన భంగి | ననుమాన వినుతుఁ నవనిపైఁ గూల్చె.
 కూల్చిన, మిక్కిలి కోపించి పరుల | వ్రాల్చె నుర్వర మీఁద వజ్రదత్తుండు.
 మఱియును గినుకతో మదహస్తిమీఁద | గిరికొని గిరిభేది గిరులపైఁ బోలెఁ
 గులిక సన్నిభమైన ఘోరబాణములు | బలిమి వనంఖ్యలు పరఁగించి యార్చి
 పవమాన మొగి మేఘు పటలంబుఁబోలె | గవిసిన బలములఁ గవియంగఁ దోలి
 వృథుతర శంఖంబు పేర్చి పూరించి | ప్రథమ నిఘ్నర వీరభటుల నుగ్గాడి
 పరిఘ శోమర గదాఘాత కుతార | శర కుంత శోమర చక్ర శోదండ
 కరవాల ముద్గర క్రకచాదులైన | గురుతరాయుధములు గుడులుగా గ్రుచ్చె.
 ఇందువంశ వతంస, యేమి చెప్పదును | బొందుగా శతమఖ పుత్త్రునిఁబోడఁ
 దెలివి దీపింపగ దివసద్యయంబు | నలిరేగి యుగ్రరణం బొసంగె.
 మఱునాఁడు మిక్కిలి మహిమ దీపించి | వఱలు శౌర్యంబున వజ్రదత్తుండు
 పేర్చి యార్చి కడంగి బీభత్సుమీఁదఁ | గార్చిచ్చుఁ బోలెడి కాండంబు లేసి
 తూతపత్రము ద్రుంచి హయములఁ గూల్చి | కేతనం బగలించి గిరికొన్నయలుక
 నూతులఁ బడినేసి జోడు దెరల్చి | శాతబాణముల జర్జరితంబు నేసి
 నవ్వుచు నా యింద్రనందనుఁ జూచి | నివ్వటిలైడు పేర్చి నెగడ నిల్లనియె :
 “ఏను గల్గఁగ నీకు నెందుఁ బోనచ్చు ? | మానుగా వృద్ధుఁడు మాతండ్రిగాన
 నమరంబు లోపల సాహసన్పూర్తి | సమసె నీతోఁ బోరి జగతిలో మొన్న.
 ఆరీతివాడనే! యక్కటా ! చూడు | మారయఁ బోరెడ.” నని యెదిరించి
 యెలమిపోతుత సెలయేర్లు వాఱంగ | మలయు శైలమువోలె మదముగాఱంగఁ
 గనుపట్టు నట్టి యాఘనతరగజముఁ | జననిచ్చి, మృగరాజ నన్ని భంజైన
 దివిఁద్ర నుతునిపైఁ దీవ్రత మీఱ, | నవిరళ గలివచ్చె. నదియు ఘీంకార
 కలిత మయ్యిన, దానిఘన శీకరములఁ | బాలువు మీఱంగ నంబుడముక్త సలిల
 ధారలఁ బొదలిన ధరణీధ్ర మనఁగ | నారూఢితో నొప్ప నాఫల్గునండు.

గజ మిట్లు మిక్కిలి గవియంగ నంత । భజన దీపింపంగ భగదత్త సుతుడు
చటల బాణంబులు సంధించియేయ । నట నర్జునుడు ననల్ప కోపమున
దంభోలియును బోలు తన నారసమునఁ । గుంభిని యగలంగఁ గొనియేయుటయును,
రాద్రతరాటోపరాపంబు మీఱ । భద్రనాగము గూలఁ బర్వతాకృతిని.
కూలిన యంతటఁ గుంభిని నున్న । బాలునిఁ జూచి కృపాన్సూర్తి మెఱయ
సురలోకనాథునినుతుడు మాధుర్య । భరిత వాక్యముల నుద్భటముగాఁ బలికెః
“క్షితి సశ్వమేధ దీక్షితుఁడైన ధర్మ । సుతుడు హయము వెంటఁ జొప్పడ నన్ను
బుత్తెంచునప్పుడు ‘భూపాలవరుల । మొత్తి చంపకుము సమ్మదితులఁ జేయు.
మనీశంబు నీదు పెంపను పుష్పమునకు । నొనర నావంపుసేయుటయె సౌభము. ”
అని పంపె గావున నసఘ, మీమీఁదఁ । గినుక లేకము లేదు; కృతకృత్యుఁడైన
యమ తనూజాతుని యాగంబునకును । విమల వైభవములు వెలయంగ నీవు
కోభితంబుగఁ జైత్రశుద్ధపౌర్ణమికిఁ । బాధవంబొప్ప నీబాంధవ శ్రేణిఁ
గూడిర. ” మృని పల్కి కువలయాధీశ ! వేడుక గుఱ్ఱము వెను వెంట నరిగె.

అర్జునుడు సింధు దేశాధీశుల నోడించి యజ్ఞాశ్వమును మరల్చుట

అదియును సింధు దేశావర్తి యైన । వదలక శొల్లింటి వైరంబు దలంచి
రమణతో భారత రణ హతులైన । తమిగలయట్టి సైన్యవ యోధవరుల
పుత్రిప్రాత్రులు మహాద్భుతవృత్తిమీఱ । గోత్ర విఘ్నని కొడుకుపై రేగి
కలిత సహస్ర సంఖ్యలు రథికులును । బలిమిమై నడవంగఁ బంతుంబు మెఱసి,
తనరంగ నరుణాంబుదంబులు వఱలి । ఘనమైన నెత్తురు కండలు గురిసె;
మనలక కడిమిమై మార్తాండ బింబ । మసితామణిచాచ్యయ యయ్యె; నుల్కములు
రాలంగఁ దొడఁగె; నర్వర సంచలించె, । నాలోన నర్జును నట చుట్టుముట్టి
మెఱయు వాద్యంబులు మిన్నుండి మోయ, । నజీముఁజి శైలరేగి యార్పుచుఁ దడిమి
విష్వచ్చు మీఁదను వివిధ బాణములు । దవ్వుగా నేసి సంభ్రమ మొప్ప మఱియు
బిరుదు నామంబులుఁ జేరులుఁ జెప్పి । పరశు తోమర శూల పట్టిన క్రకవ
కరవాల కుంత ముద్గర గదాప్రాస, । ... ..
దీధితుల్ మీఱంగఁ దివిరి పోరాడ । నా ధనంజయుఁడును నతిదాహ మదరఁ
గరము బెండగుటయు, గాండీప ముపుడు । ధరమీఁదఁ బడియె నోధరణీతలేక !

అనిమిషుల్ మునులును నప్పుడు శోక । మున నాకసంబున మూఁకలుగట్టి
 రయమొప్పు నర్జున జయకాంక్షులగుచు । నియతి శుద్ధి వహించి నిపుణతమీఱఁ
 బరికింప శౌర్య ప్రభావ యుక్తముగఁ । దరమిడి మంత్రసాధన పరులైరి.
 అంత సంతటిలోన సమరేంద్రతనయుఁ । డెంతయు డెప్పిరి యేపు దీపించి
 గాండీవ మంతటఁ గరమునఁ బట్టి । చండ సాయకముల శత్రులు బెనర
 నేయుచుఁ ద్రోయుచు నిభముల హరులఁ । బాయని రథికుల భటసమూహములఁ
 గూలంగఁ గొట్టుచుఁ గుంభిని వణకఁ । నాలంబు నేయుచు సంతటఁ బోక
 యరదముల్ చక్కాడి యుక్తిముక్తి మఱియుఁ । దురగంబులను జెండి దోగ్గిల మెఱసి
 కరుల నుగ్గాడి యుత్కట భటోత్తముల । శరశరాసములఁ జక్కుగా నఱికి
 జోడుఁ కాతుల శూరవద్యులను । మేదినిపైఁ గూల్చి మిన్నక కదిసి
 నకల బలంబులఁ జంపి యవ్వేళఁ । బ్రకటించి మించె బీభత్స నామమున.
 అంత దైన్యము నొంది హతశేషులైన్య । మంతంతఁ బోవక యర్జును సంతఁ
 జలమునఁ జూచి మాతృర్యాన మగుడఁ । జెలగిన, తమయన్న చెప్పినయట్టి
 పచనంబు లూహించి “నలదు మీరేల । పచరించి నాబారిఁ బడియెదరకట !
 మేదినిలోపల మీకుఁ బ్రాణములు । చేడయ్యెనే ! పొందు చేష్టలు మాని. ”
 అని పల్క నిలువక యరదముల్ దోలి । ఘనముగాఁ బైఁబడఁ గడఁగ, నర్జునుడు
 నప్పుచుఁ జెలరేగి నానాశరముల । నవ్వరులను ద్రుంప సంతలో నఱిగి
 పరువడి దుశ్యు పాత్రాన్వితముగ । సురలోకనాథునినుతుఁ గానవచ్చె.
 వచ్చి తాఁ గన్నీర్చు వదనంబు నిండఁ । జెచ్చెర దుఃఖించి చెలఁగి యాపాత్రుఁ
 జూపి యిట్లనియెః “నోసుగుణాధ్య, కాపు । మేపుతో నీబాలుఁ డిలలోన నీకు
 నల్లుని నుతుఁ” డన్న నర్జును డనియెః । “నల్లగా నాయల్లుఁ డెవట నున్నాడు ?
 చెప్పవే !” యనుడు నచ్చిగుర్రాకుఁబోడి । తప్పక దేవేంద్రుతనయున కనియెః
 “విను మాతృ జనకుండు వెన రణస్థలిని । అనఘ, నీచే జచ్చుటది విని మిగుల
 పనరుచు నిట శోకవార్ధిలో మునిగి । వెనుకొని నీరాక వినుచు బిట్టులికి
 ప్రాణముల్ విడిచె నీపట్టున. ” ననుచుఁ । ద్రాణ లేశము లేక ధరణిపై వ్రాలి
 తెలిసి శోకంబున ధృతి దిగవిడిచి । తలవాంచియున్నయాతనిఁ జూచి యనియెః
 “రమణతోడుత ధార్తరాష్ట్రుల కీడు, । కొమరొప్ప సైంధవు కొరగామి మదిని
 దలంప కీ బాలుని దయతోడఁ బ్రోవు । పలనొప్ప నాశ్రితవత్సల !” యనుచు

నా బాలకునిఁ జరణానతుఁ జేసి । ప్రాబల్య మెడలంగ భయభక్తితోడ
 “శరణు గాండివపాణి, శరణుకిరీటి, । శరణు కౌరవబలచయ వనదహన,
 శరణు భేవరమాని సంస్తూయమాన, । శరణు శరణ్య, యోశాన్తిపహాయ !
 కృపనన్ను రక్షించి కీర్తిధర్మములు । విపులముల్ నేయుము విమలాత్మ !” యనినఁ
 గలయంగఁ జిత్తము గలఁగియు రాచ । కులమదిగాల్పనే ? కోపమేమిటికి ?
 అనితలంపుచు సతఁ డాయితితోడ । “వినుము రారాజు దుర్వృత్తికల్మషుడు
 గొనగొని యేనును గొఱగాను నిజము ; । ఎనయంగ మాచేత నితలు వుట్టె.”
 ననివల్కి యూరార్చి యతివమస్తకము । తనవక్షమునఁ జేర్చి తగఁ గుస్తరించి
 “వగవుమానుము పొమ్ము వజ్రదళాక్షి ! । తగవొప్ప” నని యంపె దద్దయుననుచు
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । వినిపించె ననిచెప్ప వెండియు మునులు
 అనఘాత్మ, తరువాత నై నవృత్తాంత । మనువొప్పఁ జెప్పవేయని పల్కుటయును
 వైకుంఠనాథ, శ్రీవనితాననాథ, । కాళోదరాధిప శ్రీవేయ వినుత,
 నగుణ నిర్గుణరూప, సత్యవ్రదీవ, । నిగమగోచర, కృష్ణ, నీరజనాథ,
 నారాయ, నాచ్యుత, సరకనంహార, । ధారాధ్రనిభదేహ, దైవాతారాధ్య,
 భక్తవత్సల, జగత్పావనమూర్తి, ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెదనీకు
 ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
 మగు నాతుకూరి తిమ్మార్కతనూజ । సుగుణాఢ్య సోమన సుకపిండ్రవర్ణ
 రచితాశ్వమేధపర్వమున నాశ్వాన । ముచితార్థయుతముగా నొప్పి రెండవది.

తృ తీ యా శ్వా స ము

శ్రీ సర్వభూధరశ్రేష్ఠ నివాస, । వాసవార్చితకృత్రి వాస సంస్తుత్య,
 ఘనమాని హృద్దేహ కలిత సంహా । విరుతవ్రతాశ, శ్రీ శేంకటాధీశ !
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుడు । ఘనతతో భారతకథ చెప్పబోడఁగె :
 “అరీతి దుశ్శల ననిపి యుద్ధునుడు । పౌరుష విఖ్యాతిఁ బరఁగి యెంతయును
 ఘన రథాఘాతుడై కడఁక దీపించి । యుదునినయాత్ర సయ్యశ్వంబువెంటఁ
 దారుణ్య మొప్పారఁ దారామృగాను । సారి యైసట్టి యాశ్వరుడును బోలె
 బోవుచునుండె ; నవ్వుడు ఘోటకంబు । వావిరి గిరులును వనములుఁ గడచి
 మలయకంఠటిలోన మణిపూరపురము । సాలవక చొచ్చినఁ, జూదియంతటను
 బరఁగ నాపురియేలు బభ్రువాహనుడు । వరమతిఁ దమతండ్రి వచ్చుటఁజింగి
 నవినయంబుగ నార్యజనసమేతముగ । నవిరళగతి వచ్చి యతనిపాదముల
 కతి భక్తి మ్రొక్కిన నమరేంద్రనుతుడు । ప్రతిమీఱ నాదరింపఁయున్నఁ జూది
 పొసఁగ ననాదరంబునకుఁ గారణము । వసుమతి నెఱుంగనివాఁడు గావునను
 సవిచారుడై యున్న సవ్యసాచియును । భవదూరుడైన యబ్బాలుతో ననియె :
 “విరివి యాగమునకై విడువంగఁ బడెన । తురగరత్నముఁ జూది తుదిఁ బట్టిగాక
 జగతిలోపల సాధ్యసము గలయట్టి । జగతివల్లభున కీ జగములు గలవె !
 యీమెయి, నీ గుణహీన ! పొ.”మృనిన । నేమియుఁ బలుకక యింటికి మరలి
 చనుచుండ నీవారై సరగున దివ్య । ఘనబోధమున భుజంగమ రాజతనయ
 గాంచి పాతాళంబు గ్రక్కునవెడలి । వంచింప కాబభ్రువాహనుకడకుఁ
 జనుడెంచి, “యేను మీజనని నాగేంద్ర । తనయ నులూచిని దద్దయు నీకు
 హితపు చెప్పఁగఁగోరి యేగు డెంచితిని । వితత విక్రమహాధి వెలయంగ వినుము
 మెలపులోడుత నేడు మీయయ్యవనుపు । తలకొను మది రాజధర్మమెంతయును ;
 రణమొనరింపు శౌర్యవ్రభావమున. । గుణవంతుడైన యక్కురుసత్తమునకు
 నిదియె మేలొనరించు నేలతామసము । వదలకు.”మన్న సవ్యసితకుమ్రొక్కి
 “తల్లి, యీ యానతీఁడగునమ్మ నీకు ; । నెల్లగాఁ దండ్రితో నిట ననినేయ

కేను వచ్చితిని; నన్నెలమిశో నీవు । ధీనిత్య విస్ఫూర్తిఁ దెలిపితి; వతఁడు
నావిధంబున నన్ను నవమతిచేసె; । గావున నొనరింతుఁ గడఁగి యుద్ధంబు.”

బ్రథువాహనుఁ డర్జునుని దాఁకి మూర్ఛితుఁడేయుట

అనిపల్కి తనదు గృహంబున కంత । వసజాక్షిఁ బుచ్చి చీవనలెల్లఁ బడసి
వెలయ సాధన సమన్వితమైనయట్టి । కలిత రథంబెక్కి గ్రక్కునమరలి
కృత మతితో హంసకేతువు మెఱయ । నతులితాశ్వమునకు నడ్డపడంగ,
సవ్యపాదియుఁ జూచి సంతోషమెసఁగ । నవ్యశౌర్యమున నున్నతి నెదుర్కొనియె.
అమరు లాకసమున నాయోధవగుల । సమరంబు మిగుల నాశ్చర్యంబు నేయఁ
గనుఁగొనుచుండంగఁ గడఁగి యర్జునుఁడు । తన నారి సారించి తనయుని మీఁదఁ
బొరిపొరిఁ బుంఖాను పుంఖంబు గాఁగ । శరవృష్టి గురిసినఁ జలియింప కతఁడు
నవ్వుచు నవిద్రుంచి నాలుగ్రుములు । వివ్వచ్చుపై నేయ వెసఁ గిరీటియును
నడుచునే ఖండింప నలి నాతఁడెఱిగి । ... ..
గురుబాణ వర్షంబు గురిసిన యంత । సరగున నవలీలఁ జక్కుగా నఱికి
యడరి వీధతుండు నాశ్మనందనుట । యొడలఁ బెన్నెత్తురు లుబ్బనేముటయుఁ
బరువడి బెదరక బ్రథువాహనుఁడు । తిరముగా నరునిపైఁ దీవ్రాస్త్రకోటి
పర్చింపఁ గొనియాడి భల్లంబుమింట । నిరవుగా సంధించి యేసిన, నతఁడు
నడుమునె ఖండించి నాలుగ్రుములు । వడిఁ బార్థమీఁదను నైచిన, వ్రాలి
విల్లూతగా నిల్చి వేగంబె హల్ల । కల్లోలముగ నార్చి ఘనతరాస్త్రములు
నిగిడించి “బంటవై నిలువంగ వలయు । నగణిత క్రమశక్తి” ననిపల్క నవ్వ
శాత సాయకములు శతసహస్రములు । ఆతని దేహ మల్లాడంగ నేసి,
మఱియు నొనసము భీమంబుగాఁ దొడిగి । యఱిముఱిఁ గోపించి యతనిపై నేయ,
విశువక యది తాఁకి వీవున వెడలఁ । బడియె భూనలి మీఁదఁ బాకారినుతుండు.
పదపడి యాలోన బ్రథువాహనుఁడు । అడరి మున్నేసిన యట్టి బాణముల
నలసి యలంతచే నవనిపైఁ ద్రెళ్ళె. । బలమరి యారీతిఁ బతినుతుఁ వడిన
విని శోక ముప్పొంగ వేగ నులూచి । తన వెంట రాఁగఁ జిత్రాంగద యవుడు
చనుదెంచి యాసవ్యపాదినఁ గొడుకుఁ । గనుఁగొని మూర్ఛిల్లి కడకతోఁ దెలిసి
యా యులూచిని జూచి “యక్కటా! యిట్లు । పోయెనే! నీకతంబునఁ బ్రాణవిభుఁడు;

ఏమియు నెఱుంగని యీచిన్నవాని । నేమెఱు బోధించి వెన నంపఁ దగునె !
 తిరముగా నీవు పతివ్రతామణివి ; తరమిడి ధర్మంబు తప్పంగఁ దగునె !
 ఏమికారణమున నిట్లు చేసితివి ? భామరో పుత్రునిపై నాకు నడలు
 లవలేశమును లేకు లలితుడై నట్టి । ధవుణ్ణాది పొక్కడఁ దప్పక వినుము.
 బలవంతుడైనట్టి బలవైరి నుతుండు । తలకొని నీదెస తప్పుచేసినను
 మనసునఁ బెట్టక మహనీయ కలిత । ఘన కృపామహిమలఁ గాచి రక్షింప
 కెలమితో నాధుని నేయంగఁ బనిచి । చలముతో నాతని చావు చూచియును
 వగవు లేశము లేదు వామాక్షి, నీవు । జగతిలో మిక్కిలి సాహసి వగును.
 ఏమని యడలుదు ! నేమందు నిన్ను । భామ, నా నోముల ఫలము గాఁబోలు !”
 అని పల్కి ప్రాణేశు సటఁ జేరఁ బోయి । కనుగవ బాష్పంబు కణములు దొరుగ
 నురమును వగనంబు నొగి మోఁదుకొనుచు । సరవింద నేత్ర యిట్లని ప్రలాపించె :
 “హానాథ, హానాథ, హరిహయతనయ ! । నీ నవ్యశౌర్యంబు నేఁడెందుఁ బోయె !
 కాంపిల్యపతిఁ బట్టి ఖండించి నట్టి । పెంపును దెంపును బీరమెందణఁగె !
 రమణీయ మత్స్యయంత్రం బేసినట్టి । సమధిక క్రమశక్తి సమసేనే నేడు !
 గాంధారి తనయుని గంధర్వుడేచి । బంధించి కొనిపోవ బలునిడిదాఁకి
 విడిపించి పుచ్చిన విక్రమ స్ఫూర్తి । పుడమిలో నీరీతిఁ బొలిసెనే నేడు !
 హరుతోడఁ బోరినయట్టి సాహసము, । బురుహూతుపురినుండి పొలుపు దీపించి
 కాలకేయాది రాక్షసులఁ బెక్కండ్ర । నాలంబు లోపల నణఁచిన పేర్చి,
 గోగ్రహణము నాటి గురు శౌర్య మహిమ, । సగ్రేవరత మహాహవమునఁ జెలఁగి
 యారూఢి దుర్యోధనాదుల నెల్లఁ । బోరిలో నణఁచిన పొలుపెందుఁ బోయె !
 నన్ను మన్నింపుమ నాథ, నీ విపుడు । కన్నడింపఁగ నేల కనువిచ్చి చూడు.
 తవణించి హయము కడ్డంబు రాకుండ । సవిరళగతి మీఱ నాగితి ; వింకఁ
 గరము దీపింప సగ్రజాని మఖంబు । అరయంగ నిపుడు వమ్మయి పోవకుండ
 లెమ్ము తురంగంబు లీల రక్షింపు । నమ్మితి.” సనుచుఁ బన్నగపుత్రఁ జూచి
 “నుతుండెట్లు లుండనీ చొప్పు దీపింపఁ । బలిని రక్షింపఁగ భావ్యంబు నీకు.
 సరవితోఁ బెక్కండ్ర సతులఁ బెండ్లాట । పురుషులకును దగు ; బాలఁతు లీ తెరువు
 నను మోదమున నెందు నడవరే యోర్చి । మనమున నెఱిగి యమ్మునుజేంద్రతిలకు
 బరికించి యిప్పు డే బ్రదికింపకున్న । సరవిఁ బ్రాయోప వేశన మూఁదరింతు.”

అని పల్కి భర్త పాదాంభోజ యుగము । తన మస్తకము సోఁకఁ దగఁ బ్రణమిల్లి
 యాసీనయై యుండ నంతటిలోన । వాసిగా నా బ్రభువాహనుఁ డెలమిఁ
 దెప్పితి లేచి యత్రైటవ నీక్షించి । తప్పకట్లనియె : “ మాతల్లి యెన్నఁడును
 వనట పొందదు నేఁడు వైరి వర్గముల । నినుఁడు మంచును బోలె నిలఁ బరిమార్చు
 నీ మహాబలుఁ జూచి యిట్లు దుఃఖంప । నీ మెయిఁ గనుఁగొంటి నేఁ బాతకుండ ”
 నని విలాపముచేసి యర్జునులొడఁ । జప దెంచినట్టి యజ్ఞ తురంగమును
 వలగొను సయ్యాజ్ఞ వల్క్య శిష్యాది । కలిత భూసురులను గనుఁగొని వచ్చి
 “ యాగ పాయంబునకై వీరలేమి । యాగమవిధులు సేయంగలచారా !
 పార్థుఁడీరితిని బడియున్నవాఁడు ! । వ్యర్థంబుగాఁ దండ్రి నణఁచినయట్టి
 పాపి కేవిధమునఁ బాయు నీ దోష ! । మేపార నిక నే నేమిసేయుదును !
 సాలవక యిమ్మహీశుని కపాలమునఁ । జెలఁగి భిక్షావృత్తి నేయంగవలయుఁ !
 గాక వేటాక్కటి గలుగునె యకట ! । ఈకర్మగతి నాకు నెలమిఁ బ్రాపించె. ”
 నని యులూచినిఁ జూచి “ యబ్జాక్షి, నీవు । వసువ మాతండ్రిని ధండనంబునను
 విగత జీవునిఁ గాఁగ వేగఁ జేసితిని ; । జగతిలోపల నీవు సంతనంబందు
 మిఁకఁ ; దండ్రిఁ జంపిన యీదురాత్మునకు । నకట ! యీప్రాణము లవిప్రియమగునె !
 సరవితో నాతఁడుచనిన సద్గతికి । నరుగంగ నగుఁగాక. ” యని యుగ్గడించి
 స్థావర జంగమ తతులార, మీరు । భావించి వినుఁడని వన్నగవుత్రి
 వినఁ జెప్పి వ్రతనిష్ఠ వేవేగఁ బూని । “ తనరంగనేఁడు మాతండ్రిలేకున్న
 నరుదారఁగా నిప్పుడందఱుఁజూత । సరవిఁ బ్రాయోపవేశన మాచరింతు.
 ధరణిలో వీరవధంబు పావంబు ; । వరుననెక్కుడు రాజవధ మంతకంటె ;
 తనరంగ సినుమడి ధార్మికవధయు ; । జనక వధంబు నిశ్చయ మింతయనుచుఁ
 గొలఁది వెట్టగ రాదు కుంభిని లోన ; । వెలయంగ నీరీతి వీరుండు రాజు
 ధార్మికుండును నైన తండ్రి వధించు । కర్పికి నిట్టిదె గతి. ” యని పలికి

ఉలూచి సంజీవనమణిచే నర్జును బ్రదికించుట

మానవ్రతస్థుడై మణి తెంపుచేసి । తానుఁ దల్లియు నున్నతఱిఁ, బాఁపవెలది
 మదిని సంజీవనమణిఁ దలంచినను । అది భుజంగమవుత్రి హస్తంబునందు
 నిలిచిన, సంతలో నేర్పుదీపింప । వలనొప్పిగా బ్రభువాహను కనియె :

“విజయుండు చచ్చునే వేదురులార! భజనతో దేవతాపతి చేతనైన.
 ఈయెడ నితనికి నేనొక్క ప్రియము | నేయంగఁ గోరియే చేసితి నింత.
 మీకు నెఱింగింతు మిన్నక వినుడు | ఆకృష్ణుఁడును దివిజాధీశుఁడు
 నేకమై విహరించు; నితని తేజంబు | నాకవల్లభుఁడును నలి నార్పలేడు.
 ఒలసి మీకంద్రితో యుద్ధంబునేయు | తలఁపు పుట్టించితిఁ దద్దయు.” ననుచు
 మణిపూర పురపతి మహిత హస్తమున | మణియిడి యిమ్మహామహుని దేహమున
 మోపునీ వనవుడు ముదము రెట్టింప | నాపార్థతనయుండు నల్లని నేయ
 లీల నర్జునుఁడును లేచి కూర్చుండి | యాలోసఁ గనవిచ్చి యందఱఁజూచి
 యతి మనోహరముగా నాత్మనందనుని | మతిమీఱఁగా ‘నేమమా!’ యన్న నతఁడు
 వినయ సంభరితుడై వేడ్కతో బాద | వనజంబులకు మ్రొక్కి “వరశ్రౌర్యధామ!
 పనిపడి నీదు కృపావీక్షణమున | గొనకొని నర్కంబు కుశలంబై” యనిన
 మఱియు నిట్లని పల్కె: “మహితాత్మ, నీవు | అఱిముఱి నాచెప్పింట్ల యుద్ధమున
 కరుగు దెంచితివి; యీయఖిల జనముల | ... ..
 మొగములయందెల్ల ముదము నచ్చెరువు | వగవును దోఁచెడి; పనిత యులూచి
 చిత్రాంగదయు నేల చేరిచ్చటికి? | చిత్రంబుగా; నాకుఁ జెప్పని.” వనిన
 నతఁడుఁ జాగిలిమ్రొక్కి హస్తముల్ మొగిచి | యతుల విస్ఫూర్తిని సహిసుతఁజూపి
 “యంతయు మాతల్లి నడుగుఁడు మీకు | చింతింపవల”దన్నఁ జేడియఁ జూచి
 “కలికి! నీరాకకుఁ గారణంబేమి? | వలనొప్ప నిట బ్రభువాహనుమీఁద
 నాదెన మది ప్రసన్నంబైన యదీయె! | మోదంబెయిప్పు! డిమ్ములఁ దనూభవుడు
 నేను జిత్రాంగద యేమైననీకుఁ | బూనిక నపరాధముల నెఱుంగుని
 నతులిత గతులఁ జేయుదురా!” యనిన | నతనిఁ గనుంగొని యల్లన నవ్వి

ఉలూచి యర్జునునితో వనువుల కోపప్రసాదముల నెఱింగించుట

“నలినాస్తనిభతేజ, నాథ, నీయందుఁ | గలుగునె నేరమి? ఘననియతాత్మ!
 చిత్రాంగదయుఁ గీడునేయ దెన్నఁడును | పుత్రుఁడు మిక్కిలి పుణ్యవంతుండు.
 కినియకు చెప్పెదఁ గృతకృత్య, నీవు | వినుముయుద్ధంబున వేగంబై భీష్ముఁ
 బరగి శిఖండి నెవంబుగాఁ జంపి; | తరయంగ నట్టిది యధికపాతకము.
 దానికి నిష్క్రమి తగ నొనర్చకయె | మానుగా దేహ మిమ్ముహి వీడి లేని

చలమొప్పు సరక వాసమునకుఁ బోవ । వలయుఁ గావున నిట్లు వచ్చి చేసితిని.
అది యెటులంటేని యవనీశ, వినుము । చదురొప్పు నొకనాఁడు నఖిలతోఁగూడి
మందాకినీ వారి మజ్జనంబాడ । నందంద పోవంగ నచ్చటికింత
వరమతితోఁ గూడ వసువులేతెంచి । యురవడి మీఱంగ నొక్కరేవునన
చొచ్చి తీర్థములాడ సురనదితోడ । నచ్చుగానిట్లని “రఖలైక జనని!
గాండివధరుఁడు శిఖండి ముందఱఁగ । దండిగా భీష్ముని ధరణిపైఁగూల్చి
యస్తత జయమునందె; నట్టియర్జునుని । దనరంగ శాప సంతాపితుఁ జేయ
వలె” నని పలుక దేవనదియు వాని । కలవడ నొడఁబడ, నట్టివాక్యములు
విని తక్షణంబున వేగంబై నేను । జనకున కెఱిగింప, సరకున నతఁడు ।
భయమునఁ జనుదెంచి భక్తిపూర్వమానఁ । బ్రియములు రెట్టింపఁ బెక్కుభంగులను
వసువులఁ బ్రార్థింప వారంతలోన । వినువక కోపంబు విడిచి యిట్లనిరి :
“పార్థుని నూనుండు బభ్రువాహనుఁడు । పార్థుని నటఁ ఒట్టి బవరంబులోనఁ
బాయక శరములఁ బరువడిఁగూల్చుఁ । బాయ నీ దోషంబు వన్నగాధీశ”
అనవుడు మాతండ్రి యత్రైఱంగల్ల । వినిపించె నాకును విశదంబుగాఁగ.
అది గాన బభ్రువాహనుఁడు నీతోడఁ । గదనంబు నేయక కడఁకతోఁమొక్కి
మరలి యెంతయుఁ దనమందిరంబునకు । సరుగంగ యుద్ధకార్యంబున కిదియె
యవసరంబని మఱి యాత్మలోనెఱిగి । . . . . .
రయమునఁ బఱతెంచి రణమర్జునునకుఁ । బ్రియమును ధగ్గంబుఁ బెంపునుననుచుఁ
జెప్పి పోరికినిబుచ్చితి. ” నన్న నవుడు । తప్పక హర్షించి తనదేవిఁ జూచి
“సీరజలోచన, నీచగిత్రింబు । వారక మత్కులవర్ధనకారి
యగుట యెప్పుడుఁ గనినదికాదె!” యనుచు । నగణిత వంతోష మావహిల్లంగఁ
బలికె నాదరమున; బభ్రువాహనుని । నౌమిశోఁ గనుఁగొని యిట్లనె మఱియు :
“మహిత విక్రమధుర్య, మత్తమాజాత, । మహిలోపలను జైత్రమాసపౌర్ణమికి
యమతనూజాతుని యశ్వమేధంబు; । ప్రచుదంబు దీపింప బంధువర్గంబుఁ
దల్లులు నీవును దగు పరిజనము । నెల్లగా రావలె నిభవురంబునకు. ”
అనవుడు ప్రీతుడై “యట్లచేసెదను. । జననాథ, నీవు వత్సలత దీపింప
నన్ను మాన్యునిఁ జేసి నాపురంబునకు । వన్నెగా వేంచేసి వైభవంబెసఁగఁ
గొన్నిదినములుండి కోరి యేననుప । మన్నించి వైకొమ్ము మఖిహయరక్ష. ”

అనుచుఁ బ్రార్థించిన నమరేంద్రమతుఁడు | తనయునిఁగనుఁగొని తగవప్పుడనియెఁ
గుటి మీటి దీక్షగై కొనియున్నవాఁడ ; | నెఱుంగవే! పురముల నేనిర్విరాదు
“పోయివచ్చెద నేను బొందుగానుండు | మీయెడ.” ననినను హితపూజనేయ
నంగనాజనముల యనుమతివడసి | నంగతి గాఁగ నశ్వమువెంటఁ జనియె.
అదియును రాజగృహపురికడకును | వడలకంతటిలోన వచ్చుటెఱింగి
చలముతోడుత మేఘసంధి నామంబు | గలిగివయ్యట్టి మాగధ నహదేవు
తనయుండు బాల్యంబు తనకుఁ గావునను | నెనయంగఁ దన్నును నెదిరి నెఱుంగ
కతుల రథాయాధుఁడై యడ్డవడఁగ | నతనిఁ గనుఁగొని యమరేంద్రమతుఁడు
నవ్వుచు నిల్లును : “నామనంబునను | ఇవ్విధంబునఁ గోవమేమియులేదు.
ఇలలోన మాయన్న యెవ్వరియెడను | వలదు క్రూర్యంబని వడిఁజెప్పఁగాన
నేవట్లు నేయుదు ; నెలమితోసివు | పూని యేతెంచి తిప్పుడు రణంబునకు.”

మేఘసంధిని జయించి యర్జునుఁడు యజ్ఞాశ్వమును ముందుకు నడపించుట

అనవుడు నేమియుననక మాగధుఁడు | సునిశితాస్త్రంబులఁ జొనిపినఁ, జూచి
నడుమనె ఖండించినను ; వెన వాఁడుఁ | దడయుక మతియు నుద్ధతశస్త్రనృప్తి
గురియింప, నవియు నక్కొనఁద్రుంచివైచి | కరుణదై వాఱంగ గాండివధరుఁడు
సారథి హయములఁ జక్రరక్షకుల | మీటి నొప్పింపక మెల్లననేయ,
నది ‘బలహీనత’ యని మదిఁ దలఁచి | మదముతోడుత నక్కుమారుండు లీలఁ
బదపడి మిక్కిలి పలునారనములఁ | గదిసి యేయుటయు, నాఖండలాశ్మజుఁడు
తిరముగా మేఘసంధిని నాటకుండ | శరములు నిగిడించి సారథిఁ గూర్చి
యతిముతి హయముల నణఁచి చాపంబు | విటివిన మగధుండు విరభుఁడై చేత
గదగొని బిట్టార్చి కవ్వడిమీఁదఁ | గదిసిన, నశఁడు నాగదయును ద్రుంచె.
నివ్వెఱి పడియున్న స్పృహతనూధవుని | నవ్వుచు దేవేంద్రవందనుఁ డనియె :
“పరికింప నొక్కని ప్రాణంబునకును | ధరణిలోపల నీవు దవ్వుక మనుచు
నానతి యిచ్చె మాయన్న మోదమున ; | కాన నింతతడవుగాఁగ నిల్పితివి.
అది యటులుండ, రాజార్హమైనట్టి | కదనంబు చేసితి కడఁకతోడుతను.
ఇంతియచాలు నీవీంతటితోన | శాంతి పొందుట తగు నహదేవతనయ !”
అనివల్కు నూహించి యట్లకాకనుచు | ఘనతతో మొక్కినఁ గాఁగిటఁ జేర్చి

మన్నించి “యీదైత్రమాసపార్వమితి ! మిన్నక విను మశ్వమేధయాగంబు.
ధరణీశ, నిఖిల బాంధవులతోఁ, గూడి | యరు దెమ్ము నీ” వన్న నంగీకరించి
పూజింప వాసవపుత్రుఁ డాహాయము | నోజితోఁ గూడుకి యెయ్యనఁబోవ,
నదియును వదిగ పుండ్రాది దేశములు | మెదిచి యెంతేనియు స్త్రీచ్ఛసీమలను
జరియింప, నచ్చోట జగతివల్లభులు | దురమునరింపంగఁ దొడరి యర్జునుఁడు
వరశౌర్య విహ్నిర్ని వారినిగెలిచి | తురగంబువెంట బంధురగతిఁ జనఁగఁ
జేదిదేశంబు చొచ్చిన, శిశుపాలు | గాదిలితనయుఁ డుత్కటకోపుఁడగుచుఁ
మురము వెల్గడి వృద్ధపూర్వకంబుగను | అరుదెంచి యవ్వీరు కర్పన లిచ్చె.
శరభుఁ డీరీతి సర్పన లీయఁగదలి | హరివెంటఁ జనుచుండ నదియును వేగ
గోసల పెంకణ క్షోణీశ వరుల | దేశముల్ చొచ్చినఁ దెఱఁగొప్ప గెలిచి . .
యవనిఁ జిత్రాంగదుఁడను నాదశార్ణ | ధవునిచేఁ బూజలు తప్పక వడసి
పదరి నిషాదాధిపతి దేశమునకు | పదనుగా నేతేర సంతటిలోన
లాలితుండగు నేకలవ్య నందనుఁడు | చాలఁ గోపించి నైషాద సైన్యములఁ
దోరణం బొనరించి తోడ్తోన తీవ్ర | సారాచముల నిండ్రనందనుఁ గప్పి
యార్చిన, బాంధుకు నవి ద్రుంచివైచి | కార్పిష్టుఁ బోలిన కాండంబు లేచు
మదమెల్ల నణగి సమృతి మీఱ మ్రొక్కి | యదనుగాఁ బూజింప నా ధనంజయుఁడు
సయ్యశ్వరత్నంబు నను గమింపంగఁ | జయ్యన నదియును జవి దక్షిణాభి
ముఖముగాఁబోయి యిమ్ముల సంధ్రపొండ్ర | ముఖదేశములు చొచ్చి మునుకొని ద్రవిశ
కేరల కర్ణాట కేకయ పాండ్య | సౌరాష్ట్ర పతుల నిశ్చయముగా గెలిచి
గౌరవంబున ద్వారకా నగరంబు | చేరువ నరుగంగఁ జెలగి యాదవులు
పూజింపఁ శ్రీకృని పాలుపు దీపించి | రాజితంబుగ నవరాధి నమింప
దేశముల్ గడఁకతోఁ దిరిగి యెంతయును | భాసిల్లు నట్టి యా పంచనదంబు

శకుని తనయుఁ డర్జును నెదిరించి యోటువడుట

పైఁ జని గ్నాధారపతి నీరులోనఁ | దేశంబుతోడ వర్తింపంగ, శకుని
తనయుఁడు గోపించి తద్దయుఁ దాఁకఁ, | గనుఁగొని పాండవాగ్రజ నాజ్ఞ దెలుప
సంతటఁ బోవక యులుకమైఁ బొదివి | యెంతయు శరములనేసె ; నేముటయుఁ
దునియులుగా నేసి తుదిఁ గృపమీఱు | ననిమిషేశ్వర సూనుఁ డతనితో ననియె ;

“చలములో రాజుల జంపకు మనుచు | నలర యుధిష్ఠరుం డానతి యిచ్చె
గావున నీతోడఁ గయ్యంబు నేయ.” | నావిని శకునితనయుఁడు బాణములు
వడి నేయ, నవ్వన వాసవాత్మజుఁడు | వెడఁద యమ్ముల వాని వెనఁబడనేయ
నా చిత్రమంతయు నచ్చోటి వారు | చూచి యిట్లనిరి : “ యీ సురపతి నుతఁడు
కడఁకతో నొల్లఁడు గాక శిరంబు | పుడమి నేయఁడ ! మహాద్భుత శృపాకరుఁడు. ”
అని యక్కుమారుని యరదంబు మరలఁ | గొనిపోవఁబోవ గ్రక్కున రాజసుతుఁడు
దురభిమానము వేర్చి దోడనే మరలి | నరుమీఁద నెంతయు నారాచవృష్టి
వఱలుచుఁ బరఁగింప వాని ఖండించి | మఱియును నేయఁ గుమారుని బలము
చిందఱ వందఱై చెలఁగి పాటుటయ్య, | నందంద గనఁగొని యతనిఁ గాచుటకు
వాని తల్లియు మంత్రివర్గంబుఁ గూడి | చూనితార్థ్యము గొని “మహితాత్మ, శరణు
శర” ణిని వచ్చినఁ జెలఁగి యాక్రీడి | తరుణి మన్నింపుచుఁ దగ మంత్రివరులఁ
బ్రియవచనంబులఁ బ్రీతులఁ జేసి | భయభక్తుఁడైన యబ్బాలుతో ననియె :
“బరువడి నీవిటఁ బన్ని నామీఁద | నరుదెంచుటయుఁ జూచి యనుతనూభవుని
పంపు నేయుటకునై బలముల నెల్లఁ | జంపివైచితి నేను జలమింక నే ?
తివితి గాంధారిని ధృతరాష్ట్రుఁ జూచి | యవని గాదితి నిన్ను.” నని చెప్పి వైత్ర
శుద్ధ పార్థమికి భాసురలీల నీవు | బుద్ధిపెంపొందంగ మొగి నశ్వమేధ
యాగంబునకును ర.” మ్మని వినంబలికి | భోగీంద్రశయను సంపూర్ణసత్కృపను
సరవితో వివిధదేశంబులు గెలిచె. | హరిశెంట వెడలిసయట్టి యావార్త
చారులు చెప్ప నజాతశాత్రవుఁడు | కూరిమి దీపింపఁ గొలుపుననుండి
తమ్ములఁ బిలిపించి తగభీముఁ జూచి | “తమ్ముఁడా, యిదె నీదుతమ్ముండు హయము
గొనివచ్చునని వింటిఁ గుంభినిఁ దిరిగి | మన మొప్పు ; నీ మాఘమాస పౌర్ణమియుఁ
దలఁకొనె ; జైత్రంబు తడవులేదింక. | వెలయంగ మునుల భూవిభల రాజులను
బిలువనంపుము వేగఁ బేర్వేర. వారి. | వలయు శాలలు గట్టవలయు ; మందిరము
లలవడ విడిదలు నటఁ గట్ట వలయు.” | ... ..
నని యానతిచ్చిన ననిలనంభవుఁడు | గొనకొని నేయించె గోరికి దైవాఱ.
అంతట రాజుల నఖలమానలను | ఎంతయుఁ బిలిపించ నిభవురంబునకు
వెలయంగ మనములువిష్ణురార గదలి | పాలుపొంద సకలభూములఁ గల్లుపారు
చనుడేర నెదురేగి సంతోషమొనఁగఁ | జనవొప్ప భోజనశయనాసనములు

నృపులకు నొసఁగూర్చి నిఖల సన్నుతుల । కపురూపముగఁ బ్రేమ నర్హ్యాదికములు
కందమూలాదులు ఘనముగానొసఁగి, । యందంద చెల్వగు యజ్ఞవాటంబు
దక్కిన గృహములుఁ దగఁ జేసి, మిగుల । సక్కజంబుగ వచ్చినట్టి శిల్పులకు
సలవడఁ బసదనం బంతట నొసఁగి । చెలువుఁడై ధర్మజక్షితిపతి మెఱయ
సన్న పర్వతములు నాజ్యరానులును । బన్నగా మిక్కిలి ప్రబలంగఁ దొణఁగె.
గుఱి లక్షవిప్రులు గుడిచిన నొక్క । మఱి మ్రోయు భేరి వేమఱు సహోరాత్ర
ములు మహామహిమగా మ్రోయంగఁదొడఁగె. । జలధివేష్టితధాత్రి జనము సర్వమును
ఏతెంచి నిండె నయ్యుభపురంబునను. । ఆతఱి నఱిగి యాయమతనూభవుఁడు
కలయంగ రాజుఁ గనుఁగొని భీము । బిలిచి ' రాజులకును బ్రియముతోఁబూజ
లి' మృన్న సతఁడును నలిమిఁ బూజించె. । నమ్మితో నవ్వేళ నీరజోదరుఁడు

కృష్ణుఁడు ధర్మజునితో నర్జును సందేశము చెప్పట

పాండవాగ్రజుతోడ భక్తి నిట్లనియె: । “ గాండీవి మా ద్వారకానమీపమునఁ
బోవంగఁజూచిరి పొసంగ మావారు, । ఆవిజయుఁడు చెప్పినట్టి వాక్యములు
వినిపింతు మినుము “ భూవిభులు వేడుకలఁ । జనుదెంచుచున్నార జగతీతలేశ!
మున్నట్టివారైనఁ బూజింపవలయు; । జన్నమునకుఁ గదా చనుదెంతు రెలమి.
మఱి విశేషించియు సుతనూభవుఁడు । నఱి గార్యధుర్యుండు నీతిమంతుండు
పురడించ మణిపూర పురవరాధిపుఁడు । పరమధార్మికుఁడైన బభ్రువాహనుఁడు
పాలుపొంద మీపదంబులు చూచుకొఱకుఁ । గలవడిఁ జనుదెంచుఁ గరుణింపు మతని
అని చెప్పి పుత్రైంచె ” ననుటయు విభుఁడు । వనజనశాక్షుతో పరున నిట్లనియె:
“ నేవింటి విజయుఁ డనేకయుద్ధముల । భావించి యలజడి వడుట; యట్లతఁడు
తొల్లి భీష్మాదులతోఁ బోరి నేడు । బల్లిదుం డీరీతిఁ బడియె నాకొఱకు.
నిన్నొక్కటడిగద నీరజసాధ! । మన్నించి చెప్పు మిమ్మహి నరుమేను
నాకుఁజూడ నులక్షణ సమంచితంబు. । ఏకీడు గలిగెనో! యిట్టిదుఃఖముల
నలుగుఁడు వడుచుండె నెక్కటా! నాకుఁ । దెలువవే!” యనుటయుఁ దెఱఁగొప్పఁబలికె.
“ సకల గాత్రంబులు నవ్యపాదికిని । సకలక శుభలక్షణాదియుక్తములు.
ఇలలోనఁ జిఱుతోడ లెక్కుడయ్యెనను । గలిగెనియలజడి కారవాధేశ! ”
అనియిట్లు వలకంగ నంత గాండీవి । పనిచిన కాలరి పరువిడి వచ్చు

పాండవాగ్రజునకు భక్తితో మొక్కి. “గాండివి చనుదెంచుఁ గడఁకతో నల్లి
పురము ప్రవేశించు భూపాల.” యనినఁ | బరఁగంగ వానికిఁ బనదనంబొసఁగి
యానందమునఁ బొంది యారాత్రిగడపి, | మానుగా వేగిన, మఱునాడు నరుఁడు
హయసమేతంబుగా నరుదేరఁ జూచి | జయజయ ధ్వనులతో జగతి గ్రక్కదలఁ
బురజను లానందమునఁ బొంగిపొంగి | పరిపరి విధములఁ బార్థునిఁ బొగడి

అర్జునుఁడు యజ్ఞశ్వముతో హస్తీపురంబునకు వచ్చుట

“తలఁగొని యంత్రమత్స్యము తెగనేసి | చెలిమితోఁ బాంచాలిఁ జేగొన నితఁడు ;
సురపతి గలిచి భాసుర ఖాండవంబు | నరుదుగా వహ్నికి నర్పించె నితఁడు ;
ఈశాను మెప్పించి యెలమి దీపించి | పాశుపతాస్త్రంబు ప్రాపించె నితఁడు ;
అజిముఱి ద్రోణ భీష్మాదుల గలిచి | మఱవక గోవుల మరలించె నితఁడు.”
అని యని పలుకంగ నాసవ్యసాచి | వినుచు నేతేరఁ బృథ్వీవల్లభుండు
హరి జలభద్ర భీమాదులుఁ దాను | నరగున నెదురేగి నంఘ్రితుఁ జేసి
కొనివచ్చి ప్రేమలు కొనలు సాఁగంగ | ననువొప్పఁ గూర్పుండె ; నానమయమున
భరిత మోహంబున బభ్రువాహనుఁడు | దొరఁగొని తల్లులతో నేఁగుదెంచి
యమతనూభవునకు నతని తమ్ములకుఁ | గమలనాభునకును ఘనభక్తి మఱియుఁ
గలుగు పెద్దలకును గడఁకతో మొక్కి, | పలుదీవనలను శోభనలీలఁ బడసి
హరిచేత విభుచేత నఖిలవస్తువులు | తరమిడి గాంచి యెంతయు నున్న వేళ,
చిత్రాంగదయును నా శేవపుత్రయును | గాత్రముల్లులకింప గాంధారికపుడు
ప్రణమిల్లి కుంతికి భక్తితో నెఱగి, | మణిభూషణాదులు మహిమతోఁ గాంచి
యంతటఁ బాంచాలి యాసుభద్రయును | సంతోష మొగిఁ జేయ సరస సల్లాప
విదిత సౌఖ్యంబుల విలసిల్లునంతఁ | బదపడి నవనము ప్రాప్తహృదయును
వ్యాసమహాముని వచ్చి యిట్లనియె : | “ఆనన్నమయ్యెను యజనంబునకును
దొడరుము నీవు బంధురకృపామహిమ. | తడయ కిప్పుడు నీవు ధనికుండవైతి
తనయ, ముమ్మడిగాఁగ దక్షిణాలొసఁగి | మన మొప్పుగా మూఁడు మఖయుల ఫలము
పొందుము ; నీకు నెప్పుడు బంధు వధయుఁ | బొందగాఁ బాతకంబను సంశయంబు
దీనిచేఁ దెగును ; వర్ణిల్లు శుభంబు | మానవాధీశ్వర, మహిలోన.” ననుడు

ధర్మజుఁ డశ్వమేధయాగము నేయుట

సంతోషచిత్తుఁడై సవనంబునకును | సంత ఋత్విక్కుల నామ్నాయవాక్య
విదిత ప్రవృత్తుల వెలయంగఁ జేయఁ | బదపడి యవ్వేళఁ బొరవాధీశ,
పాలుపొందఁగా భక్త్య భోజ్యాదులందుఁ | గడు తృప్తి పొందక గడఁగెడు సరుఁడు,
ధనధాన్య వస్తు సంతతులచే లేమి | పాసరఁ బాయక తీర్తివోయెడు సరుఁడు
మదిని గనుంగొన మందునకైన | నెదకిన లేడు; భావించి వాయుజుఁడు
తమ కొనఁగూర్పంగ ధరణీలోపలను | బ్రమదంబుగా నట్టి భవ్యాధ్వరమున.
వరుసతో ప్రతరతత్వము లేనివాఁడు | గరిమ వేదాంగ మట్లము లేనివాఁడు
సాలవక యేదిక్కు చూచిన లేడు. | సలలితంబుగ సంత సంతోషముగను
దివ్యమునీంద్రులు దివ్యకిన్నరులు | దివ్య గంధర్వులుఁ దెఱఁగొప్పఁ బొగడ
నమర భామినులు నృత్యంబులు నేయ | నమర భూదేవత లాశీర్వాదంపఁ
గనక రూపపు ట్టిటికలఁ జతుశ్చిత్త | మును వైసతేయ రూపున మహామహిమఁ
దనరు * సప్తాధశాత్మకముగ యజన | మొనరించి, యంత మహాజ్వలన్సూర్తి
నలరు పాలాశంబు లారును, బిల్వ | ములు నారు, ఖాదిరంబులు నారు, దేవ
దారుమయంబు లెంతయు నట రెండు | ధారుణి శ్లేష్మాత తరువున నొకటి
గాఁగ నిర్ద్వది యొకఘనయాపములను | లోఁగక కల్పించి లోకులు మెచ్చఁ
బరికింపఁ గనకయాపములనేకములు | గరిమ శాస్త్రోక్త ప్రకారంబు నందు
నిరతి నయ్యాజ్ఞకుల్ నిలిపి యవ్వేళ | వరమతి నలుగాలివాని, బత్తులను,
జలచరంబుల విధి సంయుక్తముగను | దలకొని కూర్చ నెంతయును మున్నూలు
వశువులు పొలిసె; నా ప్రథితాశ్వరత్న | విశదావయవములు ప్రేర్పిరిప్రీతి;
స్వాహానివాద ముజ్వలముగాఁ జెలఁగె. | ఆహూతులై దేవతానీకమిల్లఁ
దమ హవిర్భాగముల్ దగ స్వీకరించి | కొమరొప్ప దీవింపఁ, గుంభినివిభుఁడు
ఓడ కౌతయు నదస్యలకు నదభక్తి | వేడుకతోఁ గోటివేల నిష్కములు
నిచ్చి సాత్యవతేయు కిలయెల్ల నప్పు | డిచ్చినఁ, నైకొని యిట్లను నతఁడు:
“ఇలయెల్ల మాకును ఋత్విగర్థముగఁ | దలకొని యొసఁగితి ధరణీతలేశ!
నయమునఁ బసిఁడి గొనంగఁ గోరెదను. | రయమొప్ప వెలగ హిరణ్య మీవయ్య!”

* ‘అష్టాదశ కరాత్మక’ పనియుండఁదగును

అనవుడు ధర్మజుఁ “డశ్వమేధమున | కొనరంగ దక్షిణ యుర్వియేయండు.
కాన నీకిచ్చితిఁ గరము సంప్రీతిఁ ; | గానలకేగి నుఖంబు నొందెదను.”

అని వల్కఁ బ్రీతిమై యాజ్ఞ నేనియును | అనఁజాలు నట్టిద యని సమ్మతంప
నఖల జనంబులు నాకాశవాణి | నుఖలీలఁ బొగడి రాక్షోణీతలేశు.

అంత దేవవ్యాసుఁ డవనీశుకనియె : | “చింతింపనేల నుస్థిరబుద్ధి వినుము ;
ఎలమితో దీన నెగ్గేమియు లేదు ; | తెలియ విపులకోర్కి దీర్పుము భక్తి.”

అనివల్కఁ గృష్ణుఁ డిట్లసియె ధర్మజుని | ‘ను నవంపు నేయుము మోదంబు నాకు.’
ననవుడు నట్లకాకని కోటికోట్లు | ధనము కుప్పలువోసి ధరవెల యనుచుఁ

జెప్పిన సంతోషచిత్తుఁడై మునియు | నప్పుడు గైకొనె ; సంత ధర్మజుఁడు
కనకమయమైన ఘనయజ్ఞవాటి | విరుత శయ్యాభాండ వేదికాయూప

తోరణాదులు నిచ్చె దొడరి విపులకు. | ఆరూఢి వెండియు నవనీశులకును
సారిది వైశ్యులకును శూద్రానులకును | దరిమిడి బహువిధధనముల నొనగఁ

దుదిని రెండవ మరుత్తుండని పొగడి | చదురొప్ప నిజనివాసములకుఁ జనిరి.
తనయంశమైన యాధనము కుంతికిని | నెనయ వేదవ్యాసుఁ డిచ్చె సంతటను.

మది మెచ్చ దానధర్మ ప్రకారమున | నది వినియోగించె నవ్వేళఁ గుంతి.
“నరవితో నవబృథసా నంబు చేసి, | పరగంగ నకల పాపంబులఁ బాసి,

చక్కఁగా వ్యాసుల చరణంబులకును | మ్రొక్కిన, దీవించి ముదము రెట్టింపఁ
దన శిష్యవర్గంబుఁ దాను నేఁగుటయు | ననుజాలతోఁ గూడ యమతనూభవుఁడు

సవనంబుఁ జూడంగఁ జనుదెంచిసట్టి | వివిధరాజులకును వేర్వేటి సపుడు
ఘన వస్తువాహన కనకాంబరములు | పనివడ నిచ్చి యా బుభ్రువాహనుకు

మేలి వస్తువులిచ్చి మెఱవడి ననుప | నాలోనఁ దనపురి కరిగి హర్షించి.
ఓనరఁ జిత్రాంగదయును నులూచియును | ననిమిషేశ్వర పుత్రు నటఁ జేరియుండి

రంతలోపల మున్నె యరుదెంచియున్న | కాంత దుశ్యలకు వేడ్కలు లొంగలింప
ధరణిలోఁ గృపతోడఁ దత్సుత్రపుత్రు | సరవిమై సింధుదేశంబున నిలిపె,

తమతమ సీమల ధరణి వల్లభులఁ | గ్రమముతోడ విభక్త రాజ్యులుగాఁగ
నిలిపె ధర్మజుఁడు మన్నించి మన్నించి. | అలర నిద్విధమున నఖల రాజులకుఁ

జెలిమి సంతోషంబు చేసి వీడ్కొలిపె. | ... ..
ఓన్నగాఁ గృష్ణుఁ డేవోపచారములఁ | దప్పక పూజించి ధన్యత వడసి

బలభద్ర సాత్యకి ప్రభృతి యాదవుల | కలవడ నానావదార్థంబు లొసంగి
తగు భక్తి ననిపిన ద్వారకాపురికి | నగణిత విన్నూర్తి నరిగి ; రంతటను
మంగళతూర్వముల్ మహినిండ మ్రోయ | రంగుగా నాధర్మరాజు వేడుకను
మునుగొని నిజశ్రుహమునకు నేలేంచె.” | అనుటయు జనమేషయ ట్లితీశ్వరుడు
“ అసఘాత్య, హయమేధ యాగంబువేళ | నెనయ నాశ్వర్వంబు లేవేని గలవె !
కలిగిన నాకుఁ జక్కఁగఁ జెప్పె. ” మనినఁ | బొటపొంద నానునిపుంగవుఁ డనియె :
“ ఆరీతి ధర్మజుఁ డశ్వమేధంబు | కూరిమితోఁ జేయ కునుచువర్షములు
గురిసె సంతటిలోనఁ గువలయాధీశ ! | కర మొప్పఁ జిత్రంబుగా నొక్కచిలము
వెలుపడి సకులంబు విప్రులనడుమ | విలిచి యందఱు విన నెట్లు నిట్లనియె :

స క్తు ప్ర స్థ చ రీ త్ర ము

“ ధరణి సక్తుప్రస్థ ధర్మంబునకును | ఇరవొప్ప సరియుఁ గాదీయాగ. ” మనిన
నావిప్రు లతివిస్మయంబునఁ బొంది | భావించి యాముంగిఁ బరఁగ నీక్షించి
“ సకలదేవతలకు సంఘోష మెసఁగ | సకలంక దక్షిణ లగ్నిమై నిచ్చి
యాగంబు చేసె నీయమతనూభవుడు | బాగుగాఁ గంటి మీహట్టున ” ననిన
సకుల మిట్లని పల్కె నయబుద్ధితోడ : | “ ప్రకటించు మీకు శోభనలీల వినుడు
సలిఁ గురుక్షేత్రంబునం దొక్క ద్విజుడు | వెలయఁ గామక్రోధవిరహితం డగుచు
వినుతింపఁగా నుంధవృత్తిమై భార్య | యును నోడఁబను దనయుడు నెనఁగంగఁ
బనుపడి సహచరభావంబుతోడఁ | దనసేవ నేయంగఁ దపము నేయుచును
వెలయంగ నట ననావృష్టిదోషంబు | గలుగ నాహారదుర్లభమునై తొరు
ధీరత్వ మెనఁగంగఁ దృణధాన్య మల్పు | మేటి యాకలి దీర్చ, నిట నొక్కనాడు
అందఱు లేపాడి యరిగి యాధాన్య | మందంద యుగ్రాహ్లాదునదాఁగ వెదకి
కొనిలేచ్చి యందునఁ గుంచెడు పిండి | యనువొప్ప నయ్యున నానంద మంది
పంచి యానలుపురు భక్షింపఁబూని | యంచితగతినుండ సతిథి యొక్కరుడు
చనుదేరఁ గనుఁగొని సద్భక్తి నెరుగు | కొని యర్హ్యపాగ్యముల్ కూరిమినిచ్చి
ఘనముగా దీన నాకలి దీర్చుమనుచుఁ | దనభాగమిచ్చిన, దగభుజియించి
దానదృప్తుడు గామిఁ దగఁ దానెఱింగి | ‘నేనింక నేమిట నీతనిదృప్తు
నగునట్లు నేయుదు !’ నని విచారింప | మగనిఁ గనుఁగొని మగువ యిట్లనియె :

“సరగున నాపాలి నక్తువిచ్చెదను | జరతరంబుగఁ దృప్తి నేయునీ” వనిన
 సతఁడు భామిని దప్పి యాఁకలియెఱిగి | మతిలోన నూహించి మఱియు నిట్లనియె
 “మృగములుఁ బక్షులు మేదినిలోనఁ | దగుభోజ్యములు దెచ్చి తనుకాంతలకును
 నిచ్చు నక్కట! నాకు నీపాలి సక్తు | పచ్చుగాఁ గైకొన నర్హమా సాధ్య! |
 పాలుపొంద నింతి నంతోషించు తెఱఁగు | పలుతెఱంగుల నానవడని మనంబు
 గలిగిన యధముఁ డీక్షాతలంబునను | ... ..
 సడిగను; నచ్చోట జముని కింకగులు | గడువడిఁ గారింపఁ గాసిల్లు.” ననఁగ
 విని తలోదరి నవ్వి విభవదనంబు | నను జూడ్పి నిలిపి యెంతయు భక్తిఁ బలికె ;
 “వతియె తల్లియుఁ దండ్రి వతియె చుట్టంబు | వతియె దైవంబు నేపట్టుననెన.
 అనిశంబు సతనికార్యంబు నేయుటయె | ఘనమైన ధర్మంబు కంబుకంతికిని.
 అదియును గాక నీ వాఁగొనియుంటి | విది భుజింపఁగ దోష మిమ్ము సదృశి.”
 నని నిశ్చలాత్మయై యాపువ్వఁబోడి | తన సక్తువిచ్చినఁ, దగఁ బ్రియంబునను
 అమృహాద్విజుఁ జూచి “యాకలివోప | నెమ్మిలోఁ గైకొను నీవిది” యనుచు
 నిడుటయు, భుజియించి తృప్తిలేకున్నఁ, | గఱువిచారించినఁ, గ్రమ్ముల సతని
 తనయుఁ డెఱింగి యాతనిపాలుచూపి | “యనఘాత్మ, యిందున సతిధినిదృష్టఁ
 జేయుము; జనకునిదిత్తవర్తనము | పాయక నేయుట ప్రధితధర్మంబు.”
 అనిన సక్తుప్రస్థుఁ డాత్మజుఁ జూచి | “పనివడి విను మెంత ప్రాయంబు చనిన
 బాలుఁడె తండ్రికిఁ బరికింపనుతుఁడు; | బాలున కాఁకలి వరఁగ నగ్గలము;
 గావున నుచితంబుగాదు.” నావుడును | “భావించి నుతుండనఁ బరఁగంగఁ దాన;
 నెల నన్న గాచుట నిను గాచుకొనుట. | అఱి ముఱి నిది యివ్వహాత్మ్యం కిమ్ము.”
 అనుటయుఁ బ్రీతుఁడై యంగీకరించి | యెనయంగ విప్రున కిచ్చె; నిచ్చుటయు
 నది యుపయోగించి యాఁకలినుంత | వదలక యుండ నావ్రతని డెందంబు
 కుండినఁ గనుఁగొని కోడలు తెచ్చి | యుండంద తన భాగ మర్పించుటయును,
 “అక్కటా! యాఁకట నలజడివొంది | నిక్కిరి!” ననిన నచ్చేడియ పలికె ;
 “కొలఁదులా మద్దురు గురువులు మీరు; | కలిత శుశ్రూషకుఁ గాదె ప్రాణంబు !
 వినుతింప నిటునేయ విహితంబు నాకు ” | అనవుడు నాభాగ మతిధికి నిచ్చె.
 ఇచ్చిన భుజియించి యెలమితోడుతను | మెచ్చి యిట్లనిపల్కె : “మహిరప్రతాప!
 తరమిడి నేఁడు మీదానంబునకును | అరుదంది దేవత లంబరంబునను

నిలిచిరి ; నిన్ను మన్నింపంగఁ గలరు ; తలఁపఁగా నేను ధర్ముండ.” ననిన
నవనరంబున మెచ్చియాఖండలుండు । దివినుండి మ్రోయించె దేవదుండుభులు.
పువ్వులవానలు బోరన గురిపె ; రవ్వగా సురముని ప్రస్తుతులనఁగె.

యముఁడు సక్తుప్రభుని బ్రహ్మలోకమునకుఁ బో నియోగించుట

అప్పుడయ్యతిథి సంయమివరుఁ జూచి । తప్ప కిట్లనిపల్కె “ధన్వాత్మ, నీవు
అలర సతీతనయ న్నుషాయుక్త । మెలమితోడుత దివికేతెమ్ము వేగ.
అదె బ్రహ్మపుత్రెంచె ననఘ, విమాన । మదనుగా నెక్కు మీ”వనుచు ధర్ముండు
తన దివ్యరూపంబు తగఁ జూపునంత । గొనఁగొని యాలును గోడలు నుతుఁడుఁ
దాను విమానమెంతయు నెక్కియరిగె. । మానుగా బిలమున మఱి యేను పెడల
నాసక్తు గంధంబు సతిథి పాద్యంబు । రాసిగాఁ బొకసి యవ్వరధర్మమహిమఁ
జేసి పార్శ్వంబొందు శిరమును నవుడు । భాసుర పేమప్రభాస్పూర్తి యయ్యె.
నాటనుండియు నేమ నానాధర్మములు । ధాటిగా వరపుణ్య తాన స్థలములుఁ
బుణ్యదేశంబులుఁ బుణ్యాలయములుఁ । బుణ్యాశ్రమంబులుఁ బొందుగాఁ జాతుఁ
డక్కటిపార్శ్వంబు తవనీయ మానా । యక్కజంబుగ నాకు నను తలంపునను.
అదిగాన నీరీతి సఖలంబుఁ దిరిగి । యదనుగా ధర్మజు సశ్వమేధమునఁ
దెలియ నాకోర్కి సిద్ధించు నిశ్చయము । అలవడఁగా నను నాన వచ్చితిని ;
పరవి నించుక విశేషముగాన.” ననుచు । మరలి యానకలంబు మాయమైపోయె.
అనుటయు జనమేజయ క్షితీశ్వరుండు । మునినాథులకుఁ గేలు మొగిచి యిట్లనియె :
“సకలదేవతలును సకలసంయములు । సకల భూవతులును నన్ను తీసేయ
నొనరించె నావేళ నొప్పుగా మఖము । చెనసి యాముంగి దూషించె ; నిందులకుఁ
గారణంబేమి తప్పక చెప్పు ” మనిన । వారక యమృహిల్లభునియె :
“అనదృశ స్పూర్తి హింసాత్మకంబైన । పశుశుక్లమునకలఁజే బరగ నహింస
కడు నధికంబని ఘనముగాఁ జెప్పి, । పుడమిలో గిత్త చెప్పుటగాక తనదు
శిరమును బార్శ్వంబుఁ జెలువైన పేమ । భరితంబు లగుటయుఁబలికెను. దాని
కిని నితిహాసంబు కృతకృత్య యొకటి । (వినుము చెప్పెదఁ దొల్లి వృత్రహరుండు
జన్నంబొనర్ప యజనసాధనముల । నన్నియు నమకూర్చి యగ్ని కార్యముల
నొనరించుచుండంగ యోగ్యులు పశులఁ । గొని తేరఁగాఁ గనుంగొని మునివర్యు

లలిదయాకలితులై యమశేతుఁ గాంచి । “శతముఖ, పశువిశనన మధర్మంబు
 కృతయుగంబిది పాతగిలిన బీజంబు) । ... ..
 లట్లనాధనములు; హర్షించి దయను । ఇట్లు జేపుట (బ్రోవు మిథుచారిత్ర!) ”
 అనివల్క వినుకున్న నతివాచువుట్ట । విని కర్మకాండ కోవిదుడు త్తముండు
 పరికింప ధర్మతత్త్వికుడైన యుపరి । చర వసువేతేర నాత్మి గాఁగోరఁ
 బరువడి దేవతాపక్షపాతమున । సరవిశోబశువిశససము కర్తవ్య
 మని యధఃపాతంబు ప్రాపించెఁ; గాన । తనర హింసారహితంబైనయట్టి
 యజనంబు సంపూజ్య; మిదియునుగాక । విజయుడైనట్టి యుర్యోసురోత్తముండు
 తనప్రాణరక్ష కైంతయునున్న సక్తు । వనయంబు భక్తితో సతిధికి నిచ్చె,
 చనదె సన్నుతి నేయ జననాథ!” యనిన । జనమేజయుండు పల్కు “పయమితిలక !
 తలల కేనస్తువు దానంబునకును । సుజీ ప్రదానము చెప్పమా” యన్న ననియె :

అగస్త్యమహాముని ద్వాదశసత్రయాగ ప్రభావము

“ఎనసిన్ ప్రేమతో నిందుకు నొక్క । వినుతేలిహానంబు వినుము చెప్పెదను,
 ఇల సగన్త్యంబు పండ్రెండు ఎర్షములు । మలయక చేసెడి మహితాధ్వరమున
 నలర ఋత్విక్కులై యఖిలతంత్రములు । చలమున సన్మనీశ్వరు లొనరింప
 నాసమయంబున నమరవల్లభుండు । వాసిగా భూమిలో ఎర్షింపకున్న
 వెలయంగ నోషభుక్ వికలత్వ మొందఁ । దలకొన యత్తిపోధనులను జూచి
 యన్నదానపు విధి యతిధి కేరీతిఁ । గ్రన్ననఁజెల్లువో! కటకటా! యితఁడు
 తగ ధర్మమార్గ గతంబైనయట్టి । యగణితద్రవ్యంబు నటదక్కి యొండు
 వినియోగపటపండు ; వెన వానలేడు । మునుకొని ” యనుచుచు ముచ్చటలాడ
 నకుంభనంధపు డాలించి వారిఁ । దక్కక పల్కె : “సుత్రాఁబండు వృష్టి
 గురియింపకుండిన గురుతర మహిమఁ । బరగ దేవేంద్రునిపదము గైకొనుచు,
 బాలుపొంద జగముల బ్రోతుఁ; గాదేనిఁ । గొలఁదిగా బహుధన కోటులు దెత్తు.
 కాదేని సుత్తరఘన కురుభూము । లాదటఁ బండిన వండు ధాన్యములు
 తలచిన వచ్చు నింతటికి నీజాలి । వల” దన్న నామునిపర్యు కిట్లనిరి :
 “మాకుఁగా నింతేల మానెద్రతిలక ! । చేకొని యేము మాచేసినయట్టి
 కలిత పుణ్యంబుల ఘనముగా మాకు । పలయు నాహారముల్ పడయుదు” మనుచుఁ

బలుకంగ సంతలోఁ బాకశాసనుఁడు | జలధరంబుల నంపి జడిపట్టి కురిసి
తాను నాచార్యుఁడంతయు చటవచ్చి | ‘మానీంద్ర, కావవే! మహితఃస్ఫూర్తి’
ననిన సర్పనలిచ్చి యుకులేంద్రు ననిపి | పనివడి మఖనమాప్తంబైన మునుల
నర్పించి యనిపించి, నాశ్రమంబునకుఁ | జేర్చినవేడ్కతోఁ బ్రేమమొప్ప సంతఁ
జని, రివ్విధమున హింసారహితముగ | ఘనయాగ మొనరించె గావున ధర్మ
మార్గాగత ద్రవ్యమయమైనయట్టి | మార్గముత్తమ.” మేన మనుజేంద్రుఁడనియె :
“నకులరూపమున నంతయుఁ బల్కినట్టి | యకలంకుఁ డెవ్వఁడో యసఘాత్య!” యనిన

జమదగ్ని పితరుల శాపంబున ముంగియై పుట్టుట

జనమేజయునకు వైశంపాయనుఁడు | వినిపింపఁ దొడఁగె నావృత్తాంత . “మనఘ !
జమదగ్ని పితృకార్యనంకల్పవృత్తిఁ | గమనీయ నూతన కలశంబునందుఁ
దిరముగాఁడన హోమిధేనువుఁ బిదికి | పరిపరి విధములఁ బదిలంబు నేయ
నతని హృదయవృత్తి నరసెడు కొఱకుఁ | దతభంగిఁ గ్రోధాధి దైవంబు వచ్చి
ప్రామాదికంబను భంగి దోఁపంగ | నామెఱుఁ గూల్చిన, నలుకేమి లేక
యూరకయున్న సముజ్జ్వలదైవ | మాయాధ విస్ఫూర్తి సతనికీల్లనియె :
“గురుతుగా భృగువులు శ్రోధనులనఁగఁ | బరగినయట్టి యాపలుకు బాంకయ్యె,
అపరాధి నోడితి నసఘాత్య, నీకుఁ | గృపతోడ నన్నరక్షింపవే ! ” యనిన
“ధరణిలో నీవేమితప్ప చేసెతివి ! | నరగునఁ ద్రోవుము శంకాభయములఁ
బా ” మృన్న భూతంబు పోయెఁ ; బోవుటయు | నమ్మతిగా సంత జమదగ్ని పితరు
లతనికఁ బాడనూపియర్థి గోపించి | వితతి వాగ్దేవిని వెలయ నిట్లనిరి :
“కఱకఱి శ్రాద్ధవైకల్యంబు గలుగ | మఱి యూరకుండితి ; మహిలోన నీవు
ముంగినవై పుట్టు మునివృత్తిమాని | నంగతిగా.” నన్న బాగిలి మ్రొక్కి
‘తప్పచేసితి నన్న దయఁజూచు’ డనుచుఁ | దప్పక ప్రార్థింపఁ దగఁగోపముడిగి
“విడువక యెన్నఁడే విప్రసమూహ | మడరంగ నొడఁబునట్టివాక్యముల
మలసి యత్యంతధర్మంబు కీడనుచుఁ | బలికిన నీకు శాపము మోక్షమగును.”
అనుచు నుద్దేశించి ; రానకులంబు | ఘనత సక్తప్రస్తుతమునఁ దగిన
మాటలతోడ ధర్మజుని యక్షంబు | సాటిగా దూషించి శాపవిముక్తి
నొందె నివ్విధమున నొనరంగ.” ననుచుఁ | బొందుగా నమ్మునిపుంగవుఁ డభి

యమతనూజాతుని యశ్వమేధంబు | ప్రమదంబుతో జెప్ప బరితోషమంది
 యసఘాత్య, తరువాతనైన వృత్తాంత | మనువొప్ప జెప్పవే యని యనుగుటయు
 ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య | పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
 మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ | నుగుణాధ్యసోమన సుకపీంద్రవర్య
 రచితాశ్వమేధ ఐర్యమున నాశ్వాస | ముచితార్థయుతముగా నొప్పెమూడవది.
 * (శ్రీధవ, కేశవ, చిద్రూప, కృష్ణ, | సాధిత దానవసంఘ, గోవింద,
 దినకర శశినేత్ర, దేవాదిదేవ, | మనసిజ జుక, ధర్మప్రభాతోధ,
 భక్తవత్సల, జగత్పావనమూర్తి, | ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెడనీకు.
 భోనలాస్యయ సుధాంభోధి చంద్రుండు | భాసుర శౌర్యానుభావ సాంద్రుండు
 భననముత్కట జటాధరణాయమాన | ధవళకీర్తి మనోజ్ఞతర గంగభంగ
 గాహనైక పవిత్ర గంధర్వకాన | మోహితామర పథా ముఖ కాంక్షణీయ
 మనుజ భావుండు రామామనోజుండు | అనఘ సన్నతుండు శాహసనీ విభుండు
 ఒకనాడు తనమది నుల్లస మొదవ | బ్రహ్మతీ పద్మినీ భామాధవుండు
 తొలుగట్టు నుదయింప దోడమేల్కొంచి | చెఱిగి పన్నీటను జలగుంబులాడి
 వరపత్రు భూషణావళు లొప్పచాల్చి | వరపతక గస్తూరి చందనంబలది
 కమనీయ సౌరభ కమలకహ్లాఠ | సుమదామ సౌరభ శోభితుండగుచు
 గరిమ తోడుత నూడిగుంబులవారు | సరిగ హెచ్చుటికని సందడింపంగె,
 బ్రచుర నీలస్తంభ బాహుశ్యహేమ | ఖచిత నానారత్న కాంతులతోడ
 వీపై న యాస్థాన వేదికమీద | నొప్పుగా గూర్చుండి యున్నంతలోన,
 దమ్ము లిర్వరువచ్చి తగిన పీఠముల | నిమ్ములగూర్చుండి రెలమితో నవుడు
 దశరథ తనయుండు తమ్ములతోడ | విశదమా కొల్లుకు వేంచేసె ననగ
 నొప్ప; నవుడు వేగ నుచితజ్జలైన | ... ..

* తంజావూరు మహారాష్ట్ర రాజులలో నొకడగు శాహజీ యజ్ఞచే నాతని యాస్థానోద్యోగియగు
 సింబాజీప్రేరణవలన (బహుశా విద్యా కాభిధికారి కారవ్వన) ఈభారతప్రతి కృషయ మంక్రియను
 లేఖకునిచే వ్రాయబడినది. ఈ కుండలీకృతభాగము ఆ వ్రాయున కాని కవితవ్వమై యుండవచ్చును
 గ్రంథములకు బ్రతులు వ్రాయించుమని రాజు ముదల యిచ్చుటయు, మంత్రులు లేఖకుల నియమించి
 వ్రాయించుటయు, వారు ప్రతులు వ్రాయుటయే కావ్యములు వ్రాయుటగా తలంచుటయు, లేఖకులను,
 సమ్మానించుటయు మొదలగు ఆంధ్రమైన యాపాటిసంప్రదానములు దీనివలన తెలియవచ్చుచున్నవి.

దొరలును మంత్రులు దుగ్గాధిపతులు | పరువిడి పానుతథట సమూహములు
హితులు పురోహితు లెటు నత్కవులు | ... ..
... .. | పాతక గాయక ప్రతగి యేతెంచి
కొలువంగ జోడ్గూడి “కువలయాధీశ ! | విలసిత వాగ్దాల, వీరప్రతాప,
భూసురాశీర్వాద పుణ్యచారిత్ర, | వానవజిత భోగవైభవ నిలయ,
శారద డిండిర చంద్రకర్పూర | తారాళి మల్లికా ధవళ సత్కీర్తి
ధామా !” యనుచు భట్లు తగ జయవెట్టె, | ... ..
జెలగి యింద్రునిపురిచేడెల నవ్వె | గలిగిన రూపముల్ గల వారకాంత
లలవడఁ జేరి సృత్యంబులు నేయ, | ... ..
దీపింప భూలోక దేవేంద్రుడనగ | భూపాల తిలకంబు పొలుపుదీపించి
పంచమవేదమై ప్రబలు భారతము | నందిత పాపముల్ సమయించుఁ గాన
నింబాజు గనుఁగొని “నీవువ్రాయించు | మంబుజోదరు లీలలన్నియుఁ దానఁ
గనవచ్చు” ననిచెప్పఁ గడువేడ్కతోడ | ... ..
నరవితోడ మహాప్రసాదం బటంచు | నిరవోష్పఁగా దనయింటి కేతెంచి
యెటు నన్నిలిపించి యిట్లను : “నివుడు | ... ..
భారతపర్వముల్ ప్రభువు శాపేంద్రుఁ | దారయ వ్రాయించు మనివల్కెఁగాన
కుదురుగా నొరగక కొదరక తప్ప | లొదవకుండంగ వ్రాయు” మని యావేళ
ఘనసార తాంబూల గంధ మాల్యములు | చనవోష్పఁగా నిచ్చి చనుమన్న నేను
ఘనతర నంతోష కలితుండ నగుచు | మనమున నుప్పొంగి మార్తాండ వంశ
మహితాంబునిధి సుధామయమూర్తి పేర, | విహిత సదాచార విఖ్యాతుపేర,
బ్రహ్మకల్ప స్థాస్య బహుకీర్తి పేర, | బ్రాహ్మణాశీర్వాద ఫలవర్తి పేర,
మండిత శాత్రవ మత్తభూపాల | శుండాల కేసరి శుభమూర్తి పేర
విభవ నిర్జిత దేవ విభుపేర, శాహ | విభుపేర నకల ప్రవీణునిపేర
వ్రాయంగఁ బూనితి వరమతియుతులు | మాయురే యని పలుమాటలు మెచ్చ
నిటలాక్ష పదపద్మ నిహితప్రసన్న | పటుచిత్తుడైన కువ్వయమంత్రి వరుడ.
ఎందాఁక రవిచంద్రు లెందాఁక జడధు | లెందాఁకఁ దొలుమిన్ను లెందాఁక నలుప
లెందాఁక శైల బాధీశు సత్కీర్తి | యందాఁక నిది పూజ్యమై యొప్పుగాక.

ఆశ్రమ వాస పర్వము

(సోమన)

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీ వెంకిటేశ, సుస్థిర దయాపూర్ణ, | భావజ్ఞసక, శోభన మనోహర !
జనమేజయునకు వైశంపాయనుడు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పెదోడఁగె :

పాండవులను గాంధారిధృతరాష్ట్రులు నొందొరులయెడ నడచికొనిన ప్రవర్తనము

పాండవాగ్రజఁ డట్లు భయభక్తులర | దండిగా నశ్వమీధం బొనరించి
దక్షిణ భక్తితోఁ దగువారికిచ్చి | యక్షయ ధర్మసహాయత్వ మెనఁగఁ
దమ్ములు భూదేవతాకోటి రాజు | లమ్మాధవుండును స్థితోఁగొలువఁ
గరిపురి కేతెంచి కంజాక్షుననిచి | పరువడి తా రాజ్యభారమ్మువూని
తిల్లియుఁ దండ్రియుఁ దానయై ప్రజల | నెల్ల రక్షింపుచు నేపుదీసింది
యయ్యాంబి కేయుని నతిభక్తితోడఁ | జయ్యన గొలుచుచు సద్విసయమున
సతని యోగక్షేమ మరయు చేపొద్దు | వితత ప్రియంబున విదుర యాయుత్స
సంజయుల్ తమ్ములు సరస రీతులను | రంజిల్ల, నిఖిలరాజ్యంబును నడపి
బంధుత్వ మెనఁగంగఁ బ్రజ్ఞదీసింది | యంధభూపతి చెప్పినట్లులచేయు.
తివిరి కుంతియు ద్రౌపదియు సుభద్రయును | అనని జిత్రాంగద యయ్యలూచియును
విసయంబు భయభక్తి వేర్వేట గలుగఁ | గొనఁగొని గాంధారి గొలిదియుండుదురు.
చెలుపులు గుడ్లును తెలఁగి కట్టించు, | నటిముటి విప్రాగ్రహారముల్ నేయు,
శమన తనూజుడు నవ్వులించంగ | నమిత పూర్వంబున నాంబి కేయుండు.
అనని ధర్మజుఁగొల్వ నరుదెంచునట్టి | యవనీశు లెల్లరు నందికానూతిఁ
గూరిమి దీపింపఁ గొలిది యుండుదును. | ధానుజీతలనాథ, ధర్మనందనుఁడు
తెలియ నూనులులేవి దీనత్వమెల్లఁ | దెలియకుండఁగ సౌఖ్యతేజముల్ నడపు.
మతియును దమ్ముల మంత్రుల నృపుల | నటలేవి భృత్యుల నాపులఁజూచి
“మాపాలిదైవ మీమానవేశ్వరుఁడు | చేపట్టి యీతఁడు చెప్పినయట్లు
నడుపుఁడు మీర లున్నతభక్తి” ననుచుఁ | దడయక యెఱిగించు ధర్మనందనుఁడు.
చెలిమితో నీరీతి నేవనేయుచును | వలను దీపింపంగ వర్ణిల్లుచుండ,

ననిలతనూభవుం డలుక రెట్టింపఁ | జెనసి రారాజు చేసిన చేతలెల్ల
దలఁచును, దలఁచియు ధర్మనూనునకుఁ | దలఁకి యూరకయుండుఁ. దదనంతరంబ
శ్రాద్ధదినంబుల పమర్యోర్వియందు | బద్ధవైరంబునఁ బడిననూనులకు
భూనాభుచేతను భూకనకాది | దానముల్ నేయించు ధర్మపుత్రుండు.
ఓనర సుయోధనుం డున్న కాలమున | నెనసిన సౌఖ్యంబు లేరీతినడచు
నారీతికంటె సత్యధికంబు గాఁగ | భారుణి నడపంగఁ దగ విలసిల్లు.
వెండియు నొక నేళ వేన మరుత్పుతుండు, | పాండవేయూగ్రణి పార్థుండు కుంతి
వినకుండ ధృతరాష్ట్రవిభుండు గాంధారి | వినుచుండ నిట్లను విశదంబు గాఁగః
“నలి మధ్యుజాస్పాలనము గనినట్టి | కలుషాత్మ్యులగు శత్రుగణములకెల్ల
వెడలంగవచ్చునే | వెంగలు లగుచుఁ | గడఁగిరి నాలోడఁ గౌరవులెల్ల.
అటువంటి దుర్యోధనాదులఁ బోరఁ | బటుగతిఁ జంపిన బాహువులకును
జందనంబలది పుష్పములఁ బూజించి | యందంద మ్రొక్కుదు ” నని పల్కుచుండు.
అయ్యెడ నకులుండు నతనిసోదరుడు | చయ్యని నదివిని నంతసిల్లుదురు.
అతివగాంధారియు నంబికానూతి | మతిలోన వగచుచు మారుతివాక్య
ములు శ్రోత్రములకును ములుకులవగదె | గలగొని కాడంగఁ గంది కుందుదురు.
విధిఁ జాలదూఱుచు వేదనఁబొంది | యధికదుఃఖంబున నట పదునేను
హాయనంబుల దాఁక హస్తినాపురిని | బాయక యుండి తప్పక యొక్కనాడు
నయ మొప్ప బంధుజనాదులఁ గూర్చి | భయభక్తి యమతనూభవుని రావించి
యడరి గద్గదకంఠుడై యంధనృపతి | తడయక వారితోఁ దగ నిట్టలనియె :

ధృతరాష్ట్రుఁ డాశ్రమావాసమునకు ధర్మజననుమతి గోరుట

“నాకతంబునఁ జేసి నందనులకును | జేగొని నాశంబు శీఘ్రతఁ గలిగె.
కడుఁ గ్రూరకర్మునిఁ గపటాత్మ్య మూఢు | జడుఁ గులద్రోహిని శకుని దురాత్మ్య
రాజుగఁ జేసితి రాజ్యంబునకును ; | లేజంబు వనయును ధృతియును తెడియె.
వనమాలిదెప్పిన వాక్యంబులెల్ల | విననేరనైతిని; విదుర సంజయులు
శాంతనవుండును బాపగురుండుఁ | జెంతల జెప్పినఁ జెనిఁబెట్ట నైతి !
అంతరంగంబున నల్రైఱఁగెల్ల | నెంతయు వహ్నియై యెరియునేప్రాప్తు. ”
అనిపల్కి వెండియు నాంబికేయుండు | ఘనతర శోక సంకలితుడై పలికె:

“వరుసఁ బుత్రులకును వగవంగ నేల ! ధరణిలోపల రాజధర్మమార్గమునఁ గదసంబుచేసి యా ఖండఁబురిని | వదలని సౌఖ్యత వసియించినారు. అది యటలుండె; నోయమతనూజాత ! | యిదె రఘుర్ ” మ్మని యెలమిఁతో బిలిచి జగతి నీవరయంగ నకల సౌఖ్యములు | వగవడ నొందితి; నతుల దాసములు పెక్కాచరించితి; బృథిని శ్రాద్ధములు | తక్కక చేసితిఁ దనయులకెల్ల. వార్ధిగాంభీర్య, యౌవనమెల్లఁ దక్కి | వార్ధక్యమాయె; భూవరునకు సమర ముననొండె మఱి తపంబుననొండె బ్రాణ | మును విమవగవలె; మునువటి వారు నిరనాథ, యీ రీతి నడచిరి; గాన | నిరతి గాంధారియు నే వల్కలములు కలవడి ధరియించి కందమూలముల | ఫలముల నాఁగితి పరిపాటిఁ దీర్చి విహరింపవలె; మాకు వేగ ననుజ్ఞ | మహాసీయగతి నిమ్ము మనుజేంద్రతిలక ! ” అనవుడు ధర్మజుఁ డామాట లెల్ల | విని యాంబిఁకేయుఁడో వెరవొప్పఁ బలికె : “నరనాథ, నీకుఁ గాసల కేఁగుతలఁపు | కర మొప్ప మదిలోనఁ గలిగిన వినుము. ఈ రాజ్య సౌఖ్యంబు లిఁక నాకునేల ! | చేరి నే మీపాదసేవ నేయునును. సౌలవక మీకు నెచ్చోనుండఁ దలఁపు | గలిగె నెచ్చోననే కడగి వర్తింతు. భూనాథ, విను గూఢబుద్ధివై నీవు | ఏ నెఱుంగకయుండ నిట్లు శోకమున మునిఁగెద వింక నీభూమి నాకేల ! | అసఘాత్య ! గురుఁడును నాత్మనాయకుఁడుఁ దల్లియుఁ దఁడ్రియు దైవంబు నీవ. | ఎల్లగా నిట్లాసతిచ్చితి వేని బలిమి యుయుత్స భూపతిఁ జేయు; వెంటఁ | గొలిచి వచ్చెద.” నని కువలయేశ్వరుఁడు పాదపద్మములపై భక్తివ్రాలుటయు, | నాదరంబున నెత్తి యాలింగనంబు గావించి మన్నించి కడఁక నిట్లనియె : “రావయ్య ధర్మజ, రాజావతంస ! ధర్మమార్గంబున ధరయెల్లఁ బొగడఁ | బేర్చియుఁ గడఁకయుఁ బ్రీతియు మెఱయ మన్నించి శుశ్రూష మమతతోఁ జేసి | వన్నెకెక్కితిఁ జంద్రవంశంబునందు. నీకు సమానులౌ స్వపతులు గలరె ! | రాజాశశాంక నిర్మల కీర్తిధుర్య ! ఏను పృథ్విఁడనైతి నిందులకీవు | పూని వారింపంగఁ బొందుగాదును.” అని పల్కి వినురని నానూతపుత్రుఁ | జెనుపొంద దగ్గఁ బిల్చి యిట్లనియె : “ఎఱిగి యెఱింగియు నెఱుంగనివాని | తెఱుంగున నున్నాఁడు తెలివేమిలేక. యమతనూజాతుని యంతరంగంబు | ప్రముదితంబై యుండ భవ్యవాక్యములఁ జెనువుఁడు మీ ” రని తెలియంగఁ బలికి | కలయంగ దుఃఖ మగ్గలమైన నవుడు

తోడిబడ నాలుక తొట్రువడంగ | గడగడ వడకుచు గడు చాహమెనగ
 గాంధారిపైఁ దన కాయంబుఁ జేసి | యంగభూవిభుడు మూర్ఖాకాంతుడైన,
 నదియెల్ల గనుఁగొని యమతనూభవుడు | తుది మొనలెఱుంగక దుఃఖంప దొడఁగె :
 “ హా వంశవర్ధన ! హా మేరుధీరి ! హా విక్రమాటోప ! యంబికాతనయ !
 జగతి నయుతగజసత్వ విఖ్యాతి | బాగడొందు ఘనుడవు భువనైకవీర !
 భీముచందము చేసి పెట్టిన యినుము | కామించి చూర్ణంబుగాఁ గాగిరించి
 వెలసిన నత్వ ప్రవిణుండ వనఘ ! | నలతపై మైచేర్చ నీకును దగునె !
 మానమే కూడుగా మహి మించువాని | నూనుఁగాఁ గాంచిన శూరాగ్రగణ్య !”
 అనియని పలుమాట నంకించి ధర్మ | తనయుండు దుఃఖంప దరుణి గాంధారి
 కన్నుల నీళ్లు గాఱ శోకించి | పన్నుగా యమతనూభవున కిట్లనియె :
 “ వివవయ్య ధర్మజ, విభవదేవేంద్ర ! | ధననాథ నమదాన, ధర్మస్వరూప !
 తపము చేసెదనను తలఁపున నితడు | విపరీతగతిఁ గూడువిడిచియున్నాడు.
 అనుమతి యీక్షయ్య !” యనుచును జాల | వనరుచు వనరుచు వలనొప్ప శీత
 జలములు హస్తాంబుజమునఁ బుచ్చి | పాలుపొంద నతనిమోమున విదల్చినను
 మెల్లనఁ జెలివొంది మేదిసీవ్యరుడు | ఎల్లగా ధర్మజ నిట్లని పలికె :
 “ వరశంబున కేఁగవలయు నాకిప్పుడు ; | నిరతిమై నివృత్త సమిషమాత్రమును
 నిలువంగఁ గొలువదు నెమ్మనంబర్థి | అలవడ దీనికి నడ్డంబు రాక
 మనమున సంతోష మగుండవగుచు | ననుమతి యిమ్ము సి.” వనిన ధర్మజుడు :
 “ఆరగించిన మీఁద నాప (నులెల్ల) | వారఁ చెప్పిన పనుమతీనాథ !
 పనుడు శీఘ్రమున నధ్యంతరంబునకు | వనలక.” యనిన నవ్వనుభేత్వరుండు
 “మనుజనాయక, పెక్కుమాటలాడంగ | నెనయ నత్సంబులే దిలక నీయనుజ్ఞ
 వడసి యుతియకాని వరగ నన్నంబు | కుడువంగ నొల్ల నిక్కువముగా” ననుచుఁ
 బలుకుచు నుండంగ భవ్యుడు త్రముడు | కలిత తపోరాశి కారుణ్యజలధి
 మునిసార్వభౌముండు మునివతంసగు | మునిలోక పూజ్యుండు మునినన్ను తుండు
 సాత్యవతేయుండు చనుదొంచుట మును, | అత్యంత భక్తితో యమతనూభవుడు
 ఎదురేగి పదముల కెఱిగి యర్హుడి | విదిత కృత్యంబులు వెనవొప్ప నలిపి
 యాసీచుఁగాఁ జేసి యుత, ధర్మజుడు | నాసీనుడుగఁజూచి యమ్మూచి పలికె :

వ్యాసుఁడు ధృతరాష్ట్రునివసవాసమున కనుజ్ఞ యిచ్చుట

“వైచిత్ర్య వీర్యుండు వరునఁ దపంబు | నాచరించెనను నభిలాషఁ జేసి
కడు దుఃఖపడుచు నీగతి నున్న వాఁడు. | విడువక నీవును వెనక మీవార
లేగతి నర్తిల్లి లేగతి నడచి | రాగతి భూనాథు నడవికి ననువు.

చెలిమితో నిన్నాళ్లు జేసితి వీవు | వెలయ శుశ్రూష భూవిభులెల్ల మెచ్చ.
నీ పాటిసృపతు లీ నిఖిల్వోర్విలోన | నేవు మీఱఁగఁ గలరే! ధర్మతనయ! |
అలవడ నీ నామ మాత్యలోపలను | దలఁచిన సర్వపాతకహరం బనఘ! |
అరయంగ ధర్మరాజునియెడి పేరు | విరివిగా నెట్టిభూవిభునకుఁ గలదు!”

అనవుడు ధర్మజుఁ డా మునిచంద్రుఁ | గనుఁగొని వలిక నుత్తంత దీపింప :

“ఓమునివల్లభ, యోవుణ్యచరిత, | నీ మాట కడ్డంబు నే నాడవెఱతు.
తల్లియుఁ దండ్రీయు దైవంబు గురుఁడు | నెల్లగా నీవు మా కిద్ధవిజ్ఞాన |
అదిగాన నిప్పు డే ననుమతించితిని | అదనుగా.” ననిన సంయుమి పర్యుడనియె :

“పార్థివ, పాండుభూపాలుఁ డీతనిని | అర్థమై జూచుచు ననుదినసమును
తెగ్గగద్దియమీఁదఁ జేగోలగనున | (నొద్దిక నిలిపి భక్త్యుత్సాహ మెనఁగ)
నరయ నీతఁడు చెప్పినటువలె జేసె | వరుసతో నీతని వారల నరసి

రక్షించితివి మహారాజసంబాప్తు. | అక్షయంబై నట్టి యాగంబు లెలమిఁ
జేయించితివి మహాశ్రీ విలిసిల్ల. | ఏ యెడఁ జూచిన నిండుకంతైనఁ
గలక యీశనియందుఁ గానంగరాదు ; | ఎలమిలో నడవికి నీతని ననువు ;
(వనివడి తపమొనర్చగ బుద్ధివొడమె.)” | ననవుడు ధర్మజుఁ డట్లకాకనియె.

తదనంతరంబున ధర్మనంగనుఁడు | వదలక ధృతరాష్ట్రవనుధీశుకనియె :

“విసవయ్య యొక్కటివేడెద మిచ్చు | ఘనముగా నామాట గాదనవలదు.
కృతమతితో నారగించిన వెనుక | నతులితంబుగ మీకునట నెద్దిలోఁచె
నది సేయుదురుగాక ” యనిన భూవిభుఁడు | వదమలాభ్యంతర సదసంబునకును
గాంధారిలోఁ గూడఁ గదలి వే పోయి | బంధురంబుగ నన్న పానాదులెల్ల
విదితంబుగాఁ దీర్చి, విదురసంజయులు | అదనుగా నంతఁ గృతాహారులైరి.
తదనంతరంబునఁ దగ సంధన్వవతి | విదుర సంజయులును వెన యుయుత్సండు
వరున ధర్మజ భీమ వాసవి యమలు | విరివిగాఁ దను బరివేష్టించి కొలువఁ
గ్రమముతో నుండి యే కాంతంబునకును | యమసూరిఁ గొనిపోయి యర్థి నిల్లనియె ;

ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మజునకు రాజనీతివిశేషంబులఁ దెలుపుట

“పాలుపొంద రాజ్యంబు పూజ్యంబుగాఁగఁ | గలితాత్మ, నడవుట కడుదుష్కరంబు.
 కావునఁ జెప్పిదఁ గడఁక దీపించి | నీవు తప్పక వినువుప సార్థభామ !
 పృథివి విద్యలయందుఁ పెద్దలైనట్టి | బుధుల నుపాసించు; పోషితార్థములఁ
 బ్రీతులుగాఁ జేయు; పెంపుతో వారు | నీకులు చెప్పిన నెఱయంగ వినుము.
 నరనాథ, యా ప్రజనంబులభంగు | లరయంగ నేర్పరులగువారిఁ బనుపు;
 పురరక్షణము దృఢంబుగాఁ జేయుమెప్పుడు; | వరునతో నమ్మిన వారిని నిద్ర
 మొదలగు వేళ నిమ్ములఁ గావఁబనుపు. | పదవడి నీమీఁదఁ బడుంబు గలుగు
 నా ప్రవృద్ధులఁ బెట్టు మంతఃపురమున. | గుప్తంబుగా మంత్రికుంజరుల నీవు
 నకలకార్యములు విచారముల నేయు; | ప్రకటించి యేకాంతభాషివి గమ్ము.
 వ్యవహారముల శుచులై నట్టి బుధులఁ | దవలి తోడుగఁ గొను దండించునెడల.
 ధరణిలో వారల తప్పుల కొలఁడు | లరసి దండించుమో యవనీశచంద్ర !
 ఇలలోన నెంతయు ‘ నద్దీన ననినఁ | గలవడి గొందిని గట్టింపు’ మనకు.
 ఆయంబు వ్రయమును ననుదినంబు | పాదుక వినుము వైభవవృత్తి పెలయ.
 ఎలమి దీపింప నీయివ్వదైవంబు | వలెఁ జూడు బ్రహ్మను వసుమతిమీఁద.
 అతిధులఁ బెద్దల నార్యుల మునుల | క్షీతివులు మెచ్చఁ బూజించు మేప్రాద్దు.
 ధర్మంబు మదిలోనఁ దలఁపుచు నుండు; | నిర్మలకీర్తులు నెగిరింపు ముర్తి.
 మాఁపటి వేళల మఱి వీరభటుల | కేపుమెఁ గొలువిమ్ము హిమధామవంశ !
 ఘనముగా రాజ్య విభూతంబు నేయు | జనముల నెఱిగినఁ జంపించు పట్టి.
 గారవంబున మేలు గావించినట్టి | వారిని మన్నించు; పడి గలయట్టి
 వారిని గొలుపులో వర్ణించుండు; | వారక రాత్రుల వనితలఁ బొందు;
 మొదల భక్తి సేవ హములు గలయట్టి | విదిత విక్రము హైన్యవిధునిగాఁ జేయు.
 తరమిడి యాత్మ రంధ్రము లించునైన | నొరులకు నెఱుంగరాకుండంగఁ జేయు.
 అన్యరంధ్రంబుల నారసి కనుము; | అన్యాయ మెన్నఁడు నవనిఁ జేయకుము.
 చేరువ నృపులతోఁ జెలఁగి వైరంబు | వీరీతిఁ గలుగునో యేమరకుండు.
 వారి యాపలనున్నవారు నీ మిత్రు | లారూఢ విష్ణుర్ని నాదురంతయును.
 తన కన్న బలునితోఁ దగ నంధిసేయు | పనిపడి దైవత బలము మనుష్య
 బలము కొంచెంచైన పార్థివుతోడఁ | జెలఁగి వైరంబు నేయంగవలయు.

బలమును దైవత బలమును గలుగు | నిలఁగితో వైర మెన్నఁడు వలకు.
 వరులను గలిచి నిర్భయముగా సాధు | సరవతులను గాచి నయవృత్తి మెలఁగు ;
 వలనొప్పఁ గృపపెంపు వదలక ప్రజల | దలిదండులును బోలెఁ దగ రక్షనేయు ;
 ధర్మమాంగులను ధరణిఁ జాలింపు ; | నిర్మలమతి రాజసీతి యేముటకు ;
 అనువాప్తఁ జేయు నిత్యము వృదసేవ.” | అనవుడు ధర్మజుఁ డంబికా తనయుఁ
 గనుగొని (యిట్లనుఁ : “గరుణావిధేయ, | ధరణిఁజై) నావగాతనయుండు లేడు ;
 పరికింపఁ గలశసంభవుఁడును లేడు ; | హరి(యును దనపురి కరిగె ; వత్సలత
 నెఱపి హితంబును నీవు దక్కంగ) | జేరి యెంతేనియుఁ జెప్పిడి వారు
 లేరవ్యయను గడు లెస్సగా నాకు. | కూఁరిమి దైవాఱ గురువర్య, నీవు
 చేరి పంచిన విధిఁ జేయుచుండెదను.” | ... ..
 అనవుడు నాతఁడు హర్షంబు నొంది | “తనువున శ్రమమొందె ధర్మజ, పామ్ము”
 అనివల్కి వేర్వేర వందఱ ననిచి, | చనియె నభ్యంతర నదనంబునకును.
 వదవడి యంత భూవల్లభుఁ జేరి | ముదముతో “నడవికిఁ బోయెదొ ! లేదొ !
 యెనయంగ నాలస్య మేల చేసెదవు ?” | అనిన గాంధారితో) నాంబికేయుండు
 “జనకు ననుజ్ఞయు సరవితో ధర్మ. | తనయుని ప్రీతి యెంతయుఁ బొందినాడ.
 ఉడుకక బాంధవ) యుతముగా నిపుడు | తడయంగ నేటికి తరలాయతాక్షి !
 కల్ల జూదంబాడి కపటాత్ములైన | (బల్లిదుర్ నీదగుపట్టులు పాప-
 భాజనులైరి ; తపంబున వారి | నోజితో నుగతుల నొందఁ జేసెదను.)
 కొన్ని పుణ్యక్రియల్ కోరి యొనర్చి | సన్నతిఁ జూరుల సమ్మతి వడసి,
 పోవంగ వలయుఁ (దపోవనంబునకు. | వావో మనమంత వనజాయతాక్షి !”
 యనుచు భూపాలుఁ డా) యతివ నూరాన్చి | పనిపడి యమితనూధవుని రావించి
 పౌర జనంబుల బంధు వర్గముల | వారక (రప్పింపవలెన్న నతఁడు
 బంధు మిత్రులఁ బురప్రజల రావింప | సంధభూతి వారి కంత) నిట్లనియె :

శ్రుతరాష్ట్రుండు వనవాసమునకుఁ బురజనుల యనుజ్ఞ వడయుట

“పౌర జనమాలార, బాంధవులార, | కారుణ్యవగులార, ఘనపుణ్యులార,
 నెగడంగ మీర లనేక కాలంబు | తగు మిత్రులగుచును ధరఁ బరగితిరి.
 వరఁగ వృద్ధునకుఁ దపశ్చరణంబు | కరమొప్ప నర్హంబుగావున మీర

లరసి యనుజ్ఞ యిం”డని వల్కుటయును । దొరఁగొని వాళలు దుఃఖంబు నొంది
చంద్రవంశాధీశ, సత్యస్వరూప, । సాంద్రకీర్తి విహార, శత్రుసంహార,
నినుబాసి నిముసంబు నిలువంగలేము ; । వెనుకొని యేము నీవెంట వచ్చెదము.”
అనవుడు వారల సతికృపాదృష్టిఁ । గనుఁగొని యంధభూతాంతఃడిట్లనియె :
“మీరు చింతలనేల మేదినిఁదొల్లి । యారూఢిఁ బ్రజ ముదమందుచునుండఁ
బాలించె శంతనుపార్థివేశ్వరుడు ; । ఓలి విచిత్రవీర్యుండును నేలె ;
వదవడి పాండునృపాలుండు నేలె ; । అడనుగా ధర్మాత్ముడైన ధర్మజుని
మొఱయు చరిత్రంబు మీరలందఱును । ఎఱిగి యుండుదు రింక నిది వింతగాదు.
తోలుత దంభంబున దుర్యోధనుండు । కులమెల్ల వసుఁ జేసిని త్రుంచివైచె.
(అవి యెల్ల మీ మనంబందుఁ దలంప । కవితమతి మాకు ననుమతి యిండు.”
అనివల్కి పాండవేయాగ్రణిఁ జూపి । “యెసయంగ వినుఁడితఁ డేమియు నెఱుంగఁ ;
డనయంబు బుద్ధి మీరందఱుఁ జెప్పి । గొనఁగొన్న ప్రీతితోఁ గూడుకరండు.”
అన విని యుత్తరీయంబులు వదన । వినిహితంబులు చేసి వెస నేడ్చిరంత.
అరీరి దుఃఖించి యా పౌరులెల్ల । నారయ శాకల్యుఁడను విప్రవరస
కెఱిగించి “రాజుతో నీక్రమంబునను । ఎఱిగింపు” మనవుడు నృపుఁడేరఁబోయి

శాకల్యుఁడు ధృతరాష్ట్రునితోఁ బౌరజనసమ్మతి నెఱిగించుట

“ధరతవంశాధీశ, పౌరులెంతయును । ఉరువడి మీతోడ నొగిఁ జెప్పుమనెన
పరిభాషణంబు లేర్పడ వినవయ్య ! । వరబుద్ధితోడ మీవంశంబునందు
రమణఁ బుట్టినయట్టి రాజులలోనఁ । గ్రమమొప్ప నొప్పుని గానమెన్నడును,
దయతోడఁ గన్నట్టి తనయులరీతి । జయమున రక్షించి సంఘోషమిచ్చి
మెలిపిరి రిన్నాళ్లు మేదిని లోన. । చెలువొప్ప రారాజు చేసినకీడు
మఱి యొకటియు లేదు మమ్ముమన్నించె. । అఱలేక తొల్లింటి యవనీకు లట్ల
ధరణిఁ బాలించి సంతసముఁ బొందించె. । సరవి దుత భీష్ముఁడైంధవ ద్రోణ
వనజావ్రతనయాది వరశౌర్యనిధులు । పెనుపొండఁ దమ విధిప్రేరణఁబునను
బోరిరి దివిజు లదృఢతమంది చూడ. । వారలవలన భూవర, సంక్షయంబు
వాటిలై ; నాకురువతిచేత నట్లు । పోటు వాటిలైనే ? భూపాలచంద్ర !
చిరమతిఁ దాము చేసికయట్టివెల్లఁ । బరఁగఁగ ననుభవించక పోవవశమె !

అదిగాన శౌర్యవిఖ్యాతి దీపింపఁ | గదనంబులొనఁ దక్కక పోరి నీడు
తనయులు నృపులు సత్యుంక సౌఖ్యముల | ఘనపుణ్యపాత్రులు గాంచిన యట్టి
నాకవదంబు నున్నతవృత్తిఁ బడసి | చేసొని యున్నార సద్ధమింపలుకు ;
విదితంబుగాఁ బొంద వేయు లుత్తములు ; | మదవిలోభిత్వముల్ మందునకైన
వారియందున లేవు సనుభాతలేశ ! | నేరుపుతోడ మన్నింపంగఁ గలరు.
కర మొప్పు మదిలోని కలఁకపోవడిచి | యిరవుగా వర్తింపు ; మిపుడు కానలకుఁ
బోవంగవలె నన్నఁ బొందుగాఁ జూచు | వానిరి.” నని పల్క వసుధేశ్వరుండు.
శ్రీతుండై వారలఁ జేర్చేర ననిచి | నాతియుఁ దానును సగరికిఁ బోయి
యరయ మజ్జన భోజనాది కృత్యముల | గరిమతో నడపి, తక్కక మఱునాఁడు
విదురుని రావించి “వినయ్య, విమర, | కదనరంగంబున ఖండింపఁబడిన
వారికిఁ బుణ్యముల్ ఎరుసతోఁ గలుగఁ | జేరి శ్రాద్ధంబులు చేయంగఁ దలఁచి
గొనకొన్న ప్రీతితోఁ గొన్నిదినములు | మనమారఁ బయంబు మానితి ; నీవు
నలవడ నిట్టి వృత్తాంత మంతయును | సొలవక ధర్మరాజున కెఱిగింపు”
అనవుడు విదురుఁ డాయచునూతిఁ గాంచి | ఘనతర సంతోష కలితుండై పలికె :
“వినవయ్య ధర్మజ, విశదంబు గాఁగ | గొనకొని మీతండ్రి కురుకుమారులకు
మఱియు శాంతనవాచి మనుజేశులకును | దఱలక నిఖిల బాంధవవర్మలకును
వృద్ధక్రమంబున హృదయ సంతుద్ధి | శ్రాద్ధముల్ చేయు విచారముల్ తోఁచి
మనఁగ గార్తికపౌర్ణమాసియుఁ దాఁక | ననదృశ మతితోన నదిగాన నీకు
నిట్టి వృత్తాంతంబు నెఱిగింపుమనియె | నెట్టనలలుగ.” నన్న నృపుఁ డియ్యకొనియె ;
ఎలమితో నర్జునుఁ డిది యర్హ మనియె. | చెలఁగి భీముండు గరుర్చిన మోముతోడ
వలదక విదురుని వదనంబుచూచి | పెదవులు నదరంగ బెడిదంపుమాట
లాడఁ బూనిన, నురేంద్రాత్మనంభవుడు | “అడంగఁ దగవుగా దకట ! భూవిభుండు
ఘనముగా భీష్మ ముఖ్యజ్ఞాతులకును | మనమార శ్రాద్ధకర్మం బాచరింపఁ
దలచి యర్థించినఁ దగినయర్థంబు | వెలమి దీపింపగా నీయకయున్న
ధర్మంబు గీర్తి విధ్వంసంబులగును ; | పేర్చి దీపింప నా పృథ్వీతలేశు
వే విధంబులఁ దన్ని వెడలించవలయు | వానిరి నిల్లాడవల.” దన్నమాట
విని ధర్మతనయుండు విజయునిఁ బొగడె. | అనిల తనూజుండు నర్జునుతోడ
“అనఘాత్మ, మును చేసినట్టివే చాలు. | వనివడి భీష్మాది బంధులకెల్ల

వగవక శ్రాద్ధముల్ వలసిన మనము । తగమె నేయుగ ? నీతఁడు దుష్టుఁడే !
 మఱవంగ వచ్చునే మనల నీతఁడు । వఱచిన బన్నముల్ ? బాష్ణికరాజు
 సోమదత్తాదు లేక్షోణికః * జనిరి । తామరసామ్రని తనయున శ్రద్ధి
 చేయుంగవలసినఁ జేసెడిఁగుంతి । పాయక పాంచాలిఁ బఱచినపాట్లు
 అడవికి ధర్మజుఁ డరిగినవిధము । నడలి నాఁడెటుపోయె నటఁ దండ్రియైన.
 విదురుఁ డెఱుంగఁడే వెయ్యొడనేల ? । మది వారి.” ననిన ధర్మజుఁ డదలించి
 మాతండ్రి పుణ్యకర్మములు బంధులకుఁ । బ్రీతిఁ జేసెదనని పెంపు నైకొనియె.
 నాయుంటి ధనమును నరుని ధనంబు । నాయెడఁ గొని నేయుమనుము నీవర్ధి.
 వలను మీఱఁగ వనవాన వ్రయాస । ముల మరుత్తనయుండు మొగి బల్కినట్టి
 పలుకులఁ గోపంబు పట్టకు మనుము. । అలకడ నితఁ డేమియనిన నేమగును ?
 పరమదేవత మాకుఁ బార్థివేశ్వరుఁడు ; । ధరణిదేవతలకుఁ దగినట్టి యూర్భు
 నెనసిన భక్తితో నిమ్మను పొమ్ము” । అనవుండు విదురుండు నట్లకాకనుచుఁ
 జని యవ్వధంబెల్ల జనినాథునకును । వినిపింప నెంతయు విని ప్రీతిఁబొంది
 మనుజునాథుఁడు పార్థమాసిని నకల । ఘనుల భూదేవులఁ గడఁక రప్పించి
 యత్తఱి ధర్మజుఁ డధిక ధనంబు । పుత్రైర శంతనుపుత్రుకు సోమ
 దత్తునకును దన తనయ వయ్యలకు । వృత్తిమీఱఁగ శ్రాద్ధవిధి మొనరించి
 సకల భూషణములు సకలాంబరములు । సకల రత్నంబులు సకలధేనువులు
 దగిన గ్రామంబులు ధవళాశ్వములును । జగతిదేవతలకు సంప్రీతి నిచ్చి
 కదలక యంతట గాంధారిరాజు । మొదలైనవారి కిమ్ముల శ్రాద్ధవిధులు
 నొనరించె నపుడు విధ్యుక్తమార్గమున. । అనునొప్ప ధృతరాష్ట్రుఁ డారీతిఁ జేసి

ధృతరాష్ట్రుఁడు గాంధారీసహితుడై వనమునకుఁ బోవుట

ప్రేమఁ బాడ్యమినాఁడు ఋత్విజుల్ దాను । నామెయి నిష్ఠియు నప్పుడు చేసి
 పాండవేయులను సద్బంధు మిత్రులను । ఒండొండ రావించి యుత్సాహాల
 గాంధారియును దాను ఘనవల్కలములు । సంధించి ధరియించి నరసరీతులను
 దొరఁగొని సద్గంధ ధూప దీపములఁ । బరిమళ మిళిత సత్ప్రసవమంజరల
 నక్షతంబులను గృహంబుఁ బూజించి । యక్షీణగతి సామ్ములవి విసర్జించి

* ‘అ సమయమున’ అనట ఆధ్యాహార్యము.

యొనరంగ నగ్నుల నువకరణముల । ననువొంద ధరియించి యాజకుల్ నడవఁ,
గుంతియు మొదలైన కువలయనేత్ర । లంతంత నంతాపమందుచుఁ జనఁగ,
నతులవేగంబున సంధభూవిభుఁడు । యతివేషధారియై యడవిఁ జనియె.
అప్పుడు ధర్మజుఁ డాకురుభర్తఁ । దప్పక చూచి గడ్గడకంఠుఁడగుచు
“హా కారవేశ్వర! హా సార్వభౌమ! । హా కరుణాకార! హా మేరుధీర!
హా మహిమోజ్జ్వల! యరిగెదె!” యనుచు । భూమిపైఁ బడి యేడ్చి భూలోకనాథ!
సరుఁడంతలోన భూనాయకు నెత్తి । తోరఁగు కన్నీరును దుడిచె నంతయును.
తడయక కుంతి గాంధారి హస్తంబు । పుడమి నిజస్కంధమున నిడి యేడ్చి.
వరగఁ బొంచాలి నుభద్రాదులైన । తరుణులు నేడ్చిరి ధరణీతలైః!
ఎనయ నా దురవస్థ యేమిచెప్పిడిది? తనరు జూడమునాఁడు ధర్మాత్మజుడు
లేరితి నేగిన నెనఁగె శోకంబు । అరీతిఁజూడ్కి నరి ఘోరమయ్యె.
తలకొని పట్టణద్వారంబు వెడలి । నిలువక పౌరుల నిలువంగఁ బనిచి
చనుచుండ విదురుండు జననాథుతోడ । వనవాసమునఁ గూడివర్తింప నడచె;
మినుము నుజయుఁడు సవ్వధమువాడయ్యె । ఒనరఁ గృపాచార్యుఁడొగి యుయుత్సంధు
నామాటలాడిన, నాంబికేయుండు । ఆమాట గాదని యమనూతిఁ జూపి
కృతమతితో సవ్వరించి కోడండ్రఁ । జతురుండై మరలించి చనుచుండ, ధర్మ
తనయుఁ డాకుంటిని దప్పకచూచి । “వినవమ్మ మాయయ్య వివినభూములకుఁ

ధర్మజుఁడు కుంతిని వనమునకుఁ బోవలదని ప్రార్థించుట

దపము చేసెదనని తప్పక వాడె । యిపుడె బోయెడుఁ గడు నేపుదీపించి.
ఏనుసు బోయెద నీతనిఁ గొలిచి । మానుగా నీవేగు మఱి పురంబునకు.
వాయుతనూజుండు వాసవికవలు । పాయక సేవింప భాగ్యభోగముల
విలసిల్లు.” మనిన సవ్వధువంశతిలకు । ... ..
ధర్మమె రూపుగాఁ దనరినయట్టి । ధర్మరాజును జూచి తగఁ గుంతివలికె :
“వినవయ్యధర్మజ, వివరంబుగాఁగ । నెనసిన ప్రీతితో నే వచ్చుటకును
అనుమతి నేయఁ డీ యవనివల్లభుఁడు । అనఘాశ్మ, యదిగాన నాపని విడుపు.
గాంధారి మాయత్త కడఁక దీపింప; । సంధభూనాయకుఁ డర్చిలిమామ; ;
తగ వీరిఁ గొలిచి యే దండకాటవుల । నెగడి వర్తించెద నిజతపోనియతి.”

అనిన ధర్మతనూజాఁ డంబ నీక్షించి । “తనయు లేవును గల్గఁదగునమ్ము నీకు !
 నిది యేమి తలఁచితి! వీవేళ నాడు । హృదయంబు మిక్కిలి నెరియుచున్నదియు.
 చెలిమితోఁ గోడఁగ్రు నేవలునేముఁ । దలకొన్న భక్తితో దానధర్మముఁ
 గర మొప్పుగాఁ బుణ్యకథలను బ్రాద్దు । జరుపుచు మమ్ము నిచ్చలు సరయుచును
 బాగఁడొందు.” మనిన నావుత్రునిఁజూచి । తగవొప్పుగాఁగుంతి తద్దయుఁ బలికె :
 “ధర్మతనూజాత, తవనవ్రతావ, ధర్మస్వరూప, యెంతయు వినుచునఘ !
 చిత్తంబు మిక్కిలి క్షీణింపఁ గొలువ । హృతియున్నది నాకు సతిభక్తితోడ ;
 వదలక యదిగాక వార్ధక్యమయ్యె ; । విదితంబుగాఁ దపోవృత్తి నైకొందు ;
 నీవేమి యనకము ; నెఱి సహదేవు । భావించి మన్నింపు ప్రతి దినవమును.
 దినకరనుతునకు దివ్యలోకంబు । ఘనతరవిస్ఫూర్తిఁ గలుగునట్లుగను
 మనలక దానధర్మములను జేయు. । అనముదింపక కర్ణ నాహవశూరు
 నెనసి డంభంబున నేన చంపితిని. । పనివడి యట్టి పాపము లొలంగుటకుఁ
 గొన్ని పుణ్యంబులు గొనకొని నేయు. । మన్నింపు మాతని మకుటల నర్థి.”
 ననిచెప్పి “మరలుము యమతనూజాత ! । మనమున నీ కనుమానంబు వలచు.”
 అని యని తలవాంచి యాతని మొగము । గనుఁగొన శెంతయుఁ గడలుట చూచి
 యట వాయుతనయుండు సంబలిల్లనియె : । “ఇటు చనఁ దగునమ్ము ! యింటిలోవలను
 సకలదానంబులు సకలధర్మములు । సకలపుణ్యంబులు సరవితోఁజేసి
 యుండవే ! యమదల నూరార్చి యివుడు. । నిడుమఃఖమునఁ గన్నీరొల్కఁ ధాత్రిఁ
 బొరలుచు నున్నారు పొందుగా వీరి । నిరవొప్ప నూరార్చు మిప్పుడు ప్రీతి.”
 అనునంత ద్రావని యా సుభద్రయును । ఘనతర శోకాంధకారలై యున్న,
 నొనరంగఁ జెగనాడకున్నబోరనుచు । వనజాక్షి యిట్లుచు వారు వినంగ :
 “ద్యూతంబునందును దూలపోవుటయు, । నేలేతంగులనైన నిడుమలఁ బడుట,
 యేను సహింపక యెల్లభూజనులు । మానుగా నవ్వ నమ్మహిఁ గౌరవులను
 గలసివర్తింపుచుఁ గడవట నిట్లు । తలకొని వీరల దైన్యంబుచూడ
 వలసె ; నావేళ నీవరతేజమెల్ల । నెలకొని నీతైన నెఱి బాండుకులము
 పనివడి చెప్పఁ జూపఁగ లేకపోదె ! । యని యిట్లు పల్కితి ; ననిలనూనుండు
 నత్తిపెట్టెను దాని నేమనఁ గలదు । తత్తరంబున.” నన్న ధర్మనందనుడు
 ననితనూజాండు నటసిగ్గుపెడిరి. । మునుకొని కుంతి భీమునిదిత్త మింక

నెట్టగునోయని యెలమితో వాని । నెట్టన చూచి మన్నించి యిట్లనియె :
 “ వసనతనూజాత, భాగ్యవ్రతాప ! । వివరించి వినుము నవ్వితినేను ; మదినిఁ
 గలఁక లేతములేదు; ఘనవైభవమున । వెలసిదానంబులు వివిధపుణ్యములుఁ
 జేసితి ; యాగముల్ నేయుఁ జూచితిని. । ఈనమయంబున నేవసంబునకుఁ
 బోవుట యుక్తంబు; భూతలేళునకు । వావిరి నాతనివనితకు నేవ
 నేయుచు నెంతయుఁ జిత్తంబులోఁగ । బాఱక శ్రీహరిఁ బదిలంబుచేసి
 రమణ విధ్యుక్తచూర్ణమునఁ దవంబు । క్రమమునఁ గావించుఁ గడఁక దీపించి.”
 అనియిట్లు వలుకంగ నమ్మాటలెల్ల । విని యాంబికేయుండు విదుర సంజయులఁ
 బుత్తేర, వారలు పొదుపుగాఁగుంతి । నత్తటిఁ గనుఁగొని యర్థి నిట్లనిరి :
 “విసవమ్మ యోకుంతి, వివరంబుగాఁగ । మనుజనాథుడిదే మమ్ములుత్తెంచె.
 నీవు రావలవదు నెమ్మిమై నివుడు ; । వావిరిఁ దనయులవద్దనే యుండు.”
 అని యొడఁబఱచిన నమ్మాటలెల్ల । వినక యెంతయుఁ దపోవృత్తికై మనసు
 వదిలంబుగాఁ జేసి భావనన్పూర్తి । విదితమై పుత్రుల వెసనిల్పుడనుచు
 మరలుచో, బోవక మఱిపాండునుతులు । ధరణీశ్వరునకు గాంధారిఁ గుంతి
 కిని భక్తితోఁ బ్రదక్షిణమొసరించి । ఘనముగా నెంతయుఁ గరములు మొగిచి
 తనరు కన్నుల సక్రమధార లొల్పంగ । వనితలు నారును వారణపురికిఁ
 దిరముగాఁ బోవుచుఁ దిరిగి చూచుచును, । అరిగిరో జనమేజయాపవినాథ !
 అటఁ గురుభూపాలుఁ డతివలుఁ దాను । దటుకున విదుర నూతజాలు ఋత్విజులు.
 గరమరుదేన గంగాతీరమునకు । నరయంగఁ బోయి యోగ్యవ్రదేశమున
 విడిసి యస్పలునన్న వేదవేత్తలకు । నడరిన వేడుక నర్చన లిచ్చి,
 చెలఁగి హోమము నమంచితగతిఁ జేసి, । వెలయంగ భోజనవిధి యొసరించి,
 విసయంబు తోడుత విదుర సంజయులు । (గొనఁగొని దర్శనఁ గూర్చినయట్టి)
 యా శయ్యచేరువ నంత నింతటను । వాసిగా వసియించి వడి వేగుటయును
 నరవిమై మఱునాడు జనపతి యుచిత । కరణముల్ దీర్చి గంగానది చాటి
 పొనఁగఁ గురుక్షేత్రమున కర్చిబోయి । మనలక పుణ్యాశ్రమముచేరి యందు
 నెలఁగొన్నతరువుల నీడ నెంతయును । లలితమా నికతాతలంబున నుండె.

ధృతరాష్ట్రుడు శతయూవు నాశ్రమంబున వసించుట

సలిసంత శతయూవ నామధేయుండు । వలనైన శేకయ సంశవర్ధనుడు
తూలని ఘనతపోధుర్యుండు కీర్తి । శాలియునైన రాజ్వి వర్ధుండు
విని వచ్చి యా కురువిభునిఁ దోడ్కొనుచుఁ । జని నిజాశ్రమమున నదృక్తి నునిచి
వినుతించి యర్హుడి విధులొనరించి । జననాథ, వినవయ్య నత్యసంఘఁడవు ;
ఇనతేజఁడవు నీకు నెవ్వరు సవతు ? । ... ..
ఇచ్చోట వసియించి యేవు దీపించి । నచ్చర్మిత్రంబును సంయమిశ్వరులు
కొనియాడి నియతిమై ఘోరతపంబు । గొనకొని సేయుము కురుకులశ్రేష్ఠ !”
అనవుడు సంతసమంది యవ్విభుఁడు । జనసుతంబుగ నాకు సాలలు గట్టి
తరుణి కుంతియును గాంధారియుఁ దాను । వరతపోనియతిమై వర్తింపుచుండె.
విదుర సంజయులును విశదంబుగాఁగ । విదిత తపంబున విహరించిరంత.
నిరతిమై యాజకుల్ నిత్యకృత్యములు । వరుసఁ జేయుచు మునివర్గము పొగడ
విలసిల్లుచుండిరి విపులాధినాథ ! । పాలుపొందఁ దత్కాలమున నొక్కనాఁడు

నారదాది మహర్షులు ధృతరాష్ట్రుఁ జూడవచ్చుట

ఘనతరస్పూర్తి నాకారవభర్తఁ । గనుఁగొనుతలఁపున గార్గేయ రేభ
శౌండిల్య రోమశ శౌనక హరిత । కౌండిన్య నారద కణ్వ మౌద్గల్య
మైత్రేయ పులహ ధౌమ్య భరత కాశి । కాత్రి జైమిని రోమహర్షణమఖ్య
వివిధ ముసింద్రులు వెన నేఁగుచేర । నవిరళ భక్తితో నంబికానూతి
యెదురేగి పదముల కెఱిగి యర్హుడు । లదను దప్పక యిచ్చి హర్షంబు నొంది
“యేను ధన్యుడనైతి నిందఱు మీరు । పూని వచ్చుటఁ జేసి పుణ్యాత్ములార !”
అని యిట్లు పలికెడు నంబికాతనయుఁ । గని నారదుండు ప్రీతిఁ గరుణించి యనియె :
“తొల్లి సహస్రదిత్యుండను రాజు । బల్లిదుండై తన పట్టియై పరఁగు
శతదిత్యునందు రాజ్యంబిడి నియతిఁ । జతురుండై యీవసన్ధమున నిలిచి
వలనొప్పగా దుశ్చ్యవన సఖత్వంబు । నలలితంబుగఁగాంచె ; శైలాలయుండు
పురుకుత్సుఁడును దపంబున నింద్రపదవి । నరవిఠోఁ గనిరి ; రాజ్వి సత్తముల

నీయెడఁ బొడంగంటి నిచటఁ గాంచితిని । ఈ యెడ మలఁగిరి యిది పుణ్యభూమి.
అదిగాన నీకు నియ్యడ నుండఁగలిగె. । విదిత పుణ్యుండవు విభువంశతిలక !
ఆస్మపుటల్ల నీ వవ్యయవదవి । బూని వర్తింతువు పొలఁతితోఁ గూడి.
చెలఁగి భక్తిని నీకు శిశ్రీషచేసి । వెలసిన కుంతియు విభుఁ జేరఁబోవు.
పాండుభూపతి సుగపతి సమీపమున । నుండి నిన్నెతలంచు నుర్వీశతిలక !
ధర్మము మూర్తియై తనరినయట్టి । ధర్మతనూజుని తనువున విదురుఁ
డలరి ప్రవేశించు ; నాసంజయుండు । కలయంగ సురలోకగతిని వెలుంగు.”
అని యిట్లు నారదుఁడాడు వాక్యములు । విని ధృతరాష్ట్రుండు వేడుక పొందె.
శతయూపుఁడంత నాసంయమిఁ జూచి । వితత వాగ్దేవిని వెలయ నిట్లనియె :
“నారద మునినాథ, నా విన్నవంబు । చేరిక నాలించి చెలువుదీపించి
వినిపింపవలయు నీవిభుఁడు సద్దతికి । నెనయుఁ బోవఁగ నిశ్చయించితి విభుః.
సవరించి తద్విశేషము వినవలయు । వివరింపు.” మనుటయు వివరింపఁ దొడఁగె :
“వినవయ్య శతయూవ, విదితవ్రతాప, । ఘన తపోవైభవ, కారుణ్యనిలయ,
ఎనయంగ నేను మహేంద్రుని కడకుఁ । బనివడి పోయి సంభాషణసేయ
నాసభ నీ కౌరవాధీశు వార్త । వాసపుఁ డెఱిగించె ; వరతపం బితఁడు
చెలిమితో మూఁడొండ్లు చేసి యవ్వెనుక । వెలయు శరీరంబు విడిచి, విత్రేకుఁ
గలిసి వర్తించు నిక్కంబుగా ననుచు । వలనొప్పు బొందు భూవరునకుఁ జెప్పె.”
అనవిని ధృతరాష్ట్రుఁ డధిక సంతోష । మునఁ బొందె ; బోయిరి మునులు మోదించి.
అని యిట్లు జనమేజయ క్షితిశునకు । మునిచెప్పె నని చెప్ప మోదించి మునులు
అనఘాత్మ, తరువాతనైన వృత్తాంత । మనువొప్పుఁ జెప్పవే యని యడుగుటయు
గజరాజ సంరక్ష, కంజదళాక్ష, । అజగరాధిపతల్ప, యానందనిత్య,
ఆదినారాయణ, హరనుత చరిత, । వేదగోచర, యాశ, విశ్వప్రమాద,
ఘనమాని హృద్గేహ కలితనందోహ । విమతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ !
భక్తవత్సల, జగత్పావనమూర్తి, । ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెద నీకు.
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్మతనూజ । సుగుణాధ్య పోమన సుకపిండవర్మ
రచితమైనట్టి యాశ్రమవాసమందు । నుచితమై యాశ్వాస మొక్కటియయ్యె.

ద్వి తీ యా శ్వా స ము

శ్రీ ధారుణీశ, పూరితకృపావేశ, | సాధిత దానవనంఘ, ముకుంద,
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు | ఘనతపో భారతకథ చెప్పదొడఁగ :
అరీతి ధృతరాష్ట్రుఁ డతులితస్ఫూర్తి | ధీరుడై భాగీరథీతీర భూమి
శతయాపు నాశ్రమస్థలమున నిలిచి | యతుల తపోవృత్తి నతిశయిల్లంగ
దండి మీఱఁగ నంతఁ దత్కాలమునను | బొందునూనులు తల్లిఁ బలుమాఱు దలచి
యంధభూనాథుని నానూతపుత్రు | గాంధారి విడుకునిఁ గర మిప్పఁ దలచి
చింతించి చింతించి “చల్లెబో యకట ! | కుంతి యేరీతిన గుందుచున్నదియో !
‘కన్నులఁ గానని కవతి’ భూవిభుఁడు | ఎన్నార్లు దుఃఖంబు నీదంగఁ గలఁడో !
గాంధారి శర్వలక్షణ కోమలాంగి | సంధించి యేరీతి నంచరించెడినా !
విదుర సంజయులును వెనఁ గూరదినఁచు | బడవడి యెల్లు తపంబు చేసెదరా !
ధరణిపై నకట బొంధపులను జంపి | యురవడి నొంటిమై నుండంగవలసె.”

పాండవులు బంధునహితముగా ధృతరాష్ట్రునిఁ జూడఁబోవుట

అని యిట్లు పాండవు లందంద వగచి | పనివడి యంధభూపతిఁ జూడఁగోరి
పడవాళ్ళఁ బిలికించి “జండ్ల నేకములు | తడయక నేయుఁడు ; దగు భక్ష్యభోజ్య
ములు గొనిరాఁగఁ బంపుఁడు ; మంత్రివరుల | బలముగాఁ జతురంగబలములఁ దెండు.
చెచ్చెర రాజుఁ జూచెదమను వేడ్క | వచ్చెడువారల వరునతో నరయుఁ ;
డెల్లివయనమని యెలమిఁ జాటింపుఁ | డెల్లవారలు విస నింపుతో.” ననిన,
అఱలేక వారలు నట్లకావించ, | మఱునాఁడు ప్రేమ ధర్మజుఁడు యుయుత్స
నాకృపాచార్యుని హస్తినాపురికిఁ | జేగొని రక్షగాఁ జేసి యెంతయును
బనివడి ద్రావడి ప్రముఖ భామినులు | తనవెంట రాఁగ రథంబెక్కి కవలి
వివిధ వాహనములు వేడుకనెక్కి | ప్రవిమల స్ఫూర్తితోఁ బారు లేతేరఁ
గృతకృత్యుఁ డేగి భాగీరథి చాటి | క్షీతి నాయకుఁడు కురుక్షేత్రంబు కరిగి
శతయాపు నాశ్రమస్థలము చేరువను | ధృతరాష్ట్రుఁ డుండుట తెలియంగ నెఱిగి

తన నహోదరులును దాను ధర్మజుడు | కనకరథంబులు గ్రక్కున దిగి
యతని గనుంగొని యధిక శోకమున | నాతతథక్తి సాష్టాంగప్రణామ
మొనరించి యాతడు నొగి గాగిలింది | ఘనముగా మన్నింప, గాంధారరాజ
తనయకుఁ గుంతితయుఁ బ్రణమిల్లి | గొనకొని యున్నంతఁ, గునుమ కోమలులు
ద్రావదీ ప్రముఖులు తద్దయుధక్తి | ప్రావుగా సంతటఁ బ్రణతులొనర్చి
యమునానదీన్నాన మర్థిమైఁ జేసి | క్రమమునఁ దద్దాగ్రి కలశముల్ దెచ్చు
గాంధారి కుంతుల కలశముల్ పుచ్చి | యధరాజుకు మ్రొక్కి; రాసమయమున
నొప్పుగాఁ బొండవేములఁ జూడఁగోరి | తప్పక వచ్చిన తాపసాత్తముల
కతి వినయంబున నంజలి చేసి | వితతమై యర్హ్యాదివిధులఁ బూజించి
యున్నంతలో, నంజయునిఁజూచి మునులు | చెన్నుగా మాకును జెప్పవే వీరి ?
ననవుడు నంజయుఁ డనియె వారలకు : | “కినుఁగొనుఁ డదె మీరు కనకంపుచాయ

నంజయుఁడు పొండవులను మునులకుఁ జేర్చెరఁజూపి చెప్పట

గలిగి దీర్ఘములైన కన్నులతోడఁ | బలుచని మేనున బాగైనవాఁడు
రాజసూయ మహాధర్మము చేసినట్టి | రాజధర్మమునకుఁ బ్రాప్తైన వాఁడు
ప్రతి దివనంబును భవ్యులైనట్టి | యతులొకలక్ష బ్రాహ్మణులొకలక్ష
భూరి కాంచనపాత్రముల రుచుల్ పుట్ట | నారగింపఁగఁ బెట్టినట్టి పుణ్యుండు
తరణితేజుఁడు చాల దయగల్గువాఁడు | అరుదుగా గనుఁగొనుఁడతఁడు ధర్మజుడు.
నయమొప్ప నెఱ్ఱడనంబున మించి | భయదహా నాజానుబాహులవాఁడు,
కడఁకతో ఘనవృషస్కంధుండు మిగుల | వెడఁదయురంబున విలసిల్లువాఁడు
బక హిడింబాసురప్రముఖ దానవుల | నకలఁకవైఖరి నడచిన ఘనుడు
జేడుక ధర్మజు వెనుకనున్నాడు | ఎడవక వీక్షింపుఁడితఁడు భీముండు.
నల్లని మైచాయ నయమొప్పువాఁడు; | తెల్లగా మశ్చ్యయంత్రము నేసి నృపులఁ
దృఢముగా గలిచి వర్ధిల్లుశౌర్యమున | గణన మీఱినయట్టి కాలకేయాది
రాక్షసవీరుల రణములోఁ గూల్చి | యక్షయాస్త్రంబుల నమరినవాఁడు;
ఖండవం బాహులిగాఁ గృశానునకు | దండిమై నిచ్చి సుత్రాముని గలిచి
యీశాను మెప్పించి యేవుదీపించి | పాశుపతాస్త్రంబు పడసిన ఘనుడు,
కొరవబలముల ఖండించినతఁడు | వారక చూడుఁడు వాడెట్లునుండు.

సాంపుతోడుత రాజనూయంబునాడు | యౌమైపడ ... ..
 ... .. | ... బుల మహితాశ్వములను
 మేదిని లెక్కకు మిక్కిలిగాఁగ | నాదటఁ దెచ్చిన య ... ..
 ... .. | ... .. లుండు వాడు
 రీలమై లంకయేలిన విభీషణుని | చే లాలితంబుగఁ జెలఁగు ... ..
 ... .. | ... .. రె వాడు
 సీలోత్పలచ్ఛాయ నెగడిన తనువు | నోలె బద్ధములన నొప్పు నేత్రములు
 (నరయ మధ్యప్రాయ మభిరామమూర్తి | పటలెడునూయింతి పాంచాలుతనయ)
 వరఁగంగ నాయుంతి పార్శ్వంబునందు | గజగజ నయిపట్టి కట్టెఱ్ఱదనము
 గలిగిన (యంగంబుఁ గమలాననంబు | గలిగిన యాయుంతి కవ్వడిపత్తి)
 నగధరు చెలియ; లున్నది వారికెలన) | నెగువ నున్నట్టి యాయుంతు లులూచి
 చిత్రాంగదయు ననఁ జెలఁగు (నాయమలు | నుత్రామజుని సతుర; సారిదినావంక
 నిందీవరచ్ఛాయకెనయైన మేను | పొం) దన లేమ భీముని కులకాంత.
 చేరి యుత్పలకాంతిఁ జెల్లువైనయట్టి | యా (రామ నక్షలుని యంగన; నవ్య
 చారు చంపక దేహ సలితాకృతుఁ | దేకునాయను నహదే) పుని గృహిణి.
 చిరతరంబగుచున్న సిత భాతవస్త్ర | పరిధాన లైన యా (పడఁతుకలెల్ల
 ధృతరాష్ట్రు ణోడండ్రు; ధీరాభిమన్యు | నతివ యుత్తర యామె యని చె) ప్పచున్న
 యవనరంబున సంత నాంబికేయుండు | తవిలి ధర్మజుతోడఁ దగవొప్పఁబలికెః
 “కుశలమే కురునాథ, గురుపుణ్యయాధ! | విశదకీర్తి విహార, విమతసంహార!
 ఘనమైన మంత్రివర్గముఁ బారజనము | లనుసరింతురె నిన్ను ననుదినసంబు?
 పొసఁగఁ దమ్ములు సౌఖ్యమున నున్నవారె? | అసమున నిష్టభృత్యావభుర సఖులు
 బాంధవోత్తములెల్ల భాగ్యభోగముల | సంధిల్ల నుందురే జగతితలేక?
 అక్షయంబగు నగ్రహారంబు లందుఁ | బక్షమై యుండునే? పద్మానిపంశ!
 మందునకైన బ్రాహ్మణుని పేదటిక | మొందకుండఁగఁ జేయుదే దానకొటి?
 దేవతలకుఁ బితృదేవతలకును | ధీవర సుతముగాఁ దృప్తియొనర్తె?
 తల్లి దండ్రుల రీతి భానుఁ ప్రజల | నెల్ల రక్షింతువే? యేపు డీపించి.”
 అనవుడు ధర్మజుఁ డాంబికేయునకు | వినయంబు తోడుత వినిపింపఁ దొడఁగః
 “వినవయ్య ధృతరాష్ట్ర, విజ్ఞానచతుర, | వినుతింపఁ దగు భవ ద్వినుతోపదేశ

మున భవ దుక్తముల్ పొందుగా నడచు. | అనఘాత్మ, మీయొడ లతితపోమహిమ
గైకొని యుండునే కడఁక దీపించి? | చేకొని శుశ్రూష చేయునే కుంతి?
తలకొని మా పెదతల్లి గాంధారి | నలినాప్త నమతేజ, నడపునే తపము?
నూత తనూజుండు నురుచిరవ్రతము | చాతుర్యలీలల జరుపుచున్నాఁడ!
నరనుండు విదురుఁ డెచ్చటి కేగినాఁడో! | సారిదిమై నాతనిఁ జూడంగవలయు.”
నావుడు ధృతరాష్ట్ర నరపతియవుడు | భావించి యమతనూభవున కిట్లనియె:
“భూమీశ, యే దపంబున కోర్తు నవుడు; | శ్రీమించి శుశ్రూష చేయును గుంతి;
యొనరంగ గాంధారియును దపం బర్థి | ననఘచరిత్రయై యాచరియించు;
నంజయుండును దపస్సంపన్నుడగుచు | రంజిల్లి వర్తించు రాజవతంస!
ప్రాజ్ఞుండు ఘననీతిపరుండును మహిత | విజ్ఞానియును నైన విదురుఁ డెందైన
జరియించు మునిజనాశ్చర్యంబుగాఁగ. | అరయంగ జలయు లాహరంబుగాఁగ
హరి నాత్మనిలుపుచు సత్యంతమహిమ | బరమ భాగవతుఁడై భవ్యవిఖ్యాతి
వెలసి సంయములెల్ల వినుతింపుచుండ | నెలమి నొక్కొక వేళ నిచటికి వచ్చు.”
ననుసంతలోపల ననతిదూరమున | మనుజేశ, వనధూళిమలిసాంగు డగుచు
వెన దిగంబరుఁడైన విదురుని నర్థి | మసలక చూచి ధర్మతనూభవుండు
నిజభృత్య తతులను నిలునిలుడనుచు | విజయాప వర్గని వెనుక నొక్కరుడు
పోవుచు “విదుర, యోపుణ్యస్వరూప! | వావిరి నినుఁ గాన వచ్చితి” ననుచుఁ

విదురుండు యోగమార్గంబున ధర్మజనందుఁ గలియుట

బలికిన నొక విటపంబునఁజేరి | నిలిచిన, యమనూతి నెఱిఁ జేరఁబోయి
యామెడ నయనంబు లర్థమీలితము | లై యున్నఁ గనుఁగొని యాశ్చర్యమంది
“(వనివడి వచ్చితే పాండవాగ్రజుఁడ;) | కను విచ్చి చూడవే కరుణావిధేయ!
కనువిచ్చి చూడవే గాంధీర్యధుర్య! | అచుడు దప్పకచూచి యతి యోగబలము
గైకొని హరి నాత్మక గదలక నిలిపి | ప్రాకటవిన్మూర్తిఁ బ్రాణముల్ విడిచి
ధర్మస్వరూపమై దనరినయట్టి | ధర్మజు డేహమెంతయుఁ బ్రవేశించె,
అంతయుఁ గనుఁగొని యమతనూభవుడు | చింతించి యాశ్చర్యచిత్తుడై వగచి
యనల సంస్కారంబు నమ్మహాత్మునకు | ననయంబు చేసిననని తలంచినను
అకాశవాణి యిట్లనియె “నోరాజ! | చేకొని వినవయ్య సృష్టి యతిత్వ

గౌరవోజ్జ్వలుని యీకాయంబు పహ్ని | కారయనిచ్చుట యర్హంబుగాదు.”
 అనవుడు విడిచి యయ్యమతనూభవుడు | తన సహోదరులకుఁ దండ్రి కత్తెఱఁగు
 వినిపించుటయు, జాల విస్మయంబంది | గొనకొని యుండ నక్కురువృద్ధు నకల
 సంయమిండుల నఁపి సరసరీతులను | అయ్యమనూతితో నర్థి నిట్లనియె :
 “ఓ ధర్మనందన, యోపుణ్యునిలయ, | శ్రీధర, కరుణావిశేష, సర్వజ్ఞ,
 అనఘాత్మ, విను మాకు నాహరి మెద్ది | పనివడ నదియె యేర్పడ నాన్వదింపు.”
 అనవుడు నట్లకాకని ధర్మనుతుడు | వనమూల ఫలములు వడి నాన్వదించి
 దర్భశయ్యలమీఁదఁ దప్పకారాత్రి | నిర్భర నీతితో నిద్దుర వోయి
 మఱునాఁడు సంధ్యాది మహిత కృత్యములఁ | దెఱఁగొప్పనంతయుఁ దీర్చి వేవేగ
 భారుణీనాథుండు తమ్ములుఁ దాను | వారక ధృతరాష్ట్ర వసుధీశుకడకుఁ
 జనుడెంచి మఱి నమస్కార పూర్వముగ | వినుతిమై మది పల్లవింపఁగఁ జేసి
 ధాత్రీశు ననుమతిఁ దనరినయట్టి | వేత్రాసనంబున విమలుండై యుండె.
 అంతట శతయూవుఁ డాదిగామునులు | నంతోపచిత్తులై సరథనవృత్తి
 నరుడెంచి దర్భాననాసీనులైరి. | పరఁగంగ ద్రౌపదీప్రముఖ భామిములు
 తిరిగిరాఁ గూర్చున్న, ధృతరాష్ట్రుండంతఁ | గరమొప్ప నుచిత వాక్యంబులఁ బ్రొద్దు
 జరుపుచునుండి భాస్కరుండు మధ్యాహ్న | కరుండైన మునులను గ్రక్కున ననిపి
 యుటలేని భక్తితో నాహ్నిక వృత్తి | మఱియు నిర్వర్తించె మగువతో” ననిన
 జనమేజయుండును “నయమినాథ ! | వెనుకొని యప్పొండవేయు లీరీతి
 నలువొప్ప నెన్నిదినంబు లచ్చోట | నిలిచి రత్తెఱఁగెల్ల నెఱిఁజెప్ప.” మనిన
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు | వినిపింప దొడఁగె నావృత్తాంతమెల్ల :
 “వినవయ్య భూపాల ! వెనఁ బొందునుతులు | ఘనపరాక్రములు సద్గాంభీర్యనిధులు
 వడఁతులతోఁ గూడఁ బ్రజ్ఞ దీపించి | యడవికి నేగి యయ్యంబికాతనయుఁ
 గాంచిన దినమునఁ గరము సంక్రీతి | సందిత ఫలముల నాఁకలి దీర్చి
 ధరణిపైఁ బవళించి తగ మరువాడు | అరుదుగా ధృతరాష్ట్ర ననుమతివడసి
 యన్న పానాదులు సతివృదు శయ్య | లెన్నఁగాఁ గైకొని యారీతి నొక్క
 మానంబు వసియింప మఱియొక్కనాడు | భానుర న్ముర్తి నెప్పటియట్లు యుచిత
 సల్లావములఁ బ్రొద్దుజరుపుచు మిగుల | నల్లంబు లలర వారున్న యవ్వేశ
 సాత్యవతేయుండు చనుడేరఁ జూచి | యత్యంత భక్తితో నర్ఘ్యపాద్యాదు

హాసరింప నాతండు నుచితాననమున | ఘనముగాఁ గూర్చుండి కరుణించి పలికె :

“నడపెదనే నీవు నవ్యతపంబు ? | పుడమిఁ జచ్చినయట్టి పుత్రులఁ దలఁచి

శోకింపకుండుదే ! నురుచిరమైన | నీకుఁ బరిజ్ఞాన నిపుణత గలదె ?

చేసొని శుశ్రూష చేయునే కుంతి ? | ప్రాకటంబుగఁ.” నని పలికి వెండియును

విడురుండు దేహంబు విడిచిన తెఱఁగు, | నదనుగా నెఱిగితే ? యనఘ, మాండవ్యుఁ

డిచ్చిన శాపంబు నెలమిఁగో మోచి | యచ్చుగా శూద్రుఁడై యముఁడై యారీతి

జనియించి నూటట శమయఁడై మిగుల | ఘనుఁడైన ధర్మజు కాయంబు గలిసె.

అటువంటి దేవయూత్యకుండగుఁడఁ | బటు దివ్య దేహ సంపన్నుఁడైనట్టి

ధర్మతనూజుండు తద్దయుఁ గొలువ | సర్పిలి నుండుదే యవనీశచంద్ర ?”

అనినఁ బారాశర్యు కనియె నారాజు : | “వనవాసదుఃఖ మావంతయులేదు.

ధరనాకు నుబలసందనకును మిగులఁ | బారిఁ బుత్రశోకంబు పొందకుండంగఁ

దగు భక్తి నలుపు నీధర్మసందనుఁడు. | నుగుణాధ్య, కుంతి శుశ్రూష యొనర్చు.

వరముని చంద్ర, భవత్ప్రసాదమునఁ | బరమ దివ్యజ్ఞాన భావన మిగుల.”

నని పల్కుచుండు నయ్యవసరంబునను | బనివడి ద్రాపది ప్రముఖలు వచ్చి

యతని పాదములకు సర్థితో మ్రొక్కి | యతులితగతి నున్న నాశీర్వదించి

యంతట మఱియు నయ్యునికాతనయు | నెంతయుఁ గనుఁగొని యిట్లని పలికె :

“చంద్రవంశాధీశ, శౌర్యవ్రతాప, | సాంద్రకీర్తివిహార, సత్యవిస్తార,

తలఁగొని నీమనస్తాపంబు వాయ | వలెనని వచ్చినవాడ నిక్కముగ.

అనుమాన ముడిగి యెయ్యదియైన నడుగు | మెనయంగఁ దప్పక యిచ్చెద.” ననిన

సంతోషచిత్తుఁడై సంయమిచంద్రు | సంతటఁ బలికె నయ్యాంబిఁగియుండు :

“మునినాథ, మిక్కిలి ముదము దీపించి | పనివడి నామీఁది పక్షంబు కతన

నరుగుదెంచితిరే ! నే నతికృతార్థుఁడను ; | పరికింప నా తపఃఫలమును నీవ.

ఇంతకంటెను శోక్కియెయ్యది ఛాత్రి | నెంతయు నాకు మునీశ్వరతిలక !

తల్లియుఁ దండ్రియు వైవంబు గురుఁడు | నెల్ల బాంధవులును నిట నీవ నాకు

అడుగు మొక్కటియన్న నడుగకుండినను | అడరి ధర్మంబుగా దదిగాన మీకు

విడువక యొక్కటి విన్నవించెదను. | తొడరి శకుండగు దుర్యోధనుండు

అవనిపైఁ బుణ్యాతులగు పాండునుతుల | నవమాన మొనరించె ; సఖిలభూపతుల

గురువుల మిత్రులఁ గూలంగఁ జేసి, | తరణిజ భీష్మాది ధన్వులఁ జంపె.

అతనికిఁ గాఁగ మహామహుల్ నుతుల । నతులను విడిచి నిచ్చలు మృతులైరి.
 ఈరితిఁ దెగిన భూమిఁగు లెట్టెనొ! । వారక చూడంగవలయు నా.” కనిన
 గాంధారి కుంతియుఁ గడఁకతో నితర । గంధేభయానలగ్గలమైన వగలఁ
 బొగులుచునుండ నప్పుడు మునీశ్వరుఁడు । తగురితి నుబలనందనమీఁదఁ జాలఁ
 గరుణమై నున్న నాగాంధారి యనియె : । “వరమాత్మ, పుత్రులు భండనభూమి
 నడఁగుట మొదలుగా శ్రీధికశోకంబు । కడుఁ బెద్దయై మదిఁ గలఁచుచున్నదియు.
 సాలపుతోడుత వారిఁ జూడకయుండి । వలనేది పోడక వర్షంబులయ్యె.
 నెలకొన్న పుత్రసాన్నిధ్య మీరాజు । కలవడ నొనరింపు మది నాకుఁ బ్రియము.”
 అనుటయుఁ గుంతి యిట్లనియె నయమికి : । “అనఘాత్మ, సీతరుహప్రతనూజఁ
 జూడఁగోరెద నాకుఁ జూపంగవలయు. । వేడుకతోడ నో విజ్ఞానచతుర !
 అరుదుగా నేఁ గన్యనై యుండుతటిని । అరుదెంచె దుర్వాసుఁ డతనికి నేను
 మేలిమిఁ గూర్చూర మెచ్చుగా వండి । యోలిమైఁ బెట్టుచు నొగి నేవనేయ
 వలనొప్పఁ బ్రితుడై ‘వరమిత్తు నీకు । జలజాక్షి, యడుగుము శంకింపవలదు—’
 అనవుడు నేఁ బుత్రునలఁ గోరుటయును । మనమున హర్షించి హానిశేఖరుఁడు
 ఒక్క మంత్రము నాకు నుపదేశమిచ్చి । గ్రక్కునఁ జనియె, నాఘనమంత్రమేను
 జపియింప నొకనాఁడు జలజబాంధవుఁడు । చపల మనస్కుడై చనుదెంచి నుతుని
 దయచేసిపోయె ; నాతనయుండులేమి । రయమేది యాత్మ సీరై పోయె నిపుడు.
 అపనయింపుడుదాని ననఘ! యీగోరికి । కృపనిచ్చుటయెనాకుఁ గృతకృత్య ముదము.”
 అనిన సంతోషించి యాకుంతిఁ జూచి । మునినాథుఁ డనియె : “సీపుత్రునిఁ గర్ణుఁ
 జూచెడు ; గాంధారి చూచు పుత్రులను. । ఈ చందమంతయు నెఱిగింతు వినుచు.
 దేవతల్ మనుజులై తెఱఁగొప్ప బుట్టి । కే విను తెలియంగ నేర్పరించెదను.
 అతుల విన్నూర్తి సీయంబికానూతి । వితత్మమై గంధర్వవిభుఁడు నిక్కముగ.
 జానొప్ప నస్మాండుజననాథవరుఁడు । మానా మరుద్గణమయజని నుమ్ము.
 ధర్మవెతోడుగాఁ దనరినయట్టి । ధర్ముండునువ్వె యీ ధర్మనందనుఁడు.
 నకల జీవులకును జైత్రస్య మొనఁగు । నకలంకుఁడగు వాయువప్సవనజుఁడు.
 ముద మొప్ప నరుఁడను మునిపుంగవుండు । విదిత శౌర్యుండైన విజయుండు నిజము.
 వారక గోపికావల్లభుడైన । నారాయణుం డాదినారాయణుండు.
 అశ్వినీదేవత లాకవలగుచు । శాశ్వత విన్నూర్తి జన్మించిరుద్వి.

కడగి ద్వాపరమె యాగాంధారగాజు; | తడయక కలి నుయోధనుఁ దుత్సలాక్షి !
 ఆతని యనుజన్ములందఱు వినుము | దైతేయవరులు; రాధానందనుడు
 సరసిజ మిత్రుండు; సరసిజారాతి | ధరణిలోపల నుభద్రాతనయుండు;
 వసువులు భీష్ముండు; వాసవాచార్యుఁ | డనదృశ విన్నూర్తి నస్త్రుగురుండు.
 అగ్ని ధృష్టద్యుమ్నుఁ; డవని శిఖండి | యగ్నియె; కుద్రాంశ మాచాణి నిజము”
 అని యిట్లు వేర్వేరనందఱఁ జెప్పి | మునిఁలొధీశుఁ డిమ్ములఁ గుంతిఁ జూచి
 “ఇది విష్ణునంకల్ప మిందీవరాక్షి ! | అదిగాన నీకోరినట్లు సిద్ధించు.”
 అనివల్కి యందఱ నట దోడుకొనుచు | జనగ నచ్చటచున్న నంయఁగు లెల్ల
 నచ్చెరువందుచు నత్రైఱఁ గల్గె | విచ్చలవిడితోడ వీక్షింపఁగోరి
 కరమొప్ప నేతేర గంగకుఁ బోయి | యరుదుగాఁ దత్తీరమందు నిల్చుటయు
 జలజాప్తుఁ డస్తాద్రిచాటున కేఁగె; | జలజముల్ ముకుళించె; జక్కవకవలు
 విరహాగ్ని చేతను వేగుచునుండె; | విరివిగాఁ గుముదముల్ వికసింపఁ దొడఁగె;
 గగనస్థలమున నక్షత్రముల్ పొడిచె; | మొగి నిశావిభుఁడు తూర్పున నుదయించె.
 ఆరాత్రిగడపి సాయక మఱునాడు | వారిజాప్తుఁడు తూర్పువరశైలమందుఁ
 గనుపట్టుటయు, వేగఁ గాలోచితంబు | లానరించు వేడుక నుండునత్తఱిని

వ్యానుఁడు ధృతరాష్ట్రాదులకు భారతరణమృతులను రావించి చూపుట

మునిసార్వభౌముండు మునిచక్రవర్తి | మునిలోకపూజ్యుండు మునివతంసంబు
 సాత్యవతేయుండు సరగునవచ్చి | యత్యంత మమరక్తి నాగంగలోన
 నవగాహ మొనరించి హర్షంబుతోడఁ | బ్రవినులన్నూర్చి గౌరవులఁ బిల్చుటయు
 దుర్యోధనుండును దుశ్శాసనుండు | శౌర్యాధ్యుడైన యా సవిత్సనందనుఁడు
 దుర్మర్షుండును దుర్ధవీర్షు | దుర్ముఖ జలధర దువ్రసరృసులు
 దృఢమహారథుఁడును దీర్ఘబాహుండు | దృఢహస్తఁ డింద్రుఁ డాదిత్య కేతుండు
 జలదుండు దుర్విలోచనుఁడు విందుండు | జలసంధ సమ సులోచనముఘ్నలైన
 కురురాజతమ్ములు, గురుఁడు, భీష్ముండు | విరుండు శకునియు వెనసైంధవుండు
 అభిమన్యుఁడును, ద్రిగర్తాడు, లుత్తరుఁడు, | శుభమూర్తి పాంచాలనూనండు, మఱియు
 ద్రాపదిపుత్రులు, దక్కిన యట్టి | భూపాలవర్య లదృశముగా నవుడు

చనుడెంచుటయుఁ జూచి సకలసంయములు । ననఘులు నిది వింతయని పొగడంగ
 నరయ నావిడమెల్ల నంభికానూతి । విరివిగా నెంతయు వినిసంతసమునఁ
 దాపసారాధ్యు పాదంబుల కెఱిగి । “ యోపుణ్యనిజదేహ, యరుదయాధార,
 మాపాలివేల్పునై మమ్ముసంప్రీతిఁ । జేపట్టి యభిమత సిద్ధి యెంతయును
 గృహచేసి తిలచు సత్కీర్తి దీపింప । నిపుడొక్కటడిగెద నీయవెనాకు ”
 అనవుడు సంతోషమంది వ్యాసుండు । మనుజేశ్వఁ జూచి క్రమ్యునిట్టులనియె :
 “ సం దేహ మే! జననాథతిలక ! । పొంచుగా నడుగు మిప్పుడ యిత్తు నీకు. ”
 అనిన శీఘ్రమున నయ్యుంధభూవిభుడు । మునినాథునకుఁ గేలు మొగిచి యిట్లునియె :
 “ విను తాపసారాధ్య, వీరి నందఱను । గనుఁగొనువేడుక గదిరెను నాకు.
 అదిగానఁ గనుఁగొను నట్లుగా నిపుడు । విదితంబుగా నీయవే! దివ్యదృష్టి. ”
 అనివల్కుటయు వ్యాసుఁ డట్లకాశనుచు । ఘన భూమిపతికిచ్చెఁ గన్నులదృష్టి.
 ఇచ్చిన నందఱ నెలమిఁ జూడంగ । మచ్చికతోడ నమ్మగువఁగాంధారి
 కనుగవమీఁడఁ జక్కఁగఁగట్టినట్టి । కనకపట్టముపుచ్చి కనుఁ గొనె నుతుల ;
 ద్రావదియును తన తనయులఁజూచి । ప్రావుగా సంతోషభరితాత్మయయ్యె ;
 అభిమన్యుఁ గనుఁగొని యంత సుభద్ర । యభినవోత్సాహియై యణఁచె దుఃఖంబు ;
 కుంతి మహాదేవి గూఢాముఁగల్గు । నెంతయుఁ గడఁకతో నీక్షింపుచుండె ;
 మఱియును దక్కిన మానినీమణులు । తఱలక చూచిరి తమతమ పతుల.
 నకల మునీంద్రులు సకల దేవతలు । నకలంకగతిఁ గొనియాడి రమ్మునిని.
 అంత నేతెంచిన యఖిల కారవుల । సంతోషదిత్తులై సరవి నాఁడెల్లఁ
 బరఁగంగ నన్యోన్య పరిభాషణముల । వరమతి తోడుతవర్తిల్లఁజేసె ;
 ఏమనవచ్చు మునీశ్వరుచుహిమ ! । ఓచునుజాధీశ, యుడురాజనంక,
 పరికింప నిట్లాక పగలును లేయి । గరిమతో నిలిపి తక్కక చుఱునాఁడు
 వ్యాసమునీంద్రుండు పనితలనెల్ల । భానురంబుగఁజూచి పలికె నిట్లునుచు :
 “ మానినీమణులార ! మమతదీపించి । పూనికతోడ మీపురుషులఁగూడి
 పోవంగవలసినఁ బొందువేవేగ । వావిరి నొల్లనివారు గల్గినను
 భూమిపై నిలువుడు పొందుగా ” ననిన । నామాటలకుఁ జాల హర్షంబునొంది
 సరంగ ధృతరాష్ట్ర ధర్మనందనుల । యనుమతి వడసి యత్యంత శీఘ్రమునఁ

జవి గంగలోఁ జొచ్చి చయ్యన మనుజుఁ | తనువులుడిగి దివ్యతనువులు చాల్చి
దివ్య విమానముల్ తెఱఁగొప్పనెక్కి | భవ్యాత్ములై సురభామలు గొలువ
దివ్యదుందుభులును దివ్యకాహళులు | దివ్యశంఖంబులు వినినిండ్రమ్రోయ
సురుచిరాలంకార శోభితలగుచుఁ | బురుషులఁగలిసిరి భూలోకనాథ !

ఈ కథవిన్న నభీప్రితార్థములు | చేకూరు ; ధర్మంబు సిద్ధింపు ; సకల
పాపక్షయంబు వై భవములుఁగలుగు ; | శ్రీపతి కృపచేత జెన్ని మీఱుదురు. ”

అని చెప్పటయుఁ గడునాశ్చర్యమంది | మునినాథునకుఁ గేలుమొగిచి భూవిభుఁడు
“మునికులోత్తమ, వ్యాసమని నుచునుహుఁడు | వినతింప మాటబిష్ణువేగాక
యితరుండే ! తరువాత కేరీతి నడచె | ధృతరాష్ట్రుఁ డింకనత్తెరు వెఱిగింపు ”

మనిన వైశంపాయనాఖ్యుఁడు ప్రీతి | జనమేజయునితోడఁ జతురుడై యనియె :

అనఘాత్మ యీరీతి నాంబికేయుండు | తనయుల బాంధవతత్తులనుజూచి
ఘనతర సంతోషకలితాత్ముఁ డగుచు | ననయంగ వ్యాసమునింగ్రునకర్థిఁ
దలకొని సాష్టాంగ దండపాతమునఁ | గలవడి మ్రొక్కి వేడ్కలు తొంగలింప

“మునినాథ ! నీకతంబున హతులైన | తనయుల బాంధవతత్తులనుజూచి

దొరఁగొని యధికసంతోషంబు గలిగె. | ధర్మిణి నీక నేధన్యుండనైతి. ”

అనియని కొనియాడి యాశ్రమంబునకుఁ | జనుదెంచి నిలిచిన, సంయమిండుండు

నొనరంగ నాంబికేయునిజూచి యనియె : | “జననాథ, నీసుతుల్ సకల సౌఖ్యముల

దేవతావిభవ మందినవారు నిజము. | కాపున వారికై గడఁగి పల్కొలు

భావంబులోన విభ్రాంతి పొందకుము. | పాపనాత్ములైన పాండవాగ్రజుఁడు
నిలిచినవాడిండు నెలనాశ్చమంకి ; | పాలుపుగా నింతట బొమ్మను పురికి. ”

అనిచెప్పి వ్యాసమహామునింగ్రుండు | చనిపపిచ్చుట సంత శమచనందననిఁ

బిలిచి భూవిభుఁడు సంప్రీతి నిట్లనియె : | “తలకొని ధర్మసందన, వినవయ్య

ఈరీతి నడవిలో నిట్లుండఁ దగదు. | ధారుణీభారమంతయును వహించి

తనరు వర్ణాశ్రమతత్తులు ధర్మంబు | నొనరంగఁ దప్పకయుండ వర్తింపు.

పాలుపొంద నీకతంబున శోక మెల్లఁ | దలఁగెఁ బుణ్యంబులు తగఁగఁటి నేను”

అనవుడు ధర్మరా జాంబికేయునకు | ననఘ వాక్రాఫి నిట్లని విన్నవించె :

“ధారుణీతలనాథ, ధరణి రక్షింప । వారక భీముని వానవిఁ గవలఁ
బనువుము; నిను గొల్చి పరమవ్రతంబు । ఘనముగాఁ గైకొని కడఁగి వర్తింతు.”
అన విని గాంధారి యాధర్మరాజుఁ । గనుఁగొని పల్కె నుత్కంఠ దీపింపః

ధృతరాష్ట్రుఁడు ధర్మజనకు ధర్మములు బోధించి కరిపురి కంపుట

“ధర్మజ, వినవయ్య ధరణిలో నీవు । ధర్మాత్ముఁడవు పల్కుదగునె యారీతి ?
కర మొప్ప నీవెఱుంగని ధర్మమెద్ది ? । ధరణీశు కిది నమృతంబుగాదుడుగు.
రూడిమై దల్లిదండ్రులకుఁ బిండంబు । లోడక పెట్టంగ నొగిఁ గర్తవీవు.
మెఱసిన భక్తితో మీతండ్రియాజ్ఞ । యజ్ఞలేక నేయుట యదియె ధర్మంబు.
అనవుడు పాండవేయగ్రణి పలికె : । “నను నెంతతఱిమిన నాతల్లి, మిమ్ము
నివిన భూములలోన విడిచి పోజాల ; । చపలత రాజ్యకాంక్షయు నాకు లేదు.”
అనవుడు సహదేవుఁ డన్నతో ననియె : । “వినవయ్య ధర్మజ, వేడ్కతో నేను
సూతలనాథునిఁ బొలఁతి గాంధారి । నాతఱిఁ గుంతి నయ్యంబుతోఁ గొల్చి
మల తపోనిష్ఠ వెలయును.” ననినఁ । గ్రమ మొప్ప మఱియు సగ్గాంధారి యనియె :
‘వరపుణ్యలార, యీ ఎంత చాలించి । పురమున కేగుడు పొందుగా మీరు.
రమిడి యామాట దాటితిరేని । పరంగంగ భూవిభుపాదంబులార.”
నన విని మఱుమాటలాడంగ వెఱచి । మనుజేశునకు మ్రొక్కి మఱియుఁ దల్లులకు
రి ప్రదక్షిణ నమస్కారముల్ చేసి । తరుణులుఁ బౌరులు ద్రాపది వ్రముఖ
రుదుగా నేతేర హస్తినాపురికి । నరుదెంచి భూవజలందఱుఁ బొగడ
మాగ్రజుండు సంభృత కీర్తిధనుఁడు । శ్రీమించి రాజ్యంబు నేయుచునుండె.
నన విని జనమేజయావసివిభుఁడు । మునినాథునకుఁ గేలు మొగిచి యిట్లనియె :
తాపసారాధ్య, యాధర్మనందనుఁడు । భూపాలసప్రాధి పొసంగ వర్తింపఁ,
పసియై యంబికాతపయుఁ డెన్నాళ్ళు । వివిన భూములయందు విహరించె నట్టి
తిగ ? నేతత్కథాక్రమమెల్ల నాకు । వితతంబుగాఁ జెప్పవే ! దయతోడ.”
నన విని జనమేజయావసింధ్రునకు । మునివల్లభుండనె ముదము రెట్టింప.
వినవయ్య రాజేంద్ర, విభవదేవేంద్ర, । ఘనుఁ డాంబికేయుఁ డాక్రమమునఁ దపము

తిరముగా భాగీరథీతీరభూమి । వరుసతోడుత మూడు వర్షముల్ చేసె.
 అంతలో నొకనాడు హరిపరాయణుడు । శాంతచిత్తుడు మాని జనశ్రేణుండు
 తాపసారాధ్యుడు ధవళవిగ్రహుడు । భూపాల, నారదమునిపుంగవుండు
 హస్తినాపురమున కరుదెంచుటయును । బ్రస్తావమొప్ప ధర్మజుఁ డది యెఱిగి
 యెదురుగాఁ జని ప్రీతి నిల జూగిమ్రొక్కి । పదపడి యర్ఘ్యంబుఁ బాద్యంబు నిచ్చి
 తగిన యాసనమునఁ దప్పక యునిచి । యగణితస్ఫూర్తి నయ్యటికి నిట్లనియెః
 “మునినాథ, యేదేశమునఁ జరియించి । యెనయంగ నిచ్చటి కేఁగుదెంచితిరి?
 వలనుగా నేఁ జేయవలసిన దెద్ది? । తెలియంగ నాకానతివె యతీంద్ర!
 “వరమిపోధన, పనిలేక యుటక । వరమతి వచ్చెడివాఁడవు గావు.”
 అనవుడు నారదుఁ డమ్మునుజేంద్రుఁ । గనుఁగొని వల్కెనుత్కంఠ దీపింపః

నారదుఁడు పాండవులకు ధృతరాష్ట్రదుల నిర్యాణ మెఱిగించుట

“చంద్రవంశాధీశ, సత్కృపావేశ, । సాంద్రకీర్తి విహార, శత్రుసంహార!
 వినవయ్య ధర్మజ, వివరంబుగాఁగ. । ఘనతీర్థయాత్రకై కదలి యే బ్రీతి
 సకల తీర్థంబుల స్నానముల్ చేసి । యకలంక వృత్తిమై నాగంగకరిగి
 యవగాహ మొనరించి యరుగుదెంచితిని. । భువిలోన ధృతరాష్ట్ర భూపతివార్త
 వఱుట గంగాతీర వాసులచేత । నెఱిగితి; మీరలూన్యపుఁ గొల్చియుండి
 యరుదుగా నతనిచే ననుమతి వడసి । వరమతి నిచటికి వచ్చితి; రంత
 కొన్నిదినంబులకును మహివిభుఁడు । క్రన్నన నడవిలోఁ గడు ఘోరతపము
 పరువడి నట వాయు భక్షణపూని । చరియించె; గాంధారి జలము వాటించె;
 వరుసతో మాసోపవాస మాకుంతి । యిరవుగాఁ గైకొనె; నిట సంజయుండు
 నేడుదినంబుల కెలమి భుజించు । జాడ కైకొనియె యాశకులెల్ల నగ్ని
 నడపుచు నుండ నంతట నొక్కనాడు । వుడమిశ, ధృతరాష్ట్ర భూకల్పభుండు
 పరువడి గంగలోపల దీర్ఘమాడి । ... ..
 మునుగొని యాశ్రమంబున కరుగంగ । ... ..
 నవని వాతోద్ధూతమై చెలరేగి । తివిరి వృక్షంబుల ధృతిఁ జాటుముట్టి

కడువడి విస్ఫులింగంబులు యెదర | నడరెడు పెనుమంట లాకసంబలు
 నుడిగొని తరువులు నురనురఁ గాల | ... ..
 నంకఁ దీప్తంబుగా నతిఘోరవహ్ని | యంతకంతకుఁ గను నగ్గలంబగుచుఁ
 దరిగొని చనుదేరఁ దత్కీలములకు | నజీముజీఁ బక్షంబులన్నియుఁ గమి
 పెల్లు వాపోవుచుఁ బిల్లలుఁ దాము | మల్లడి గొని బెట్టు మడియు పక్షులును,
 భూరితరాద్భులఁ బొడవునఁ గాలి | ఘోరమై ఫెళఫెళ గూలు వృక్షములు,
 బటు భయంకర శిఖాపటలిచేఁ బొగిలి | పటపట మని బిట్టు పగులు వెదుళ్ళు,
 నుడివడి యొజులుచుఁ జొరఁజోటులేక | మిడి యడఁగఁగఁ జచ్చున్మృగసమూహముల
 నెగడి హేతుల నుడుకెక్కిన నదుల | సనువులఁ బొసి తేలాడు మత్స్యములుఁ
 గలిగి కాలానల కల్పమై పేర్చి | వలయమై మండు నప్పహ్ని నీక్షించి
 యవిరళ స్ఫూర్తి నయ్యంధ భూవిభుడు | నువిదలుఁ దానును నుజ్జీ పోలేక
 యుపవాసముల స్రుక్కి యొక్కింత కదల | కపుడు నమస్థుడౌ నా సూతపుత్రుఁ
 డైన సంజయుతోడ నడలు చిట్లనియె : “ జానొప్ప నీవు సంజయ, యెటకైన
 నుజ్జీపొ మ్మిచ్చోట నుండంగఁ దగదు ! | అటలేక.” యనిన నయ్యనసేతుఁ జూచి
 “ భూనాథ, మిము డించిపో నెల్లు నేర్పు ? | మానుగా నిందుకై మనసెల్లు పొసంగు !
 అనిన “ బోవఁగఁ బాడి ; యరుగుమునీవు ; | జననతంబుగఁ దామనము సేయవలదు
 వేవేగఁ జను ” మని విభుడు పల్కుటయు | నావేళ సంజయుఁ డతి శీఘ్రవృత్తి
 నొక్క తెఱపిగాంచి యరు సత్వరమున | గ్రక్కునఁ జనియె ; భూకాంతుండుఁ గుం
 గాంధారియును నగ్నిఁ గాలి యాలోన | బంధురంబుగ దివ్యవదము గైకొనిరి.”
 అనుచు నారదవతాని యమ తనూభవున | కనువొప్ప నెజిగింప “ హతండ్రి యమచ
 దమ్ములుఁ దాను సంకట మూర్ఛ నొంది | క్రమ్యుఁ డెలివొంది కన్నీగు నింది
 “ హా మదేభాయుతా యత సత్త్వ చతుర ! | హా మహనీయు విఖ్యాత ప్రభావ !
 హా కమలారి వంశాం భోధి చంద్ర ! | హా కారవేత్సర ! హా మేనుధీర !
 అని యని పలుఃపూలు సంభికాసూతి | మనమునఁ దలచి క్రమ్యుఁ డుంతిఁ దలచి
 గాంధారిఁ దలచి శోకంబగ్గలముగ | బంధురంబుగ నేర్ప జారులెజిగి
 భూరి వేగంబునఁ బాగులుచు వచ్చి | ధారుణిఁ బడి యేశ్వర దపసి నారదుడు
 యమతనూజాతుని నప్పడే తేర్చు | గ్రమమున మునిగి భూకాంతుఁ డిట్లనియె :

“ నారద, మునినాథ, సలిసజ తనయ, | కౌరవ వృద్ధకా కష్టంపుఁ జావు. ”

వారక పాటిల్లె వలనింక నెద్ది ? | ఆరూఢి సమద నాగాయత బలము
గలుగు మహారాజు కారుణ్య జలధి | యిలలోన నణగెనే ! యేమి నేయుదును !
తడయక సూర్యుడు తనయులు గలిగి | యడవిలోఁ జిచ్చున కాహుతియయ్యె.
వెలయ భామల తాలవృంతానిలములఁ | బొలుపొంద నిద్రించు పుణ్యవంతుండు
పాయక వాయస పక్షవిక్షేప | వాయువు లడరంగ వడిఁ బడెఁ గాదె !
పొసర మాగధగాసములఁ జాలమేలు | కనురాజు గుర్రముల్ కాక ఘోకములు
నటవంగఁ దెలియక యతి ఘోరనిద్ర | నెఱి దిక్కుచూలి మ్రందిన వాడె యకట !
వల్లభం డొక్క నద్రవ్యతముఁ బూనినను | ఎల్లగా గాంధారి యేగిననేమి
పరికింప రాజ్యవైభవమెల్ల విడిచి | యరిగఁ గుంతిదేవి ; ‘ హా విధి గడవ
రా. ’ దని యేడ్చెధర్మజుఁడు ; భీముఁడును | భూదేవిపైఁ బడి పొరలుచు నుండె ;
నరుఁడును గవలు నున్నత దుఃఖమునను | ధరణిపైఁ బొరలి. రంతట యుధిష్ఠిరుఁడు
మునుగొని నారదమనిచంద్రుఁ జూచి | “ మునిరాజశేఖర, మున్ను ఫల్గునుఁడు
తనరంగ ఖండవ దహనంబు నాఁడు | తనకు నెంతయుఁ బ్రమాదంబొనరించె.
అది యెల్లఁ దలఁపక యాతని తల్లిఁ | గదలక కాల్చె నక్కట ! పావకుండు.
తనకుఁ గృతఘ్నుత తగునె నేయంగ ! | అసఘాత్య, విసవయ్య యదియును గాక
మఱి యొక్క నెవ్వగ మననునఁ బుట్టె ; | కఱకఱి నంధుఁడు కారాగ్ని నెగిసె.
దానికి నయ్యది తగు నానతిమ్ము | మానంద్ర ! ” యనుడుఁ గ్రమ్మట నిట్టులనియె :
“ ఎడపకా వృద్ధ మహిషతి యిష్టి | నడపి యగుల్లఁ దొలునాఁడు వీడ్కొనియె.
అప్పు డయ్యాజకు లయ్యగ్ని నడవిఁ | దప్ప కుద్వాసించి తగఁ జన్నపిదప
నది యవ్వనం బెల్ల నెల్లాక్రమించె ; | నదనుగా నృపతియు నయ్యగ్నిఁ గాలె.
కావ నెవ్వగఁ బొందఁగాఁ బనిలేదు | భూనాథ, వారి కిప్పుడు తిలోదకము
లీనలె. ” ననవు డయ్యుండువంశజుఁడు | వానిరి దమ్ములు వనితలుఁ దాను
జని గంగలోపల స్నానంబు చేసి | యొనరంగ నాంబికేయునకుఁ దల్లులకు
నెఱిఁ దిలోదకములు నిష్కమైఁ బోసి | తటలక ఘోడత దానముల్ చేసి
శ్రాద్ధార్హదినముల నకల దానములు | వృద్ధానుమతిఁ గురువృద్ధకుఁ జేసి
తల్లుల కొనిరించి తదనంతరమున | నెల్లగా నకల మునీంద్రుల సర్థిఁ

బరువడిఁ బూజించి భక్తుడై నృపతి । కరిపురి కేతెంచె గడఁక దీపించి.
పురమునఁ బదునేను, మూఁడు వర్షములు । కర మొప్ప వనమునఁ గాఁగ నీరీతి
వరుసఁ బడెనిమిది వర్షముల్ ననఁగ । గురుమతి నీ తెఱఁగున ధర్మరాజు
ఘనతతో ధర్మమార్గము దప్పకుండఁ । బనివడి భూస్థలిఁ బాలింపుచుండె”
అని ముని జనమేజయశ్చితిపతికిఁ । ... ..

జెప్పిన గతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యామీఁద । నెప్పటఁ గథ చెల్లె నెఱిగింపు మనిన
వైకుంఠనాథ, గోవర్ధనోద్ధరణ, । లోకనాయక, పద్మలోచన, కృష్ణ,
మురదైత్య భంజన, పురహర వినుత, । కరి రాజ నంగక్ష, కొస్తుభాభరణ !
ఘనమాని హృద్గేహ కలిత సందోహ । వినుతవ్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ !
భక్త వత్సల, జగత్పాపనమూర్తి, । ముక్తి ప్రదాయక, మొక్కెద నీకు.
ఇది వేంకటాచలా ధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్జ్య తనూజ । సుగుణాఢ్య సోమన సుకపీండ్ర వర్య
రచిత మైనట్టి యాశ్రమ వాసమందు । నుచితమై యాశ్వాస మొప్పె రెండవది.

మౌన లిపి ర్వామి
(సోమన)

మా న ల ప ర్వ ము

శ్రీమహిళానాథ, జిత దైత్యనాథ, | సోమ భాస్కర నేత్ర, శోభితగాత్ర,
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పె దొడఁగె :
ఆరీతి ధర్మజుఁ డత్యంతమహిమ | వారక ధృతరాష్ట్ర వసుధీశ్వరునకుఁ
దల్లులకును దిలోదకములు పోసి | ఒల్లిదుఁడై మహిప్రజలఁ బాలింప
సనఘాత్మ, ముప్పదియైదు వర్షములు | చనియె ; నామిఁది వత్సరమునఁ బ్రజకు

ధర్మజు రాజ్యంబున నుత్పాతములు దోచుట

ఘనతరోత్పాతముల్ గానంగఁ బడియె. | ఇన మండల ద్యుతి యెల్లను మాసి
పరి వేష మొదలె; గబంధజారాతి | పరిపూర్ణకళలఁ జొప్పడక నీలంపుఁ
జాయమై దోచె; బ్రజలకు భయంబు | పాయక కలిగె ; నభ్రంబులు లేక
పరికింప నిష్ఠాత పాతముల్ గలిగె ; | సారిది నుల్కులు నెల్లచోట్లను దుల్లె;
పెను మూడమంచు గప్పెను మహీస్థలిని ; | ఘన ధూమకేతువు గానంగ వచ్చె.
అనఘాత్మ, యారీతి సనుదివసంబుఁ | బాసర నుత్పాతముల్ పుట్టుచు నుండఁ
గర మొప్ప మఱి కొంత కాలంబునకును | దిరముగా ధర్మనూతికి విసంబడియె
'ధరణిలో యాదపుల్ దమలోనఁ దారు | గరిమతో నన్యోన్యకలహంబుఁ బూని
మునుకొని తుంగల మోచు లాడుచును | జనవేది యందఱు సమసిరి హరియు
బలభద్రుఁడును దక్కఁ బరువడి' ననుచు. | వెలకుంగ విని కడు విస్మయంబంది
వాయుతనూజుని వాసవి గవలఁ | బాయక రప్పించి పలికె ధర్మజుఁడు :

“ధర్మాత్ములగు సహోధరులార, మీకు | నర్మిలి నేవిన్నయంత చెప్పెదను.
యాదపుల్ తమలోన నన్యోన్య కలహ | మాదట నొనరించి యవనిపైఁ దెగిరి
హలధరుండును బంకజాక్షుండుఁ దక్క | నిలలోన మనలకు మీఁక నేటిబ్రకుకు !”
అని పల్కి తమ్ములు నటఁ దాను మిగులు | ఘన శోకమున నేడ్చె గమలారివంశ !”
అన విని కడుఁ జాల నద్భుతంబంది | జనమేజయుండు వైశంపాయనాఖ్యుఁ
గనుఁగొని పలికె నుత్కంఠ దీపింప : | “మునినాథ, యాదపుల్ పుడమిలోపలను

దలకొని తమలోనఁ దారె పోరాడ న్నలవడఁ గలిగినయట్టి కారణము
 వారివృత్తాంతంబు వలతు వివంగ నారూఢిఁ జెప్పజే! ” యనిన నిట్లనియెః
 “మనుజేంద్ర, వినవయ్య మఱి తద్విధంబు, | వినిపింతు నీకును విశదంబుగాఁగ.
 ద్వారకాపురికి నెంతయు నొక్కనాఁడు | నారదుండును గాధినందన కణ్వు
 మైత్రేయ ముద్గల మాండవ్య కౌస | కాత్రి భరద్వాజులాదిగాఁ గలుగు
 మునులు నాహరిఁ జూడ మోదంబుతోడఁ | జనుదెంచి పురవీధిఁ జనునమయమున
 మనమున పృష్టికుమారు లుప్పొంగి | వెనుకొని యెంతయు విధివశంబునను
 అవినీతి జనియించి యతికపటమునఁ | బ్రవిమల స్ఫూర్తి సప్తద్వాక్షు నుతుఁడు
 సాంబున కంగనా సరసవేషంబు | వంటి కావించి తప్పక గొనితెచ్చి
 మునుల సాదమ లకు మ్రొక్కించి యంత | మునుమిడి హస్తముల్ మొగించి యెంతయున
 అవని విధ్యా వినయంబులు చేసి | “భవదూరులార, యో భవ్యాత్మలార,
 కారుణ్యమతులార, గంభీరులార, | సార తపఃప్రభా సంపన్నులార,
 కర మొప్ప మీ రెఱుంగని దొకింతయును | ధరణిలోపలలేదు తత్సార్థ మింత.
 అదిగాన వొక్కింత యడుగంగ వలసె. | విదితంబుగాఁగ నీవిమలేందువదన
 పరికింప బభ్రుని భాతు శిక్షముగ, | కర మొప్పఁ బుత్రులఁ గనునా భూస్థలిని? ”
 అనినఁ దపోధను లయ్యాగడంబు | మనమున సగ్గియై మండుచునుండ
 నాదటఁ గోపించి యతిశీఘ్రపృత్తి | యాదవసూసుల కర్థి నిట్లనిరిః
 “అంబుజనాభుని యాత్మవంధవుఁడు | సాంబుండుయాదవక్షయకారియైన
 మునలముఁ గను నిజముగ సమ్మండింక | ససదృశ విఖ్యాతి నాముసలమున
 హలియును నీలేరుహక్షుండుఁ దక్కఁ | జలమునఁ బోరాడి పకలయాదవులుఁ
 జావంగఁ గలవారు సత్యమిమాట | నావిరి సమ్మఁడు; వరున సంతటను
 హవిపాణియును దేహ మర్థిమై విడిచి | జలధిఁ బ్రవేశించు; జక్రహస్తండు
 పరఁగంగ భూశయ్యపైఁ బవ్వళింప | జరయను ధాక్షసి సరి నాక్రమించు
 పొందని చెప్పి యమ్ముని కులోత్తమాలు | పుండరీకాక్షునిఁ బొడఁగను బుద్ధి
 మెచ్చుగాదనుచు సర్వలి నాశ్రమముల | కచ్చోట నిలువక యరిగి; రంతటను,
 పద్మపత్రాక్షుండు పరమేశ్వరుండు | వద్దాలయా భర్త పావభంజనుఁడు
 కృష్ణుండు సరహరి కేశవుం డతుల | జిహ్వామిత్రుండు రోచిష్ఠుఁ డత్రైఱుఁగు
 విని యెంతయును గాలవేదిగావునను | దసచుట్ల నున్న బాంధవులను జూచి

నరసింహో నిట్లును : “నర్వంబు ధాతృ । కరణీయః ; మిప్పని కడఁక దీపింప
మనవాండ్రచేత నిమ్మహి మూడె ననుచు । మనికిత పడకుండి మహితాత్ములార ! ”
అని పల్కి యధ్యంత రావాసమునకుఁ । జనియె. నన్మృణునాఁడు సాంబుండు గర్భ
మున జముదూతయుఁ బోలె నాశ్చర్య । మును భయంబును గల్గి మునలంబుపుట్టె.
పుట్టిన భయమునుబొంది యాదవులు । గట్టిగా వనుదేవుకడకును బాఱి
“ వనుదేవ, విసవయ్య వార్ధిగాంభీర్య ! । అసమాన గుణధుర్య ! వారినను శౌర్య !
మునుగొని సాంబుండు మునలంబు నేడు । గనియె నితైఱఁగెల్లఁ గడు నడ్డుతంబు.”
అని విన్నవించిన యాదవ భర్త । తనరంగ నాకళింతతడవు చింతించి
యాశ్చర్యచిత్తుడై యుండంద వగచి । నిశ్చలబుద్ధితో నెమ్మి నిట్లరియె :
“ కడు శ్రీఘృష్ఠి రోఁకలి పొడిచేసి ! జడనిధిలోపలఁ జల్లుండు పొండు.
చెలగి యాలన్యంబు చేయకుఁ .” డనిన । వలనుగా వారలు వనుదేవు నాజ్ఞ
ముసలంబుఁ బొడిచేసి మొగి వార్ధిలోన । నసమునఁ జల్లిరి యవనీతలేశ !
మునుగొని యెంతయు మునిశాపశక్తి । మునుమిడి మానుషంబునఁ ద్రోవరామి
తలఁపక నిఖలబంధవులును దాను । వలనుగా నూఱడి వర్తించెనంత.

ద్వారకాపురంబున నుత్పాతంబు లుప్పతిల్లుట

పదపడి ధృతరాష్ట్ర భాస గాంధారి । యదయయై వృష్టిభోజాంధకాదులకు
వెన శాపమిచ్చుట విదితమయ్యినను । వినునకజ్జనములు వెఱచుచు నుండఁ,
గాలంబు నగుటయు, ఘనతరోత్పాత । జాలమల్ మిగులఁ బ్రజాతంబులయ్యె.
అరుణ ఘర్ణితములై యత్నులు మెఱయఁ । దరమిడి యతిఘోరదండంబు దాల్చి
కమనీయ నీల పింగళ దేహమమర । జముడు నొక్కొకవేళ నకలప్రజలకు
ఘనముగా నదె యిదె కానంగ పచ్చె । ననంగ నదృశ్యుడై యట విహరించె.
పరికింప గూబలపగిదిఁ గీరములు । అరయ రాత్రులయందు నఱవంగఁ దొడఁగె.
నలి దివంబులయందు నక్కలయనెడు । కొలఁదిగా మేకలు కూయంగఁ దొడఁగె.
అవుల కడుపు లత్యచ్ఛుతంబగుచు । భావింపఁగా గార్దభంబులఁ గనియె.
మాంగుల కుదయించె మూషికప్రతతి. । సంగతిఁ బిల్లుల సారమేయములు
గనియెఁ ; బిచ్చుకలెల్లఁ గాకుల నీను. । పసిపడి హరియును బలుఁడును దక్కఁ
దక్కిన యాదవతతి బ్రాహ్మణులను । దక్కక బాధించుఁ ; దగలజ్జవిడుచు;

మఱి గురులకు నవమాన మొనర్చు; | అఱిలేక పెద్దల నట భంగపెట్టు.
 పాయక నతులెల్ల భర్తల వసువు | నేయ కెంతేనియు స్వేచ్ఛావిహార
 ములఁ దగులుచుఁ జిత్తముల కెట్లునచ్చు | వలనుగా నెట్లుల వర్తించి రధివ !
 ఒరఁగ గృహనుండు హోమకాలమున | ఘనత న్నానా భూత కాంతులతోడఁ
 దనరెడు నుగ్రగంధము రాద్రమెనఁగ | ... ..
 నవని చామావర్త నార్పుల తోడఁ | గవిసి భూమంబు లగ్గలములై తోచు.
 పరఁగఁ గూడ్గారలు పాకంబు చేసి | తిరముగాఁ బోయివాసి దింపివయపుడు
 కలయంగఁ బురులగ్గలముగాఁ బుట్టి | మిల మిల మనుచును మెలఁగుచునుండు.
 అనుదినంబును నందు నశుభముల్ చాల | ఘనముగాఁ దోఁపంగఁ గని సర్వవిదుండు
 నరిమర్దనుం డంత సంతరంగమునఁ | బరికించి యంతఁ దప్పక తత్త్వమెఱిగి
 “గాంధారి పుత్ర శోకంబునఁ జేసి | బంధురం బైన శాపంబిచ్చె ‘వీరు
 వరుస ముప్పదియాఱు వర్షంబులకును | ధరణి నన్యోన్య యుద్ధంబునఁ జెత్తు’
 రనుచు, జన్మింపంగ నయ్యెడు వచ్చె. | పనివడి తప్పకు ఫలియించు నిజము.
 ధీమతి నందుకుఁ దీర్థ సమావ | భూమి యయ్యినఁ జాలఁ బుణ్యంబు గాడె !”
 అని నిశ్చయము చేసి యంబుజోదరుడు | గొనకొని యటఁ బెన్దకొలుపుచోవలను
 జెలువొప్ప జాతర సేయఁ బోవలయు | జలనిధి కనుచు నిశ్చలభక్తితోడఁ
 బెద్దలకెల్లను బెంపారఁ జెప్పి | తద్దయు వేగ నాదామోదగుండు
 పురములో నావార్త పొందుగానొకని | సరసవిన్యూర్తిని జాటంగఁ బనిచి,
 పెనుపొంద భక్తితోఁ బెద్దల ననిచి | చనియె నభ్యంతర నదనంబునకును.
 కలయంగ నాధాత్రింగల యెల్లవారు | నలిఁ గోరచాడలు నెల్లనిమేను
 గలకాంత యొక్కతె గడుశీఘ్రవృత్తి | నిలువొచ్చి భామల నీకుచుకొనుచుఁ
 బోవంగ, శత్రుముల్ భూషణంబులును | ఆవేళ రాక్షసుల్ పారియించుటయును
 గని; రంతలోనఁ దక్కక ముఖనాడు | ఎనయ వైశ్వానరుఁ డిచ్చిన యట్టి
 ఘనమదర్శనమును గరుడకేతనము | ననిచిన పాంచజన్యంబును మఱియు
 సులలితంబై యున్న సుగ్రీవపైన్య | ములు వలాహకమును ముదలుగాఁ గలుగు
 హయముల నొప్పై నయట్టి రథంబు, | రయమున విను నీ రాజితధ్వజము
 నకలజనంబులు సరవిజాడంగ | నకలంక విన్యూర్తి సరిగ నెద్దివికి.
 “తెలివితోఁ గదలుండు తీర్థయాత్రకును | అలవడ నివ్వేళ నాలస్యమే !”
 యనుచు విస్ఫులముగా నంబరస్థలిని | బనివడి దేవతల్లిలికి రంకటను.

యాదవులు కృష్ణసహితులై సముద్రతీరమునకుఁ బోవుట

అవి గని వినియును యాదవోత్తములు । నవరణ లొప్పార సంభ్రమంబునను
 దలఁకక యవిరళోత్సాహులై యవుడు । పాలుపొంద మధుమాంసములు కడుఁజాల
 నమకట్టి మఱియుభోజ్యములు భక్ష్యములు । ప్రమాదాన్న సాన లేపములుఁబుష్పములు
 నక్షతంబులును ధూపాదులు మఱియు । నక్షయంబుగఁ గొని యధికభారమునఁ
 ధలలఁ గావళ్ళను దసర మూపులను । వలనుగా ధరియించి వరుస నేతేర,
 నవనిఁ గొందఱు బండ్ల సధికంబు గాఁగ । నవడిమైఁ బూరించి చనుదెంచుచుండ
 గజములు గుట్టముల్ ఘన రథంబులును । విజయత్వమున నెక్కి వేడుకతోడ
 సరస వాక్యంబుల సంగీతములను । బరిహాసముల భావధరితులై మిగిలి
 మఱిగొందఱుదేర, నుధుసూదనండు । నఱిముఱి నెంతయు సరదంబు లేమి
 నొండొక రథము సమద్ధతి దార । కుండు తెచ్చిన నెక్కి యెప్పుగాఁ గడలె.
 లొడవులు వస్త్రముల్ తొంటిరీతులనె । కడువేగ ధరియించి కడఁక దీపించి
 పూని ఋంచుకమైన పొదుపైన వికృతి । లేని చిత్తంబు గల్గిన నీరపాణి
 యేమి వాహనమును నెక్కక కీర్తి । ధాముడై మిత్రులుఁ దానును వెడలె.
 ఆందోళికాది వాహనముల నెక్కి । యందంద చనుదెంచి రంగనామణులు.
 ఈరీతి యాదవు లేపుదీపించి । ధీగులై వానిధి తీరంబునందు
 సరిగి మున్నొనరించినట్టి చప్పరము । లరుమగాఁ గైకొని యటఁ బ్రవేశించి
 యుండునంతటిలోన నుద్ధవుండర్థి । దఁడిగా నొంటిమైఁ దపమురచించు
 వాడుగాఁ బలికిన, నరున నొక్కరుడు । పోడిగాఁ బలుక కప్పుడ యూరకున్న,
 సర్వజ్ఞుడైనట్టి చక్రహస్తుండు । పర్వి యొండేరుయుఁ బలుకక మ్రొక్కి
 వీడుకొల్పుటయు నవ్విమల పుణ్యండు । నోడక చనుచుండ నొగి హలధరుడు
 పరువడి వినయంబు భక్తియు మెఱయ । సరుదుగా నాతని సనుపంగఁ బోయి
 యాయుత్తమునిఁబుచ్చి యంత నొక్కరుడు । పాయక యొక విటపముక్రింద నిలిచి
 యతుల నిరస్త మోహంభత్వ మెనఁగ । మతి గల్గి కూర్చుండె; మఱియు నచ్చటను
 దగ విప్రభోజన తంత్రంబు దీర్చ । సగణితంబుగఁ దెచ్చినట్టి వస్తువులు
 నతులెల్ల నాఁగఁగా నకల యాదవులు । మతి దప్పి పెట్టిరి మర్కటంబులకు.
 పదపడి వాద్యముల్ బలునిడి మ్రోయ । నుదధి గంధాదుల నొనరఁ బూజించి

యలవడ హృద్య పదార్థంబు లెల్లఁ | జెలఁగి నై వేద్య మిచ్చిరి ప్రీతితోడ.
 తదనంతరంబ యాదపు లానవంబు | కొడలేక కనకంపుఁ గోరలఁ బుచ్చి
 హరిసన్నిధానంబునందుఁ గ్రోలుచును | సరవిమైఁ గృతవర్మ సాత్యకి గడుఁడు
 చారుధేష్టుండును సాంబుండు పృకుఁడు | మారుఁడు మొదలుగా మఱియును గలుగు
 యాదపులెల్ల సత్యధికంబు గాఁగ | వేదితంబుగఁ బానవిధి యొనరించి
 మదమగ్గలంబుగా మసలి పాటుచును, | వదలక పాడుచు, వ్యక్తంబుగాని
 పలుకులు పలుకుచుఁ బరఁగ నవ్వచును | బలువుగా బడబడఁ బాటుచు, మిగుల
 నేత్రంబు లెఱ్ఱనై నిరతిఁ జొక్కుచును, | గాత్రంబు లెఱుంగక కడఁగి వర్తింప,
 నయ్యపసరమున నత్తులఁ గెంపు | చయ్యనఁ గాన్పింప సాత్యకి చెలఁగి
 పరుసతోఁ గృతవర్మ వదనంబుచూచి | పరికింప మద మెలర్పఁగఁ దనయొద్ద
 నిలిచిన వ్రద్యుమ్ను నెప్పి రమ్మనుచుఁ | జలమున నతని చే చఱచుచు మిగుల
 నవమాన మేర్పడునట్టి రీతులను | దివిరి నవ్వచు నంతఁ దెంపుమైఁ బలికః

సాత్యకి కృతవర్మల వాక్యలహరీ

“ నిదురయుఁ జావును నెఱి నొక్కటరయఁ; | వదలక యట్లున్న వైరివర్గముల
 బలిమి గల్గినయట్టి పాపాత్ముడైన | నెలమితోడుత వధియింపంగఁ జొరఁడు.
 యాదవ వంశంబునందు జన్మించి | యీదురాత్ముడు చంపె నిట ద్రాణిఁగూడి.
 ఏవుమైఁ దనమీఁద నెదురించెనేనిఁ | బ్రావుగాఁ బాడుచుట బంటుతనంబు.
 ఇది యొక కార్యమే! యిస్పిరో!” యనిన | నదనుగాఁ బ్రద్యుమ్నుడనియె నాతనికి:
 “ వృష్టివంశోత్తమ, విదిత ప్రతాప, | జిహ్మనంకాళ, నుస్థిర భోగవిభవ,
 పనుభలో నీకిది వాక్రవ్వనేల! | మసలక జనులెల్ల మఱి వీనిఁ బ్రువ్వఁ
 దిట్టుట చాలదే? ధృతి నిట్టిచూట | నెట్టనంబుగ నేల నే ” డన్న. నపుడు
 కృతవర్మ సాత్యకిఁ గినుకతోఁ జూచి: | “ క్షితిలోన నక్కటా! సిగ్గేమిలేక
 యొరుల కయ్యము నిట నుగ్గడింపంగఁ | బరఁగునే! నీవెట్టి బంటువు చెవును ?
 అనురేంద్రతనయుండు హస్తంబు నఱక | విమలతఁ బ్రాయోపవేశనవృత్తి
 గైకొనియున్న యాఘను సౌమదత్తి | వీకమైఁ దలఁ ద్రుందినేయనే యకట! |
 ఇది పోరుపాడియే! యిది బంటుతనమే? | వదలక ” యనిన నవ్వానుదేవుండు

కడు నెట్టినై న క్రీగంట భోజేంద్రుఁ | దడయక చూచె; నంతట సాత్యకిమును
హరితోడఁ “గృతవర్మ ననుజుడై నట్టి | శతధన్వుఁ డుదితంపు సంగతి మాలి
నతత పుణ్యాత్ముని శతక్రతు విధపు | సరవి సత్రాజిత్తుఁ జంపఁడే మున్ను !
మహిని శమంతక మాణిక్యమునకు | విహితంబుగా.” నని వెనవారిదెసను
గీడు గాన్పింపఁ బల్కిన, సత్యభామ | పోడిగన్నుల సత్రుపూరంబు గ్రమ్మ
హరియగ్రతలమున కరుగుడెంచుటయు | నరసిజాత్మునకు రోషము జనియించి
దానిసీక్ష్మింప, సాత్యకి కేశవునకు | మానుగా సత్యభామకుఁ బ్రయం బిష్ట
డొనరింతు నేనని యుగ్మండు యవుడు | కినుక రెట్టింపంగఁ గెంపారుచున్న
వదనంబుతోడుత వనుధ గంపింప | విదిత శౌర్యవ్రథా విఖ్యాతి మెఱయఁ
గృతవర్మఁ జూచి మిక్కిలి రథనమున | “నతులితంబుగ నితఁ డాచార్యునతుఁడు
తోడుగా శ్వేతుఁ దఱ్ఱోదరవ్రతతి | నోడక ద్రావదేయుల రాత్రి చంపి
నట్టి పాపాత్ముడీ యవనిలోపలను. | గట్టిగా వారలగతి వీనిఁ బట్టి

మద్యపానమత్తుడైన సాత్యకి కృతవర్మ తల నలుకుట

చంపుదు నే.” నని సంయమివ్రవరు | పెంపైన యాశాప భీకరశక్తి
కరము ప్రసిద్ధంబుగా నూనినట్టి | కరఖడ్గమున వాని ఖండించివైచె.
ఆరీతిఁ గృతవర్మ నవనిపైఁ గూల్చి | ధీరుడై నిజఖడ్గదీప్తిలు మెఱయఁ
గవిసినఁ జూచి యాకంజనాభుండు | అవిరళగతి వాని నాగఁ బోవుటయు
నంతకు మున్న సత్యాహవోత్సాహ | మెంతయుఁ గనిపించి యేపు దీపించి
భోజు లంధకులును భువిన్కొట్టగుచుఁ | దేజంబుతో నార్చి తిరుగువాటుటయు,
యాదవేంద్రుఁడు చాల నలుక వచ్చియును | వేదవేద్యుఁడు కాలవేదియుఁ గానఁ
దమ్మునిఁ గాచెడుతలఁ పొల్లఁడయ్యె. | సమ్మదంబున సంత శంబరాళాతి
సాత్యకి మిక్కిలి సంతోష మంద | సత్యంత శౌర్యవిఖ్యాతుడై, మెలఁగె.
ఆవేళ దేవత లంబరవీధి | వావిరి మూఁతలై వచ్చిచూడంగ
వృష్టి భోజాంధక వీరు లీరీతిఁ | గృష్ణుఁ డీక్షింపంగఁ గినుక రెట్టించి
యార్పులు బాబ్బలు నడరు హుంకృతులు | దర్శిత సింహనాదంబులుఁ జెలఁగఁ
గయ్యంబు సేయంగఁ గాలు ద్రవ్యుచును | ముయ్యంచు తుంగయే మూలంబుగాగఁ

దలకొని పోరి రుద్రగ్ర శౌర్యమున | వెలయుంగ భూనాథ, వినుము చెప్పెదను.
మునిశాప సంభవ మునల మాశ్చర్య | మును నతి దారుణమ్మును నయి మిగుల
ఘనశక్తితోడఁ దుంగను బ్రవేశించి | తనవిస్ఫురత్కాంతి తగఁ గలిగించె.
పొడిగాఁగఁ జేసి యంబునిధి లోపలను | ననుకొని చెల్లించినను జెడదయ్యె.
మానిశేఖరుల సామర్థ్యంబు కతన | మానిశంబుగ విను మనుజాధినాథ !
మద్యపానోద్భూత మదము రెట్టింపఁ | బ్రద్యుమ్న సాత్యగి ప్రభృతులంధకులు
సాంబాది నూనులు సమరంబు చేసి | యంబుజలోచనుఁ డట చూచుచుండ
సమసిన మునివరు శాప ప్రభావ | మమరంగఁ దనచిత్తమందుఁ గోపగ్ని
జనియింప దురములోఁ జావకయున్న | ఘన శౌర్యధుర్యులఁ గనలి వీక్షించి
తుంగలఁ గొనివ్రేసి దుర్దాంతమహిమఁ | ద్రుంగించె వారల దురములోపలను.
శ్రీకృష్ణుఁ డీరితి శేషించి నట్టి | ప్రాకట శౌర్యులఁ బట్టిచెండాడి
చలమొప్పు గాంధారిశాపంబుఁ దలఁచి | నిలిచున్నఁ, గనుఁగొని నెఱి యుద్ధమందుఁ
బడని దారకుఁడును బ్రభుండుఁడేరి | కడఁకతోఁ బల్కిరి : “కంజదళాక్ష !
నకలజనంబులుఁ జచ్చి ; రిచ్చోట | నకలంకగతి నిల్వనగునె ! బలుండు
నెలకొని యెచ్చోట నిలిచినవాఁడొ ! | యిలఁ బరామరిసింది యెసఁగ నామీఁద
ననుగుణంబగు శార్య మాచరియింపు, | చను.” మన్న నందుకు సమ్మతవడుచు
వారలుఁ దానును వదలక యువుడు | నీరి పోయిన త్రోవ చేకొని పోయి
జననాథ, యొక మహిజము పొంతనున్న | ఘనుని హలాయుధుఁ గరమొప్పఁగాంచి
దారకుడెన చూచి దామోదరుండు | నీరాయుధుఁడు వినఁ తెలఁగి యిట్లనియె :

అర్జునుఁ డోడ్డైరఁ గృష్ణుఁడు దారకుసంపుట

వేగంబుగా నీవు వేదండపురికి | బాగొప్పఁ బోయి యప్పాండవేయులకు
యాదవక్షియమెల్ల ననువుగాఁ జెప్పి | సాదర మెసఁగ విజయుఁ డోడితెమ్ము. ”
అనవుడు దారకుఁ డంగీకరించి | తనరంగ వేగవంతములై నయట్టి
తుంగ రత్నముల నుద్ధరముగాఁ బూన్చి | వరరత్న కాంతులు వసుధ నిండంగ
మించిన రథమెక్కి మేదిసీనాథ, | యందితగతి నేఁగె హస్తినాపురికి.
ఇట సంబుజోదరుం డిత్రైతంగెల్లఁ | బటుతర బుద్ధిమైఁ బాటించి చూచి
యీకాంతలును మఱి యొకనెలయనుచుఁ | బ్రాకట విస్ఫుర్తి బ్రభునిఁ బిలిచి

“కరితురగాదులఁ గామినీమణులఁ బురి జేర్చి యరుదెమ్ము పా.” మన్ని యనువ,
 నా బభ్రుఁ డామాట లంగీకరించి । ప్రాబల్యముగ శౌరిభామల నెల్ల
 కరులను ఘనతురంగములను గొనుచు । నరుగంగ నొకబోయ యత్యద్భుతముగ
 నా తుంగ చేపట్టి హరి చూచుచుండ । నాతనిపై వ్రేయ నవనిపైఁ దెల్లె.
 ఈరీతి బభ్రుఁడాయులఁ గూలుటయును । నారాయణుండు శ్రీనాథుఁ డచ్యుతుఁడు
 మునిశాపవృత్తాంతమున కరుదంది । ... ..
 తమయన్నతోడుతఁ దప్పక వలికెః । “కమలదళాక్షుల ఘనఘోటకముల
 నరదంబులను నిప్పు డతి శీఘ్రవృత్తిఁ బురిఁ జేర్చి వచ్చెద ; భూజంబుకడనే
 యనఘాత్మ, నే వచ్చునందాఁక నిలుము. । అని గజాదులఁ గొని యటఁబురికేగి
 వసుదేవుఁ గాంచి యవ్వసుమతీశునకు । మసలక మ్రొక్కి వ్రేమచున నిట్లనియెః
 “కడఁగతో విను తొల్లి కారవక్షయము । పొడగంటి ; నివ్వచు భూమిలోపలను
 నకల యాదవులును జావఁ జూచితిని. । అకలంకమతి నిటు నఖిల బాంధవులు
 హీనమయ్యినవీట నేనివ్వఁజాల. । కానల కేగి సౌఖ్యంబు దీపింప
 బలభద్రుతోఁ గూడ భవ్యతపంబు । నెలమితో నే నాచరించెద వినుడు.
 చనవొప్ప మీరింక సర్వంబు నరసి । కొనుఁ డంతలోన ఘల్లునుఁ జేగుడెంచి
 మీవంపునేయు నర్చిలితోడ.” ననుచు । నా పద్మనాథుఁ డొయ్యనజాగి మ్రొక్కి
 ముకుళిత హస్తఁడై ముందట నున్న । సకలంకమతి విభండంతకుమున్న
 యాదపుల్ దెగిన వృత్తాంత మంతయును । వేదనఁ బొందుచు విసి కుంది యంతఁ
 బలుజీవి పోయినపగిడ మ్రాన్పాటు । కలయంగ వర్తింపఁ గన్నీరు నింది
 శవముకై వడి నున్న సకలభామలును । వివిధరీతుల నేడ్వ, విశ్వంధరుండు
 దయమీఱ వారలఁ దగ నాశ్వసించి । “రయమున సప్నాంధురాజనందనుఁడు
 వచ్చు నర్జునుండు మీవంతల నెల్ల । నచ్చుగాఁ దీర్పు నియ్యడ శోక మేల!”
 అనియని మధురవాక్యంబులఁ దేర్చి । జనకుని యెదుటను జక్కఁగూర్చుండి
 యాతని పాదంబు లర్థి నొత్తుచును । బ్రాణిగాఁ జిత్తవిభ్రమమెల్ల మాన్పి
 పరఁగ నర్జునురాక పల్కారు చెప్పి । యరయుండు కరితురగాదుల ననుచుఁ
 దమతండ్రి వీడ్కొని దామోదరుండు । క్రమమొప్పు బలుడున్నకడకు నేతెంచి,
 వినతుఁడై జనకుని పృథ్వాంతమెల్ల । ఘనముగా నెఱిగించె గౌరవనాథ!

బలరాముడు శరీరమువిడిచి యనంతనియందుఁ గలియుట

తదనంతరంబ మాధవుఁ డచ్యుతుండు । వదలక బలభద్ర వదనపద్మమున
నరుదుగా వెడలంగ నప్పు డీక్ష్మించె । నరుణకాంతులఁ జాల నందంబుగాఁగఁ
బాలుచు వక్త్రసహస్రమును దివ్యమైన । కలిత మాణిక్యముల్ గల ఫణంబులును
ప్రాలేయ భూధరాభంబై నమేను । నోలిమైఁ గలిగిన యొక భుజంగంబు
నీలాంబుఁడురాహిణేయుఁడు బలుఁడు । తాలాంకుఁ డచలుఁ డుద్ధతి యోగబలము
ఘనత దీపింపంగఁ గాయంబు విడిచి । చనియె వియద్విధి శంబర నిధికి.
అంతలో వరుణుండు నమృహాత్మునకు । నెంతయు భక్తితో నెదురుగా వచ్చె.
అహికూలాధీశ్వరు లందఱుఁ గడలి । బహుతర సంతోష పారవశ్యమున
ఘనుడైన వానుకి కర్కొటకుండు । గొనఁగొని తక్షక కుంజర కుముద
వారణ దుర్ముఖ వక్రదంతాఖ్య । భూరి పృథుశ్రవ వుండరీకులును
హ్రాదుండు శంఖుండు నజితుండు మిశ్రీ । క్రోధుండు ధృతరాష్ట్రీకుఁడు మొదల్ గాఁగ
నరుగుదొందిరి ప్రితి సహికులోత్తములు, । (పరమకౌతుకమున ఫణిరాజుఁ గొలువ)
గంగయు యమునయుఁ గావేరి పెన్న । తుంగభద్రయుఁ గృష్ణ తోయాత్మయగుచు
వలనైన యాసరస్వతియు గౌతమియుఁ । దలఁగొని శోణభద్రయు షల్మణియును
మొదలుగాఁ గలిగిన పుణ్యవాహినులు । నదనుగా నేతెంచె నద్దేవుఁ గొలువ.
ధరణి నత్రైజగెల్లఁ దనదివ్యదృష్టి । హరి చూచుచుండంగ నమృహాత్ముండు
పానఁగ ననంతునిమూర్తితోఁ గలిసె, । అనన్యశంబుగ విను మవనీతలేశ !
అట్టగ్రజుఁడువోవ నచ్చోటు వాసి । నెట్లన నంత నా నీరజోదరుఁడు
మునుగొని భూలోకమునఁ గల్గునట్టి । పనులెల్లఁ దీటుట పరికించి చూచి
తనువు ముక్తికి నిమిత్తంబును దలఁచి । ఘనులైన మునుల వాక్యంబు లూహించి
వలను మీఱంగ దుర్వాసుండు దొల్లి । కలితావయవములఁ గడఁగి పాయనము
పూయునాఁ డరకాలఁ బూయకయున్న । నాయెడ నవిలంఘ్యమై యపాయంబు
గలుగు నీకనిన వాక్యములు చచ్చింది । జూనిధిలోపల శయనించునట్టి
ఘనుఁ డాదిదేవుండు కంజనాభుండు । మునుగొని భూస్థలంబునఁ బవ్వళించె.

శ్రీకృష్ణుడు పరమపదము చేరుట

అంతలోపల జర యథుకుచు వచ్చి । యెంతయు నొకబోయ నీక్ష్మించి యచలుఁ
గమలసాభుని దివ్యకాయంబు చూచి । ప్రమదంబుతోడఁ దప్పక తెంకి నొక్క

మృగ మేగు నట్లుగా మెల్లన మాయ । యగణితంబుగఁ జేసి యటనావహించె.
 ధరణీశ, యాబోయ తగురభనమున । శరము చావంబున సంధించి పొంది
 యెనయంగ దృఢముష్టి నేపుమై దిగిచి । ఘనముగా నేసినఁ, గంజాక్షు పాద
 తలము దూరఁగొని తచ్చరంబంత । వెలయంగ మీఁగాలు వెననుచ్చిపోయె.
 అంత శస్త్రంబున కతఁడేగుదెంచి । యెంతయుఁ దెలియంగ నీక్షించి పురుషుఁ
 డగుట యెఱింగి యత్యంతశోకమున । వగచి దేహంబెల్ల వడవడ వడఁకఁ
 బొదపద్యములపైఁ బడి యేడ్చుటయును । అదరంబెనఁగ నూరార్చి కృష్ణుండు,
 రమణమై తన మనోరథ విట్టిరీతిఁ । గ్రమమొప్ప నీడఁగ నంతలోన
 మానుష దేహంబు మఱి వినర్జించి । పూసక వైకుంఠపురమున కరిగి
 పావనంబుగ నిజపదవి చేకొనిన, । దేవదేవున సర్వదేవతామయుని
 నక్షయు నక్షిణ సమలాత్మ్య నజరుఁ । బక్షివాహను నీశ భవరోగవైద్య
 మూఁడుమూర్తులు నేకమూర్తియై మిగులఁ । బోడిగా వెలసిన పుణ్యాత్మ్య నభవుఁ
 గనుఁగొని సిద్ధులు గంధర్వములు । నసిమిషవర్యులు నాదిరుద్రులును
 ద్వాదశాదిత్యులు వసువులు మునులు । నాదితేయాధీశుఁ డబ్జగర్భుండు
 మొదలైన దేవతల్ మొగి నేగుదెంచి । వదలంకజములకు భక్తితో (మొక్కి
 ముకుళిత హస్తలై “పురుషోత్తమాయ । ప్రకటిత దానవ ప్రహ్వంసకాయ
 దేవాదిదేవాయ దివ్యరూపాయ । భావనాతీతాయ భవనంహరాయ
 జలరుహబాంధవ శశిలోచనాయ । జలజనాభాయ కృష్ణాయ లోకైక
 రక్షణ బుద్ధయే, ప్రథితాత్మకాయ, । అక్షయరూపాయ హరసన్నతాయ,
 గరుడధ్వజాయ భక్తశరణ్యకాయ, । వరమేశ్వరాయ తుభ్యంసమో.” యనుచు
 వినఁతించి పూజించి వినయంబు మెఱసి । యెనరంగ నేనిపునుండిరి ప్రీతి.
 అవనీశ విసవయ్య యంత నిక్కడను । అవీరశగతి మీఱ నంత దారకుఁడు
 కరిపురంబున కేగి ఘుమల బొండవుల । సరగునఁ బొడగని సంయమిశ్వరులు
 యాదవకుల మెల్ల సఁగఁగంగఁ దొల్లి । సాదరంబెడలంగ శపియించుటయును,
 జలధితీరమున నానవపాయులగుచు ; నలవడ వృష్టిభోజాంధ రోత్తములు
 మునివర నిర్దిష్ట మునలాత్మకంబు । లనయంబునైన ముయ్యుండు తుంగలను
 మోదలాడుటయును మునుమిడి నకల । యాదవోత్తములెల్ల నవనిఁ జచ్చుటయు,
 నాగి రామకృష్ణుల యునికియుఁ, దన్ను । నగధరుండంపివయట్టి వర్తనము,

కరతలామలకంబుగాఁగ వర్వంబు | దిరముగాఁ జెప్పిన ధృతియెల్లఁదూలి
యతుల శోకాక్రాంతుడై యేడ్చుచుండ, | ధృతి చెడి యిట ద్రావదీప్రముఖాంగ
నలు పెద్దవాపోయిరంత దారకుఁడు | బలభేదినుతుతోడఁ బలికె నిట్లనుచు :
“ నిను దోడితెమ్మని నీరజోదరుఁడు | పనివడి యంపినఁ బనివింటినను,
తామనంచేటికిత్తటి శ్రీఘ్రవృత్తి | నేమఱు నేతెమ్మ విధువంశతిలక ! ”

అనిన దారకుఁ జూచి యనురేంద్రనుతుఁడు | “ ఘనుడ, యాదవకులక్షయమునాచెవుల
వినియుఁ గాల్పొందునే ! వేగంబె వత్తు. ” | అని ధర్మపుత్రుని యనుమతి వడసి
యరదంబుపై నెక్కి యతిశ్రీఘ్రవృత్తి | సరిగి ద్వారకచోచ్చునంతలోపలను
బురుషుండు చచ్చినపొలఁతియు, సోముఁ | డరుదుగాఁ గ్రుంకిన యట్టిగాత్రయును
బోలె గృష్ణుఁడులేమిఁ బాలుపెల్లఁ దక్కి | చాలశూన్యంబైన, సంతోష మెడలి
యెనయంగ నేటికి నెనురీదు పగిదిఁ | జనుదెంచి పురజనుల్ సరవిమైఁ జూడ
నగరు చోచ్చుటయును నలివాక్షులెల్ల | మొగమున సశ్రువుల్ మునుమిడిఁగవ్వఁ
గా శోకవార్ధిలో ఘనముగా మునిఁగి | లేకమైనను దెల్పిలేక మూర్ఖిల్లి
యొకకొంత ప్రొద్దున కొయ్యన దెలిసి | ప్రకటించి వచ్చిరి పార్థసాలికిని,
అంత వారలఁ గాంచి యనురేంద్రనుతుఁడు | సంతోష మెడలి యచ్చటఁ దేగుడ్డిగి
భూమిపైఁ బడి వడిఁ బారలాడి యేడ్చె ; | నేమిచెప్పఁగవచ్చు నిందుకులేక !
పరిపంథులకునైనఁ బరఁగుడెందములు | కరమేది ప్రవృత్తులు గా వగదాఁకు.
మఱి యంత సత్యభామయు రుక్మిణియును | అఱిముఱిఁ దక్కినయట్టి భామలును
మాకు దిక్కివర్షిమహిలోన ననుచుఁ | బ్రాకటగతి నేలఁబడి యేడ్చిరంత,
శ్వేతవాహనుఁడు చెచ్చరఁ దనుదాన | బ్రాఁతిఁ దేర్చికొని సంభాష్యంబు గాఁగఁ
దరుణుల నూరార్చి తదనంతరంబ | పరిపరి విధములఁ బలవించి వగలఁ
బొగులుచు సెజ్జనైఁ బారలెడు వాని | ... ..
యాదవోత్తములెల్ల నడఁగిన దిక్కు | ... ..
లేని దుఃఖమున విలీనత్వ మెనఁగ | ... ..
పలురోదనంబునఁ బ్రభయెల్లఁ దక్కి | తలఁగి యెంతయును వేదనఁ బొందువాని,
బలదేవ కేకపుల్ పట్టాంబునను | గలయంగ లేమికి గాత్రంబు పణఁకఁ
దన్ను చానెఱుంగక తాపంబు చెంది | చెన్నుగా నెంతయుఁ జంఱించు వాని

అర్జునుడు స్వజనక్షయ దుఃఖితుడగు వసుదేవుని గాంచుట

వసుదేవుఁ గనుఁగొని వనరుచునుండ । ననమున నాతఁడొయ్యన లేచి క్రిడిఁ
గాఁగిటఁ జేర్చి గడ్గదికంబు లడఁచి । “ఘనులైన బిడ్డల కారణదోష
మునఁ బరస్పర యుద్ధమును జేసి దెగిరి । వినుము నీశిష్యులై వెలసినయట్టి
సాత్యకియును బంచశరఁడును దొలుత । నత్యర్థముగఁ బోరి యడఁగిరి నిజము.
ఓనరంగ సాత్యకియును గృతవర్మ । యును లేవఁగాఁ బుట్టె నొగి సంగరంబు
రమణీయులైన వారల దూఱనేల ? । సమధికంబగు మునిశాప మండఁగను.
ఇంతేసి వసులయ్యె నింద్రతనూజ । యెంతయు నింక నేనేమి నేయుచును !
తనయిచ్చ వచ్చిన దైత్యమర్దనుడు । ఘనముగా మూఁడులోకములు చచ్చినను
నెలఁగొని బ్రదికించు మిమ మాత్రమున, । మెలపుతోడుత మున్ను మృతుఁ బరీక్షితుని
బ్రదికించె గాదె ! నాభాగ్యులుట్లుండె. । ఇదె నేఁ డుపేక్షించె నేమనఁ గలదు.”
అనునెడ ఫల్గునుండంతరంగమున । “ఘనమైన హరియుపేక్షయె చెప్పెనితఁడు ;
హరిఁ గూర్చి శోకింపఁ ; డదిగాన నిపుడు । నరసింహాక్షునకు నై నందేవామేల ! ”
యని మదిఁ జర్చించె ; నట వసుదేవుఁ । డనియె నర్జునుతోడః “ ననఘాత్య, వినుము
సకల యాదవులును సంయమిశ్యరుల । ప్రకటశాపమున నుద్భవమైన యట్టి
మునలంబు తుంగలై మొగి జనియింప । నసదృశ విస్ఫూర్తి నాతుంగలందు
నన్యోన్య నిహతులై యాదవులెల్ల । నన్యాయముగఁ జచ్చునంత నిక్కడకుఁ
గరులఁ దేరులఁ దురంగముల భామలను । అరుదుగాఁ గొనితెచ్చె నాకృష్ణుఁడనినఁ
దల్లడంబంది యంతట ధనంజయుడు । “ఎల్లగా శ్రీకృష్ణుఁ డెచ్చోటి కరిగె ? ”
నని తన్ను నడిగిన నవ్వసుదేవుఁ । డెనసి కన్నీరొల్క నిట్లని పలికః
“ వివవయ్య ఫల్గున, విశదంబుగాఁగ । వనమాలి మాధుర్య వాక్యంబులందు
నన్ను నూరార్చి యెంతయును నాతోడఁ । గ్రన్నన నిట్లును ఘనులు యాదవులు
విధివశంబునఁ జేసి విను చలంబునను । అధికంబుగాఁ గూలి రవసీతలమున,
చెప్పిపుచ్చినవాడ జిష్ణునకేయ । అప్యయ్యఁ డిప్పుడ యరుదెంచు నిటకు.
నీయెడ భక్తుండు నిను గొల్పియుండు ; । ధీయుక్తుఁ డర్క సందీప్త తేజండు ;
కార్యజ్ఞఁ డత్యంతకారుణ్యమూర్తి ; । శౌర్య సమగ్రుండు సత్యసంధుండు.
నెలఁగొని యాతఁడు నేను ననంగ । సౌలవక భేద మించుకయైన లేడు.

అదిగానఁ గరితురగాదుల నెల్ల | పదలక యాతని వశముగావింది
 జనసతముగ బంధుజనములఁ గాచి | కొనుమ; యీనగరంబుఁ గొన్నిదినముల
 నర్వతోముఖనిధి నరిముంవఁ గలను. | నర్వయాదవులును జాపకమున్న
 బలదేవుఁ డడవిఁ దవఁ ప్రాథి గలిగి | వెలసియున్నాఁ; డింక వేయును నేల
 సరవితో నొండు విచారంబు లుడిగి | చిరచుతి ననుమతినేయు మప్పనికి.
 ఏను బోయెద నిడె; యేలెండుఁ గ్రీడి; | మానవేశ్వర, యచునూనంబు దక్కు.
 ఆతండు మృతులైన యాదవోత్తముల | కాతతగతిఁ జేయు నగ్ని కార్యములు.
 ఘనముగా నాతఁడే కాలాంతరమునఁ | బనివడి భవదీయ పరలోకవిధుల
 నొనరించు.” నని నాకు నొడఁబడఁ జెప్పి | యసఘాత్యుండగు హాగి యడవికిఁబోయె
 ఆతఁడు సెప్పిన యట్లుల చేయు. | మీతటి నొక్కటి యెఱిగింతు నీకు,
 పెనుపొండఁ బీనుఁగు పెంటయై వడిన | తనయుల నెల్లను దలఁచి తలంచి
 మదియెల్లఁ గలఁగంగ మఱి రుచి యగునె | అదనుగా నెంతయు నన్న పానములు.
 పనితలఁ బ్రజలను వారణంబులను | ఘనవస్తువులఁ దురగముల నీవరయు;
 పనివడి కృష్ణునిపలుకు చెల్లింపు.” | అన విని ఫల్గునుఁ డావాసుదేవు
 హృదయమెఱింగి యెంతేనియు వగచి | పదపడి యిట్లని పలుకు : “భూనాథ!
 వేదాంతవేద్యుండు వెన్నుండు లేని | యీదేశమున పసియింపఁ జిత్తంబు
 ధరణిలోఁ గొలుపునే! ధర్మజభీము | లరయ గ మిక్కిలి యతివ పాంచాలి
 యను నేకమనసున నొగి నిట్టితెఱుగు | నెనయంగ మును నిశ్చయించినవారు.
 బాలుర భామలఁ బరఁగు ధనంబు | పోల నింద్ర ప్రస్థ పురవరంబునకు
 సుతగతి నీవు మున్నగుఁ గొనిపొమ్ము. | తతభంగిఁ దప్పనే దైత్యునిపలుకు!”
 అనిపల్కి పౌరుల నపుడు రావించి | పనివడి వారితోఁ బలికె నద్దనుఁడు :
 “కారుణ్యమతులార, కలితాత్మలార, | ద్వారకాపురి నముద్రముముంచు నేటి
 కేడుదినంబుల కేపుతో ననుచు | వాడిగా నాకాశవాణి భాషించె :
 పాసఁగ నింద్ర ప్రస్థపురవరంబునకు | పనుధీశుఁ గాఁగ నీ వజ్రా సిల్పదను.
 అనుదినంబును మీర లతని రక్షింపుఁ; | డనఘులై తొల్లిటి యట్ల మనుండు.
 సకల ధనంబులు సకల ధాన్యములు | సకలపదార్థముల సరభన వృత్తి
 పెడలింప వలె మీరు వేగంబె పోయి | పడఁతులతోఁ గూడఁ బయనంబు గండు;
 భయపడకుండు; తాల్చి పదిలంబు చేసి | జయమొప్పఁ బొండు మీసదనంబులకును.

గతములై నట్టి యీకార్యముల్ మగుడఁ | బ్రతినతోఁ గ్రమ్మరింపఁగరాదు గాన
మనకు ధర్మజుఁడుండ మహిమదీపించి | చెనసి వజ్రసి రాజుఁ జేయంగవలయు. ”
అని వారి నిండ్లకు సప్లదే యనిసి | వసమాలి గృహమున వాసవియుండె.

వసుదేవుఁడు పరమగతికిఁ బోవుట

అంతలో సూర్యుండు నస్తాది కరిగె. | నెంతయు నారాత్రి యేషెల్లఁబొలిసి
సముచిత క్రియలెల్ల సలిపి, నిద్రించి, | ప్రమదంబుతోఁ బలవల వేగునవును
ఆనక దుందుభి యతి ఘోరనిష్ఠ | పూని దేహము డించి పుణ్యలోకమున
కరిగినఁ దత్పదనాంతరంబునను | దరమిడి రోదనధ్వనులు చెలంగె.
ఆసమయంబున నమరేంద్రనుతుఁడు | ఓనరింపక వచ్చి యున్నంతలోన
నెలమి దేవకియు రోహిణియు భద్రయును | జలజాక్షి మదిరయు సంతోష మెసఁగ
ననుమరణంబున కాక్షణంబునను | బనివడి యాయత్త వడిరి శ్రీఘ్రమున.
మానిత ప్రాలంబమాలికా పంక్తి | జానోప్పఁ గదళికా స్తంభముల్ హేమ
కలశ నిక్షిప్త శిఖరములుఁ గలిగి | విలసిల్లు యానంబు వేగఁ గల్పించి
సరవిమై శవము నున్నాతం బొనర్చి | యరుదైన చందనంబులది వస్త్రములు
గట్టి భూషణములు ఘనముగాఁ దొడిగి | గట్టిగా మంత్రయుక్తముగ యాజకులు
సామంబు చదువంగ సతులు నల్పురును | గామించి యుచిత సంకలితయాసముల
నెక్కి యేతేరంగ నిటఁ జారులెల్లఁ | దక్కక రోదనధ్వనులు చెలంగ
నారీతిఁ గొని చని యమ్మహిశ్వరుఁడు | వారక విహరించు వసములోపలను
చందనాగరు కాష్ఠచయములు పేర్చి | యందంద చితిమీఁద నవనీకుఁ బెట్టి
పితృమేధ మెల్ల సంగ్రహితిఁ జేయించి | యతులితగతి సంత నన్ని యిచ్చినను
దేవకి మొదలైన తెజవలంతటను | భావించి నల్పురుఁ బడి రగ్నిలోన.
ఘృతములు చల్లంగఁ గృతమతి నన్ని | యతులిత సప్తజిహ్వలఁ బ్రజ్వరిల్లె.
తదనంతరమున రోదనములు చెలంగె | నదనుగా నజ్రాండు సంగనాజనము
నుదకప్రదానంబు లొగి నాచరించి | పదపడి చనుదేరఁ బట్టణంబునకు
సరవితో విజయుండు చని మఱునాఁడు | దురమునఁ జచ్చిన దుర్దాంత విక్ర
మాటోప ఘనులైన యాదవాదులకుఁ | బాటించి వారికిఁ బరలోకవిధులు
చేయించి శోకంబు చెందిన సతులఁ | బాండుక యూరార్చి, పద్మాక్షుబలుని

గనుగొనఁ దలంచి శ్రీఘ్రంబుగా నాప్త । జనులు తోడుగరాఁగఁ జనిచని యంత
 దనమదిలోపలఁ దర్కించె నిట్లు : । “ననుఁ బిల్వబంచి జనకునకుఁ దోడు
 గాఁగ నిల్చినవాడు గాన నెచ్చుదిని । లోఁగక చనిన త్రిలోక పంధ్యనకుఁ
 జాపుచెప్పఁగ నేడు చనియెద నకట ! । ఈ వర్తమానంబు లేల వుట్టింప !
 మురమర్దనుడు తపంబున నున్న నాడు ; । ఎరఁగంగ నతఁ డేమిపని చెప్పె నట్లు
 పనిపడఁ గావించు భయభక్తి.” ననుచు । ... .. ‘... ..
 మఱియును జింతించి మగువ గాంధారి । యుజ్జలేక యొక్కఁడు నవనిలోపలను
 దిక్కెవ్వరునులేక తెగఁగలఁడనియె । చక్కఁగా నివ్వనఁ జెదలంటునొక్కొ ! (?)
 యని విత్కింపుచు నటఁ బోయి పోయి । గొనఁగొని యడవిలోఁ గొన్ని దినములు
 వేదన పొందుచు వెదకుచునుండ, । నాడట నొక బోయ యర్జునుఁ జూచి
 ‘యిందెందుఁబోయెన వెఱిగింపు !’ మనినఁ । బొందుగా దివికేంద్రపుత్రుఁ డిట్లనియె
 “నరసింహభుఁ డెచ్చటఁ దపంబర్హి । జరిపెడినో చూడఁ జనుచున్న వాడ.”
 ననిన నేనొక్కనాఁ డంబుజోదరునిఁ । గనుగొంటిఁ; జూపెదఁ గడఁగి ; యచ్చట
 నుండునో పోవునో యొగి నది యెఱుఁగఁ । దండిగా రండు మోదమున మీ.” రనుచు

అర్జునుడు రామకృష్ణుల కశేబరములఁజూచి విలపించుట

గొనిపోవఁ బోవ వైకుంఠు దేహంబు । తనరంగఁ బడియున్నఁ దప్పకచూచి
 పుగుహూత తనయుండు భూమిపై వ్రాలి । తరమిడి యొక కొంతతడపుకుఁ దెలిసి
 హరిమేను కౌగిట నందంద చేర్చి । పరి పరి విధములఁ బలవించునంత,
 ననుచరులగు భూనురావలి చేర్చ । ననిమిషావలినూనుఁ డంకిలిదేజీ
 మఱియును శోకాబ్ధి మగుఁడై చాల । నెఱిచెడి కన్నులనీర్లును గాఱ
 ‘నేమిట పట్టయ్యె నీమహాత్ముండు ! । భూమిపై నని యంగములు పరికించి
 కలయంగఁ బదపద్మ గతమైన యట్టి । కలిత విశేషంబుగనుగొని యపుడు
 పలురోదనము సేయ బ్రాహ్మణోత్తములు । వలదని వారింప, వానవాత్మజుడు
 “పటుతరగతిఁ బోయి బాంధవతతిని । నిటకుఁ దెత్తమొ ? కాక యీతని తనువు
 గొనిపోదమో ! ” యనికూర్చి జింతించి । యనుచర వరులతో నది యెఱిగింది,
 నెఱిగి దైవగతి వారినిధియుఁ బట్టణము । కఱకఱి ముంపంగఁ గల దివనంబు
 పాయక మదిలోన భావించి చూచి, । యాయెడ మఱునాఁడె యగుట యెఱింగి

“ పొద్దు గ్రుంకఁగవచ్చె బురము వారలను । దద్దయు నీరాత్రి తరలింప వలయు.”
 నని నిశ్చయముచేసి హరి శరీరంబు । ననలున కర్పించి, హలధరుఁ దలఁచి
 గొనఁకొని మునుల వల్కులు దప్పవనుచు । ననయంబు వెదకి¹ యయ్యెడఁ గాంచియతని(?)
 కాయంబు వహ్నికై గడువేగ నిచ్చి । పాయక యనుచర ప్రభృతులతోడఁ
 జెలరేగి యారీతిఁ జేయకయున్నఁ । దలఁకొని రుక్మిణీ తతులను నిల్చ
 మనలకు శక్యమే ! మఱి హరిఁ గూడి । చనఁగఁ దామననుగ; జలధియుచంత
 వచ్చు; బుణ్యము సేయ వడిఁ దలఁచిను । గ్రచ్చఱ గీడు తక్కుఁ సంభవించు.
 అన్ని తెఱంగులు నట మన సీను । కెన్నికతో బోయి యెలమిఁ జెప్పదము.
 కాని యీవార్త యిక్కడఁ జెప్పలకు, । జానొప్ప. ” నని వచ్చి సకలకార్యములు
 నారాత్రి తీర్చి యయ్యెంబుజాపుండు । భూతితరంబుగాఁ బొడమకమున్న
 సకల జనంబుల సకలధాన్యముల । సకల ధనంబుల సకలధేనువుల
 సకల గజంబుల సకలాశ్వములను । సకలభామలఁ గొని సందంభమెసఁగ
 ననిమిషేశ్వర పుత్రుఁ డతిశీఘ్రవృత్తిఁ । జనిన పిమ్మటను భాస్కరుఁడుదయించె.
 అంతటఁ బురమెల్ల నంబుధి ముంచె । నెంతయుఁ గడుఁ జిత్ర మిండువంశేంద్ర !
 అపుడు రెండవవార్ధియంగఁ జెంపారు । చపలాక్షులను సర్వజనముల సరుఁడు
 వడిఁగొంచు నాపంచవటమున పడియ । సదురేయిఁ జోరు లున్నతమతిఁ గాంచి

బోయ లర్జునునోర్చి యాదవాంగసల పొమ్మ లపహరించుట

కవ్వడి యొక్కండు గంటిరే ధనము । నివ్వటిలైడు లోఁతు వెఱిఁగానవచ్చె.
 బాలురు వృద్ధులుఁ బడఁతులుఁ జూడుఁ । డాలంబునకు నొక్కఁడైనను లేడు.
 మునుకొని భామలఁ బొడువుడ.” మనుచు । ఘన విక్రమము మీఱఁగాఁ జెలరేగి
 కవిసినఁ జూచి యాఖండలాత్మజుఁడు । నవడి “నోరోరి, యేనంద్రకుండఁ;
 దొలగిపొం డడియాసఁ దొడ్డకుఁ జొచ్చి । తొలఁగికున్నను బృథ్వి త్రుంతు నందఱను.”
 అని యదల్చిన వార లఱవాయి గొనక । వనజాక్షులను వోచ వడిఁ గోపించి
 గాండీవ మెక్కిడి ఘనబాణతతుల । మెండుగాఁ బరఁగింప, మ్లేచ్చులుప్పొంగి
 యాతని మీఁదఁ దీవ్రాస్త్రంబులేయ, । నాతఱి నలిగి దివ్యాస్త్రజాలంబు
 లేయంగఁ జూచిన నిట మంత్రవికృతి । యాయెడఁ దోచమి కాశ్చర్య మంది,

1. కవి ఆకార మధ్యవని భ్రాంతివడి ‘అయ్యడ’ అని ప్రయోగించెను.

యిది దైవకృతమని యెంతయు నగచి । యదనేది తీవ్రబాణావళి నేసె.
 ఏయంగ దొనలును నిట రిత్తయైన । నాయకాననముచే నరసీరుహాత్ము
 మహిషుల నెనమండ్ర మఱియును జాల । మహానీయలగు నీరిమగువలఁ గాచె.
 తక్కిన నతులను ధనములఁ గొనుచు । నక్కజంబై నట్టి హయములు గజము
 లరదంబులును నొల్ల కచ్చోట విడిచి । యరిగిరి దన్యులో యవనీతలేశ !
 ఆరితిఁ బోవోయినట్టి మొత్తంబు । వారక గొనుచు నవ్వాసవాత్మజుఁడు
 పొసఁగఁ గురుక్షేత్రమునకును బోయి । యసమునఁ జిలించి యంతరంగమున
 నరవిరోధను గను జనములతోడ । నిరపుగా నాతెఱంగెల్లఁ జెప్పుచును
 మున్ను గాంధారి యిమ్ముల చూడవులకుఁ । బన్నుగా శాపమిచ్చిన ధర్మనుతుఁడు
 తనుజూచి “యర్జున, తప్పదంతయును; । ఘనమైన యాదవక్షయము కాఁగలదు
 వినువక తద్బాల వృద్ధుల నతుల । వసుమతిలో నిల్వలయు నెంతయును.”
 అని పల్కెఁ గావున నదికారణముగ । ఘనముగా నాతని కరుణాపింపునను
 గృతవర్మ నందనుఁ గృపతోడఁ జూచి । “చతురాత్మ, నీవు నీ నకల బాంధవులు
 వలనొప్పు మృత్తికావత పురంబునను । నిలుపుఁ డా దేశంబు నీక యిచ్చితిని.”
 అనిపల్కి మఱివాని నభిషిక్తుఁ జేసి । యనిపిన బోయె నెయ్యము సమకూడ.
 పొసఁగ నరస్వతి పుటభేదనంబు । నవవృశ స్ఫూర్తి సాత్త్విక తనూజునకు
 నిచ్చిన వాడును నేపుదీపించి । మచ్చికతో బోయె మనుజాధినాథ !
 తిక్కటివారి నిండ్రప్రస్థమునకు । గ్రక్కఁగ గొనిపోయి కడఁక దీపించి
 తొలఁగక వజ్ర నాథునిఁ గాఁగ నందు । నిలిపి గజంబుల నిఖిలాశ్వములను
 రథముల విభజించి రమణ మువ్వరకుఁ । బ్రథితంబుగా నిచ్చి బంధువర్గముల
 నందుల నిందు నెయ్యము సమకూరఁ । బొందుగా నుండుఁ డిమ్ముల ననిలకి
 యక్రూరు భార్యల సతని యాత్మజుల । నాక్రమంబున వజ్ర కప్పించినను
 వారుండ నోపక వలసిన యెడకు । బోరనఁ బోయిరి భూలోకనాథ !
 తదనంతరమున సుత్రామనందనుఁడు । వదలక కృష్ణుని వార్త భామలకుఁ
 జెప్పంగఁ దలఁచి చెచ్చెర శోక మెసఁగఁ । దప్పక పెద్దలుఁ దాను వేవేగ
 వారల కడకేగి, వనములోపలను । నీరినిఁ గృష్ణునిఁ జెలఁగివల్లినము
 లరయుటయును బోయలటఁ జెప్పుటయును । హరి బలదేవుల కగ్ని నద్విధులు
 తిరముగాఁ జేసినతెఱఁగును జెప్పి, । పరఁగంగఁ దలవొంది పలుకకయున్నఁ,

బాలువజీ రుక్మిణీమొదలైన నతులు । కలగియు మఱి ధైర్యగణిమ వాటింది
 “యద్దన, యింతేల యడలెద వీవు? । కర్ణమూహించినఁ గాలపర్యయము
 వరమతి నడువంగ వశమె యెచ్చరికి! । ఇరవుగా నీతెఱంగెఱిగింప కిట్టి
 పని యేల చేసితి పార్థివ!” యనిన । నెనయఁ గన్నీరొల్క నిట్లు పలికె :
 “ఆరీతిఁ గృష్ణుని నడవిలోపలను । వారక వెదకుచు వదలక చూచి
 యా రాత్రిపోయిన నమ్మఱునాఁడు । వారిధి పురమెల్ల వడి నాక్రమించు.
 క్రన్ననఁ బురమువారల వెడలింప । కున్నఁ గాడనుచు నచ్యుతునకు వడిగ
 ననల సంస్కారంబు లపుడు గావించి । పెనుపొంద మీకుఁ జెప్పినఁ బ్రాద్దువోవు
 నంత వారిధి ముంచు నదిబుద్ధిగాదు । ఏంతయు ననిచూచి యిట్లు చేసితిని.
 అటుగాన నాతప్పలన్నియుఁ గాచి । పటుగతి రక్షింపఁ బాడిమికిపుడు.”
 అని జాగి మ్రొక్కిన వాతనినెత్తి । ఘనముగా నూరార్చి కన్నీరు దుడిచి
 ... .. । ... ..
 యందు భీష్మకుపుత్రియాజాంబవతియు । నందంద కోరిరి యనుమరణంబు.
 మఱియంత సత్యభామయు మొదలైన । తెఱవలు తపము నుస్థితిఁ జేయువారు
 గా మాటలాడినఁ గడఁగి యత్రైతఁగు । భూమిపై గావించి పురుహూతనుతుడు
 అఖిల బాంధవుల నూరార్చి నజ్రానకు । నఖిల నీతులు చెప్పి యాశీర్వదించి

అర్జునుఁడు వ్యాసునితో యాదవక్షయముఁ జెప్పట

పానఁగ గంగాతీరమున కర్థిఁ బోయి । యనదృశ భక్తి నావ్యాసులకెఱిగి
 యతఁడు మన్నింపంగ నాసీనుడైనఁ । జతురు నర్జునుఁ జూచినయమివలెకె :
 “తెలివి లేకములేక ధీర, నీ ముఖము । తలకొని తేజంబు దక్కియున్నదియు.
 చెలఁగి యోగ్యుల వధించితివా? శాత్రువుల । కలఁడ నోడితో! యదియేమిచెపును.”
 అనవుడు యాదవులవనిఁ గూలుటయు, । పెనజాక్షుఁడును నీరీ వసుధ లేమియును,
 బురమువారలఁ గొని పానఁగ సేగంగ । వరబుద్ధి బోయలు వచ్చి తాఁకుటయు,
 శరము లేయుటయును సరవి మంత్రములు । వరుసఁ దోఁపమియును, వారిజముఖులఁ
 గొందఱ వింటఁ జేకొని కాచుటయును, । బొందుగా నట వజ్రముఖ్య యాదవులఁ
 దగినపురంబులఁ దనర నిల్పుటయు, । నగణితంబుగఁ జెప్పి “యనఘాత్య, నీవు
 చెప్పవే! నేనేమి సేయుదు నింకఁ, । దప్పక.” యనిన సత్తపసి యిట్లనియె :

“మునిశాపమున యదుపుంగవులట్టు । లనిచేసి చచ్చిరి యడలంగఁదగునె !
 హరియు నిల్వెఱుగు తానాత్మలో నెఱిగి । చిరమతి మనము వచ్చిన పనులయ్యె.
 లాలిత ప్రాప్తకాలంబగు పనికి । నేల యడ్డ పడంగ నేనిపు డనుచుఁ
 దటుకున సంతయుఁ దనమడిఁ దలచి । యట నుపేక్షాపరుడై యుండెఁ గాక
 వలసినఁ ద్రిజగంబువారలనైనఁ । జలమున రక్షింపఁ జాలెడువాఁడు.
 జగతిఁ గన్యదుల శాపంబు నుడువఁ । దగుశక్తిలేదె ! యింతయునేల ! యనుచు
 నూరకయుండె ; రణోర్వరి నాఁడు । గారవంబున నిన్నుఁ గావడే శార్తి !
 పరగ భూభారంబు పాపంగఁ బూసి । ధర నవతారమై తగ సంచరించె ;
 ఇందుకు శోకింప నేటికి నీకు ? । అందంద పనులైన నస్త్రువులతోలఁగె ;
 అదిగాన మీరింక సమరులు పోగడఁ । బదపడి యుత్తమపదవికి జనుడు.”
 అనవుడు శోకమోహంబులు పాసి । మునిచంద్రునకు మ్రొక్కి ముదము సొంపెక్కి
 యాతని వీడ్కొని యటఁ బురికరిగి । యాతతస్ఫూర్తిఁ దానన్నల కెఱిగి
 తనపోయినట్టి వృత్తాంత మాతయును । బనిపడి యెఱిగించె భక్తితో.” ననుచు
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । వినిపించె నని చెప్ప వెండియు మునులు
 అసఘాత్య తరువాత నైనవృత్తాంత । మనువొప్పఁ జెప్పవే యని యడుగుటయు
 ఆదినారాయణ ! ఆద్యంతరహిత ! । వేదగోచర ! యీశ ! విశ్వప్రకాశ !
 అణురూప ! ఘనరూప ! హరి ! పంకజాక్ష ! । మణివత్ । గోవింద ! మధుదైత్యహరణ
 ఘనమాని హృద్గేహ కలిత సందోహ । విసుతప్రకాశ ! శ్రీ వేంకటాధీశ !
 భక్తవత్సల ! జగత్పాననమూర్తి ! । ముక్తిప్రదాయక ! మ్రొక్కిన నీకు
 ఇది వేంకటాచలా ధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
 మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । సుగుణాఢ్య సోమన సుకవీంద్రవర్య
 విరచిత మాసల విమల పర్వమున । సరవిశో బుధులెల్ల నన్ను తింపంగ
 సలలిత శృంగార శబ్దార్థతతుల । నలరి పర్వంబు నేకాశ్వాసమయ్యె.

మ హా ప్ర స్థా న ప ర్వ ము
(శో ష థ)

మ హా ప్ర స్థా న ప ర్వ ము

శ్రీసర్వభూధర శ్రేష్ఠీవిహార, | వాసవార్చిత, కృత్తివాన సంస్తుత్య,
జనమేజయునకు నై శంపాయనుండు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పె దొడఁగె :
పార్థివచంద్ర, యిప్పగిదిఁ గిరీటి | యర్థమై దుక్కిణి యాదిగాఁ గలుగు
సతివల కప్పుడ యగ్ని కృత్యములు | చతురతఁ గావించి సంయమిచంద్రుఁ
డైన వ్యాసులవాక్య మంగీకరించి | పూనికఁ గరిపురంబునకు నేతెంచి
యమతనూజాతున కత్తెఱఁగెల్లఁ | గ్రమమున వినిపింపఁగా ధర్మసుతుఁడు

పాండవులు మహాప్రస్థాన మొనర్చుట

“మొగి మహా ప్రస్థానమునకుఁ జిత్తంబు | తగిలియున్నది నేడు తనమేన ననఘ !
పదిలమై యిదిమేలె పార్థ ? ” నావుకును | అదనుగాఁ గ్రీడి యశ్చ్యుమనూతి కనియె :
“కాలమేమనవచ్చు ! గాలంబుఁ బోలుఁ | గాలంబె; యెంటికిఁ గలవోయి యిట్టి
రీలలు ! నామది లెన్న చూచిదివి | బోలంగ నిదిమేలు భూనాథ, ” యనుకు
నావల్కులకుఁ గడు నాత్మలో మెచ్చి | భూపాలకుండు భీమునిఁ బిలిపించి
[కవలను రప్పించి కడఁగతో నంతఁ] | దివిరి యత్తెఱఁగెల్లఁ దెలుపంగ, వారు
నమ్మతియాయ నా శమనవందనుఁడు | నమ్మి నత్తెఱఁగెల్ల నెఱి యుయుత్సవకుఁ
దెలిపి బుద్ధులు చెప్పి తేజంబుతోడ | నలలితంబుగ బుధుల నన్నుతినేయఁ
బరగఁ బరీక్షిత్తుఁ బట్టంబు గట్టి | ధరణిఁ బాలించుచందముల్లెఁ దెలిపి
యానుభద్రాదేవి నర్థిమైఁ బనిచి | భానుర కలిత వాక్రౌఢి నిట్లనియె :
“ధవదీయపాత్రుఁ డుద్భట బలాధికుండు | తనిలి భూభార మెంతయును నహించె.
యాదవోత్తమఁడైనయట్టి వజ్రానకుఁ | బ్రోది నింద్రవ్రహ్మపుర మిచ్చినాడ.
ఎలమిడిపింపంగ నీయిండ్లురెండు | కలిత విభ్యాతిని గాచి రక్షింపు.”
అని తమవెంట నయ్యతివ రాకుండఁ | బనివడ నియమించి, ప్రథనరంగమునఁ
జచ్చినవారికి నరి మానలాజిఁ | జచ్చిన యాదవ సంఘంబులకును
బరలోక సౌఖ్య సంపద గల్గవలయు | సరసత నవిచేసె నకలదానములు.

ధౌమ్యాది భూసుర తతులకు ధనము । సౌమ్యవర్తన నిచ్చి చాల మన్నించి
 కృపునకు ధనము మిక్కిలిగాఁగ నిచ్చి । కృప జూడుమని పరీక్షితు నొప్పగించె.
 ఈరితి ధర్మజుఁ డేపుదీపించి । వారక చానముల్ వరుసతోఁ జేసి
 ధరణిశేషించిన ధనరాసులెల్లఁ । దరమిడి యభినున్య తనయునకిచ్చి
 కృపునకు శిష్యుఁగాఁ గృతమతితోడ । నపుడు పరీక్షితు నట నప్పగించి
 పౌరుల రావించి పార్థుని పాత్రు । నారూఢిఁ జూపి “యాయనఘని మీరు
 మహిని మా యేవురి మాఱుగాఁజూచి । నహజరీతులఁ గార్యజాతముల్ నల్పుఁ”
 డని వల్కుఁ గన్నుల నశ్రువులొలుక । “మనుజేశ, యీవేశ మము నుపేక్షించి
 చనుట ధర్మమే ! నీను నచ్చరితములు । అనఘశీలములు కృపాలవాలములు.
 ఆశ్రయించినవారి నట విసర్జించి । విశ్రామగతిఁ బోవ విధువంశ, తగునె !
 అని జాగి మొక్కిన యా పౌరవగుల । సనయంబు నూరార్చ నపుడంతలోన
 భూరి నివేశనంబుల నొత్తికొనుట । కారణంబుగఁజేసి కడఁక దీపింపఁ
 బుడమి వివాదంబు పుట్టినమాది । కడచూలి యిల్లును “గలియుగంబర్థిఁ
 జెలఁగి యిప్పుడు ప్రవేశించుటఁ జేసి । యిలలోన నన్యాయ మిందఱుఁజూడ
 (వాలాయముగఁబుట్టె ; వసుధ నశింపఁ) । గాలము ఎచ్చెను ఘనముగా.” ననుచుఁ
 (బ్రోదిగా నిదియెల్లఁ బూర్వజతోడ) । నాదటఁ జెప్పిన, యయతనూభవుఁడు
 యాలోన నవ్వి యాయడనిట్టి మనువు । చాలునంచును బల్కి నకలభూషణము
 లోలిమై నంతయు నూడ్చి పో వైచి । శ్రీలీల వల్కునాజనములు పూనె.
 తగువేడ్క నిట్టి విధానంబు చేసి । నగు మొగంబులతోడ నలిఁ గృతానులను
 వెనఁ గంబుగతము గావించి భూవిభుఁడు । అసద్భవ విన్నూర్తి ననుజాలు సతియుఁ
 దనవెంట రాఁగ మోదంబు కెట్టించి । మునుకొని వేదండపుర మర్థి వెడలె.
 ఆనుభద్రయును సత్యంత దుఃఖమున । నా సార్వభౌముల నట వలగొనుచు
 వానవిశిని మొక్కి వరుస ద్రావదికి । ధీసమున్నతి మొక్కి తిరిగె నంతటను.
 ఆరితిఁ బరివీడ నవనీశ, యొక్క । సారమేయము వెంటఁ జనియె నాలోన.
 పౌరజనంబు లాబాలవృద్ధముగ । నారూఢిఁ జనుడెంచి గానమయమున.
 అవిరళ విన్నూర్తి నాయుయుత్సుండు । భవదీయ జనకుండుఁ బౌరులు వెంట
 శరుదేర నెవ్వరి నట నిల్వఁ డనక । తరమిడి తలవాల్చి ధర్మజుఁ డరుగఁ
 దనువులు దూలి యందఱుఁ బ్రదక్షిణము । లొనరించి చురలి ; రా యుర్వీకుఁ డిట్లు

చనిన బరీక్షిత్తు సామజ పురికిఁ | జనియె; నులూచి రసాతలంబునకుఁ
బోయె; జిత్రాంగద పుత్తుని కడకుఁ | బోయె, నక్కినయట్టి పొలుతులు ప్రీతి
గర మొప్పు మీతండ్రికడ నిల్చి; రంత, | ధరణి యుముత్తుండు ధౌమ్యుండు కృపుండు
నమరంగ మీతండ్రి సర్వవాక్యములు | బ్రముదితాత్మునిఁ జేసి పొకుల దేర్చి
విలసిల్ల నంతట, వేదండపురము | వలను మీఱఁగఁ దొంటివలెనె వర్తిండు.
అట ధర్మతనయుండు హర్షంబుతోడఁ | బటుగతిఁ జనఁగ నప్పవమానసుతుండు
పార్థుండుఁ గవలు నప్పడఁటి ద్రాపదియు | నర్థిమై జనుచుండ నట వారి నెనుక
విడువక శునకంబు వెంట నేతేఁ | గడఁకతోఁ జనిచని కారుణ్యనిధులు
తగ నుపవాసవ్రతంబు గైకొనుచుఁ | బొగడ గంగానది పొంతకుఁ బోయి
యంతనుండియుఁ దూర్పుకై నడచుచు | సంతోషచిత్తులై నరసరితులను
లాలిత యోగ బలంబున నదులు | నోలెఁ బర్వతములు నుగ్రాటపులును
గడచి పూర్వాభిగ్రుక్కునఁ బోవ | నడరంగఁ దేజోమయాత్మకుండైన
వైశ్వానరుండు వచ్చి వారి నన్నిధికి | శాశ్వతగతి నిల్చి జంభారితనయు
కరమున నున్నట్టి గాండివధనువు | పరికించి యతనితోఁ బలిక నిట్లనుచు :

అగ్ని దేవుఁ డట్లనుచేతి గాండివము సముద్రమున వైపించుట

“హరిహయనందన, హరిసుదర్శనము | తిరముగా నెన్నఁడో దివమునకరిగె.
కడఁకతో నీవేల గాండివ మర్థి | విడువవు? నుగల్గకై వేడ్కతో నేను
వరుణదేవునిచేత వడిఁ దెచ్చి నీకుఁ | గరమొప్పు నిచ్చితిఁ గాదె యీవిల్లు.
అతనికిఁ బ్రీతిమై నర్పింప వలదె! | చతురాత్మ!” యనువుడు సవ్యసాచియును
అట్టె చేసెదనని యగ్రజానుజాల | కట్టి తేఱంగు పాయక యెఱిగించి
యాదరం బెనఁగంగ నాతఁ డావిల్లు | మోదంబుతోడ నంబుధియందుఁ బెట్టె
దదనంతరమున సంతథాన లీల | నదనుగాఁ బోయె సయ్యగ్ని దేవుండు.
పదపడి స్త్రవులు తప్పక నక్షిణాభి | పదనులై చనిచని వార్ధిరీరమున
మునుకొని యడమటి మొగముగా నడవ | మునుకొని ద్వారకాపురి నికటోర్విఁ
జనిచని ప్రాతేయులై లంబు దాఁటి | వనములు శైలముల వఱు నద్రులును
ఔక్కులు దాఁటి సంప్రీతి రెట్టింప | నక్కజంబుగఁ గాంచి రా కనకాద్రి.

ఆరీరిఁ గనుఁగొని యటఁ బోవఁబోవ । నారయ సాంచాలి యవనిపైఁ బడియె.
పడిన నంతట జగత్ప్రాణనందనుఁడు । తడయక ధర్మనందను మోముఁ జూచి,

[దొవది మొదలగువారు గతప్రాణులై పడుట

“యీనాతిదెస గాన మెన్నఁడు ధర్మ । హాని; యిట్లగుటకు నట కతమేమి!”
యని యడిగిన భీము నాధర్మరాజు । గనుఁగొని పలికె “నీ కాంత యరునుని
దెసఁ జాల పక్షపాతిని; దానఁజేసి । పసగల సుకృతంబు ఫలియింప కీట్టి
దురవస్థ పాటిల్లఁ దోడ్తోడ.” ననుచుఁ । దరుణిశము డించి ధరణీశుఁ డరిగె :
“భూవర, యిమ్మెయిఁ బోవఁబోవంగ । ధీవిశ్రుతుఁడు నహదేవుండు పడియె.
యమతనూజునిఁ జూచి యనిలసంగనుఁడు । “క్రమమున నితఁ డహంకారవర్జితుఁడు ;
మీకు శుశ్రూష యర్హిని నాచరించు ; । సాకల్యహృదయుండు నస్మార్గవర్తి.
యితనికి నేలొకొ యీకీడు గలిగె! । చతురత నెఱింగింపు జననాథ.” యనిన
సాలవక వీడు ప్రాజ్ఞుఁడు తనకంటె । నిలలోన లేడని యెప్పుడు దలంచు ;
నదిగాన నిట్లయ్యె.” నని పోవుచుండఁ । బడపడి నకులుండు పడియె భూస్థలిని.
పడినఁ గనుఁగొని పార్థివుఁ జూచి । పడముడి యిట్లను : “పనుధీశ, వీడు
శౌర్యంబుగలవాఁడు చక్కనివాఁడు । ధైర్యగుణాఘ్రిండు తపన తేజుగు
ఇట్టిపుణ్యునకేల యీదెస వచ్చె? । నెట్లన నెఱింగింపు నిజముగా.” ననుడు
పాండవేయాగ్రగి పవనజుఁ జూచి । “చండవిక్రమ, వీను జగతిలో నితఁడు
తనపాటి విరుల సౌందర్యవంతుండు । ఘనముగా మూఁడుకోకములను లేడు
గొనకొని యనుచుఁ బలుకుచుండుఁ గాన । నెనయంగ నీతని కీకీడు గలిగె.”
అని వాని విడిచి యొయ్యనఁ బోవుచుండ । సనుజన్ములును నింతి యవనిపైఁ బడిన
సలమటఁ గుందుచు నాఫల్గునుండు । నిలమీఁదఁ బడిన నిట్లనియె భీముండు :
“ఈతనియెడ దోషమేమియు లేదు; । ఈతఁడు పుణ్యాత్ముఁ డీతని కతనఁ
గౌరవబలమెల్ల ఖండింపఁ బడియె. । ఆరూఢి దేవహితార్థమై పోయి
కాలకేయ నివాత కవచులఁ జంపె. । ఈలీలఁ బడుటకు నేమికారణము?”
నావుడు ధర్మనందనుఁ డిట్లునియె : । “వావిరిఁ గౌరవ వర్గంబునెల్ల
నొకనాటఁ జంపెదనొగిఁ జూడునునియె ; । అకలంకవిస్ఫుర్తి నటు నేయఁడయ్యె;
పరగఁ జేత యొకండుఁ బలుకొక్కటయ్యె. । అరుదుగా వినవయ్య యదియునుగాక

గొనకొని ధరఁ గల్లు కోడండధరుల । జనిత మన్యండునై చాల గర్హించు.
 ... .. । అది కారణముగ నత్కట భుజశక్తిఁ
 గడఁగి యెవ్వనినైన గడఁగ బల్కుదువు । తడయక యదిగాన ధరఁ బడితివు.”
 అనిపల్కి నిలువక యరుగుచు నుండ । వెనక యాశునకంబు విడువకచనియె.

ఇంద్రుడు రథంబుఁగొని ధర్మజు నెదుర్కొనుట

అంత సహస్రాక్షుఁ డంగ సందీప్తి । సంతానములు దితల్ సరి నాక్రమింప
 రథనమాగమన సంతాపంబు మేరు । ప్రథిత గహ్వరములఁ బ్రతిరవంబీన,
 మునుకొని యచ్చటి మునిసిద్ధసాధ్య । జన నుస్తవంబులు సందడిసేయఁ,
 గ్రమమున నచ్చటి కల్పవృక్షములు । రమణీయ పుష్పవర్షంబులు గురియ
 నవసీతలేశుని యగ్రభాగమునఁ । బ్రవిమలగతి నిల్వ భక్తితో నతఁడు
 ప్రణతుఁడై నిలిచినఁ బాక శాసనుఁడు । “ మణిదివ్య కాంతిచే మాహానీయమైన
 యరదంబు నెక్కు నీ. ” వని పల్కుటయును, । తరమిడి శోక సంతపుఁడై నృపుఁడు
 పాక శాసనుతోడ భక్తి నిట్లనియెః । “ నాకుఁ దోడై వచ్చి నాతియుఁ దమ్ము
 లిలమీఁదఁ బడిరి ; వారెల్ల నావెంట । నలవడ నేతెంచునట్లుగా నీవె ! ”
 అఁ విని ధర్మజు కయ్యింద్రుడనియెః । “ మనుజేశ, దుఃఖంప మఱి నీకుఁదగునె !
 ద్రాపదీసహితులై తమ్ములందఱును । ఓషిక దేహంబు లూడ్చిపోవైచి
 యమరలోకంబున కిరిగిన వారు. । అమరంగఁ గాంచెద వచ్చొట వారి.
 కాయంబు విడువకే ఘనముగా నీవు । పాయక రమ్ము పుష్పక మెక్కి. ” యనుడు
 ధర్మజుఁడిట్లనుః “ దైవతారాధ్య ! క్రూర్మితో భయభక్తి కొనలు సాగంగఁ
 బురమేను వెడలునప్పుడు మొదల్ గాఁగ । సరసతఁ దోడనే చనుదెంచె బుణ్య
 కలిత మీశునకంబు కడఁగి నావెంట । నలవడ వచ్చెనునట్లు గావింపు.”
 అనపుడు దేవేంద్రుఁ డజనవులనవ్వి । “ పనివడ నిట్లాడఁ బాడియే ! నీకు.
 శునకంబు కేరీతి సురలోక మబ్బు ? । వినుధర్మనందన, పెద్దత్రవ్వెదవు ;
 తామసాభేల రథ బెక్కు. ” మనిన । భూమీశుఁ డిట్లనుఁ బురుషహతుతోడః
 “ అగణితంబుగ ననార్యమును దుష్కరము । ననుకార్యమేనియు నార్యుండు ప్రభువు
 నైన నత్పురుషుండు నాశ్రీతులకును । జానొప్ప ఎలవదే సంఘటింపంగ.
 కృప మూలి భక్తపరిత్యాగ మొందు । నిపుడొసరించి నాకేశ, రాఁ దగునె !

అనవుడు మఱియు నిట్లనియె నిఁద్రుండు : | “అనఘాత్మ, ధర్మజ, యలుగక వినుము ;
 ఘన త్రివిష్టవము కుక్కలకెట్లు గలుగు ? | తనర నీవెఱుంగని ధర్మంబు గలదె !
 కడక నిష్ఠురత గల్గదు దీనినిపుడు | విడిచి రథంబెక్కు వేవేగ నీవు.
 సౌఖ్యవర్తనలకు జగతిఁ దామసము | ముఖ్యమే !” యనిన నప్పడమీశుఁ డనియె :
 “అనిమిషేశ్వర, విను మతిభక్తియుక్తు | ఘనముగా విడిచిన కలుషాత్ములకును
 అవనిలోపల బ్రహ్మహత్య వాటిల్లు | వివిధరీతుల నని వినఁబడు శ్రుతుల.
 కలితాత్మ, దివ్యసౌఖ్యములకుఁ గాఁగఁ | గలుషజాలంబులు కట్టుకోఁ జాల.”
 అనిన “వ్రతస్థుడేమిదనై నఁ గుక్క- | మునుమిడి యంటినఁ బుణ్యంబు చెడును.
 పరఁగ నీటిట్టి నిర్బంధ మేమిటికి ? | ధర దీని విడుచుట ధర్మమార్గంబు.
 కలితపుణ్యంబు స్వర్గస్థభావంబు | తలనెఱుంగుదు వేల తామసిం చెదవు.
 అనజలు నింతి నీయడఁ బాయఁజాలి | యును దీని విడువవు యోగ్యమే యకట !”
 అన విని వెండియు నాఖండలనకు | ననియె ధర్మతనూజః : “డతుల పుణ్యాత్మ !
 నకలలోకములకు స్వామివి మఱియుఁ | బ్రకట ధర్మములకుఁ బలివి నీకంటఁ
 దగ నెఱుంగుదునె నధర్మ మార్గములు ! | అగపడి వినవయ్య యదియును గాక
 యాదరంబెనఁగు మహాత్ములతోడ | వాదించఁ దగునె పావనవృత్తి మిగుల !
 విన్నవింపందగు విధమెల్లఁ దెలియ | విన్నవించిన దోషవృత్తి గాదండ్రు.
 కావున మీకును గడఁగి విన్నవము | భావించి చేసెదఁ బాకాఁ, వినుము.
 తమ్ములు నిఁతియు ధరణిపైఁ బడిన | నిమ్ముల విడువక యేడ్పుచు నున్న
 వత్తురే ! నాతోడ ; వచ్చినకుక్క | నిత్రటి విడుచుట యిది ధర్మమగునె |
 చెలఁగి మిత్రునియెడఁ జేయు ద్రోహమును | నెలఁతఁ జంపుటయును, నఱి విప్రధనము
 గొనుటయు, శరణార్థిఁ గోరికావమయు | ననఁ గల్గుట సమం బమరాధినాథ !
 కావున నాకలలోకంబైన నొల్ల ; | దేవ, యీవేళ నాడెన గృహ గలిగి
 పరువడి శునక సంభావన నేత | పరఁగ దోషంబుగాఁ బట్టమి నాకు
 వరము ; నీవిఁగఁబొమ్మ ; వనభూమినుండి | తరమిడి నినుఁ గూర్చితముచేసెదను.”

ధర్ముడు శునకరూపంబు వీడి ధర్మజనకుఁ బ్రత్యక్ష మగుట

అని పుయిలోడక యమతనూధవుఁడు | గొనకొని పలికినఁ గాడుకు నీక్రింది
 ఘనతర సంతోష కలితాత్ముడగుచు | శునకరూపము వాని నురుచిరమైన
 నిజరూపు దాల్చి మన్నించి ధర్ముడు | భజనతో మ్రొక్కినఁ బట్టి లేనెత్తి

“విసవయ్య ధర్మజ, విపుల పుణ్యాత్మ! ఘన దయా ప్రాభవ, గాంభీర్యధుర్య, పనుధలో నీయట్టివారలు గలరె! యనమునఁ దొల్లియు సరసినవాడ; ద్వైత వసంబులోఁ దమ్ములు నీటి | కేతెంచి వడిన నేనేతెంచి యపుడు ఎలమితో నొక్కని నిచ్చెద నడుగు | నెలకొని యనవుడు నీవు వాయుజుని నరునిఁ దలంపక నకులు వేడితివి. | పరువడి మనసులోఁ బాయవెన్నఁడును. శునకంబుఁ జేపట్టి సురరథంబెక్క | నని పల్కితివి నీకు నట సరిగలరె! ఈరీతిఁ బెంపును నిట్టి సత్యంబు | నీరీతి ధర్మంబు నెందును గలదె!”

అనుచు సంబోధింప నఖలదేవతలు | మునులు గంధర్వులు మోదంబుతోడ నమ్మహాత్ముని నెత్తి యరదంబుమీఁద | సమ్మదంబున నిడి చతురులై యుభయ పారిశ్వములఁ జేరి ప్రస్తుతింపుచును | ఆరూఢిఁ గొనిపోవ నంత నారదుఁడు ఎల్లవారలు విన నిట్లని పలికె : | “బల్లిదుండవు మహిపాలాగ్రగణ్య! దాసంబులందును దవములయందు | మానుగాఁ బెక్కండ్రు మానవేశ్వరుల వినమె! వారలకీర్తి వెలుఁగుట మాసె; | పనివడి నిండెను భవదీయకీర్తి. మేనులతోడనె మెఱసి యేరైన | రానేర్చిరా యమరత్వ సిద్ధికిని?”

అనవుడు ధర్మజుం డర్థి నిట్లనియె : | “మునినాథ, వినము తమ్ములఁ గనినంత కును నిది సుఖముగాఁ గొన; సవశ్యంబు | చనియెద వార లెచ్చట నున్నవారొ. అచట సుఖంబైన ససుఖంబైయెన | సుచరిత్ర, కానిమ్ము చూడంగ వలయు. వారిని, మాపక్షవంతులై తెగిన | భూరమణులఁ జూడఁ బొందయ్యె మనసు.”

అనవుడు దేవేంద్రుఁ డతని కిట్లనియె : | “తనువుపాయక సుకృతంబు పెంపునను వచ్చితి విచటికి; వచ్చియు మనసు | అచ్చుగా వ్రాలెడు నా మర్త్యతకును. మునులను దేవతాను ఖ్యులఁ జూడు. | అసఘాత్య, యొరులకు నందంగరాని ఘనపుణ్యవదవి చక్కఁగఁ గల్గె నీకు. | అనుజుల కేరీతి యత్యంత వదవి గలుగంగ వలెనన్నఁ గలుగునే చెపుమె! | వలదిట్టివిధ.” మన్న వానవుకనియె : “మీరెంతచెప్పిన మెలఁతఁదమ్ములను | గారవంబునఁ జూదికాని యే రాను. వారలఁ జూచి యవశ్యంబు మగిడి | యారూఢి సౌఖ్యంబు లనుభవించెదను. అదియె నామనసున కానందకరము, | అదనుగా.” ననిపల్కె నర్థితో ననుచు జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు | వినిపించె నని చెప్ప వెండియు మునులు అసఘాత్య, తరువాతనైన వృత్తాంత | మనువొప్పఁ జెప్పవే యని యడుగుటయు.*

స్వర్గారోహణ పర్వము
(సోమన)

స్వర్గారోహణ పర్వము

శ్రీరమణీ నాథ, జితదైత్యయాథ, | వారిధిశయన, శ్రీవత్సాంక, యీశ,
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు | ఘనతతో భారతకథ చెప్పఁ దొడఁగెఁ
“ధర్మజుండారీతిఁ దమ్ములఁ నాడ | నర్మిలిఁ గోరిన నాఖండబుండు
తగువాని రావించి ధర్మనూనునకు | మగువను దమ్ముల మఱియును గలుగు
బౌంధివులను జూడ భావంబునందు | బంధురంబగు కోర్కి పట్టియున్నదియు.
ఇతనిఁ దోఁనిపోయి యెల్ల బౌంధవులు | జతురతఁ జూపుము చరుము శీఘ్రముగ.”
అనవుడు వాఁడును నంగీకరించి | మనుజేశుఁ దోడ్పాని మఱిపోవుచుండఁ
దొడన నారదాదులు కొందఱిఁగి | వేడుకఁ బోవంగ విభుఁడు నల్లఁగి
ముందటఁ గనుఁగొనె మోహనంబగుచు | బృందారకులు గొల్వఁ జెప్పగ్గలించి
యున్న తాననమున నొనరఁ గూర్చుండి | సన్నల నురసతుల్ చామర లిడఁగఁ,
గరమొప్పు సూర్యసంకాత తేజమునఁ | బరఁగిన కురుమహీపతి సుయోధనుని.

ధర్మజుండు దుర్యోధనుఁజూచి యనూయసడుచుండ నారదుఁ డాతనిఁ దేచ్చట
ఆరీతిఁ జూచి సంయములతో ననియె: | “వారక యితఁడు పావన మతి గాఁడు;
అతిలోభి పాంచాలి నటు భంగపఱచె; | ఇతని కతంబున నెల్లభూవిభులు
చతురంగ బలముతో సమర్యోల్లోన | హతులైరి యిట్టి దురాత్ముతోఁ గలిసి
వర్తింపనోవ నోవరపుణ్యులార! | వార్తకెక్కిన దైర్యవంతులు ఘనులు
వరుసతోడుత భీమ వానవుల్ కవలు | సరవి డీవింప నెచ్చట నున్న వారో!
కూరిమితోడుతఁ గొనిపోవరయ్య! | యాహుఁడ విస్ఫూర్తి.” నని మరలినను
నారదుండవ్వుడు నవ్వుచు నతని | గారవంబునఁ జూచి కరమర్థిఁ బలికె:
“ఓధర్మనందన, యుదురాజవంశ, | ఈధారుణీవిభుం డిద్ధతేజుండు,
ఆహవ సంపరిత్యక్త దేహుండు, | బాహుబలొన్నత ప్రాభవశాలి,
పుణ్యవంతుండని పొగడుచుండుదురు. | ... ..
మహనీయ దేవతా మానసీయుండు | సహజోత్తమక్షత్ర సాకల్యమైన

ధర్మమార్గంబున ధాతీశవరుల | సర్వలిఁ జంపించె నభుమేలయగును!
 ఎడవక పాంచాలి యీతనిచేతఁ | బతుటయు నెగ్గుగా భావించనేల!
 పుణ్యలోకంబిది పానఁగరోపంబు | పుణ్యాత్మ, తగున! యిప్పుడు సర్వసమత
 వరఁగ; జూదంబునఁ బ్రథనరంగమున | దొరఁగొని సేసిన దుఃఖంబులెల్ల
 నాదరంబునఁ జేసి యన్నిటి మఱుపు | మోదంబుతోడ నోభూపాల!" యనిన
 నారదుఁ జూచి యన్నరనాథుండనియె: | "ధారుణి నితఁడు పాతకముల నెలపు;
 ఉపకారములు చేసి యొప్పు సజ్జనుల | కపకారములు సేయునట్టి దుర్జనుడు;
 కులనాశకుండు, సంక్షోభితరోష | కలితుండు శత్రుఁడు గుహ్యార్థుండు మరల
 కెల్ల మాన్యుండునై యేవుదీపించె. | ఎల్లగా వినవయ్య యేమనఁ గలదు!
 బనరంగ సతని సట్లుండఁగ నిమ్ము | తనయుల ననుజలఁ దరుణిఁ బాంచాలి
 నరసి చూడఁగవలె; నదియునుగాక | దురమున మిగుల నద్ధర శౌర్యమహిమ
 నెఱపి హతంబైన నిఖలబంధులకు | నొఱపు మీఱంగఁ దిలోదక మేను
 బోయుచున్నంతలోఁ బాలుపరి కుంతి | పాయక నాతోడఁ బద్మాప్తసుతుఁడు
 తనపుత్రుండనియె; సంకటినుండి వానిఁ | దనరంగ మననునఁ దలఁచిన వేళ
 శోక మగ్గలమగు; త్రిోణి నద్దేవి | ప్రాకటంబగుచున్న పదములయట్ల
 యతని పాదంబుల సర్పింప కునికి | కతి శోక మొందుదు, సతఁడును మేము
 నేకమయ్యి నురాధీశ్వరుండైనఁ | జేగొని మాతోడఁ జెనఁకంగఁ గలఁడ!
 అతని నెఱుంగక యర్జును వాని | మృతుఁ జేయుమంటి శమింప దాచిచ్చు.
 చూడంగవలె నాకుఁ జూపవే కర్ణు; | నేడ నున్నాఁడొక యిననందనుండు?
 భీమాద్వంద్యులఁ బ్రియుల బాంధవుల | భామ బాంచాలినిఁ బరికింపవలయు
 సరవితో వారికి స్వర్గసౌఖ్యంబు | లరయఁగా లేకున్న సట్లును జన్మ
 విరహిత స్వర్గంబు వేడుకగాదు; | వరమతి నిప్పుడు వారున్నచోటు
 కరమొప్పు బుణ్యలోకంబని తలఁతు. | దుర దుర నచటికిఁ దోగొని పొండు."

ధర్మజుఁడు సృజనులఁ జూచుట

అనిన దేవమునీండు "లట్టుల సేయు | మనసిన కరుణతో, నిప్పుడు ప్రీతి
 యెనయ నీమదిలోన నేమేమితోఁచె | మునిగొని సేయుము మును వాని ననుచుఁ
 గరలి యింద్రుఁడు నవ్వించినవాడు | తిరముగా" నని పల్కి దేవతాదూతఁ

గనుగొని మునులు “ఈ కలితాత్మునకును | అనువొంద భీమసేనాదులఁ జూపు,
 పా.” మృత వాడును ముంకటఁ జనుగ | నన్నునుజేతుండు నట వానివెంట
 ననయంబుఁ జనుగఁ గేశాస్థిసాంద్రంబు, | తనరు దుర్గంధంబు, దంశక మశక
 సాంద్రంబు, ఘనతమశ్చన్నంబు ధూమ | రుంద్రంబు క్రిమికీట రోమ మేనోస్థి
 శవమాంస రక్తంబు, శాతచంచయుతి | వివిధ వాయుగృధ్ర విశ్రామభూమి,
 తారఁగాఁగిన యట్టి తైలంబెవోలె | నారూఢిఁ దెరలినయట్టి యంబువులు,
 ఆయన కంటకాశ్మర్థ దుర్గమము, | పాయక సిశి తాసిపత్రవనంబు,
 వైతరణం బనఁబరఁగిన నదియు, | యాతన పాపాత్ములనుభవించుటయుఁ
 గలిగిన మార్గంబు గానవచ్చినను | దొలఁగక యా దేవదూతితో నృపతి
 “అనఘ, యిచ్చుట దేవతాధీనమగుచు | గొనఁగొని యుండునే? కూర్చితో మనకు
 వలనొప్ప బోవంగ వలసిన చోటు | ఎలమి నిచ్చోటికి నెక నెంతదప్పు?”
 అని యడిగిన నతండతని కీట్లనియె : | “అనిమిపాధీనమై యలరు నిచ్చోటుః
 మనకు రావలసిన మార్గంబు నిదియ.” | అనిపల్క దుర్గంధ మధికమై యచట
 కలయఁ జిత్తముకు దుఃఖముచేరు నతఁడు | వలనొప్ప ములిపిపోవఁగఁ జూచుటయును
 వినఁబడె నతనికి : “వినులపున్యాశ్శ | ఘనమైన నీదన్య గాత్రంపుసౌర
 భముగల గడ్డు మాపై విచుటయును | అమితదుఃఖముఁ బొసి యలరుచున్నార
 మిఁకఁ గొంతసేపై సెచ్చోట నిలిచి | ప్రకటితంబుగ మమ్ము బ్రదికించవయ్య”

తనవారు సరకముననుండుట యెఱిగి ధర్మజుఁడు చింతించుట

అని దుఃఖభార మహాదైన్య వృత్తిఁ | బసవిస పలుకులు వరఁగ నాలించి
 యెడవ “కొహలో! వీర లెట్టిబాధలను | బడియెదరో!” యని భావించి నిలిచి
 యాలించినను దొంటియట్లు పల్కుటయు | వలనొప్ప ములి పోవక చూచియచట
 చాలంగఁ గృపతోడ శమననందనుఁడు | ... ..
 మీర్చెరనను సర్వీలి నడుగుటయు | వారలు “కర్ణుండ, వాయునందనుఁడ,
 విజయుండ, గవలము, వెలయ ద్రావదిసి | నిజముగా శ్వేతుండ” నే సనుటయును
 గడు దుఃఖమునఁ బొంది ఘనుఁడు ధర్మజుఁడు | “విడువక యెంతయు వీరెట్టి కీడు
 నేసిరో! సరకంబు చెందియున్నారు. | ఈనున నీచు లీ యింద్రాదిపురలు

సారిది విచారమించుకయును లేక | పెరిగి కష్టపుబాధ పెట్టుచున్నారు.
 ధర్మమా, నీవును దయ విడిచితివే! | ధర్మస్వరూపులు దయగలవారు
 సత్యసంధులు కీర్తి చాతుర్యములు | నిత్యదాసరతులు నిర్మలాత్మకులు
 కట కట! మిక్కిలి కష్టపుబాటు | నిటు వడుచున్నవా; లేమియు మేలు
 నేయని రారాజు చెందుచున్నాడు | ధీయుత కాముడై దివ్యసౌఖ్యముల.
 లీలగా బాపంబు లేశము లేని | యీ లలితాత్మల కిట్టి కీడొడవె.”
 అని చాలఁ జింతించి యంతరంగమున | నెనయ వికార మిట్లెంతయుఁ దోఁప
 “కతమేమియో! కలగనుటయో! కాక | క్షితిలోని మాయయో! చిత్తవిభ్రాంతిఁ
 జేసి వివేకింప జెచ్చెర రాదు | ఈశయ్య” నని దివిజేంద్రుడై జాల
 నలుకపుట్టియు నప్పుడద్దూతఁ జూచి | “తొలఁగక యెవ్వరిదూతవో నీవు
 వారిపద్ధతుఁ బొమ్ము వదలక యిప్పుడు. | శూరులైనట్టి నాసోదరులే దుఃఖ
 మునఁ గుందుచున్నారు; మునుకొని యిచట | ఘనముగా నిలిచెడఁ గాన నీవరుగు.”
 మనుటయు దూత రయంబునఁ బోయి | యను వొంద ధర్మజుఁ డాడినమాట
 యతని నిశ్చయము నయ్యమకేంద్రునకును | వితతంబుగా విన్నవించిన, నంత
 నమరులు సిద్ధులు సఖుల నయములుఁ | బ్రమదాత్ములైన దిక్పాలురుఁ గొలువ
 నెలమితో దేవేంద్రుఁ డేగుడెంచుటయు | బలిమితో దుర్గతి బాధలు మ్రగ్గె;
 మునుకొన్న దుర్గంధమును గంక గృధ్ర | ఘనపక్షి రవములు గానరావయ్యె.
 శ్రీశాస్థి శవ మాంస కీట కపాల | రాశియు రక్త ముగ్రవువై తరణియుఁ
 గ్రూరాసి పత్రపు ఘోరాటవియును | గౌరవేశ్వర, యేమి గానరావయ్యె.
 పరిపరి విధములఁ బరిమళమిళిత | పరిపక్వవాయువులే పరువడి నీచ.
 ఆనమయంబున హర్షంబుతోడ | వాసవుండనియె భూవల్లభుఁ జూచి:

ఇంద్రుడు సరకముకడనున్న ధర్మజునొద్దకువచ్చి యతనిని సంభావించుట

“ఒనర నీవిచ్చోట నుండిన కతన | నసిమిషు లాత్మలో నందంద వగచి
 డొరఁగొని ప్రీతితోఁ దోడ్కొని పోవ | నరుడెంచినారు నీయలుక చాలింపు.
 చెలఁగి యవ్యయలోక సిద్ధియు సుఖము | లలిగ నీగుణముల కతన భూనాథ!
 అరుదార ధరణీశుడైన వాఁకిని | గర మొప్ప నిరయంబు గనుఁగొన వలయు;
 వేద వాక్యంబిది; విశ్వంబులోన | నాదుకై పుణ్యపాపంబులు రెండు

గనుపట్టు; బుణ్యంబుకతన నెంతయును । ఘనతర స్వర్గ సౌఖ్యంబులు గలుగు.
 పాపంబువలనఁ జొప్పడు సరకంబు । భూపాల, వినవయ్య పొందుగా మున్న
 నాక సౌఖ్యంబును నలిఁ జెందినతఁడు । ప్రాకటగతిఁ బోవు బహుదుఃఖములకు.
 మున్న నారకదుఃఖమును బొందువాడు । క్రన్నన నాకసౌఖ్యంబులఁ బడయు.
 పాలుపు మీఱఁగ నల్పపుణ్యండు తొలుత । కలయంగ నాకసౌఖ్యములఁ బొందుచును
 బిడప దుర్గతిఁ బొందుఁ బెంపెల్లఁ బొలిసి । యదనుగా నెంతయు సధికపుణ్యండు
 మును నిరయముఁ బొంది మునుమిడి వెనుక । ఘనతర స్వర్గసౌఖ్యములను వెలయు.
 తెలియ నిన్నిటకుఁ బుత్రైంచుటయెల్ల । వెలయు నుత్తర దివ్య విధవంబు కొఱకు.
 కర్ణుడు త్రమ సిద్ధి గాంచియున్నాడు । అర్జున గంభీర, యతనికిఁ గాఁగ
 నెప్పుడుఁ జింతింతు వెలమితో నితఁడు । తప్పకెంతయు నిజస్థానంబు పొంది
 యున్నాఁ డతనిఁ జూచి యుత్సాహమొందు. । క్రన్నన భీముని గాండీవధురునిఁ
 గవలను విశ్రవర్గమును ద్రావదిసి । వివిధ రాజస్వల వెనఁ దనూభవుల
 నిజనిజధామ నందీప్త తేజాలను । విజయుండవటుగాన వేడుకఁ జూచి
 నిర్మలండువు గమ్ము, నీవల్పదుఃఖ । మర్మిలి నీరీతి ననుభవించితివి.
 బహుసౌఖ్యముల నింకఁ బరఁగి నాశోడ । విహరణం బొనరింపు విధువంశతిలక!
 తనరు వ్రతములకు దానగుణముల । కనుగుణంబగు శుభం బటు నేనొసర్చు
 రమణతో హయమేధ రాజసూయాధ్వ । రముల సంచితములై రమ్యంబులైన
 కలిత పుణ్యంబులఁ గైకొని తొల్లి । నల హరిశ్చంద్రాది సరనాథ వరులు
 వీరీతి సుఖముల హెచ్చియున్నార । లారీతి సుఖము నీవనుభవింపుచును
 వర్తింపు.” మనవుడు వైసస్వతుండు । మూర్తితో నారాజముఖ్యునికి నియె:

యముడు ధర్మజు నుచిత వచనముల గారవించుట

“స్వవర, వినవయ్య నిన్ను ముమ్మాఱు । కృప పెంపుమీఱఁ బరీక్షింపఁ గంటి.
 అది యెట్టులనిన ద్వైతాగణ్యమందు, । వదలక శునకంబు వచ్చినయపుడు,
 నిప్పుడుఁ జలన మొక్కించుక లేదు. । తప్పక నీసాటి ధరణిలోఁ గలరె!
 సరక మవశ్యంబు సరవరేంద్రులకు । సరయఁ జూడఁగ ఎలె; నందుకై యేము
 గిఱిగొని నినుఁ గడుఁ గీడగు చోటి । కఱలేక సానిపిత్రి, మర్కతనూజ

... .. | ఘనవికారములు శోకములు నడంగుఁ ;
 బరమ సౌఖ్యంబుల భవ్యులై నట్టి | తరణిజ భీమాది తతులఁ జూచెదవు. ”
 అని చెప్పి తోడ్పొంది యాగంగ కరిగి | ఘనతర స్నానంబు కడఁకఁ జేయింప
 మానుషతనువు నమ్మాత్రన విడిచి | ధీధి, విను దివ్యదేహంబు దాల్చి
 వైర మాత్సర్య సంవాదాభిమాన | దారుణ శోక పౌన్దత వికారములు
 పాసి నిర్ధూమవత్పావకు పగిది | రాశిగా వెలుంగొందే రాజవర్ణుడు.
 ఆరీతి దివ్యుడై యత్యంత మహిమ | వారదామలు నభినందింప సకల
 సురలు తోడనరాఁగ సొంపుతో నరిగి | వరసుతి నొక్కడ వరరత్నఖచిత
 మహితాననంబున మహానియ మహిమ | మిహిరశోటిప్రభ మించి యెంతయును
 జక్ర గదాద్యస్త్ర సంపాతి మెఱయ | విక్రమస్ఫూర్తులు విజయండుఁ దాను
 మున్ను జూచినయట్టి మూర్తి మొచ్చార, | నున్న కృష్ణుని గాంచి యుబ్బుతోమరియుఁ
 దత్సమీపంబునఁ దవన ప్రతాపుఁ | దుత్సహమూర్తి దుర్యోధన ప్రియుడు
 వరఁగఁ ద్రయోదశ భానుడో యనఁగఁ | బరఁగిన కర్ణుఁ దప్పక నిరీక్షించి
 సుతగతి నాయుతనూజానిఁ గవల | సతియైన పాంచాలిఁ జయ్యనఁజూచి
 యరుదంది యింద్రుతో ననియె : “నిభామ | చిరమతి, యెవ్వరు చెప్పవే నాకు. ”
 అనవు డింద్రుండను “ననఘ, యీయింతి | తనరు మహాలక్ష్మి, ద్రౌపది యనఁగ
 ద్రుపదుని కూతురై రుద్రునియూజ్జఁ | బరఁగి త్వదీయవైభవము చెల్లించె ”
 అనిచెప్పి యల్ల రమ్యాకారులగుచు | ఘనులైన యేవురు గంధర్వవరులు
 పాంచాలియందు నుద్భవమైనవారు | అంచితంబుగఁ జూచు మహానితలేక!
 పరికింప గంధర్వపతి ధృతరాష్ట్రు | నరుడు గానీక్షించు మజ్జారివంత!
 విను సిద్ధపాద్య విశ్వేదేవ గణము | ననుసరింపుచును మహావైభవమున
 నున్నవారలు కృష్ణునొగిఁగొల్పినట్టి | నన్నుత కృతవర్మ సాత్యకి ముఖ్య
 యాదపుర వారుగో” యనిచెప్పిమఱియు | మోదంబుతోడ నప్పురుషాతుండనియె:
 “ఒనరఁ జంద్రునిభంగి సుజ్వలకాంతిఁ | దనరెడు నభిమన్యుఁ దప్పకమాడు.
 పాండుభూపాలుండు పడఁతులఁదాను | జండలేజయునఁ బుష్పమిక్కి వాడె
 యరుదెంచుచున్న వాఁ డనఘ, కన్దోనుము. | కర మొప్ప వసువులకడ నున్నవాడు

వనటతోఁ జూడుము వాఁడె ద్రోణుడు. | (అనఘ, వారలె ద్రువదాదులు వారి
యనుజులు తనజులు నట నున్నవారు. | కను మల్లవారె కేకయపాండ్య నృపతు)
లనుచుఁ బేర్చెర నయ్యఖల బాంధవుల. | మనుజేశ్వరకుఁ జూపె మమతతోఁ” ననిన
విని జనమేజయ విభుడు హర్షించి. | మునినాథునకుఁ గేలుమొగిచి యిట్లనియెః
“అనఘాత్మ, వీరలయ్యునరలోకమున. | ఘన సౌఖ్యములఁ బొంది క్రహ్మజీ మణియు
నరవి మనుష్యాజిజ్ఞంబునకును. | అరుగుదెంతురొ లేదో యత్రైఱంగెల్ల
విన వేడ్కయయ్యెడు వినిపింపు.” మనిన. | ముననాథుఁ డనియె నప్పడమిశ్వరునకుః
“కురువర, యిది దేవగుహ్య ముత్తమము; | అరయ వేదవ్యాసుఁ డత్యంతకరుణఁ
జెప్పినయది నీకుఁ జెప్పెన వినుము. | వప్పుగా (?) గురుకులాన్వయ నిజాంశములు.
దేజవ గాఁధారియు ధృతరాష్ట్రవిభుడుఁ | బరఁగఁ గుజేరునివద్ద వర్తించి;
రిద్దఱు భామలు నిటఁ బొందురాజుఁ | దద్ద నిలిచిరి సుత్రాముని నగర;
వనజారిఁ గూడె నా వాసవికొడుకు; | అనిమిషగురుఁ బొందె సప్తగురుండు;
ద్వాపరాత్మకుఁ డయ్యెఁ దనరుగాంధార | భూపతి; రారాజ మునుకొని నరక
దారుణబాధ లెంతయుఁ బొంది పొంది. | చేరె నక్కలియందు; సృష్టిలో నతని
యనుజన్ము లారాజునట్టుల పోలె | ఘన నారకంపు దుఃఖంబును జెంది
యాతుధానావలి నందంద కలిసి. | రాతజీ సర్కఱఁ డర్కునిఁగలిసె.
వనువుల సంతట నలనొప్ప భీష్ముఁ | డనదృశంబుగఁ జెందె నవనీతలేశ!
ద్రువద విరాటులు ధృష్టకేతుండు | విపుల లేజుడు మద్రవిభుఁ డుత్తరుండు
పానరంగ భూరిశ్రవుండు శంఖుండుఁ | దనరు విశ్వేదేవతలఁ జెంది రధిప!
అరయ ధృష్టద్యుమ్నుఁ డనలునిఁ గలిసె; | తరమిడి ధర్మజాతనువున మున్న
కెనఁ బ్రవేశించెను విదురుండు; | నతఁడు | ననదృశంబుగఁ గూడె సంత ధర్మపును.
కమలగర్భుని నియోగంబునఁ జేసి | క్రమ మొప్ప యోగంబు గైకొనిబలుఁడు
ఆయంతుని దేహమందునఁ గలిసె. | బోయలచేత నొప్పగఁ బట్టువడిన
వెలఁదులు పదియాఱు వేవురు వినుము | తలఁగి సరస్వతీ తటినీ జలముల
మునిగి దివ్యవదంబుఁ బొంది శ్రీకృష్ణు | ననయంగ నేవించియింపొంది రధిప!
అరయంగ వృష్ణి భోజాంధకు లెల్లఁ | గర మొప్ప గుహ్యక గణములఁ గలిసి;
రనుమరణంబున సతిపరుక్కిణియు | ననునొంద లక్ష్మీదేహంబునఁ గలిసె.
వెలఁదుఁ డక్కినయట్టి వెలఁదులేడ్పురును | అలవడ నప్పద్యయంశముల్ గాన

నారముఁ జెంది; రిట్లందఱు నేను । జేరి చెప్పినవారుఁ జెప్పనివారుఁ
 గలిత నిజార్హ ప్రకారంబులందుఁ । గలుగు గుహ్యక యక్షగణముల నమక
 వరులను జెందిరి వరుసతోడుతను. । ఇరవొప్పఁగా నిట్టి యితిసహాసమేను
 జెప్పితి ; నీవు సంస్కృత పుణ్యవిభవ । మొప్పార వింటివి యోగ్యుండవైతి.”
 వనిన సజ్జనమేజయాపనీ విభుఁడు । మునుకొని యస్త్రీక ముని మొక్కలై న
 మునుల నందఱనంపి ముదము రెట్టింప । నసఘు వైశంపాయ నాఖ్యుని ననిపి
 తనవట్టణము చొచ్చి ధరణియంతయును । ఘనముగాఁ బాలించె గడఁకతోడుతను.
 భారతకథ విను పంచమవేద । సారమై మిగుల నిశ్చలభాగ్యమొనఁగు.
 ఇమ్మహాభారతం జేకాక్షరంబు । నెమ్మితో విన్నట్టి నిర్మలాత్మలకు
 మునుకొని వ్రాసిన పుణ్యవంతులకు । ఘనముగాఁ జదివించు కలివిదూరులకు
 భూదాన గోదాన భూరిదానములున్చి । నాదరంబెనఁగఁ గన్యాదానములును
 జేసిన పుణ్యంబు చేకూరు ననుచు । వాసిగా నా సూతనరుఁడైన కథకుఁ
 డందితంబుగ శౌనకాదులకెల్ల । *మించి చెప్పిన వారు మెచ్చి రా ఘనుని.

* అగ్రాసాంఠము లేదు.

(B) HISTORY

No. 39. INDIAN POLITY A. D. 1600 TO 1948—
by Atmakuri Govindacharyulu.

[3 Volumes—Rs. 35/-]
[Each Volume—Rs 15/-]

(C) CRITICISM

No. 8. KAVITHWATHATHWAVICHARAMU — by
Sir C. Ramalinga Reddy, M. A. (Cantab), Hon.
D. Litt. (Andhra), Ex-Vice-Chancellor Andhra
University, Waltair. (Rs 8—0—0)

(D) GRAMMAR

No. 15. VAIYAKARANA PARIJATAMU — by V.
Ch. Sitaramaswami Sastri, Pandit, Univer-
sity College of Arts (Rs 3—0—0)

(E) LITERATURE

No. 2. THE UNIVERSITY LECTURES ON VE-
MANA—by R. Anantakrishna Sarma, Lecturer,
Maharajah's College, Mysore (Rs. 1—8—0)

No. 10. HISTORY OF SANSKRIT LITERATURE—
PART I, VEDIC PERIOD (IN TELUGU) — by
M. Suryanarayana Sastri, formerly Pandit,
University College of Arts (Rs 2—4—0)

No. 13. HISTORY OF SANSKRIT LITERATURE—
PART II, LAUKIC PERIOD (IN TELUGU)—by
the same author (Rs. 2—4—0)

No. 18. HISTORY OF TELUGU LANGUAGE—
by Dr C. Narayana Rao, M. A., Ph. D., L. T.,
Read Lecturer, C. D. College, Anantapur (in two
volumes) Each volume. (Rs 6—0—0)

No. 21. VYASAMANJARI OR COLLECTED ESSAYS
(IN TELUGU)—by Sir C. R. Reddy, M. A. (Cantab)
Hon. D. Litt. (Andhra), Ex-Vice-Chancellor,
Andhra University, Waltair (Rs 2—8—0)

No. 29. Gona Budhareddy's Ranganatharama-
yanam—Edited by Veturi Prabhakara Sastri.
(Rs 7—8—0)

No. 30. DWIPADA BHARATAM—Vol. I—Edited
by P. Lakshminikantam, M. A., (Rs. 10—0—0)

No. 41. DWIPADA BHARATAM—Vol. II Edited
by P. Lakshminikantam M. A. (Rs. 12—0—0)

No. 42. DWIPADA BHARATAM—Vol. III Edited
by Vidwan G. J. Somayaji, M. A., L. T.
(Rs. 15—0—0)

No. 43. DWIPADA BHARATAM—Vol. IV Edited by
Vidwan G. J. Somayaji, M. A., L. T. (Rs 12—0—0)

No's 30, 41, 42 & 43 Complete set of the four
Volumes of DWIPADA BHARATAM Rs 40—0—0)

(F) PHILOSOPHY

No. 9. ANDHRA MIMAMSA NYAYA MUKTA-
VALI—(IN TELUGU)—A TREATISE ON PURVA
MIMAMSA DARSHANA—by K. Gopalakrishnamma,
M. A., L. T., formerly Lecturer in Oriental
Languages, Government Arts College, Rajah-
mundry. (Rs 1—8—0)

(G) SCIENCE

No. 14. VISWARUPAM—(dealing with the Phy-
sical Universe) written in popular Telugu—by
K. Kondayya, M. Sc., Chemistry Department,
Benares Hindu University, Benares. (Rs. 2/-)

No. 20. TELUGU EQUIVALENTS OF TECHNICAL
TERMS IN PHYSICS—by A. Balakrishna Rao,
B. Sc. (Hons.), formerly Department of Physics,
J. V. D. College of Science and Technology
(Rs 0—12—0) (Inclusive of Postage)

No. 33. A Text Book on Trigonometry (in Telugu)
by K. Rangachari, M. A., B. L., M. R. College
Vizianagaram (Rs. 4—0—0)

No. 34. TEXT BOOK ON ZOOLOGY (in Telugu)—
by R. V. Seshuaya, M. A., Annamalai University,
Annamalaiagar (Rs 5—8—0)

III. SANSKRIT**(A) VYAKARANA (Grammar)**

No. 6. CHITRAPRABHA — A COMMENTARY ON
HARIDIKSHITA'S LAGHUSABDARATNA — by
B. Hari Sastri—Edited with notes by Mahamah-
opadhyaya Kalaprapurna Tata Subbaraya Sastri,
Maharajah's Sanskrit College, Vizianagaram.
(Rs 3—0—0)

No. 26. Guruprasadam and Guruprasadasesham
— Edited by Mahamahopadhyaya Kalaprapurna
Tata Subbaraya Sastri and Peni Venkateswara
Sastri—Part I (Rs. 7—8—0)
Do. do Part II (Rs 10—0—0)

(B) NYAYA

No. 7. SANGAMESWARAKRODUM—ON JAGADI-
SA'S SIDDHANTALAKSHANAM—by G. Sanga-
meswara Sastri (Rs 0—12—0)

(C) VEDANTA

No. 25. Vivaranaprameya Sangraha (Sanskrit
Text) Edited by S. S. Suryanarayana Sastri, M. A.
B. Sc., Bar-at-Law and Prof. Saileswar Sen, M. A.
D. Litt., etc., D. Phil. (Rs 7—8—0)

*Note—Copies of the above publications can be had from the Registrar, Andhra
University, Waltair, on payment of the cost in advance. Book-sellers will be allowed
a trade discount of 15% on the published price*

Andhra University Publications

I. ENGLISH

(A) HUMANITIES AND SCIENCES

RAMALINGA REDDY, A. PYLA DAPURU COLLEGE
MEMORANDUM Vol. I Part I - Sciences (Rs 10/-)
Do. Part II - Humanities. (Rs 15/-)

(B) ECONOMICS AND POLITICS

No. 1 THE BEGINNINGS OF LOCAL TAXATION
IN THE MADRAS PRESIDENCY—A STUDY IN
INDIAN FINANCIAL POLICY—1868 — by
Prof M Venkatarangaiya, M.A., Ex. Professor,
Andhra University. (Rs 2 4 0)

No. 4 THE WORLD ECONOMIC DEPRESSION
A PLEA FOR CO-OPERATION — by C
Coyajee, M.A., B.A., B.L., B.A., B.L.,
University. (Rs 3-12-0)

No. 5 INDIA AND THE IMPERIAL NATIONS
by C. Coyajee (Rs 3-0-0)

No. 6 THE INDIAN ECONOMY — by
Prof M. Venkatarangaiya, M.A., B.A., B.L.,
University. (Rs 3-0-0)

No. 7 THE INDIAN ECONOMY — by
Prof M. Venkatarangaiya, M.A., B.A., B.L.,
University. (Rs 2/-)

No. 8 PRACTICE AND LAW OF BANKING—
by D. S. Astry, M.A., CALB., (Rs 1-8-0)

(C) HISTORY

No. 9 BUDDHIST REMAINS IN ANDHRA AND
THE HISTORY OF ANDHRA BETWEEN 225
AND 600 A.D.— by Dr R. R. Chakrabarti,
M.A. Ph.D., Ex. Principal, Madras University,
Vizagapatam. (Rs 3-0-0)

No. 12 MODERN HISTORY OF INDIA—
Vol. I, 1900-1914 — by Prof. R. R. Chakrabarti,
M.A. Ph.D., Ex. Principal, Madras University,
Vizagapatam. (Rs 3-0-0)

No. 25 A HISTORY OF MODERN INDIA—
by the late Prof. R. R. Chakrabarti, M.A.,
Ph.D., Ex. Principal, Madras University,
Vizagapatam. (Rs 8-0-0)

No. 32 A FORGOTTEN CHAPTER IN THE
HISTORY—by M. Somasekhara, M.A., B.A.,
History, Economics & Political Science,
University. (Rs 3-0-0)

No. 38 HISTORY OF THE POLYMER INDUSTRY
by M. Somasekhara, M.A., B.A.,
University. (Rs 3-0-0)

No. 40 FACTORS IN INDIAN HISTORY—
by Prof. R. A. Nidhan, M.A., B.A.,
University. (Rs 3-0-0)

(D) PHILOSOPHY

No. 16. MAN—by Dr. Rabindra Nath Tagore (Rs 1/-)

No. 24 VIVARA APRAMI—by S. S. Siva
(English Translation) by S. S. Siva
Srinivasan, M.A., B.A., B.L.,
Prof. of Philosophy, Andhra University,
(Rs 3-8-0)

(E) SCIENCE

No. 17 AN OUTLINE OF THE MINERAL RE-
SOURCES OF A ANDHRA DEPARTMENT, Madras
University. (Rs 3-0-0)

No. 23 SCATTERING OF LIGHT—by
M. S. Srinivasan, Ph.D.,
M.Sc. Hon. D. Sc. (Andhra), Professor of
Physics, Andhra University. (Rs 15-0-0)

No. 28 INTERIAR AND PRACTICAL PHYSICS
by V. V. Raghunath, Ph.D.,
University. (Rs 3-0-0)

No. 31 NATURAL RESOURCES OF NIDHRA
AREA & ALLIED SUBJECTS - A Symposium
(Rs 2-8-0)

No. 35 CHEMISTRY OF VITAMINS AND HORMONES
by Prof. Sekhadrin and Dr. Ranga
swamy (Rs 7-8-0)

No. 37 THEORY OF GROUPS AND ITS APPLI-
CATION TO PHYSICAL CHEMISTRY—by
Bhagavant, M.A., B.A., B.L.,
University. (Rs 3-0-0)

II. CATALOGUE

No. 11. THE VANDERVALE CATALOGUE OF THE
TAMILU MANUSCRIPTS IN THE TAMILU
PALACE LIBRARY—by P. P. Sastri,
M.A., Govt. Oriental College, Vizagapatam,
Madras. (Rs 1-5-0)

